

Η
ΝΑΥΠΑΚΤΙΑ

ΑΠΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ Κ. Α. Π. ΑΠΟΨΕΩΣ

ΥΠΟ

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΜΙΛΤ. ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΛΛΗΝΟΔΙΑΣΚΕΚΤΟΥ (Δουραξοῦχα παθημῶν)

Ἡ Ναύπακτος ἀπὸ Ἀνατολῶν

ΑΘΗΝΑΙ

ΦΩΚΙΩΝ ΣΤΑΥΡΟΥ, ΕΚΔΟΤΗΣ

6, ΟΔΟΣ ΟΜΗΡΟΥ - ΕΝΡΗΤΙ ΒΟΥΛΗΣ 6

1924

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΔΗΜΟΣ Ι. Π. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΔΗΜΟΤΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΤΡΟΠΟΣ ΑΠΟΚΤΗΣΗΣ :

Προσφορά

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ : 2-2-84

Α. Ε. 2830

Α. Τ. 949.52 ΚΟΤ

ΔΗΜΟΣ Ι. Π. ΜΕΣΣΟΛΟΝΝΗΣ
— ΒΑΛΒΕΙΟΣ —
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Α. Ε. 2830

Η

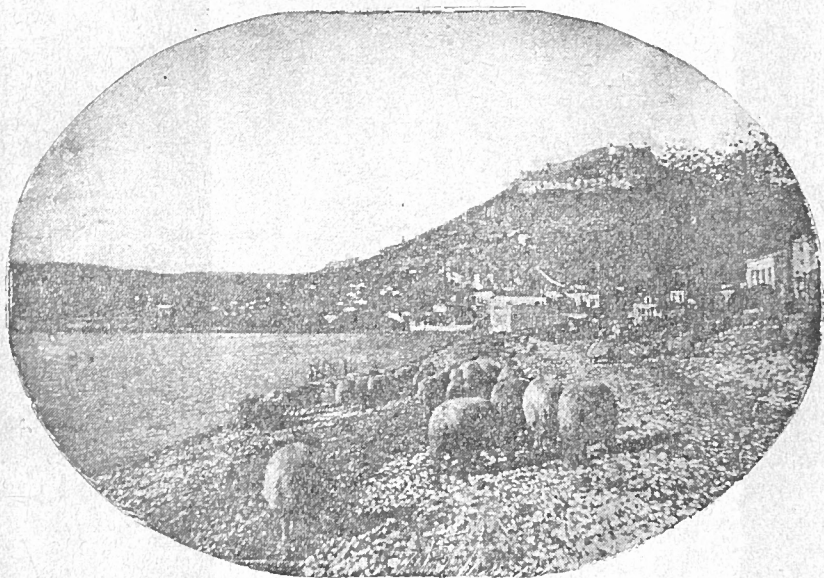
ΝΑΥΠΑΚΤΙΑ

ΑΠΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ, ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ Κ.Λ.Π. ΑΠΟΨΕΩΣ

ΥΠΟ

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΜΙΛΤ. ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ἑλληνοδιδασκάλου (ἔκτα ἀξιόχρον καθηγητῶν
ἀπὸ 13210-1930)

ΑΘΗΝΑΙ

ΦΩΚΙΩΝ ΣΤΑΥΡΟΥ ΕΚΔΟΤΗΣ

6, ΟΔΟΣ ΟΜΗΡΟΥ · ΕΝΑΝΤΙ ΒΟΥΛΗΣ 6

1924

PRINTED IN GREECE

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΝΗΜΗΝ ΤΗΣ [ΜΗΤΡΟΣ ΜΟΥ
ΕΛΕΝΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.— 'Ιστορική εξέλιξις τῆς Γεωγραφίας.

ΜΕΡΟΣ Α.— 'Αρχαία Αιτωλία. κάτοικοι. Παναιτώλιον συνέδριον. Θέρον. 'Η Αιτωλία α') ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Ρωμαίων 146 π. χ. 476 Μ. Χ. β.) ἐπὶ τῆς 'Ελληνικῆς αὐτοκρατορίας 476—1453 καὶ γ.) ἐπὶ Τουρκοκρατίας 1452—1829 κλπ.

ΜΕΡΟΣ Β.— 'Επαρχία Ναυπακτίας. Ὅρια, τοπικὴ διαίρεσις, Βενέτικον. Κράββαρα, ὄρεογραφία, ποταμοί, παραπόταμοι, χείμαρροι, γέφυραι, ἀκρωτήριον, φάροι. περθμοί, λιμὴν, ἔδαφος. κλίμα, πεδιάδες, προϊόντα. Συγκοινωνία, ἀρτηρία ὁδῶν ταχυδρομικὴ συγκοινωνία, τηγραφ. καὶ τηλεφωνικὴ συγκοινωνία. 'Ιστορικὴ εξέλιξις καὶ χρησιμότης τῶν δασῶν.

'Ασχολίαι τῶν κατοίκων.— 'Εξάλειψις τῆς κακῆς ἐπωνυμίας Κραββαρίτης. Μετανάστευσις εἰς Ρουμανίαν καὶ 'Αμερικὴν. Συνέπειαι αὐτῆς, ὠφέλειαι, ζημίαι. Οἱ ἐν 'Αμερικῇ σύλλογοι τῶν μετναστῶν, ὁ σκοπὸς καὶ ἡ δρᾶσις αὐτῶν.

ΜΕΡΟΣ Γ.— 'Εκπαίδευσις, καθήκοντα διδασκάλου, περὶ ἐκδρομῶν, μία μαθητικὴ ἐκδρομή, καὶ περιγραφή τοῦ εὐρυτάτου ὀρίζοντος ἐκ κορυφῆς ὄρους. 'Εκκλησίαι, νεκροταφεῖα, Μόναϊ, Μητρόπολις Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας. Κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις, ὁποῖος ὁ ἴερ εὐς

Πανηγύρεις—'Αδελφοποιΐδις.

ΜΕΡΟΣ Δ.— Διαίρεσις τῆς 'Επαρχίας Ναυπακτίας εἰς πρῶην δῆμους, κοινότητας καὶ χωρίου, ὄρια ἐκάστου δήμου, συνοπτικὴ περιγραφή σταδιοδρομίας Ναυπάκτου, περιγραφή ἐκάστου χωρίου, πρῶτοι κάτοικοι, ἀρχαιότεραι οἰκογένειαι, Δάση, κλίμα προϊόντα, ὕδατα, οἰκίαι, ἐκκλησίαι, ἐξωκλήσια, νεκροταφεῖα, σχολεῖα, Πανηγύρεις, λαογραφία, κλίσις τῶν κατοίκων, ἐπαγγέλματα, παραχειμάζοντες, μετανάσαι, βαθμὸς συγκοινωνίας, σύλλογοι, ἱστορικαὶ παραδόσεις, ἀρχαιολογικά, κενρώτεραι τοποθεσίαι. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου πρῶην δήμου πίναξ ἀποστάσεων ἐκάστου χωρίου ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τοῦ πρῶην δήμου, ἐπαρχίας καὶ νομοῦ καὶ πίναξ κατοίκων ἀρρένων καὶ θηλέων. ὁ χεμὼν εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη.

ΜΕΡΟΣ Ε.— Περιγραφή τοῦ Πλατάνου.

ΜΕΡΟΣ ΣΤ. καὶ ὁ χάρτης τῆς 'Επαρχίας Ναυπακτίας.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ὅτε ἔζη ὁ ἀείμνηστος φίλος μου Δημ. Ἀγγελίδης, ἐκ Κονίσκης, καθηγητῆς τοῦ ἐν Ἀγρινίῳ Γυμνασίου, εἶχον συνεννοηθῆ, ἵνα μετὰ τὴν λήξιν τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1906 περιέλθωμεν τὴν ἐπαρχίαν Ναυπακτίας καὶ τελείως περιγράψωμεν αὐτήν, διότι τότε ὁ δῆμος Παρευνητίων περιελαμβάνετο ἐν τῇ Ναυπακτίᾳ, ἀλλὰ κακῇ τῇ μοίρᾳ ἐδολοφονήθη κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ὑπὸ ἀνοσίων χειρῶν δύο κακούργων μαθητῶν του. Οὕτως εἶχεν ἀνακοπῇ προσωρινῶς ἡ ἀπόφασίς μου περὶ περιηγήσεως τῆς Ναυπακτίας. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ ἔτος 1908 ὑπηρέτου ἐν τῷ ἐν Βετολίστῃ Ἑλλην. σχολείῳ, ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ προβῶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου μου καὶ ἤρχισα τὴν περιοδείαν ἀπὸ τοῦ δήμου Ἀποδωτίας.

Εὐθύς ὡς εἶχον διορισθῆ τῷ 1897 διδάσκαλος, ἀνέλαβον τὴν διδασκαλίαν τῆς Γεωγραφίας καὶ εἰς τὰς τρεῖς τάξεις τοῦ Ἑλλην. σχολείου καὶ ἐφεξῆς, διότι ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἶχον ἰδιάζουσαν κλίσιν εἰς τὸ μάθημα αὐτό.

Ἐσχημάτισα τὴν ἰδέαν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκδοθῆ ἡ Γεωγραφία τῆς ὀρεινῆς καὶ εὐάνδρου ἐπαρχίας Ναυπακτίας, πρῶτον μὲν νὰ μανθάνῃ ἡ μαθητιῶσα νεολαία τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς της κ. τ. λ., ὡς καὶ πᾶς Ναυπάκτιος τὴν ἐπαρχίαν του, δεύτερον δὲ χάριν αὐτῶν τῶν μεταναστῶν, ἵνα κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως ἀναγινώσκωσι τὴν Γεωγραφίαν τῆς Ἐπαρχίας των, αἰσθάνωνται μικράν τινα εὐχαρίστησιν καὶ ἀνακούφισιν καὶ ἀναλογίζονται ὅτι εἶναι Ἑλληγες καὶ διὴ Ναυπάκτιοι, ἔτι δὲ καὶ ὁ χάρτης τῆς Ἐπαρχίας Ναυπακτίας πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου.

Διὰ τὴν ἐκπόνησιν τοῦ ἔργου τούτου, ὅσον τὸ δυνατὸν ἐντελεστέραν καὶ ἀκριβεστέραν, δὲν ὄκησα νὰ ὑποβληθῶ εἰς ἐπίπονον πεζοπορείαν ἀνὰ τὰ ὄρη τῆς Ναυπακτίας πλὴν τῶν πεδινῶν μερῶν

τῆς Ναυπακτίδος, διότι κατὰ τὸ θέρος, καθ' ὃ εὐκαιρῶ, εἶναι ἀδύνατος ἡ πεζοπορεία, διὰ νὰ γνωρίσω ἐξ αὐτοψίας καὶ ἐκ τοῦ φυσικοῦ περιγράψω ταύτην ἐν πάσῃ δυνατῇ λεπτομερείᾳ ἐρευνῶν καὶ σταχυολογῶν ἐκ τοῦ γονίμου ἀγροῦ τῶν τοπικῶν παραδόσεων καὶ καταρτίσω καὶ τὸν χάρτην τῆς Ναυπακτίας ἐν πάσῃ δυνατῇ ἀκριβείᾳ, ἵνα πᾶς τις ἔχῃ ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ἐπαρχίας του καὶ δὴ ἡ μαθητιῶσα νεολαία.

Εἰς τὸ ἐν Ναυπάκτῳ συνέδριον τῶν δημοδιδασκάλων τῶν Ἐπαρχιῶν Ναυπακτίας καὶ Μεσολογίου τῆς 30 Ἰουνίου 1923 ὁ λόγιος κ. Γεώργιος Ἀθανασιάδης ἐτόνισε τὴν ἀνάγκην, ὅτι πρέπει νὰ διδάσκηται εἰς τὰ σχολεῖα ἐκάστης Ἐπαρχίας ἡ τοπικὴ ἱστορία, τὴν ὁποίαν ὄλοι σήμερον ἀγνοοῦν, οὐδεὶς ὅμως ὠμίλησε περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς Γεωγραφίας, διότι, ὡς φαίνεται αὕτη θεωρεῖται μᾶθημα οὐχὶ εὐάρεστον — δι' αὐτὸ ὁ Ἕλλην εἶναι ἀγεωγράφητος — ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κατέχῃ τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν. Εἶναι λυπηρὸν οἱ μαθηταὶ συνεπῶς καὶ οἱ πολῖται ἐκάστης ἐπαρχίας νὰ ἀγνοῶσι τὴν γεωγραφίαν τῆς ἐπαρχίας των. Δι' αὐτὸ ἦ πολὺ τεία πρέπει νὰ δώσῃ τὴν δέουσαν προσοχὴν εἰς τὸ μᾶθημα αὐτό. — Τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἀνέλαβεν ὁ ὑποφαινόμενος νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἐκ τοῦ ἡτοιμασμένου ὑλικοῦ νὰ προβῆ νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὸ παρὸν πονημάτιον.

Διὰ νὰ μὴ καταστῇ τὸ ἔργον τοῦτο ἄχαρι, περιοριζόμενον μόνον εἰς τὴν ξηρὰν περιγραφὴν γεωγραφικῶν γεγονότων, ἔκρινα καλὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ περιλάβω ἐναυτῶ σταχυολογῶν ὅτι προκείμενον τῇ Ναυπακτίᾳ ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων, προσιτῶν ἐνταῦθα, πρῶτον μὲν συνοπτικῶς τὰ τῶν Ἀρχαίων καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Αἰτωλίας, διότι ἡ Ναυπακτία ἀποτελεῖ τμῆμα αὐτῆς, ἵνα πᾶς Ναυπάκτιος εἶναι γνώστης τῆς σταδιοδρομίας τῶν προγόνων του, δεύτερον δὲ πᾶν τὸ ἀρχαιολογικόν, τὸ ὅποιον ἠδυνήθην νὰ ἐξετάσω κατὰ τὴν περιοδεῖαν μου, καὶ τρίτον πᾶσαν ἱστορικὴν καὶ λαογραφικὴν παράδοσιν, σφριζομένην εἰς τὴν μνήμην τῶν γερόντων.

Μετὰ τὸν πρόλογον ἔκρινα καλὸν νὰ προτάξω καὶ συνοπτι-

κατώτην ιστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς Γεωγραφίας, ἵνα ὁ ἀναγνώστης λάβῃ γνῶσιν τῶν στοιχειωδῶν τούτων γνώσεων.

Ἡ Γεωγραφία συνδεομένη μετὰ τῆς ἱστορίας καθίσταται πολὺ διδακτικωτέρα, παιδευτικωτέρα καὶ τερπνοτέρα.

Ἡμεῖς ἐπελήφθημεν τῆς ἐργασίας ταύτης καίπερ καθορῶντες τὸ ἐπίμοχθον καὶ δυσχερὲς τοῦ ἐγχειρήματος καὶ ἐν πλήρει γνώσει ὅτι δὲν θέλομεν φέρει εἰς φῶς ἔργον, τὸ ὁποῖον θέλει ἐκπλήξῃ τὸν ἀναγνώστην καὶ τὸ ὁποῖον τελείως θέλει ἐξουχίσει τὰ τῆς Ἐπαρχίας Ναυπακτίας ὑπὸ γεωγραφικὴν ἔποψιν· οὐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ ἱστορικὴν, διότι τοιοῦτον ἔργον ὑπάρχει τοῦ συναδέλφου κ. Ἰ. Κοτίνη—, ἀλλ' ἔργον, τὸ ὁποῖον ἄλλους τὰ μάλιστα ὑπερῆρους θεράποντας τῶν Μουσῶν θέλει ^{εὐχόμεν} ἵνα ὑπὸ διπλῆν ἔποψιν ἐκπονήσωσι τελειότερον τοιοῦτον τοῦ παρόντος.

Κατὰ πόσον δὲ πληροῖ καὶ ἱκανοποιεῖ τὸν ἐπιδιωχθέντα σκοπὸν τὸ παρὸν βιβλίον, κρινέτωσαν οἱ ἀναγνώσται καὶ δὴ οἱ ἐπαΐοντες.

ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΜΙΑΤ. ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐν Πλατάνῳ τῇ 30 Ἰουνίου 1924.

Συντάξις αὐτοῦ καὶ ἀποστολὴ
Πλατάνου 30-8-1924

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΕΞΙΣ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Ἡ Γεωγραφία εἶναι ἐν τῶν σπουδαιοτάτων μαθημάτων καὶ ἀναγκαιοτάτων εἰς σημερινούς μάλιστα χρόνους τῆς καταπληκτικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐπιμελείας τῶν λαῶν τῆς γῆς. Αὕτη διδάσκει ἡμᾶς τὴν πατρίδα ἡμῶν καὶ ὄλην ἐν γένει τὴν γῆν, τὴν ποικιλίαν τῶν φυτικῶν καὶ ζωικῶν ὄντων, τὸν ἐν αὐτῇ μεταλλικὸν πλοῦτον, τὸν βίον καὶ τὸν πολιτισμὸν ἐκάστου λαοῦ κ.τ.λ.

Αὕτη συνδιδασκομένη μὲ τὴν ἱστορίαν καθίσταται πολὺ περὶ πνή, δι' αὐτῆς ἀκριβῶς γνωρίζει τις τὸν τόπον, ὅπου ἐξετυλίχθησαν τὰ διάφορα γεγονότα, ἐνῶ ὅταν ἀγνοῇ τις τοὺς τόπους, τότε ἡ περὶ αὐτῶν ἀφήγησις εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ἀνωφελής.

Εἰς τὴν ἀρχαιότητα μόνον αἱ παράλιαὶ χῶραι τῆς Μεσογείου ἦσαν γνωσταί. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρχεν ἡ ὑποψία, ὅτι πλείοντες πρὸς δυσμὰς πέραν τῶν Ἑρακλείων στηλῶν (πορθμὸς Γιδραλτάρ) θὰ εὑρισκον ξηρὰν περιβροχομένην ὡσούτως ὑπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἀγνωστον ταύτην, πλὴν μαντευομένην, ξηρὰν ἐκάλουν Ἀτλαντίδα ἢ ὅποια ἐδυθλόγη. Αἱ πρῶται γεωγραφικαὶ γνώσεις εὑρίσκονται εἰς τὰ ποιήματα τοῦ ὁμήρου, Ἡσιόδου, Πινδάρου καὶ Αἰσχύλου. Ἡ ἔδρυσις τῶν Ἑλλήνων ἀποικίων πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν αὐξησιν τῶν Γεωγραφικῶν γνώσεων. Ὅμοίως συνετέλεσαν καὶ οἱ Ἑλληνες ἱστορικοὶ Ἡρόδοτος, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας (484-408), Θουκυδίδης (471-400) καὶ ὁ Ξενοφῶν (445-355), οἱ ὅποιοι ἐξ αὐτοψίας περιέγραψαν τὰς χώρας, τὰς ὁποίας διῆλθον. Ἰδίως ἀκ' ἄμην περισσότερον συνετέλεσεν εἰς τοῦτο αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ὁ Στράβων ἐπεχείρησε περιοδεῖαν εἰς πολλὰς χώρας τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ συνέγραψε τὸ συστηματικώτερον καὶ τελειότερον γεωγραφικὸν ἔργον.

Τὴν Ἑλλάδα περιέγραψεν ὁ Παυσανίας εἰς 10 βιβλία τῷ 174 Μ.Χ. Τέλος ὁ Στέφανος Βυζάντιος τῷ 600 Μ.Χ. περιέγραψε τὴν Ἑλλάδα. Νέαν πρόοδον ἔδωσαν εἰς τὴν Γεωγραφίαν αἱ ἀνακαλύψεις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Χρηστοφόρου Κολόμβου,

ὁ ὁποῖος μὲ τρία μικρὰ ἰσπανικὰ πλοῖα τῆ 3ῃ Αὐγούστου 1492 ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ λιμένος Πάλου καὶ μετὰ πλοῦν 70 περίπου ἡμερῶν ἀπεδιάσθη τὴν 12ην ὀβριου εἰς τὴν νῆσον Ἅγιον Σωτῆρα τῶν μικρῶν Ἀντιλλῶν, τοῦ Ἰταλοῦ Ἀμερικοῦ Βεσπουκίου (τοῦ ὁποῖου θραδύτερον τὸ ὄνομα ἐδόθη εἰς τὸν Νέον Κόσμον) καὶ τοῦ Ἰωάννου Σεβαστιανοῦ Καμπῶ. Ὁ Καναδᾶς ἀνεκαλύφθη τῷ 1417 ὑπὸ τοῦ Γάλλου Σεβαστιανοῦ Καβότα. Ὁ ἰσπανὸς Κορτέσιος κατέκτησε τὸ Μεξικόν. Τῷ 1500 ὁ Πίνσων, σύντροφος τοῦ Χρ. Κολόμβου καὶ ὁ Πορτογάλος Καβράλος ἐπλησίασαν καὶ κατέλαβον τὴν Βραζιλίαν. Ἡ Αὐστραλία ἀνεκαλύφθη τῷ 1606 ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν. Πολλοὶ ἄλλοι σπουδαῖοι ἄνδρες ἐξερεύνησαν ἀγνώστους χώρας. π. Χ. τὴν Ἀφρικὴν ὁ Πορτογάλος Βάσκο δὲ Γάμα τῷ 1497, ὁ Μαγγελᾶνος τῷ 1520, ὁ Σκῶτος ἐφημέριος Λιθιγιστῶν ἐπὶ 26 ἔτη, ὅπου καὶ ἀπέθανεν, ὁ Ἀμερικανὸς Στάνλεϋ διελθὼν τὴν Ἀφρικὴν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς τῷ 1875 καὶ ὁ Σκῶτος Καμεροῦν 1874, ἄλλοι δὲ ἄλλας χώρας τῆς γῆς.

Κατὰ τὸν 18 καὶ 19 αἰῶνα διὰ δαπανῶν τῶν Κυβερνήσεων ἐξετελέσθησαν περιηγήσεις καὶ συνετέλεθησαν περιγραφαὶ αὐτῶν. Ἰδίως δὲ παρὰ πολὺ ὠφελοῦσι τὴν διάδοσιν τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων αἱ Γεωγραφικαὶ ἑταιρεῖαι, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ πρώτη ἰδρύθη τῷ 1821, ἐν Παρισίοις, τῷ 1830 ἐν Λονδίῳ, ἐν Βερολίῳ τῷ 1838, ἐν Βιέννῃ τῷ 1856, ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐσχάτως λειτουργεῖ τοιαύτη καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Αὗται αἱ ἑταιρεῖαι ἀποστέλλουσι ἐπιστήμονας πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν ἀκόμῃ ἀγνώστων μερῶν τῆς γῆς. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ Βορείου Πόλου αἱ ἐξερευνησεις ἐγένοντο πολυαριθμότεραι, καθὼς καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Νοτίου Πόλου. Κατὰ ταύτας πολλοὶ ἀπωλέσθησαν ἐπὶ τῶν πάγων. Ὅλαι αἱ ἐξερευνησεις ἀπέτυχον διὰ νὰ φθάσωσι μέχρις ἰδίως τοῦ Β. Πόλου. Μελετᾶται νέον ἐξερευνητικὸν ταξιδίον Ἰταλῶν ὑπὸ τὸν διάσημον Νορβηγὸν ἐξερευνητὴν Ἀμουνδσεν δι' ἀεροπλάνων καὶ ὑδροπλάνων εἰς τὸν Βόρ. Πόλον, ἡ δὲ συγκέντρωσις καὶ ἀναχώρησις θὰ γίνῃ ἐκ τοῦ Σπίτζβέργ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΗΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ

Ἡ ἐπαρχία Ναυπακτίας κατέχει τὸ ΝΑ τμήμα τῆς Αἰτωλίας. Αὕτη, πρότερον Κουρήτις ὀνομαζομένη, μετωνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ Αἰτωλοῦ, υἱοῦ τοῦ Ἐνδυμίωνος, βασιλέως τῶν Ἡλείων ἢ Ἐπειῶν ἐκ τοῦ Ἐπειοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αἰτωλοῦ, ὃς διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν ἀρχήν. Οὗτος φονεύσας κατὰ τοὺς ἀγῶνας τὸν Ἰφίππιν, τὸν υἱὸν τοῦ Φορωνέως, ἀφ' οὗ ἡ Πελοπόννησος Ἀπία γῆ ἀρχαιότατα ἐπεκλήθη, καταγόμενον ἐκ τοῦ Ἀρκαδικοῦ Παλλαντίου, κατέφυγε μετὰ τῶν Ἡλείων ἢ Ἐπειῶν εἰς τὴν περὶ τὸν Ἀχελῶν ποταμὸν χώραν Κάρητιν ἢ Ὑκντίδα ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκάλεσε τὴν χώραν Αἰτωλίαν. Ὁ Αἰτωλὸς ἐγέννησε δύο υἱούς, τὸν Πλευρῶνα καὶ Καλυδῶνα, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὀνομάσθησαν αἱ ὁμώνυμοι Αἰτωλικάι πόλεις.

Ἐἶχε δὲ ὄρια Δ. τὴν Ἀκαρνανίαν, Β τὴν Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν, Α τὴν Δωρίδα καὶ Ὀζολαίαν Λοκρίδα καὶ Ν τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἡ Αἰτωλία διηρεῖτο εἰς ἀρχαίαν Αἰτωλίαν καὶ ἐπίκτητον Αἰτωλίαν ἧτις ἦτο μεταξὺ Φωκίδος καὶ Λοκίδος. Τὸ ἔδαφος ἦτο διὰ τὰ ὄρη τραχύτατον. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς. «Εἶσι δὲ κατὰ ταῦτα χωρία καὶ λέοντες πολλοὶ καὶ βόες ἄγριοι, τῶν τὰ κέραι ὑπερμεγέθεά ἐστι... . Ζ. 126».

Αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς Αἰτωλίας ἀναφέρονται πρὸς βορρῶν οἱ Λέλεγες, πρὸς Μ. οἱ Κουρήτες (δηλ' παλληκάρια) ἐκ τοῦ κοῦρας ἢ ἐκ τοῦ κείρω, διὰ τὴν μὴ ἔχουσι λαβὴν οἱ πολέμιοι καὶ οἱ Ὑκντες. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει τὰ ἑξῆς «... ἐπιχειρεῖν δὲ ἐκλεῦον πρῶτον μὲν Ἀποδώτοις, ἔπειτα δὲ Ὀριονεῦσι, καὶ μετὰ

τούτοις Εὐρυτάσιν, ὅπερ μέγιστον μέρος ἐστὶ τῶν Αἰτωλῶν ἀγνωστότατοι δὲ γλῶσσαν καὶ ὠμοφάγοι εἰσὶν, ὡς λέγονται. Γ. 126 ».

Ἐπήλυδες δὲ μετὰ τοῦ Αἰτωλοῦ οἱ Ἥλειοι ἢ Ἐπειοὶ ἐξ γενεάς πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, ὥστε καὶ ἐπὶ Ὀμήρου ἤδη οἱ Αἰτωλοὶ ἦν τὸ γενικὸν ὄνομα τῶν κατοίκων (Ἰλιάς Β' 638', οἱ Ἀπόδωτοι, οἱ Εὐρυτάνες, οἱ Ὀφιονεῖς καὶ οἱ Ἀγραῖτοι.

Εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ὠδήγησε τοὺς Αἰτωλοὺς ὁ ἄνδρετος βασιλεὺς Θόας. Περὶ τούτου ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ ἑξῆς. «Τῶν δὲ Αἰτωλῶν ἡγεμῶν ἦτο ὁ Θόας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδραίμονος. Τοῦτον ἠκολούθουν τεσσαράκοντα μέλανα πλοῖα.» Ἰλ. Β 638. «Τοῦτον τὸν Πείροον (ἀρχηγὸν τῶν Θρακῶν) ἐκτύπησε μὲ τὸ δόρυ ὁ Αἰτωλὸς Θόας...., καὶ τοῦ ἐπίρρε τὴν ψυχὴν. Οἱ Θρακῆες τὸν ἀπώθησαν καίτοι ὄντα μέγαν καὶ ἄνδρεϊον καὶ λαμπρόν, ἡγεμόνα τῶν Χαλκοχιτώνων Ἐπειῶν» Ἰλ. Δ' 526. «Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν Ὀσείων τὴν γυν. βασιλεὺς ἄμοιωθεὶς κατὰ τὴν φωνὴν μὲ τοῦ Ἀνδραίμονος τὸν υἱὸν Θόαντα, ὁ ὅποιος ἐδασίλευεν εἰς τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ ὡς Θεὸς ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ». Ἰλ. Ν. 216. «Τότε ἠγόρευσε πρὸς αὐτοὺς (τοὺς Ἕλληνας, τραπέντας εἰς φυγὴν ὑπὸ τοῦ Ἐκτορος) ὁ Θόας, ὁ ἄριστος τῶν Αἰτωλῶν, ἔμπειρος μὲν εἰς τὸ ἀκόντιον, ἱκανὸς δὲ καὶ εἰς τὸν ἐκ τοῦ πλησίον πόλεμον· εἰς δὲ τὴν συνέλευσιν ὀλίγοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων τὸν ἐνίκων» Ἰλ. Ο. 281.

Οἱ Αἰτωλοὶ, τοὺς ὁποῖους κατηγόρουν διὰ τὴν σκαιότητα, ἀκολασίαν καὶ φιλάρπαγον, ἦσαν μάχιμοι, ἄριστοι ἀκοντισταί, φιλοπόλεμοι, ἄνδρεται, ποιμενικοί, γεωργικοί, κυνηγετικοί, καὶ μισθοφόροι οἱ ὄρειοί, διὰ τὸ δυσωρόσιτον τῆς χώρας ἦσαν ἀπαίδευτοι καὶ σχεδὸν πάντοτε ἐλεύθεροι, κατῴκουν δὲ κατὰ κώμας ἀτειχείστους «τὸ γὰρ ἔθνος μέγα μὲν εἶναι τὸ τῶν Αἰτωλῶν καὶ μάχιμον, οἰκοῦν δὲ κατὰ κώμας ἀτειχείστους, καὶ ταύτας διὰ πολλοῦ» (Θουκ. Γ'. 94), καὶ εἰς πόλεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιολογώτεραι ἦσαν ἡ Καλυδῶν, ἡ παλαιὰ καὶ νέα Πλευρών, ἡ Μακωνία, Χαλκίς, Μολύκρεια, Ἐλαιός, Τριχώνιον, Ὠλενος, Ἐφυρά, Οἰχαλία, Πυλὴνη, Πρόσχιον, Θέρμον, Ναύ-

πακτος, Αιγίτιον, Τέλχιον, Ποτιδάνεια, Κροκύλειον, Ἡράκλεια καὶ Ὑπάτη.

Θέρμον (πλησίον τοῦ Κεφαλοβρύσου Ν Α 15.) — Ἦτο τὸ κέντρον καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς ἀρχαίας Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας, περιλαμβάνον ναοὺς καὶ ἀγοράς, εἰς ἃς συνήρχοντο οἱ Αἰτωλοί. Ἦτο πλήρες ναῶν καὶ ἀγαλμάτων. Τὴν πόλιν ταύτην, οὖσαν ἀτελιχιστον, πλουσίαν καὶ ὠραίαν κατέστρεψεν ὁ Φίλιππος ὁ Γ.' τῷ 218 π. Χ. Ἐπειδὴ οἱ Αἰτωλοὶ εἰσέβαλον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δορσίμαχον εἰς Θεσσαλίαν, οἱ Ἀκαρνανες, ἐχθροὶ των, ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας· οὗτος εἰσβαλὼν κατέλαβε τοὺς Αἰτωλοὺς ἀπαρασκεύους καὶ ἄνευ στρατηγοῦ. Ἡ καταστροφὴ ἦτο ἀπερίγραφτος 2 χιλ ἐκ χαλκοῦ ἀνδριάντες κατεθραύσθησαν, στοαὶ καὶ ναοί. Πρὸ ἔτων ὁ κ. Γ. Σωτηριάδης καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, τότε ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐνήργησεν ἀνασκαφάς, δι' ὧν ἦλθον εἰς φῶς περίβολος, τὰ θεμέλια τοῦ θερμοῦ Ἀπόλλωνος ἐξ οὗ καὶ Θέρμον τὸ ὄνομα τῆς ΣΤ.' ἑκατοντ., ἐρείπια στοᾶς μῆκους 170 μ. θεμέλια ἀποθηκῶν, πολλὰ βάθρα ἀνδριάντων καὶ ἐξεδρῶν, πολλὰ ἐπιγραφαί, μία χαλκίνη ὄπλι, ὁδόντες τινές, οὐδὲν δὲ ἴχνος μαρμάρου εὐρέθη.

Πανατιώλιον συνέδριον. — Ἦτο ἓν εἶδος δημοκρατίας ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων καὶ ἀπὸ τοῦ Δ.' π. Χ. αἰῶνος, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων Αἰτωλικῶν πόλεων. ἐκ τῶν ὁποίων ἐπισημότεραι ἦσαν 12, δηλ. ἡ πρωτεύουσα Πλευρών, ἡ Καλυδών, Χελκίς, Ὀλενος Πυλῆνη, Πρόσχιον, Τριχώνιον, Θέρμον, Ναύπακτος, Αἰγίτιον, Ποτιδάνεια, Κροκύλειον, κ.τ.λ., οἱ ὅποιοι συνήρχοντο εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ πρωτεύουσαν Θέρμον δις τοῦ ἔτους εἰς τὸν ναὸν τοῦ θερμοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἐξέλεγον ἓνα στρατηγόν, ἓνα ἵππαρχον, ἓνα γραμματέα, ἐτησίους ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀποκλήτους οἱ ὅποιοι ἐπετήρων τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κοινῶν ἀποφάσεων. Ἡ ἑναρξίς τοῦ συνεδρίου ἐτελεῖτο ἐπισημῶς μετ' ἀγῶνων. Μετὰ ταῦτα ἐνεδυναμώθησαν καὶ προσέλαβον εἰς τὸν Πανατιωλικὸν δεσμὸν τοὺς Λουκρούς, τοὺς Φωκεῖς, Βοιωτοὺς, Θεσσαλοὺς, τὴν

Ἡλιδα, Ἀρκαδίαν, Μεσσηνίαν καὶ τὴν Κεφαλληνίαν, καὶ ὑπέταξαν τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντεῖον καὶ τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Θέρμου τὸ Παναϊτώλιον συνέδριον συνήρχετο διαδοχικῶς ἐν Ναυπάκτῳ, Ἡρακλείᾳ καὶ Ὑπάτῃ, ἵνα συσκεφθῆ περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς Συμπολιτείας δηλ. περὶ πολέμου, εἰρήνης, συμμαχιῶν κλπ. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ Αἰτωλοὶ ἔλαβον μέρος μὲ τοὺς λακεδαιμονίους, ἐνῶ οἱ Ἀκαρνανες μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου οἱ Αἰτωλοὶ λαβόντες μέρος εἰς τὸν Λαμιακὸν πόλεμον ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ κρατεροῦ Ἀντιγόου καὶ ἀπέκρουσαν αὐτὸν ἐκ τῆς χώρας τῶν τῷ 279 π.Χ. οἱ Αἰτωλοὶ ἐπεμψαν 7 χιλ. ὀπλίτας καὶ 90 ψιλοὺς εἰς τὸν στρατὸν τὸν καταλαμβάνοντα τὰς Θερμοπύλας, ὅτε οἱ Γαλάται μετὰ τοῦ Βρέννου κατήρχοντο ἀπὸ Μακεδονίας εἰς Δελφοὺς. Οἱ Αἰτωλοὶ ἐκδικούμενοι Φίλιππον τὸν Γ' διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Θέρμου συνεμάχησαν μὲ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν περὶ τὰς Κυνὸς κεφαλῆς (Θεσσαλίας) μάχην τῷ 197 π.Χ., καθ' ἣν ἠττήθη ὁ Φίλιππος. Μετὰ ταῦτα τῷ 189 π.Χ. ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες τῷ 46 π.Χ. ὑπέβαλον αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν Ἀχαΐαν.

Ἡ Αἰτωλία ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ῥωμαίων (146 π.Χ.—476 μ.Χ.). — Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἡ Αἰτωλία ὑπήγετο εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ναύπακτον, τὴν ὅποیان τῷ 58 π.Χ. δάρδαροὶ τινες ἐκυρίευσαν καὶ ἠρῆμωσαν τὴν χώραν. Κατὰ τὸν πόλεμον τῷ 420 π.Χ. τοῦ Βρούτου καὶ Κασσίου πρὸς τὸν Ὀκτάβιον καὶ Ἀντώνιον, οἱ Αἰτωλοὶ σανεμάχησαν μὲ τοὺς πρώτους. Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν Ῥωμαϊκῶν πολέμων ἡσυχία ἐπεκράτησεν ἐπὶ 3 αἰῶνας καὶ ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ ἡ ἐκκλησία συνετάχθη· ὅθεν τῷ 197 μ.Χ. ἀπαντᾷται ὁ Καλλικράτης ἐπίσκοπος Ναυπάκτου. Τῷ 267 μ.Χ. ἡ Αἰτωλία ἔπαθε δεινὰ ἀπὸ τῆς εισβολῆς τῶν Γότθων. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου 274—337 ἡ Αἰτωλία περιήλθεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Τῷ 396 μ.Χ. οἱ Βησιγόθοι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀλάριχον εἰ-

σέβαλον εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἐπέφερον πολλὰς καταστροφάς, ὁμοίως οἱ Οὐνοὶ ὑπὸ τὸν Ἀττίλαν τῷ 450 μ. Χ. καὶ οἱ Βάνδαλοι ἐκ τῆς ἀρκτέως Ἀφρικῆς ὑπὸ τὸν Γεϊζερίχον τῷ 465 — 476) εἰσέβαλον εἰς τὴν Αἰτωλίαν.

Ἡ Αἰτωλία ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας (476-1453). — Ἡ Αἰτωλία μέχρι τοῦ 726 ἀπήλαυν ἡσυχίας καὶ εὐημερίας. Μόνον ἡ Ναύπακτος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τῷ 527-565 ὑπέστη καταστροφὴν ὑπὸ σεισμοῦ. Τῷ 747-748 οἱ κάτοικοι τῆς Αἰτωλίας ἀπεδρακτίσθησαν ὑπὸ τῆς ἐνοικήσεως ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀλεθρίας πανώλους. Τῷ 780 — 802 ἡ χώρα αὕτη ὑπέστη ἐπιδρομὴν τῶν Σλαύων. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Σλαύων. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων Ἰωάννου Τσιμισκῆ (969 — 976) καὶ Βασιλείου τοῦ Β'. (976-1028) οἱ Αἰτωλοὶ ὑπέστησαν ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων. Περισσότερα κακὰ ἔπαθεν ἡ Αἰτωλία ἐξ ἄλλης ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων τῷ (1034-1041). Ὅμοίως ἔπαθε πολλὰ δεινὰ καὶ ὑπὸ τῶν Οὐνων, φυλῆς Σερδικῆς τῷ (1059-1067). Οἱ Νορμανδοὶ τῷ 1117-1158 ἐληγλάτησαν τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας.

Κατὰ τὸ 1204 ὅτε οἱ Φράγκοι, Γάλλοι καὶ Ἴταλοὶ κατέλαβον τὴν Κ(ο)πριν καὶ διεμοίρασαν τὰς χώρας τῆς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλην. αὐτοκρατορίας, ἡ Ναύπακτος ἔλαχεν εἰς τὴν μερίδα τῶν Βενετῶν. Τῷ 1358 οἱ Ἀλβανοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Αἰτωλίας. Τῷ 1388 ἡ Ναύπακτος κατεχομένη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Τῷ 1418 ἐξεδιώχθησαν οἱ Ἀλβανοί, οἵτινες μετηνάστευσαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον. Οἱ Τοῦρκοι τῷ 1450 ἐκυρίευσαν τὴν Αἰτωλίαν πλὴν τῆς Ναυπάκτου.

Ἡ Αἰτωλία ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1453-1829)

— Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κ(ο)πίνεως τὸ διαμέρισμα τῆς Ναυπάκτου κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, τὸ δὲ ὄρεινόν ἦτο ἀνυπότακτον. Τῷ 1499 οἱ Τοῦρκοι ἐξέβαλον τοὺς Ἑνετούς. Ἡ πῆριξ τῆς Ναυπάκτου χώρα ὠνομάζετο Βενετικόν, ὡς κατεχομένη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, οἵτινες ὀχυρώσαντες τὴν Ναύπακτον κατέστησαν αὐτὴν ἀπόρθητον. Τῷ 1497 παρεδόθη ἡ Ναύπακτος εἰς τοὺς

Τούρκους και υπετάγη και ή λοιπή Αίτωλια. Ἐπὶ Σουλεϊμάν τοῦ Β' (1520-1565) ἐν τῶν καπετανάτων ή ἀρματωλικῶν ήτο και τὸ Βενέτικο.

Τῷ 1571 ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ Τουρκίας και Ἐνετίας. Τῇ 5ῃ 86ρίου 1571 συνήφθη ναυμαχία μεταξὺ τοῦ στόλου τῶν Τούρκων ὑπὸ τὸν Ἀλή Πασᾶν και τοῦ τῶν Συμμάχων παρὰ τὰς Ὁξείας ή Ἐχινάδας νήσους ὑπὸ τὸν Δὸν Ζουάν τὸν Αὐστριακόν. Ὁ μὲν στόλος τῶν Τούρκων συνέκειτο ἐκ 250 γαλερῶν και 70 φρεγατῶν, ὁ δὲ συμμαχικὸς ἐκ 210 γαλερῶν, 23 μεταγωγικῶν και ἄλλων πλοίων τοῦ Πάπα. Τῇ 2 ὥρα Μ. Μ τῆς 7ης 86ρίου συνήφθη λυσσαλέος και ἀγριος ἀγών, καθ' ὃν οἱ Τούρκοι ήττήθησαν. Ἐπὲρ τὰς 15 χιλ. νεκροὶ Τούρκοι ἔπεσαν και 130 πλοῖα ήχμαλωτίσθησαν. Ἡ ναυμαχία αὕτη ὠνομάσθη Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, διότι ἐκεῖ ήτο προσωρισμένος ὁ Τουρκικὸς στόλος. Τῷ 1687 ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσε τὴν Ναύπακτον και ἔκτισε φρούριον ἐπὶ τοῦ Ἀντιρρίου, τὸ ὅποιον μετὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ Ῥίου ἐξησφάλιξε τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἀλλὰ τῷ 1699 ή Ἐνετία ἀπέδωκε τὴν Ναύπακτον εἰς τὴν Τουρκίαν και κατηδάφισε τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀντιρρίου φρούριον, τὸ ὅποιον οἱ Τούρκοι ἀνωκοδόμησαν. Ὁ Ἀλή Πασᾶς διὰ τοῦ υἱοῦ του Μουχτάρ κατεῖχε τὸ Σαντζάκιον τῆς Ναυπάκτου. Ἡ Αἰτωλία τὸν Μάιον τοῦ 1821 ἐδέχθη τὴν Ἐπανάστασιν. Τῇ 18 Ἀπριλίου 1829 παρεδόθη ή Ναύπακτος εἰς τοὺς Ἑλληνας και τῇ 3 Μαΐου 1829 ή Αἰτωλία ήλευθερώθη.

Ἡ Αἰτωλία εἶναι χώρα ὄρεινή ἐκτὸς τῶν διαμερισμάτων περὶ τὰς λίμνας, Ἀχελῷον και τὰ παράλια. Οἱ Αἰτωλοὶ εἶναι ἄνδρες ῥωμαλέοι και ἐσκληραγωγημένοι και κλίνουσι πρὸς τὸν στρατιωτικόν, γεωργικόν, ποιμενικόν βίον και τὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι ἀνέδειξαν τὸν ἱστορικὸν Σπυρ. Τρικούπην και τοὺς κορυφαίους και ἐξοχωτάτους πολιτικούς Ἐπαμεινώνδαν ΔεληΓεώργην, Χαρ. Τρικούπην και Ἀθ. Χρ. Ροντήρην, και πλῆθος ἄλλων ἐπιστημόνων δικαστικῶν και ἀνωτέρων και κατωτέρων ἀξιωματικῶν.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΠΑΡΧΙΑ ΝΑΥΠΑΚΤΙΑΣ

“Ορια. Ἡ ἐπαρχία Ναυπακτίας κατέχει τὸ ΝΑ μέρος τοῦ Νομοῦ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ κεῖται σχεδὸν μεταξύ τῶν δύο ποταμῶν, τοῦ Εὐήνου πρὸς ΒΔ καὶ τοῦ Μόρνου πρὸς ΝΑ ὁ ὅποτος ἐν μέρει χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τῆς Δωρίδος. Πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὀρίζεται ὑπὸ τῆς Δωρίδος, πρὸς νότον δὲ περιδρέχεται ὑπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Πατραϊκοῦ κόλπου, πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Μεσολογγίου καὶ Τριχωνίας καὶ πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Εὐρυτανίας καὶ Φθιώτιδος.

Διαιρέσεις — Ἡ Ναυπακτία τοπικῶς διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα. πρὸς Ν τὸ Βενέτικον, τὸ ὅποιον περιλαμβάνει τὸν δῆμον Ναυπακτίδος, καὶ πρὸς Β τὰ Κράβδαρα, τὰ ὅποια περιλαμβάνουσι τοὺς ὄρεινους δήμους. — Βενέτικον ὠνομάσθη ὁ δῆμος Ναυπακτίδος, διότι ἡ Νάυπακτος ἔλαχεν εἰς τὴν μερίδα τῶν Βενετῶν, ὅτε τῷ 1204 Μ. Χ. ἐκυριεύθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ ἐμοιράσθη ἡ Βυζαντιακὴ αὐτοκρατορία μεταξύ αὐτῶν· ὁ δῆμος οὗτος διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐπάνω Βενέτικον καὶ κάτω Βενέτικον, τὰ ὅποια χωρίζει ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς Ναυπάκτου — γεφύρας Πουλιάνης.

Κράβδαρα ὀνομάζονται ὅλοι οἱ ὄρεινοὶ δῆμοι, διὰ δὲ τῆς λέξεως ταύτης ὑπονοεῖται καὶ ἅπανα ἡ Ναυπακτία. Ἡ λέξις «Κράβδαρα» ποικιλοτρόπως ἐπεξηγήθη. Ἄλλοι ἄλλως λέγουσι· Μία νέα ἐπεξήγησις εἶναι καὶ ἡ ἐξῆς, ἡ μᾶλλον πιθανωτέρα. Κράβδαρα εἶναι λέξις Σλαυϊκὴ καὶ σημαίνει τόπον πετρώδη, κατάλληλον διὰ βοσκὴν ὄρεινῶν ἀγελάδων δηλ. γελαδότοπος· ὁ ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ τμήματος τοῦ ὄρους Μοριχώδου

της Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον ἐπονομάζεται Κράβδιτσα, δηλαδή κατὰ τοὺς Ἰθαγενοὺς γελαδότοπος. Τὸ Μοριχοβον ὄρος εἶναι εὐρὺ, λοφῶδες καὶ τραχύ, αἱ δὲ πλαγιαὶ εἶναι δασοσκεπεῖς καὶ κατάφυτοι. Κράβδαρι δὲ εἶναι χωρίον, τὸ ὁποῖον κεῖται δύο ὥρας πρὸς Ν τοῦ Μοναστηρίου. Ἔτι δὲ καὶ ἄλλο χωρίον ὀνόματι «Κράβδαρι» κεῖται πρὸς Ν τῶν Ἰωαννίνων πλησίον ΒΔ τοῦ Λούρου ποταμοῦ. Ἡ Αἰτωλία ὑπέστη τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Σλαύων ἀπὸ τοῦ 780 ἕως 1067 Μ. Χ. ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων Σλαύων ἐδόθη, ὡς φαίνεται. ἡ ὀνομασία «Κράβδαρι» εἰς θέσιν τινὰ τοῦ χωρίου Γρηγορίου τῆς Ὀφιοειας, ἣτις ὠμοιάζει μετὰ τὰς ἰδικὰς τῶν τοποθεσίας καὶ ἔκτοτε ὠνομάσθη Κράβδαρι καὶ εἶτα Κράβδαρα.

Κράβδαρα λοιπὸν εἶναι μία τοποθεσία εἰς λίαν ἀπόκεντρον ὄροπέδιον, τὸ ὁποῖον κεῖται μεταξὺ τῶν χωρίων Γρηγορίου Ὀφιοειας καὶ Κερασέας Βωμέας Δωρίδος. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ συνήρχοντο οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Ναυπακτίας καὶ Δωρίδος πρὸς ἀποφυγὴν ἀντιλήψεως τῶν τεκταινομένων ἐκεῖ ἐκ μέρους τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐγενικεύθη ὄχι μόνον εἰς Ναυπακτίαν ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ Βασιλείου. Διὰ τῆς ἱστορικῆς ταύτης λέξεως ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπονομάζηται ἡ Ναυπακτία, οἱ δὲ κάτοικοι Κραβδαρίται. Ἀκολούθως δὲ κατὰ τὴν σύστασιν τῶν Εἰρηνοδικείων δύο νέα τοιαῦτα συνεστήθησαν, τὸ τῆς Ναυπάκτου καὶ τὸ τῶν Κραββάρων. Ἀπὸ τῆς συστάσεως λοιπὸν τοῦ Εἰρηνοδικείου Κραββάρων καὶ μέχρι σήμερον διακινεῖται ἡ λέξις «Κραββαρα».

Ὁρη. — Ἐν τῇ τέως δῆμῳ Ναυπακτίδος πλησίον τοῦ κόλπου Πατρῶν ὑψοῦνται ἡ Βρασσόβα (Χαλκίς) ὕψους 917 μ. γυμνὴ καὶ ἀπόκρημνος. Εἰς τὰς Ν Δ ὑπώρειας αὐτοῦ εἶναι τὸ Κρυονέριον σταθμὸς καὶ ἀφετηρία τοῦ σιδηροδρόμου τῆς ΒΔ Ἑλλάδος μήκους 61 χιλ. Ὡκεῖ ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Χαλκίς, ἣν ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος. Ἡ Κλόκοβα (Ταφιασὸς) ὕψ. 1041 μ. μεταξὺ Ἀντιρρίου καὶ Βρασσόδης. Ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν βραχύδης ὑπώρεια «Κακὴ σάλλα» ὀνομάζεται, δι' ἣς διέρχεται ὁδὸς μετὰ τὴν Ναυπάκτου Μεσολογγίου. Εἰς τοὺς Ν. πρόποδας ἔκειτο ἡ

ἀρχαία πόλις Μακυνία. Αὕτη εἶναι ἠφαιστειογενής, εἰς πολλὰ δὲ σημεῖα ἔχει θαθείας ῥωγμάς, ἐξ ὧν ἀναδίδονται ἀναθυμιάσεις καὶ παρὰ τὴν παραλλίαν αὐταὶ ἔχουσιν ὁσμὴν θείου. Ἡ σύστασις τοῦ ὄρους τούτου εἶναι μεταλλικὴ. Εἶνε δεδηλωμένον μεταλλεῖον Ῥιγάνι πρὸς ΒΑ ὕψ. 1475 μ. καταλήγει ὑπεράνω τῆς Ναυπάκτου. Αἱ δυτικαὶ κλιτύες εἶναι ἀπόκρημνοί, δι' ὧν συντελεῖται ἡ νέα ὁδὸς Πλατάνου Ναυπάκτου μήκους 40 χιλ. Εἶναι δεδηλωμένον μεταλλεῖον.

Κονταρὰ μεγάλη λοφώδης ἔκτασις πυκνὴ σύδενδρος πλησίον τοῦ Εὐήνου, καταφύγιον τῶν ἀγριοχοίρων, λύκων καὶ θύων.

Ἐν τῇ Πυλῆνῃ ὑψοῦνται τὰ Ῥυπάκια, λοφώδης ἔκτασις, ἐν μέρει δενδρώδης συνέχεια τοῦ Ῥιγάνι.

Ἡ Παπαδιά (Μύηνος) ὕψ. 1714 μ. Αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Ζυγοῦ δι' οὗ διέρχεται ἡ ὁδὸς Λομποτινῆς — Βετολίστης ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ ἑξ̄ συμπλεγείσ ὄγκους καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Εὐήνου. Ἐκάστη κορυφογραμμὴ ἔχει καὶ ἰδιαιτέραν ὀνομασίαν ὁδηλ. Τσοῦκα, Μαλαθοῦκα, Καλπάκι, Καρδοαῶς κλπ. Τὰ μὲν τρία Α τμήματα εἶναι ἐλατόφυτα, τὰ δὲ ἄλλα τρία πρὸς Δ εἶναι δενδρόφυτα. Πρὸς Ν. ἔχει τρεῖς διακλαδώσεις, τὴν Μακρυὰν ῥάχιν, τὸ Μακρύορον καὶ τὸν Βλασινιάν. Τὸ ἥμισυ ἀνήκει εἰς τὴν Ἀποδωτιαν, τὸ δὲ ἄλλο εἰς τὴν Πυλῆνῃν.

Ἐν τῇ Προσχίῳ ὑψοῦται ὁ Ἄλωνάκις ὕψ. 1422 μ. ὑπεράνω τοῦ Πλατάνου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνωφερὴς ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ ὠραίου δάσους ἐξ̄ ἐλατῶν, γαύρων, μελιῶν, κέδρων, πρίνων καὶ κρανεῶν. Εἰς τὰς Ν ἀποκρήμους κλιτύς σχηματίζεται μία χοάνη. Ἡ θέσις αὕτη ὀνομάζεται «Λοῦζε». Ἐκεῖ ὑπάρχει πηγὴ μὲ ἄριστον ὕδωρ.

Τὸ Ἐηροδοῦνι ἀπέναντι τοῦ Πλατάνου 1575 μ. θαμνώδες ἐκ κέδρων καὶ πρίνων. Αἱ Β κλιτύες ἀπόκρημνοί. Εἰς ταύτας ὑπάρχει ἡ θέσις «Δαιμονόλογγος». Ἄλλοτε ὑπῆρχε πυκνότητος ἐλατῶν. Τώρα δὲ ἠραιώθη. Ἐκεῖ ὑπάρχει πηγὴ μὲ ἄριστον ὕδωρ. Γίνεται ἐτησίᾳ ἐκδρομὴ τῶν σχολείων Πλατάνου. Εἰς τὰς κλιτύς ὑπάρχουσιν αἱ θέσεις «Κορυτὸς» καὶ Βροχοτίνι δπου

είναι πηγαί με λαμπρόν ὕδωρ. Ἐν τῇ θέσει Βροχοτίνι λέγεται ὅτι ἐφιλονίκησαν τὰ στοιχεῖα τοῦ Πλατάνου καὶ Βονώρτης, τῶν ὁποίων αἱ λαχαὶ ἠκούοντο εἰς τὰ ἄνω χωρία καὶ ὅτι τὸ στοιχειὸν τοῦ Πλατάνου ἐνίκησε τὸ στοιχειὸν τῆς Βονώρτης.

Ψωριάρι, ὄρος μεταξὺ τῶν ἄνω ὁρέων θαμνωδές, συνέχεια δὲ τούτου εἶναι πρὸς Δ. ἡ βουνώδης σειρά «Ἀνεμίτσι». δενδρόφυτος.

Τὸ Ἄρδινι ὕκ. 1703 μ. κωνοειδές. ἀπόκρημνον καὶ ἐλατόφυτον. Εἰς τὰς Β. κλιτύς κεῖται ἡ θέσις «Πέλιστα», ἐλατόφυτος κτήμα τῶν Σισμαναίων. Ἐκ τοῦ κορμοῦ γηραιῶς καὶ ὑψικαρήνου ἐλάτης ἐξέρχεται πηγὴ με περηνισμένον ὕδωρ

Ἐν τῇ Ἀποδωτῖα ὑψοῦται ἡ Παπαδιά ὕψ. 1714 μ. ἐξ ἐλατῶν, δρυῶν καὶ καστανεῶν ὑπεράνω τῆς Λομποτινῆς. Εἰς τὰς Ν.Α. ὑψηλοτέρας κλιτύς διέρχεται πλησίον τῆς κορυφῆς ἡ βατὴ ὁδὸς Ἐλετσοῦς—Ναυπάκτου. Ἐκεῖθεν ἡ θεὰ εἶναι ἐξόχως λαμπρά. Ἐξαπλοῦται ὁ Κορινθιακὸς κόλπος καὶ ὄλη ἡ ὄρειος Πελοπόννησος.

Τὸ Τρίκοδον ὕψος 1736 μ. τριγωνοειδές καὶ ἐλατόφυτον ὑπεράνω τῆς ὥραϊας Ἐλετσοῦς. Ἐν τῇ Κλεπαῖδι ὑψοῦται ὁ Καρφοπεταλιᾶς ἀπέναντι καὶ πρὸς Δ. τοῦ Νεοχωρίου, πριονωτὸν, πολὺ ἀπόκρημνον καὶ γυμνόν. Διὰ μιᾶς ἀτραποῦ μόνον δύναται τις ν' ἀναδῆ. Ἐκεῖ ἐπὶ Τουρκοκρατίας εὑρισκόν ἄσουλαν πολλὰ οἰκογένεια. Συνέχεια τούτου πρὸς Β. εἶναι ὁ ὑψηλὸς Σταυρός, ὄρος ἐλατόφυτον. ὄριον τῆς Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας.

Ὁ Κοκκινιάς μεταξὺ τῶν χωρίων Ἀραχώδης καὶ Κλεπᾶς ὕψος περὶ τὰ 1600 μ. ἐλατόφυτον, ὀνομάσθη οὕτως ὡς ἐκ τοῦ κοκκινοειδοῦς χρώματός του. Ἐκεῖ συνήφθη μάχη μεταξὺ τῶν ἐκ Καρπενησίου ἐκδραμόντων Τούρκων καὶ τῶν Κλεπαῖτῶν, καθ' ἣν κατετροπώθησαν οἱ Τούρκοι.

Συνέχεια τούτου καὶ τοῦ ὑψηλοῦ Σταυροῦ πρὸς ΒΑ εἶναι ἡ «Σαράντενα», ὄρος ἐπίμηκες καὶ λεῖον. Λέγεται δὲ ὅτι ὀνομάσθη οὕτω, διότι ἐκεῖ εὗρεν οἰκτρὸν θάνατον μία γαμήλιος πομπή (συμπεθερικόν) καταληφθεῖσα ὑπὸ χιονοθύελλης, ἀποτελουμένη.

ἐκ 40 ἀτόμων Ἐκείθεν ἡ θέα εἶναι γραφικωτάτη.

Καὶ ἐν τῇ Ὀριονείᾳ τὸ Τσακούρι ὕψος 1736 μ. ἐλατόφυτον καὶ δενδρόφυτον καὶ ἐν μέρει ἀπόκημινον. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ εἶναι τοποθετημένον σημεῖον τῆς Γεωδοτικῆς ἀποστολῆς.

Τοῦτο ἀνήκει καὶ εἰς τὴν Ἀποδοτιανὴν καὶ Κλεπαῖδα.— Καὶ ἡ Ὄξυα ὕψος 1621 μ. τὸ βορειότατον ὄρος τῆς Ναυπακτίας εἰς τὰ ὄρια τῆς Εὐρυτανίας καὶ Φθιώτιδος, ὑπερῶν τῆς Σιτίσσης ὅπου εἶναι διάσος ἐξ ὄξυων, ὀμαλή. Ἡ ὄξυα εἶναι σύνδεσμος τῶν ὀρέων Εὐρυτανίας, Φθιώτιδος καὶ Ναυπακτίας. Τὰ ὄρη τῆς Ναυπακτίας εἶνε συνέχεια τοῦ Ἐμμηρηστοῦ καὶ τῆς Πίνδου πλήρη φυσικῶν καλλονῶν καὶ ἀποτελοῦσι θαυμασίας καὶ γραφικὰς κοιλάδας. Κατὰ μὲν τὸν χειμῶνα καλύπτονται ὑπὸ χιόνων, κατὰ δὲ τὸν ὑπόλοιπον χρόνον χρησιμεύουσιν ὡς λειμῶνες διὰ τὰ ποίμνια

Βοταμοὶ. — Ὁ Εὐήγρος (Φεΐδαρις), τὸ ὄνομα τοῦ Εὐήγρου ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Εὐήγρου, βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν, ὅστις διώκων τὸν ἀρπάζαντα τὴν θυγατέρα του Μάρπησσαν Ἴδον ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν πρότερον Λυκόρμην καλούμενον. καὶ ἐπνίγη. Μυθολογεῖται δὲ ὅτι ὁ Ἡρακλῆς διαβαίνων αὐτὸν ἐφόνησε τὸν Κένταυρον Νέσσον, διότι προσέδαλε τὴν Δηζάνειραν, κόρην τοῦ Οἰνέως, βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν, τὴν ὁποῖαν ἔλαβε σύζυγον μεταδίνων εἰς Τραχίνα. Φεΐδαρης ἐπωνομάσθη, διότι ἔχει ὄφιοειδῆ ροῦν ἕνεκα τῶν στενῶν καὶ ἀπορρώγων ὀχθῶν. Οὗτος πηγάζει ἐκ τῶν Β, Δ. ὑπρειῶν τῶν Βαρδουσιῶν ὀρέων διὰ δύο μεγάλων βραχιόνων, ῥεεῖ πρὸς Δ, ἔπειτα πρὸς ΝΔ. χωρίζει τὰς ἐπαρχίας Τριχωνίαν καὶ Μεσσολογίου καὶ ἐκβάλλει διὰ πεδιάδος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν. -

Χεῖμαρροι συμβάλλοντες εἰς τὸν Εὐήγρον ἐκ τῶν ἐκδολῶν πρὸς τὰς πηγὰς. Ὁ τῆς Βρωστιάννης, τὸ Στήλιόρρευμα, ὁ μεταξὺ Σέλφης» καὶ Ἀρτοσίθης, ὁ Κάκαδος μεταξὺ Πέρκου καὶ Περίστης, ὁ τῆς Καστανιάς, ὁ Κλεινοδίτης μεταξὺ Νεοχωρίου καὶ Ἀραχώδης ἐκ δύο μεγάλων βραχιόνων. Ἡ Σκοτεινὴ τῆς Πελλίστης, Μέγα ρεῦμα τῆς Κλεπῆς τὴν ὁποῖαν διαχωρίζει εἰς δύο τμήματα (μαχαλάδες), τὰ ὁποῖα συγκοινωνοῦσι διὰ ξυλλίνης

γεφύρας. Διὰ 45 σὺλάκων ἀρδεύονται οἱ κήποι καὶ ἀγροί, οἱ ὅποιοι πηγάγουσι τὰς πεφημισμένας φασιόλους. Ὁ Κάκαβος τῆς Σινίστης, ὁ τῶν Κουτολιστίων, ὁ Βοτσαίτικος, ὁ μεταξύ Μεγάλης καὶ Μικρᾶς Παλουκόβης, ὁ πρὸς Α. τῆς Σιτίστης. —

Ποταμὸς. Τὸ Ποταμῆκι ἢ Κώτσαρης ἢ Κάκαβος πηγάζει ἐκ τῶν Δηλιτύων τοῦ Τρικόδου καὶ ΝΑ τοῦ Τσεκουρι, διέρχεται μεταξύ τῶν χωρίων Μεγάλης καὶ Μικρᾶς Λομποτινᾶς Κοζίτσης καὶ Πόμου, ὑποκάτω τῆς Χωμόρης, καὶ Ἀγίας Τριάδος, χωρίζει τὸ Πρὸσχιον ἀπὸ τὴν Πυλὴν καὶ συμβάλλει εἰς τὸν Εὐήνον ἐν τῇ θέσει Καστράκι τῆς Ἀρτοτίδης. —

Χεῖμαρροι συμβάλλοντες εἰς τὸ ποταμῆκι ὁ τοῦ Ἀγίου Βλασίου, τῆς Πωγωνιᾶς, ὁ Κώτσαρης μεταξύ Δορβιτοῦ καὶ Πωκίστης, τὸ Κουτοσσύλι Πλατάνου καὶ Βονώρτης, ὁ τῆς Ἐλευθεριανῆς, τὸ Μέγα Ρεῦμα τῆς Χωμόρης, ὁ τοῦ Πόδου καὶ τῆς Κοζίτσης.

Ἄλλοι χεῖμαρροι ὁ Σκᾶς πρὸς ΒΑ τῆς Ναυπάκτου καὶ ἡ Βχεριά πρὸς Δ. τῆς Ναυπάκτου.

Ἄλλοι ποταμοὶ ὁ Μόρνος (Ἀάφνος) πηγάζει διὰ δύο μεγάλων ὄραχιόνων ἐκ τῆς Οἴτης καὶ τῶν Βχερδουσιῶν, οἱ ὅποιοι συναντῶνται ὀλίγον ὑποκάτω τοῦ Σκορῶ τὸ χάνι, συναντῶν τὴν Ναυπακτίαν εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ χεῖμαρρου Βετολίτσης, ρέει τὸ ΝΑ, αὐτῆς τὴν ὁποίαν χωρίζει ἀπὸ τῆς Δωρίδος καὶ διὰ τῆς ὁμωνύμου πεδιάδος ἐκβάλλει εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον δι' ἑνὸς μεγάλου δέλτα μίαν σχεδὸν ὥραν μακρὰν πρὸς Α τῆς Ναυπάκτου. — Κετὰ τὸν χεῖμῶνα ἐπιφέρει μεγάλας καταστροφὰς εἰς τοὺς πέριξ ἀγροὺς καὶ χωρία.

Χεῖμαρροι συμβάλλοντες εἰς αὐτὸν εἶναι οἱ ἑξῆς: ὁ τῆς Γρηᾶς ρεῦμα (Βελδισαίνων), ὁ Γρανιτσιώτικος, ὁ Ἀμωρανίτικος μετὰ λιθίνης γεφύρας καὶ ὁ τῆς Βετολίτσης ἐκ δύο μεγάλων ὄραχιόνων.

Γέφυρα. Ἐπὶ μὲν τοῦ Εὐήνου ἢ σιδηρᾶ γέφυρα, δι' ἣς διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ τῆς ΒΔ Ἑλλάδος καὶ ἡ λιθίνη τοιαύτη πλησίον τῆς πρώτης. Ἡ τῆς Πουλιάνης σιδηρᾶ, θαυμασία δι' ἣς διέρχεται ἡ ἀμαξητὴ ὁδὸς Ναυπάκτου — Μακρυελίαι καὶ Κεφαλοβρύσου. Ἡ τῆς Ἀρτοτίδης λιθίνη τοξοειδὴς ἐπὶ ἀπο-

κρήμνων δράχων κτισθεῖσα ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Αὐτὴ θὰ κατεστρέφετο ἐὰν δὲν ὑπῆρχον πρὸ αὐτῆς δύο ἄλλοι δράχοι, πρὸ τῶν ὁποίων συντρίβεται ὁ ἀκάθεκτος ροὺς τοῦ ποταμοῦ. Ἡ λιθίνη γέφυρα ἐν τῇ θέσει «Στενὰ» μεταξὺ ἀποκρήμνων δράχων, Ἐπὶ δὲ τοῦ Ποταμάκι λιθίνη γέφυρα ἐν τῇ θέσει «Παγωνιὰ» μεταξὺ Πλατάνου καὶ Δορβιτισῶς. Λιθίνη γέφυρα ἐτοιμόρροπος κάτωθι τῆς Χωμόρης. Σιδηρᾶ γέφυρα μεταξὺ Πόδου καὶ Κοζίτσης. Λιθίνη γέφυρα μεταξὺ Κοζίτσης καὶ Μεγάλης Λομποτινᾶς. — Σιδηρᾶ γέφυρα ἐπὶ τοῦ χειμάρρου «Σκᾶς». Σιδηρᾶ γέφυρα ἐπὶ τοῦ χειμάρρου Βαρειά. Λιθίνη γέφυρα ἐπ' αὐτοῦ μεταξὺ Ναυπάκτου καὶ Ἀντιρρίου. — Καὶ ἐπὶ τοῦ Μόρνου λιθίνη γέφυρα κάτωθι τοῦ Χανίου Ζορμπᾶ Σιδηρᾶ γέφυρα Ρέρεσι κάτωθι τῆς Λιμνίστης. —

Ἀκρωτήρια. Τὸ Ἀντίρριον (Ρίον Μολυκρείον ἀπὸ τῆς Μολυκρείας, πόλεως τῆς Αἰτωλίας), ἔκει κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ 1500 Μ. Χ. ἀνηγέρθη φρούριον τὸ ὅποσον ὠνομάσθη Κάστρο τῆς Ρούμελης, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης ἄκρας τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἠκοδομημένον φρούριον, τὸ ὅποσον ὠνομάσθη Κάστρον τοῦ Μωρέα, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον πρὸς φύλαξιν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα πλησίον τοῦ Ἀντιρρίου ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Πλησίον τοῦ Ἀντιρρίου ΒΔ ὑπάρχουσι λείψανα δύο ἀρχαίων πόλεων τῆς Μαυρονίας πλησίον τοῦ χωρίου Μαμάκου καὶ τοῦ Μολυκρείου, κειμένον ἐπὶ τοῦ ΝΑ λόφου παρὰ τὴν παραλλαν.

Φῆρος ἐπὶ τῆς ΝΑ ἄκρας τοῦ φρουρίου ὑπάρχει πυρᾶς τᾶξως φανοῦ λιμένος φωτὸς λευκοῦ σταθεροῦ ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ φρουρίου ἰδρυθεὶς τῷ 1880. Πλησίον τοῦ Ἀντιρρίου τῇ 22 Ὀβρίου 1772 ὁ Ρωσικὸς στόλος ναυμαχίσας κατέκαυσε τὸν Τουρκικὸν Ἐπὶ τῆς γλώσσης (ἄκρωτηρίου) τοῦ Μόρνου ὑπάρχει πυρᾶς φανοῦ λιμένος φωτὸς σταθεροῦ ἐπὶ βάσεως κίονος σιδηροῦ ἐπὶ οἰκίας λιθοκτίστου, ἰδρυθεὶς τῷ 1868.

Πορθμὸς ὁ τοῦ Ρίου καὶ Ἀντιρρίου πλάτους 3 χιλιομ.

Λιμὴν ὁ τῆς Ναυπάκτου φυσικὸς μικρὸς κυκλοειδῆς με στόμιον μικρὸν καὶ με τὰς ἐπάλλξεις τοῦ φρουρίου ἐκατέρωθεν.

Ἐδαφος Πρὸς Β. μὲν εἶναι πετρῶδες καὶ ἄγονον. μόνον δὲ τὸ ἀρδευόμενον ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς κτηνοτροφίας καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν καὶ χειμάρρων εἶναι γόνιμον. πρὸς Ν. δὲ εἶναι σχεδὸν ὀμαλὸν καὶ γόνιμον.

Κλίμα. Πρὸς Β. μὲν εἶναι ὑγιεινόν ἐν τῷ μέσῳ δὲ μέτριον καὶ πρὸς Ν. ὀλίγον νοσηρὸν.

Πεδιάδες. Ἡ τῆς Ναυπάκτου μέχρι Ἄν ιρρλου ἐξ ἀγρῶν ἀμπέλων, σταφιδαμπέλων καὶ ἐλαιῶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἢ μέχρι τοῦ Μόρνου κατάλληλος διὰ δημητριακοὺς καρποὺς ὀπώρας, χόρτον, τριφύλλιον καὶ κρόμμυα. Ἡ τῆς Γαυρολίμνης μεταξὺ τῶν ὀρέων Βαρασόδης καὶ Κλοκόδης καὶ τῆς Θαλάσσης Ζευγοστάσιον Πόργαρι ἀνήκον εἰς τὴν Μορὴν Κοζίτσης. Ἐκεῖ δὲ ἀνεκαλύφθησαν ἀρχαῖα ἱαματικὰ ὕδατα, ἰδίως ἐκ πείρας κατάλληλα διὰ δερματικά, στομαχικά καὶ ρευματικά νοσήματα. Φαίνονται ἀρχαῖοι μεγάλοι λίθοι γύρωθεν τῆς πηγῆς, ἥτις ἔχει ψυχρὸν ὕδωρ. Ἄτυχῶς δὲν ἐγένετο χημικὴ ἐξέτασις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ὕδατος, οὔτε κατάλληλος ἐκμετάλλευσις αὐτοῦ, ἢν καὶ κατ' ἔτος πλήθος συρρέει εἰς τὸ μέρος αὐτὸ. τὸ ὅποσον κοινῶς λέγεται Στάχτη. Καὶ ἡ τῆς Στρανώμης, ἥτις τὸ πλεῖστον κατεδροχθίσθη ὑπὸ τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ. Καὶ αἱ τρεῖς κατάλληλοι διὰ δημητριακοὺς καρποὺς.

Προϊόντα. Σταφίς, τριφύλλιον. χόρτον, οἶνος (ἰδίως Πλατάνου - Πόρκου εὐγεστος), κάστανα, μῆλα, κάρυα (Χωμόρης). φασόλια (Κλεπᾶς) κτηνοτροφικά (τυρὸς Λεπτοκαρυὰς ἐφάμιλλος τοῦ τυροῦ τοῦ Παρνασοῦ) καὶ δασικά. Ἐπειδὴ ἡ Ναυπακτία εἶναι ὀρεινὴ καὶ ἄγονος, προμηθεύεται δημητριακοὺς ἐκ Ναυπάκτου, Τριχωνίας καὶ Φθιώτιδος.

Συγκοινωνία. Αὕτη πρὸς Ν. μὲν καλὴ, διότι ἡ Ναύπακτος συνδέεται δι' ἀμαξιτῶν ὁδῶν μετὰ τῆς Μακρυελίας Τριχωνίας καὶ Μεσολογγίου (πλήν μικροῦ βραχέως Τμήματος παρὰ τὴν Κακὴν Σιάλαν). πρὸς Β. δὲ εἶναι εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Μόνον δύο ἀτελεῖς βαταὶ ὁδοὶ συνδέουσι τὴν Ναύπακτον μετὸν Πλάτανον καὶ τὴν Λομποτινὰν διὰ μέσου ἱλιγγιωδῶν ἀνωφερειῶν, Ἡ Κλεπαῖς καὶ ἡ Ὀφιονεῖα, ὡς καὶ ἡ θόρειος Ἀπο-

δωτρία ἐν καιρῷ χειμῶνος ἀποκλείονται ὑπὸ τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ καὶ τῶν ὁρέων Ὀξυῆς, Τσεκοῦρι, Ἀρδίνι, Ξηροβουνίου καὶ Παπαδιᾶς. Μόνον ὁ Πλάτανος ἰδιωτικῶς καὶ τῇ ἀρωγῇ τοῦ Δημοσίου κατασκευάζει βατὴν ὁδὸν ἐπὶ σχεδίου ἀμαξιτῆς καὶ τῇ ἀρωγῇ τῶν μεταναστῶν πρᾶκτοταμίως τοῦ Ποταμάκι καὶ τοῦ Εὐήνου μέχρι τῆς θέσεως Πιτσινέικα, ὅπου συναντᾷ τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν Ναυπάκτου-Κεφαλοβύσσου, ὥστε ἡ ὁδὸς αὕτη θὰ ἔχει μῆκος 40 χιλιομ. Ἄφ' ἐτέρου δὲ χάριν τῆς συγκοινωνίας τῆς ΒΑ Ναυπακτίας καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀνυποφόρου ἀνωφερίας ὑποκάτω τοῦ Ζορμπᾶ Χάνι καὶ χάριν συντομίας δύο ὁρῶν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου κατασκευάζεται βατὴ ὁδὸς εὐθεία ἀπὸ τῆς θέσεως Ἁγία Κυριακὴ ἐν μέσῳ ἐλατῶνος διὰ τοῦ χωρίου Γρανίτσης μέχρι τοῦ χανίου Λόκ.

Διὰ τὰ ἀναζωογονήσῃ λοιπὸν ἡ Ναυπακτία καὶ προσελκύσῃ τοὺς μετανάστας οἱ ὅποιοι θὰ μεταβάλλωσι τὴν ὄψιν αὐτῆς. πρῶτος ὅρος εἶναι τὰ συνδεθῆ ἡ Ναύπακτος δι' ἀμαξιτῶν ὁδῶν μὲ τὸν Πλάτανον καὶ τὴν Λομποτινάν. Ἄλλως οἱ μετανάσται θὰ μείνωσιν, ὅπου διαμένουσι καὶ οὕτω ἡ ἀπόκληρος αὕτη Ἐπαρχία ἔτος παρ' ἔτος θὰ μαραίνεται καὶ θὰ ἐρημώνεται.

Ἄρτηρία ὁδῶν. Ναύπακτος—γέφυρα Πουλιάνη ὥρ. 4.

Ναύπακτος — Ἀντίρριον — Μαγκλαρέϊκα — Ἰρίζα — Γαυρολίμνη ὥρ. 6.

Ναύπακτος—Σκάλα—Χάνι Ρουπάκια—Ἀνεμάκι ὥρ. 5.

Ναύπακτος—Χάνι Λόη—Βελδίτσαινα—Ἀνεμάκι ὥρ. 5.

Ἀνεμάκι—Χάνι Περιδόλια—Σίμου—Δορβιτσά—Πλάτανος ὥρ. 6.

Πλάτανος—Χάνι Λόλιου—Ψημάδα—Πέλισσα—Εὐήνος—Μύλος Καρύδα ὥρ. 4.30.

Μύλος Καρύδα—Ἀράχωδα—Ἀδώρανη ὥρ. 4. Μύλος Καρύδα—Κλεπὰ—Ἀδώρανη ὥρ. 3.30.

Ναύπακτος—Χάνι Λόη—Χάνι Ζορμπᾶ ὥρ. 4. Χάνι Λόη—Γρανίτσα—Ἁγ. Κυριακὴ ὥρ. 3.

Χάνι Ζορμπᾶ—Ἀμώρανη—Ἀσπριάς—Βετολιτσα—Ἐλετσου ὥρ. 5.

Χάνι Ζορμπᾶ — Γολέμι — Δέλγα Κουτσουγανείκα — Ἄγρια Κυριακή ὥραι 2.15.

Ἄγρια Κυριακή — Μεγάλη Λομποτινά ὥρ. 3.30.

Ἄγρια Κυριακή — Πόδος — Κολίτσα — Σινίστα — Κλεπά — Ἄβώρανη ὥρ. 8.30,

Μεγάλη Λομποτινά — Μικρά λομποτινά - Βοῖτσά — Στρωμνίανη — Ζηλίστα — Σιτίστα ὥρ. 8.

Ταχυδρομικὴ συγκοινωνία. Αὕτη διενεργεῖται ἐκ Ναυπάκτου μὲ τὸν Πλάτανον καὶ μὲ τὴν Λομποτινὰν ἐξάκις τῆς ἐβδομάδος δι' ἐπίππων ταχυδρόμων. Ἡ Συγκοινωνία τῆς Κλεπαῖδος διενεργεῖται ἐκ Πλατάνου τρίς τῆς ἐβδομάδος, τῆς δὲ Ὀφιοειᾶς ἐκ Λομποτινᾶς τρίς τῆς ἐβδομάδος. Καὶ τῆς Πυλῆνης διὰ τοῦ ταχυδρομείου Ναυπάκτου — Πλατάνου, ὁ ὁποῖος συγκοινωνεῖ ταχυδρομικῶς τρίς τῆς ἐβδομάδος μὲ τὸ Κεφαλόδωρον.

Τηλεγραφικὴ συγκοινωνία. Ἡ Ναύπακτος συνδέεται τηλεγραφικῶς διὰ Κεφαλοβόρου καὶ Βελδίτσαίων μὲ τὸν Πλάτανον καὶ ἀπευθείας διὰ Ἀμωράνης μὲ τὴν Λομποτινὰν.

Τηλεφωνικὴ συγκοινωνία. Ἀρτηρίαι τηλεφωνικῶν γραμμῶν.

Ναύπακτος — Ἀντίρριον — Μαγκλαρέϊκα — Ρίζα — Γαυρολίμνη.

Ναύπακτος — Χάνι Λόη — Ἀμώρανη — Βετολίστα — Λομποτινά.

Μ. Λομποτινά — Μικρά Λομποτινά.

Μεγ. Λομποτινά — Βετολίστα — Ἐλετσοῦ.

Βετολίστα — Λέκκα.

Βετολίστα — Ζωριάνου — Κροκύλειον.

Λομποτινά — Κουτουλίτσια — Βοῖτσά — Ζηλίστα Λομποτινά — Ἀσπριᾶς.

Λομποτινά — Κοζίτσα

Κουτουλίτσια — Σινίστα — Κλεπά.

Ναύπακτος Χάνι Λόη Βελδίτσαίνα — Σίμου — Δορδίτσα — Πλάτανος.

Ναύπακτος — Κεφαλόβρυσον — Πλάτανος.

Πλάτανος — Περίστα — Πέρκος.

Πλάτανος — Χώμωρη — Καστανιά — Ἅγιος Δημήτριος — Νε-
οχώριον — Ἀράχωβα — Κλεπά.

Ἱστορικὴ ἐξέλιξις καὶ χρησιμότης τῶν δασῶν.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ὄλα τὰ ὄρη καὶ αἱ πεδι-
άδες τῆς Ἑλλάδος ἐκαλύπτοντο ἀπὸ δάση. Ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ λέ-
οντες διητῶντο. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ πρῶτοι ἀνθρώποι
ἔζων εἰς τὰ δάση καὶ ἐτρέφοντο μὲ κυνήγιον Ὀλίγον κατ' ὀλί-
γον κατόπιν μετέδῃσαν εἰς τὰς πεδιάδας, ἐκτιζον καλύδας καὶ
ἔζων ἡμεροί. Οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας πολὺ ἐπροστάτευον τὰ
δάση. Ἐπιμύρουν διὰ μαστιγώσεως ἢ διὰ προστίμου τοὺς ἱερο-
σύλους τῶν δασῶν ἢ παρέδιδον αὐτοὺς εἰς τὴν κατάραν τοῦ
Θεοῦ. Μέσα εἰς τὰ δάση ἔδρουν ναοὺς. Ἱερὸν μέρος τοῦ δάσους,
ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦτο ὀναός, ἐκαλεῖτο ἄλσος. Τὰ δένδρα τοῦ
δάσους, ὡς καὶ σήμερον, ἐλεωροῦντο ἱερὰ καὶ ἔμενον ἄθικτα.
Μετὰ ταῦτα οἱ χριστιανοὶ μετέδωλον τοὺς ἐθνικοὺς ναοὺς εἰς
χριστιανικοὺς καὶ διετήρησαν τὰ ἱερὰ δένδρα. Καὶ σήμερον
δικατηροῦνται ὀλίγα ἱερὰ δένδρα εἰς τὰ ἐξωκκλησία. Τοῦτο εἶναι
συνέχεια τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παραδόσεως. —

Σὺν τῷ χρόνῳ προΐούσης τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ
τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ τὰ δάση ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ἀνέγειρην τῶν
συνοικισμῶν, εἰς τὸ πῦρ τῶν ποιμένων διὰ τὰ ἀφεθῆ πλουσιω-
τέρα βοσκή εἰς τὰ βόσκοντα ζῶα, εἰς τὸν πέλεκυν καὶ ἀξίνην
τοῦ γεωργοῦ διὰ τὰ αὐξήσῃ διὰ τῆς ἐκχερῶσεως τὴν διὰ τὸ
ἄροτρον προωρισμένην γῆν καὶ εἰς τὸν πέλεκυν τῶν ὑλοτόμων,
τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν καταστροφὴν καὶ μάλιστα εἰς τὰ παράλια
μέρη, ὅπου εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον κατεστρέφοντο τὰ δάση.
Μόνον δὲ εἰς τὰ ὄρη διετηρήθησαν τὰ δάση. —

Αἱ διάφοροι ἐπιδρομαὶ τῶν Ῥωμαίων, Μακεδόνων, Γαλα-
τῶν, Γόθων, Οὐνων, Βανδῆλων, Σλαύων, Βουλγάρων, Νορμαν-
δῶν, Φράγκων, Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν πολὺ ἐπέδρασαν εἰς τὴν
κατάστασιν τῶν δασῶν.

Μέχρι τοῦ 1830 ἢ Ἑλλάς εἶχε περισσότερα δάση, διότι ὁ

πληθυσμός κατὰ πλὸν εἶχεν ἐλαττωθῆ, καὶ ἀνήρχετο εἰς 700 χιλ. Μετὰ ταῦτα σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ πληθυσμοῦ κατεστράφησαν πολλὰ δάση χάριν τῶν διαφόρων ἀναγκῶν αὐτοῦ.—

Δάσος καλεῖται ἔκτασις, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ δενδρώδη φυτὰ παντὸς ἢ ἐνὸς εἴδους.

Τὸ δάσος παρέχει τὰς ἐξ ἧς ὠφελείας. α') εἰς τὴν ὑγείαν τῶν ἀνθρώπων, διότι κατὰ τὴν ἡμέραν τὰ δένδρα ἐκπνέουσι ὀξυγόνον, τὸ ὅποσον μεταβάλλει τὸ φλεβικὸν αἷμα εἰς ἀρτηριακόν. Ὁ δασικὸς ἀὴρ εἶναι καθαρώτερος, διότι περιέχει περισσότερον ὀξυγόνον, καὶ εἶναι ὠφέλιμος, ὅσον ἢ καλυτέρα τροφή καὶ τὸ ὑγιὲς ὕδωρ

Ἐντὸς τοῦ δάσους μακρὰν τῆς καλλιμερινῆς βιοπάλης ὁ ἀνθρώπος εὐρίσκει ἡσυχίαν καὶ ἀναψυχὴν, καθὼς λέγει τὸ δημιῶδες ἄσμα «μέσα στὰ κρύα τὰ νερά, στὰ δένδρα τεντωμένους».—

β') Τὸ δάσος προκαλεῖ τὰς βροχάς, διότι ἔλκει τὰ νέφη, ἐπειδὴ εἰς αὐτὸ ἡ ὑγρασία εἶναι μεγαλειτέρα παρὰ εἰς τὸ γυμνὸν ἔδαφος καὶ οἱ ὕδρατμοὶ εὐκολώτερον συμπυκνῶνται.

γ') Τὸ δάσο συγκρατεῖ διὰ τῶν ῥιζῶν τὸ ἔδαφος, κατακρατεῖ μέρος τῶν βροχῶν καὶ ἐμποδίζει νὰ γεννῶνται χεῖμῆρροι. Οὕτως εὐεργετικῶς προφυλάττει τὰ χωρία, τοὺς ἀγρούς καὶ τὰς ὁδοὺς ἀπὸ τῆς πλημμύρας.

δ') Συντελεῖ εἰς τὴν γένεσιν τῶν πηγῶν. Τὸ ὄμβριον ὕδωρ εἰσχωρεῖ διὰ τῶν κενῶν πόρων τοῦ ἐδάφους ἐντὸς αὐτοῦ. Τοῦτο εἰσέρχεται καὶ κατέρχεται εἰς ὑπογείους λεκάνας. Ἄπ' ἐκεῖ ῥέει διὰ μέσου τοῦ στρώματος τῆς γῆς καὶ διὰ ῥωγμῶν ἐξέρχεται εἰς χαμηλότερα μέρη ἀπὸ ἐν μέρος ὡς πηγὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

ε') Παρέχει ξυλείαν διὰ διαφόρους ἀνάγκας, κύσιμον ὕλην, ἀνθρακας, δοκοὺς δι' οἰκοδομὰς καὶ πλοῖα, σανίδας ὁμοίως, ξύλινα δοχεῖα, κάδους καὶ βαρέλια, βαλανίδια, ῥητίνην κλπ. ὥστε τὸ δάσος εἶναι πηγὴ ἰδρωτικοῦ καὶ θινικοῦ πλοῦτου. Κατὰ τὸ 1923 αἱ πρόσοδοι τοῦ Δημοσίου ἀνήλθον εἰς 47,500 000 δρ.

ς') Χρησιμεύει διὰ τὴν βροσιὴν τῶν ζώων.—

ζ') Είναι κατοικία τῶν πτηνῶν, τὰ ὅποια εὐχαριστοῦσιν ἡμᾶς μετὸ γλυκὺ κελάδημά των, καὶ τῶν ζῳῶν ὥστε χρησιμεύει διὰ τὴν ὑγιεινοτάτην ἐξάσκησιν, τὸ κυνήγιον. Διὰ τοῦ κυνηγίου ἀναπτύσσεται τὸ σῶμα καὶ ἡ χαρὰ.

η') Χρησιμεύει διὰ λόγους στρατιωτικούς.

θ') Τὸν χειμῶνα προφυλάττει τὰ χωρία ἀπὸ τοὺς ὀρμητικούς ἀνέμους, ἐξασκεῖ δὲ εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα ἐνὸς τόπου.

καὶ ι') εἶναι ὁ στολισμὸς τῶν πληθόντων χωρίων. Τόποι ἄνευ δασῶν δὲν προξενοῦσιν οὐδεμίαν εὐχαρίστησιν, ἐνῶ τὸ χρῶμα καὶ ἡ μορφή τῶν δένδρων προξενοῦσιν εὐχαρίστησιν. Εἰς τὰ πυκνὰ δάση γεννᾶται τὸ αἰσθηματὴς στενοχωρίας καὶ τοῦ φόβου. Ἐκεῖ ακούων τις βήματα ἢ φωνὰς ἀγρίων ζῳῶν καταλαμβάνεται ὑπὸ φόβου, ὁ ὅποιος ὀνομάζεται πανικός. Οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, ἀπέδιδον τὸν πανικὸν τοῦτον εἰς τὸν Θεὸν τῶν δασοσίτων ποιμένων, τὸν Πᾶνα.—

Ἦδη διερχόμενος τις ἀνὰ τὰ ὄρη, κοιλάδας καὶ φάραγγας τῆς Ναυπακτίας μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἀπαγοητεύσεως παρατηρεῖ ὅτι πολλαὶ ἐκτάσεις δασῶν καὶ ἐπὶ κλιτύων τῶν ὀρέων ἡρημώθησαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς διὰ τὰ μεταβληθῶσιν εἰς ἀγρούς, οἱ ὅποιοι μόνον ἐπ' ὀλίγα ἔτη παρήγαγον καρπὸν τινα, μετὰ ταῦτα δὲ μετεβλήθησαν εἰς βύακια καὶ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ φτερῶν καὶ ριγάνεως! Κατὰ πρῶτον λόγον ἢ φροντίς τῶν ἀπόκειται εἰς τὴν Πολιτείαν. Αὕτη ἔχει ὄργανα τὰ ὅποια ἐξασκοῦσι τὴν ἐπίβλεψιν τῶν δασῶν. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι δύσκολον, διότι συγκρούεται πρὸς τὰ ἰδιωτικὰ τῶν πολιτῶν συμφέροντα. Ἀρ' ἐτέρου δὲ τὰ ὄργανα τῆς Πολιτείας δὲν εἶνε δυνατόν νὰ παρευρίσκωνται πανταχοῦ πρὸς ἐπίβλεψιν τῶν δασῶν.

Καθ' ἕνα λοιπὸν ἔχουσι πάντες οἱ μεμορφωμένοι πολῖται νὰ παρέχουσι τὴν συνδρομὴν των εἰς τὸ ἔργον τοῦ κοινοῦ διαφωτισμοῦ καὶ μάλιστα οἱ ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι, οἱ σκαπανεῖς παντὸς καλοῦ καὶ μορφωταὶ τῆς κοινωνίας, νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τοὺς μαθητάς των καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν, μεθ' ὧν διατελοῦσιν ἐν στενῇ συναφείᾳ, τὴν πρὸς τὰ δάση ἀγάπην, τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρα-

σιν αὐτῶν καὶ τὰς ὀλεθρίας συνεπείας τῆς καταστροφῆς αὐτῶν, οὕτως ὥστε νὰ ριζωθῇ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τὰς ἐπομένους γενεὰς ἢ πρὸς τὰ δάση ἀγάπη.

Φιλοδοσικὴ ἔνωσις λειτουργεῖ ἐν Ἀθήναις πρὸς προστασίαν τῶν δασῶν καὶ ἀναδάσωσιν τῶν χερσῶδων μερῶν, τὰ ὅποια ἄλλοτε ἐκάλυπτον πυκνὰ δάση.

Ἐν τῇ Ναυπακτίᾳ ἰδρῦθη σύλλογος «ἡ Φιλοδοσικὴ ἔνωσις» ἐν Κλεπᾷ καὶ ἐν Πλατάνῳ γίνεται φροντίς νὰ ἰδρῦθῃ τοιοῦτος, σκοπὸς τοῦ ὅποιου θὰ εἶναι ἡ προστασία τοῦ ὑπεράνω δάσους, ὁ καθαρισμὸς αὐτοῦ, ἡ κατασκευὴ ἐγκαρσίων ὁδῶν καὶ ἡ ἀναδάσωσις τῶν δυτικῶν θαμνωδῶν κλιτύων τοῦ ἀπέναντι ὄρους Ἐηροδουνίου. —

Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων. Οἱ μὲν κάτοικοι τῆς Ναυπάκτου ἀσχολοῦνται εἰς τὸ ἐμπόριον, γράμματα, ἀμπελοσταφυδοκτημοσύνην καὶ ναυτιλίαν, οἱ δὲ τῆς ὑπαίθρου χώρας εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Γενικῶς δὲ εἰς τὸν στρατιωτικὸν ὄμιον καὶ γράμματα, εἰς τὰ ὅποια πλεῖστοι ἠδουκίμησαν καὶ ἀνῆλθον εἰς μεγάλα ἀξιώματα ἐν τῷ Στρατῷ, Πολιτείᾳ καὶ ἐμπορίῳ διότι εἶναι ἄνδρες ρωμαλέοι, ἐσκληραγωγημένοι, ὑπομονῆτικοὶ εὐφυεῖς καὶ δραστήριοι. Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος πρὸς Β. εἶναι πετρωδὲς καὶ ἄγονον καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ τὸν αὐξῶντα πληθυσμὸν, διὰ τοῦτο ἰδίως οἱ κάτοικοι τοῦ Πλατάνου ἀπὸ τοῦ 1840 μετηνάστευσαν διὰ τῆς οἰκογενείας Μαραθέα εἰς Ρουμανίαν, ὅπου πολλοὶ ἀνεδείχθησαν ὡς κτηματῆαι, ἀπὸ δὲ τοῦ 1890 οἱ κάτοικοι τῆς Περίστης μιμηθέντες τοὺς κατοίκους τῆς Λακωνικῆς, ἦν ὡς μικρέμποροι ἐπεσκέπτοντο, διὰ τοῦ κ. Ι. Χατζηνικολάου καὶ δύο ἄλλων, πρώτων μεταναστῶν, ἤρχισαν μετανάστευσιν εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἢ ὅποια ἔκτοτε καταπληκτικῶς ἐηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Ναυπακτίαν, οἱ περισσότεροι μετανάσται εἶναι ἐκ Πλατάνου καὶ Περίστης. Πολλοὶ κάτοικοι τοῦ Προσχιῦ καὶ Πυλῆνης κατ' ἀρχὰς μετερχόμενοι τὸν μικρέμπορον ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον ἐγκατεστάθησαν μονίμως εἰς διαφόρους πόλεις καὶ κωμοπόλεις αὐτῆς καὶ ἠδουκίμησαν, οἱ κάτοικοι τῆς Ὀφισοειᾶς καὶ Κλεπατῆδος παραχειμαζοῦσιν εἰς τὰς πεδιάδας Ἀγρι-

νίου, Μεσολογγίου και Μακρυνείας, οί τῆς Μεγ. Λομποτινᾶς και Λεπτοκαρυᾶς περίξ τῆς Ναυπάκτου. οί τῆς Σινίσταης και μέρος τῆς Κλεπᾶς ἐν Αἰγίῳ, οί τῆς Ἀθωράνης, πλὴν τῶν οἰκαγενειῶν τῶν Παπαδασιλέων, ἔδρυσαν συνοικισμὸν πλησίον τοῦ χειμάρρου Ἐρημίτσα «Νέα Ἀθώρανη» και οί τῶν Κουτουλι-στῶν ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ Ἀγρινίου, ὅσοι δὲ παραμένουσιν εἰς τὰς ἐστίας των, προμηθεύονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ τὸ θέρος.

ΕΞΑΔΕΙΨΙΣ ΤΗΣ ΚΑΚΗΣ ΕΠΩΝΥΜΙΑΣ ΚΡΑΒΒΑΡΙΤΗ

Ἡ ὑπὸ τινων ἀποδιδομένη κακὴ ἔννοια εἰς τὴν ἐπωνυμίαν Κραββαρίτης ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι εἰς παλαιότεραν ἐπο-χὴν ἀριθμὸς τις κατοίκων τῶν ὀρεινότερων και ἀγονωτέρων χωρίων ὑποχρεούμενοι νὰ ξενιτευθῶσιν ἀντι ἄλλου προσδοφό-ρου ἐπαγγέλματος ἐπέδιδοντο εἰς τὴν ἐπαιτείαν, ὁ ἀριθμὸς ὅμως οὗτος ὅστις πάντως ἦτο και τότε πολὺ μικρότερος ἀπὸ τοὺς ἀπο-διδομένους εἰς τὸ ἀναξιοπρεπὲς τοῦτο ἔργον ὑπ' ἄλλων ἐπαρχιῶν τοῦ Βασιλείου, τελειῶς ἐξηλείφθη πρὸ τῆς πίεσεως, ἦν οὗτοι ὑπέ-στησαν ὑπὸ τῶν συγχωριανῶν των, ἄλλοι δὲ ἔλαβον τὴν ἄγου-σαν εἰς τὸν Νέον Κόσμον και ἄλλοι εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μι-κρεμπόρου. Ἐπομένως τοιοῦτον στίγμα διὰ τὸν τόπον μας δὲν ὑφίσταται. Τούναντιον δὲ ἡ ἀνδροπρεπὴς και ἀξιοπρεπὴς συμπε-ριφορὰ πάντων τῶν Ναυπακτίων εἰς οἰονδήποτε ἔργον και ἐὰν ἐπεδόθησαν, ἡ ἀνδρεία και ἡ ἐξοχος ἐν τῷ στρατεύματι θέσις πλειστων ἀνωτέρων και κατωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς, ἡ εὐγένεια και ἡ εὐθύτης τῶν ἐμπορευομένων, ὁ πατριωτισμὸς τοῦ συνό-λου τῶν Ναυπακτίων κατὰ τοὺς λήξαντας δεκαετεῖς ἀγῶνας, καθ' οὓς παρουσιάσθη πρωτοφανὲς γεγονός τοῦ νὰ μὴ κατηγο-ρηθῆ Ναυπάκτιος ἐπὶ δειλίᾳ και ἀνυποταξίᾳ και ἡ ἐν γένει ὑπερήφανος συμπεριφορὰ τῶν κατοίκων και ἐν τῇ γενετείᾳ και ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ δίδουν τὸ δικαίωμα, ὅπως ὁ Ναυπάκτιος σε-μνύνεται διὰ τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς του.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ ΕΙΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΝ ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΗΝ

Τὸ μόνον ἰδεῶδες τῶν κατοίκων τοῦ Πλατάνου ἐκ μικρᾶς ἡλικίας εἶναι εἰς τὴν ἀποδημίαν, ἐκτὸς τῆς πρὸς τὰ γράμματα κλίσεως αὐτῶν, ἕνεκα τοῦ πετρῶδους καὶ ἀγόνου ἐδάφους, ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ τὸν ὀσημέραι αὐξόντα πληθυσμόν. Τοῦτο κατέστη μίμησις καὶ ἕξις.

«Μάνα μου τὰ ξένα μ' ἄρρεσαν

Στὰ ξένα θέλω νὰ πάω

βαλε μάνα μου καὶ ζύμωνε τοῦ γιουῦ σου παξιμάδια

.....

Μανοῦλα μου τὴ γυναικά μου νὰ μὴ τὴ τυρανήσῃς

.....

κ' ἐπάνω στὸ γύριμα τοῦ ἡλιοῦ νὰ στρώνῃ νὰ κοιμᾶται.

Ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1840 οἱ Πλατατιῶται ἀποδημοῦσιν εἰς τὴν Ῥουμανίαν. Πρῶτοι ἡγήτορες τῆς παραδουναδέλου μεταναστεύσεως ὑπῆρξαν οἱ Μαραθαῖοι. Ἐκ τούτων μόνον ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀειμνήστου Ν. Μαραθέα ἐν μερίζονι βαθμῶ ἐφάνη μνήμων ἕτης γενετέρας τῆς, ἐν ἐλαχίστῳ δὲ ἡ τοῦ Β. Μαραθέα. Ἐκτοτε πολλοὶ μιμηθέντες καὶ παρασυρθέντες ὑπ' αὐτῶν ἐγκατέλειψαν τὸ πάτριον ἔδαφος καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ τὸ πλεῖστον οἰκογενειακῶς καὶ ἰδίως εἰς τὸν νομὸν Ἰαλομίτσης, ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ πιόντες τὸ ὕδωρ τῆς λήθης. Ἐκάστη σχεδὸν οἰκογένεια ἔχει ἐν μέλος ἐκεῖ, ἔτι δὲ καὶ πολλὰ οἰκογένειαί μένουσιν. Ὀλίγοι εὐδοκίμησαντες ἐπανήλθον εἰς τὴν γενέτειράν των. Ἐάνδρω; ἐτρέποντο εἰς τὸν στρατιωτικὸν βίον ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων, ἀλλοῖα θὰ ἦτο ἡ θέσις των, ὅπως ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Ναυπακτίας πολλοὶ ἐτρέπησαν εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην, εἰς τὴν ὅποιαν εὐδοκίμησαντες ἀνήλθον εἰς μεγάλα ἀξιώματα, ἢ ἐάν κατήρχοντο εἰς τὰς πλησίον πεδινὰς πόλεις, ὡς πολλοὶ ἄλλοι ἔτι μᾶλλον ὀρεσίβιοι, οἱ ὅποιοι ἐμπορικῶς καὶ κτηματικῶς ἠυδοκίμησαν. —

Πλεῖστοι ἐπιλήσιμονες ἐγένοντο τῆς πατρῴας γῆς καὶ τῶν γενητόρων παραδοθέντες εἰς τὴν χαρακτηρίζουσαν τοὺς Ῥουμάνους χωρικοὺς κτηνωδίαν, φιληδονίαν, ἀκρασίαν καὶ ἀκολα-

σίαν. Ἐκ τῶν μεταναστῶν ἄλλοι μὲν ὑμψευθέντες μετὰ ρουμανίδων ἐγένοντο ὑπήκοοι Ῥουμᾶνοι καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ, ἄλλοι δὲ ἐπανελθόντες οἴκαδε καὶ υμψευθέντες ἐπέστρεψαν ἐκεῖσε μετὰ τῶν συζύγων των διατηροῦντες μεγαλεῖα. Εἶναι ἄγνωστον ἂν θὰ ἐπανεέλθωσι. Ὅσοι ἔλαβον γυναῖκας ἀπὸ τὴν γενέτειράν των, ἀποστέλλουσι τὰ τέκνα των 8-10 ἐτῶν εἰς τοὺς συγγενεῖς των διὰ νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα πρὸς τελείαν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης καὶ ἑλληνοπρεπῆ μόρφωσιν. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ Ἑλλην. σχολείου ἀποφοίτησιν των οἱ γονεῖς παραλαμβάνουσι ταῦτα εἰς τὴν Ρουμανίαν, εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ὁποίας ἀποστέργωσι νὰ ἀποστέλλωσιν.

Κατὰ τὰ πρὸ τοῦ 1890 ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Ρουμᾶνοι διετέλουσαν ἐν πνευματικῇ ληθάργῳ παροιμιώδει παλαιοντολογικῇ ἀγροικίῳ καὶ κτηνωδίᾳ καὶ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Ἑλληνας ἢ πώλησις οἰνοπνευματικῶν ποτῶν, οὗτοι, κατ' ἀρχὰς πωλοῦντες ποτὰ εἰς τοὺς οἰνόφυλας καὶ κορυθαντιῶντας Ρουμάνους χωρικούς, ὄρχουμένους δίκην ἄρκτων ἐκ κύκλῳ ἀναμῖξ μετὰ τοῦ θήλεος γένους ἐμπροσθεν τῶν παντοπωλείων, ἐπεδύλλοντο εἰς αὐτοὺς καὶ σὺν τῷ χρόνῳ χρηματιζόμενοι ἐγένοντο κάτοχοι ἐμπορικῶν καταστημάτων καὶ ἐνοικιασταὶ κτημάτων καὶ οὕτω ἀπέκτησαν σπουδίας περιουσίας καὶ τινες ἐγένοντο κάτοχοι κτημάτων.

Μετὰ ταῦτα ὅμως οἱ Ρουμᾶνοι διὰ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀναμῖξεως συγχρωτισμοῦ καὶ ἕνεκα τῆς προόδου τῆς Παιδείας καὶ τῆς πυκνῆς σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας καὶ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ πολιτισμοῦ, ἀνέλαβον ἐκ τοῦ πνευματικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ληθάργου, ἀνεπτύχθησαν καὶ ἠνέωξαν μεγαλεῖα εἰς τὰ χωρία, διὰ δρακοντελείων δὲ νόμων ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν πώλησιν τῶν ποτῶν, τοῦ ἐπικερδεστάτου τούτου ἐμπορίου καὶ ἔκτοτε παρεμύλλονται μυρία προσκόμματα καὶ εἰς τὸ ἐπιτόριον διὰ νὰ περιέλθῃ καὶ αὐτὸ εἰς τοὺς Ἰθαγενεῖς.

Ἐνεκα τῆς πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπερτιμῆσεως τῆς ἐνοικιάσεως τῶν κτημάτων καὶ τῶν ἐπανελημμένων ἀφοριῶν, πολλοὶ ἐνοικιασταὶ κτημάτων καὶ κτηματῖαι ἀπώλεσαν τὴν περιουσίαν των

καὶ οἰκτρῶς ἐτευλεύτησαν ἐν Ρουμανίᾳ, ὅσοι ὅμως εἶχον ἀποτελέσει ἱκανὸν χρηματικὸν ποσόν, τὸ ὅποσον ἐξησφάλιζε τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ἐπανήλθον οἴκαδε, ὅπου ἀνέτως ζῶσι. Νῦν δὲ ὀλίγοι διατηροῦσι μαγαζεῖα.

Ἡ εἰς Ρουμανίαν μετανάστευσις τῶν Πλατανιωτῶν μᾶλλον ἐπιδραστὴς ἀπέβη, διότι ἀφήρесе πολλὰς οἰκογενεῖας, ἠρήμωσε συνοικίας καὶ οἰκίας καὶ πολλοὺς κατέστησε δυστυχεῖς, οἵτινες εὔρον ἄσυλον εἰς τὰ πτωχοκομεῖα καὶ ὀλίγους ἐν συγκρίσει ὠφέλησε.

Ἐνεκα τῶν ἄνω λόγων ἐμαράνθη ὁ πρὸς τὴν Παρίστριον χώραν ζῆλος τῶν Πλατανιωτῶν, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ τραπῶσιν εἰς τὴν ὑπερωκεάνειον ὁδόν. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη σὺν τῷ χρόνῳ θὰ μαρτυρῆ καὶ θὰ καταστῆ ὀλεθριωτέρα τῆς ἄλλης ὁδοῦ. Ἐνῶ εἰς Ρουμανίαν δι' ὀλίγων ἐξόδων δύναται τις νὰ μεταδαίνη καὶ δλέπη τοὺς οἰκίους του, ἀναζωπυρῆ καὶ διατηρῆ τὸ φρόνημα καὶ τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ γενέτειραν ἀγάπην, τοῦναντίον ἡ δευτέρα ὁδὸς εἶναι μακρύτερα καὶ δαπανηρότερα. διὸ ἡ μετάδασις ἐκεῖσε εἶναι ἀδύνατος.

Ἡ ἐκ τῆς Ναυπακτίας εἰς τὴν Ἀμερικὴν μετανάστευσις ἤρχισεν ἐκ τοῦ χωρίου Περίστης κατὰ τὸ 1890, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας ἐμιμήθησαν τὴν Λακωνικὴν. Ὁ πρῶτος Πελοποννήσιος μετανάστης, ὅστις ἐτόλμησε νὰ διαπλεύσῃ τὸν ὠκεανὸν πρὸς ἐξηκονταετίας καὶ πλέον, κατήγετο ἀπὸ τὸ χωρίον Τσίτσινα τοῦ τέως δήμου Θεραπνῶν τῆς Λακεδαίμονος. Πρῶτοι μετανάσται ἐκ Περίστης ἦσαν ὁ κ. Ἰωάννης Χατζηνικολάου καὶ δύο ἄλλοι ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς ἐπιστρέφων μετὰ τινα ἔτη ἐπνίγη ἐν ἠῶ ὠκεανῷ. Τούτους ἐμιμήθησαν οἱ Πλατανιωταὶ καὶ ὅλη ἡ Ναυπακτία. Ἐκ τῶν μεταναστῶν ὅσοι μὲν εἶνε ἐγγαμοί, τακτικῶς ἀποστέλλουσι χρήματα πρὸς συντήρησιν τῶν οἰκογενειῶν των καὶ ἐξόφλησιν χρεῶν καὶ ὑπανδρείαν ἀδελφῶν ἢ θυγατέρων των, ὅσοι δὲ εἶναι νέοι καὶ ἔχουσιν ὑποχρεώσεις πρὸς ἀγάμους ἀδελφάς, φροντίζουσι περὶ τῆς ἀποκαταστάσεώς των, ἢ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ ἄλλας ἀνάγκας. φροντίζουσι καὶ περὶ τούτων. Ἐκ τῶν νέων ὅσοι δὲν ἔχουσιν ὑποχρεώσεις καὶ εἶναι ἐχέ-

φρονες, συλλέγουσι τὰς οἰκονομίας των διὰ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἐν καιρῷ εἰς τὰς ἐστίας των ἢ νὰ κατέλθωσιν εἰς πόλεις πρὸς ἄνετον θίον.

Πολλοὶ ὅμως ἐγκαταλιπόντες τὸ πατρῶον ἔδαφος ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ, ἐπιλήσμονες ἐγένοντο τῶν γενητόρων των, τῆς φιλιτάτης πατρίδος των, ἐν ἣ τὸ φῶς εἶδον, ἐγαλουχήθησαν καὶ παῖδες ἐγένοντο, διότι λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει καὶ συγκρίνοντες τὴν ἐν μέσῳ τῶν ἀπροσπελάστων καὶ ἀποκρήμνων ὀρέων, ποταμῶν, χειμάρρων, ἐλικοειδῶν καὶ ἰλιγγιωδῶν ἀνωφερειῶν καὶ κατωφερειῶν πετρώδη καὶ ἄγρονον κώμην των ἢ χωρίον, τὴν τραχεῖαν καὶ ἀγριωπὴν φύσιν, τὸν ἄχαρι περιπετειώδη καὶ πλήρη κοινωνικῶν θλίψεων καὶ κακουχιῶν μαρασμώδη θίον, μὲ τὰς ἀτέρμονας καὶ ἀγληέσσας πόλεις τῆς Ἀμερικῆς, τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτῶν. τὴν κοσμοπλημμύραν τὸν κοσμοπολιτισμὸν, τὴν Ἀμερικανίζουσαν ἄνετον συγκοινωνίαν καὶ τάξιν, τὰ ἄπειρα θεάματα καὶ θέλγητρα, τὴν χλιδὴν καὶ τὰς ἀπολαύσεις, εὐρίσκουσιν ἀσυγκρίτως εἰς μέγιστον βαθμὸν τὴν ἐκεῖσε διαμονὴν των μὲ τὴν τῆς κώμης ἢ χωρίου των, ὅποσαν διαφορὰν ἔχει ὁ ἥλιος πρὸς τὸ σκότος. — Οἱ εἰς Ἀμερικὴν μετανάσται μεταβαλνουσιν ἐκεῖσε μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐργασθῶσιν, ὅπως φανῶσιν ὡφέλιμοι εἰς τοὺς ἐσαυτοὺς των καὶ τὰς οἰκογενείας των. Ἐκ τούτων ἄλλοι ἔνεκα τακτικῆς καὶ ἀνθρωπίνης διαίτης διατηροῦνται ὑγιεῖς καὶ εὐρωστοί, ἄλλοι δὲ ὑφίστανται λόγῳ οἰκονομίας στερήσεις τοῦ σώματός των, ἔνεκα τῶν ὁποίων ἀσθενοῦσι καὶ ἄλλοι ἔνεκα διαφόρων λόγων περιπίπτουσιν εἰς ἀσθενείας. Τότε οἱ ἰατροὶ ἐπιτάττουσιν αὐτοὺς νὰ λάβωσι τὴν ἄγουσαν εἰς τὰς ἐστίας των συναποκομίζοντες τὴν βροτολογὸν νόσον, ἔχοντες μέλανα καὶ φασματικὴν ὄψιν, κολίους καὶ ἀλαμπεῖς τοὺς ὀφθαλμοὺς, κολίλας καὶ ἀπροστεωμένας παρειάς, ὅπου τερματίζουσι τὸν τάλανα θίον των ἐν μέσῳ τῶν οἰκείων των οἱ ὅποιοι ἐστήριζον ἐπ' αὐτῶν τὰς ἐλπίδας των· οὕτω καταρῶνται τὴν τύχην, ἢ ὅποια ὤθησεν αὐτοὺς νὰ στείλωσι τὸ προσφιλὲς τέκνον των εἰς τὴν σωματοκτόνον ὁδὸν τὸ ὅποσον τόσον προῶρως ἀφήνει εἰς αὐτοὺς βαρυτάτην λύπην καὶ πικροτάτην ἀνάμνησιν.

Φαίνεται λοιπόν ότι ή προς τὸ Δυτικὸν ἡμισφαίριον χρυσοφόρος, ἠθοφθόρος, σωματοκτόνος καὶ ἔθνοκτόνος ὁδὸς σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ἐπιφέρῃ ὀλεθριώτερα ἀποτελέσματα ἢ ἡ Παραδουναβειος ἔνεκα τῆς μεμακρυσμένης ἀπροστάσεως, τοῦ μῆ, ἔνεκα πολλῶν οἰκογενειακῶν λόγων, σχηματισμοῦ ἱκανοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ, ἐξασφαλίζοντος ἀνετον ἐν τῇ γενετείρᾳ βίον, τῆς μεταβολῆς τῆς διαίτης, τῆς ἀφομοιώσεως καὶ ἄλλων ἀνω ἐκτεθέντων λόγων. Διὸ ἡ ἐπάνοδος θὰ εἶναι ἀκατόρθωτος καὶ οὕτω ὁ πληθυσμὸς θὰ ἐλαττοῦται. Ναὶ μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ μετανάσται ἐνθουμοῦνται τὰς ὑποχρεώσεις των πρὸς τοὺς γέροντας γονεῖς ἔτι ζῶντας, ἀγάμους ἀδελφάς καὶ χρέη των, ἀλλ' ἡ πάροδος τούτων καὶ ὁ χρόνος θὰ φέρῃ λήθην τῆς γλυκυτάτης πατρίδος τῆς οἰκίας ἢ μικρᾶς καλύδης των, ἐν τῇ ὅποια τὸ πρῶτον τὸ φῶς εἶδον, ἐγαλουχῆθησαν καὶ νεανίαι ἐγένοντο.

Ἐκτὸς τῶν κακῶν, ἃ πηγάζουσιν ἐκ τῆς μεταναστεύσεως, ἔχει ὅμως αὕτη καὶ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα.

Διερχόμενός τις ἀνὰ τὰ χωρία τῆς Ναυπακτίας. ὁπόθεν εἶναι μετανάσται εἰς τὴν Ἀμερικὴν, παρατηρεῖ λαμπρὰς οἰκίας, ὅπου πρότερον ἦσαν χαμῶγειοι οἰκίσκοι, νέους ναοὺς, νέα σχολεῖα, νέας ὁδοὺς, εὐζῶταν καὶ εὐθυμίαν τῶν κατοίκων καὶ μεταβολὴν κοινωνικὴν πρὸς τὰ βελτίω. Ταῦτα ὀφείλονται εἰς τὸν εἰσρέοντα ἐξ Ἀμερικῆς χρυσόν, ὅστις τὰ πάντα κοινωνικῶς μετέβαλε καὶ ἀνεποδογύρισεν ἄρδην καὶ πρόρριζα. Οἱ μέχρι χθὲς θεωρούμενοι πλούσιοι, μικροκαταστηματάρχαι, τοκισταὶ κλπ. ἔχασαν τὴν ἰσχύν των ἀπέναντι τῶν ἐλθόντων ἐξ Ἀμερικῆς εὐ ἐχόντων μεταναστῶν, οἵτινες δίδουσι ζωὴν καὶ κίνησιν εἰς τὸν ὀσημέραι φθίνοντα κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν ὄργανόν. Πρὸς τούτοις εἰς τὴν μετανάστευσιν ὀφείλεται ἡ πληρωμὴ καὶ ἡ ἐξόφλησις ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος παμπαλαίων χρεῶν, διαωνιζομένου πάντοτε διὰ τοῦ ὑπερόγκου τόκου καὶ τῶν ἐλικοειδῶν δικαστικῶν νόμων, ὥστε σήμερον δὲν ὑπάρχουσι χρέη εἰς τὰ χωρία τῶν μεταναστῶν, τὰ ὅποια ἀπηλλάγησαν αὐτοῦ τοῦ ἄχθους.

Εἶναι λοιπόν ἀδιαφιλονίκητος, μεγάλη, ἀνυπολόγιστος καὶ

θετικωτάτη οικονομικῶς ἢ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα ὠφέλεια εἰς τὸ παρόν, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὑπὸ οἰκογενειακὴν καὶ ἔθνικον ἄποψιν ἢ μετανάστευσις εἰς τὸ μέλλον ἢ εἶναι ὀλεθριωτάτη, διότι εἶναι ζήτημα ἂν ἐλάχιστος ἀριθμὸς μεταναστῶν ἢ ἐπανέλθῃ οἷαδε.

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΛΟΔΑΠΗΝ

Ἐφέλεια. Ὑλικαὶ ἰτομικαί, δηλ. συντήρησις οἰκογενειῶν, ἐξόφλησις χρεῶν, ὑπανδρεία θυγατέρων ἢ ἀδελφῶν, ἀγορὰ κτημάτων καὶ ἀνέγερσις οἰκιῶν εὐπροσώπων. Ἐπίδρασις πολιτισμοῦ. Φιλονομία.

Ὑλικαὶ εἰς τὴν γενέτειραν ἀνέγερσις ναῶν, σχολείων καὶ κηρυκτικῶν ὁδῶν. Ὑλικαὶ Ἑθνικαί, ἐπικουρίαι εἰς ἔθνικους καὶ φιλανθρωπικούς σκοπούς. Κανανάλωσις Ἑλλην. προϊόντων καὶ εἰσορῆς χρυσοῦ.

Ζημίαι. Πολιτογράφησις καὶ ἀφομοίωσις μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς. Νυμφεύονται μὲ ἀλλοφύλους καὶ δὲν ἐπανέρχονται. Βάνουσι ἐργασίαι σωματικαὶ καταχρήσεις, φθίσις, θάνατοι, ἐλάττωσις πληθυσμοῦ. Ἐνεκα τούτων ζημίαι οἰκογενειακαὶ καὶ ἔθνικαί.

ΟΙ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΙΣ ΑΥΤΩΝ

Ἀπὸ τινων ἐτῶν, ἰδίως ἀφ' ὅτου τὸ ρεῦμα τῆς μεταναστεύσεως ἀκάθεκτον ἤρχισε νὰ φέρηται εἰς τὸν Νέον Κόσμον, οἱ ἐν τῇ ξένῃ συγκεντρωθέντες Ἑλληγες, πολὺ φρονίμως καὶ πολὺ ὀρθῶς ποιοῦντες, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν σύστασιν Συλλόγων καὶ κοινοτικῶν σωματείων, ὅπου συνερχόμενοι καθ' ὠρισμένας ἡμέρας, καὶ ἰδίως τὰς ἑορτάς, συσκέπτονται περὶ τῶν ἀφορώντων ἑαυτοὺς κοινοτικῶν πραγμάτων, εἴτε νὰ προδῶσιν εἰς εἰσφοράς δι' ἔθνικούς, εἴτε νὰ κανονίσωσι τὰς διαφόρους τῆς ἰδιαιτέρας των πατρίδος ἀνάγκας καὶ τέλος νὰ λάδωσι πρόνοιαν καὶ περὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐν τῇ ξένῃ δράσεώς των ἐν τῷ ἐμπορίῳ καὶ ταῖς βιωτικαῖς ἀλλαις ἐργασίαις.

Ἡ στάσις αὐτῆ τῶν μεταναστῶν μας κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐφάνη ἕως τώρα ἐπωφελῆς, μάλιστα δὲ εἰς τὰς ἰδιαιτέρας των πατρίδας, αἱ ὁποῖαι διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀπέκτησαν ἱκανὰ κοινοτικά ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα οὐδὲν δὲν θὰ ἐπῆρκει τὸ πτωχὸν ἐκκλησιαστικὸν ἢ κοινοτικὸν ταμεῖον τοῦ χωρίου των.

Ἄλλὰ ἢ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκέντρωσις καθ' ὠρισμένας ἡμέρας τῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει μεταναστῶν, ἐφάνη ἐπωφελῆς καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν των παντοειδῶς καὶ ἰδίως, διότι κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῶν σωματείων, λαμβάνουσιν ἀφορμὴν νὰ ἀνταλλάσσωσι τὰς ἰδέας των πρὸς ἀλλήλους, νὰ γνωρίζωνται ἀναμεταξύ των νὰ περιθάλλωσι τὸ αἶσθημά των ὡς πολιτῶν, ἀνηχόντων εἰς ἐλευθέραν πατρίδα καὶ νὰ συνειθίζωσιν εἰς τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ μεριμνᾷ μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ κοινὸν νὰ φροντίζη.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν σύμπηξιν ταύτην τῶν σωματείων διαβλέπομεν καὶ ἐν ἀκόμῃ ἐπωφελές. Οἱ μακρὰν τῆς γενετείρας των διαμένοντες κατωρθώνουσιν εἰς τοὺς μικροὺς ἐκείνους συλλόγους των νὰ δημιουργῶσι μίαν γωνίαν ὅλως διόλου ἐλληνικὴν, ὅπου ὑπὸ τὰ φῶτα καὶ τοὺς λαμπτήρας τῶν συνεδριάσεων ὑποφάσκει ὁ γλυκὺς τῆς Ἑλλάδος οὐρανὸς καὶ ἀπὸ τὰ παράθυρα τῆς ἀμερικανικῆς αἰθούσης των εἰσέρχεται ἢ αὔρα τῶν ἐλληνικῶν βουνῶν καὶ ἐπὶ τινὰς ὥρας οἱ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκεντρωμένοι πατριῶται πληροῦσι τὰ ὠτά των ἀπὸ Ἑλληνικὰς μόνον φωνὰς, ἀποκλειόντες πᾶσαν ξένην καὶ ἀλλόγλωσσον λαλίαν, ἐκ τῶν κυμαινουσῶν ἐξω τὸν ἀέρα τῶν ἀγορῶν τῆς ξένης.

Διὰ τοῦτο, ὅπου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ζῶσι πολλοὶ μετανάσται ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου ἢ τῆς αὐτῆς Ἐπαρχίας, ἴδρυσαν πανταχοῦ συλλόγους ἰδιαιτέρους τοῦ χωρίου των καὶ ἐπαρχιακόν.

Σκοπὸς τῶν συλλόγων τούτων ἀποκλειστικῶς εἶναι ὁ ἐξωραϊσμός τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των, τοῦ δὲ Ἐπαρχιακοῦ εἰς γενικώτερα ἔργα τῆς ἐπαρχίας τῶν μελῶν καὶ εἰς περιθαλψιν καὶ νοσηλείαν ἀπόρων μελῶν ἢ συμπατριωτῶν. π. X. ὁ ἐπαρχιακὸς Σύλλογος Ναυπακτίας προσέφερε πολλὰς χιλιάδας δρ διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ Πλατάνου—Ναυπάκτου. Ὁ σύλλογος

τῶν μεταναστῶν Περίστης κατεσκευάσε βατὴν ὁδὸν 4 χιλ. νεόδμητον πολυδάπανον ἐκκλησίαν καὶ προσεχώρῃ κτιρίον διταξίου δημοτ. σχολείου. Οἱ μετανάσται Δορβιτσιᾶς ἀνήγειραν ἀρίστην ἐκκλησίαν. Οἱ μετανάσται Πλατάνου ἀπέστειλαν περὶ τὰς 60 χιλ. δρ. δι' ἀνακαίνισιν τοῦ κτιρίου τοῦ δημ. καὶ Ἑλληνικοῦ σχολείου, ἔτι δὲ καὶ πολλὰς χιλιάδας διὰ τὴν ὁδὸν Πλατάνου — Ναυπάκτου, καὶ διὰ τὴν ἀνοικοδομήσιν τῶν ἐξωκκλησιῶν. Ὁ σύλλογος τοῦ Νεοχωρίου ἀπέστειλε 17 χιλ. δραχμὰς, αἷτινες διενεμήθησαν εἰς τοὺς πτωχοὺς. ἔτι δὲ συλλέγει χρήματα διὰ κατασκευὴν γεφύρας ἐπὶ τοῦ Εὐήνου μεταξὺ Ἀγίου Δημητρίου καὶ Νεοχωρίου.

Πολλοὶ μετανάσται ἀπέστειλαν διάφορα χρηματικὰ ποσὰ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὕδραγωγείου τῆς Μονῆς Κοζίτσης. Οἱ μετανάσται τοῦ χωρίου Σίμου ἀπέστειλαν 25 χιλ. δρ. δι' ἀνακαίνισιν τῆς ἐκκλησίας των. Οἱ μετανάσται τῆς μεγάλης Λομποτινᾶς ἀπέστειλαν διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς ἐκκλησίας 40 χιλ. δρ. μέχρι τοῦ 1922 καὶ τῷ 1923 ἑκατὸν χιλ. δρ. Ἐκ τούτων 40 χιλ. θὰ διατεθῶσι δι' ἀνέργεσιν κτιρίου σχολικοῦ. Τῇ συνδρομῇ αὐτῶν τῷ 1919 ἐγένετο μεγάλη δεξαμενὴ ἄνωθι τοῦ χωρίου των. Ἐπίσης συνεισέφερον καὶ ποσὰ τινα διὰ τὸ ὕδραγωγεῖον τῆς Μονῆς Κοζίτσης.

Πάντα ταῦτα ἄνευ τῆς ἀρωγῆς τῶν μεταναστῶν οὐδέποτε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τελεσθῶσι.

Ὡστε πᾶς τις πατριώτης ὀλοφύχως εὐχεται, ἵνα οἱ ἄνω σύλλογοι διέπωνται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ὁμοιοῦς, κρατῶνται δὲ δι' ἐγγραφῆς ὄλων τῶν μεταναστῶν τοῦ αὐτοῦ χωρίου καὶ τῆς αὐτῆς Ἐπαρχίας καὶ ἐξακολουθῶσι τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν των εἰς τὴν γενέτειράν των.

ΜΕΡΟΣ Γ'.

Ἐκπαίδευσις. — Πρὸ τριακονταετίας πολλοὶ νέοι ἕνεκα τοῦ ὄρεινου καὶ ἀγόνου ἐδάφους ἐτράπησαν εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, ἵνα ἐν τῇ γενετείρᾳ των προσπορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Οὕτω πως ὅλα σχεδὸν τὰ δημ. σχολεῖα τῆς Ναυπακτίας τροφοδοτῶνται ὑπὸ ἐντοπίων δημοδιδασκάλων. Ἐπειδὴ ἐσχάτως παρετηρήθη ἔλλειψις δημοδιδασκάλων, διότι ἰδρῦθησαν σχολεῖα εἰς ὅλα τὰ χωρία, ἡ Πολιτεία ἐπέτρεψεν, ἵνα οἱ ἔχοντες ἀπολυτήριον δημ. σχολείου μετὰ τρίμηνον ἐξάσκησιν πλησίον ἐνὸς δημοδιδασκάλου διορίζωνται εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα τῶν μικρῶν χωρίων πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ. Ὡστε οὐδεμίᾳ θέσις κενὴ ὑπάρχει καὶ ἡ λειτουργία ὄλων τῶν σχολείων κανονικῶς ἐκτελεῖται. Δημοδιδάσκαλοι Ναυπάκτιοι ὑπηρετοῦσι καὶ εἰς ἄλλας Ἐπαρχίας.

Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τετρατάξιον ἢ ἐξατάξιον ἐξυπηρετεῖ μόνον τὰς ἀνάγκας τῆς κατωτέρας λαϊκῆς τάξεως. Τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ θεραπεύσῃ καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς μέσης κοινωνικῆς τάξεως ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῇ ὄρεινῃ.

Τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πληροὶ τὰς ἀνάγκας ταύτας εἶναι τὸ Ἑλληνικὸν ἢ ἀστικὸν σχολεῖον ἢ ἡμιγυμνάσιον. Τὸ σχολεῖον τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἰδεῶδες, ἢ παρηγορία καὶ τὸ εὐεργέτημα τοῦ ὄρειοῦ βίου· ὁ ἱερεὺς, ὁ διδάσκαλος, ὁ κτηματίας, ὁ μικρέμπορος, ὁ τεχνίτης ἀδυνατεῖ δι' εὐνόητους λόγους νὰ στέλλῃ τὸ τέκνον του εἰς τὰς 12-15-20 ὥρῶν μακρὰν πόλεις, ἐν αἷς ἤδη λειτουργοῦσιν Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἢ εἰς τὰ μέλλοντα ἐξατάξια Γυμνάσια, ἐν ᾗ τώρα στέλλει αὐτὸ εἰς τὸ ἐγγὺς Ἑλλ. σχολεῖον, ὅπου συντηρεῖ δι' ὀλιγίστων ἐξόδων εὐκόλως καὶ τα-

κτικὰ ἐπιβλέπει καὶ τὰ πάτρια ἤθη διατηροῦνται ἀγνὰ ἐνῶ εἰς τὰς πόλεις ἐπικρατεῖ νοσηρὰ ἠθικὴ κατάστασις.

Ἐν τῶν ἄλλων σχολείων συμπληροῖ καὶ παρέχει τελείαν ἀναλόγως τῶν διδασκόντων, ὁσημέραι ἀνακαινίζομένων διὰ διδασκόντων τῆς Φιλοσοφικῆς, Θεολογικῆς, Φυσικῶν καὶ Μαθηματικῶν σχολῶν, πνευματικὴν, θρησκευτικὴν καὶ κοινωνικὴν μόρφωσιν εἰς τὸν κατὰ τὸ 12-15 ἔτος ὠριμάζοντα νοῦν τοῦ μαθητοῦ. Τοῦτο εἶναι τὸ κέντρον καὶ ἡ ψυχὴ τῆς ὅλης ἐκπαιδεύσεως ὡς ἐξυπηρετοῦν τὴν μεσαίαν τάξιν, ἢ ὅποια εἶναι ἡ ἰσχύς, ἡ ρύθμισις καὶ ἡ κρηπίς τῆς ὅλης κοινωνίας καὶ τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως. Ἐν αὐτῷ διδάσκεται ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὸ ὄργανον τῆς γλωσσικῆς καὶ λογικῆς παιδεύσεως ἡμῶν, τὸ εὐκλεές καὶ ἱερὸν τοῦτο προγονικὸν κειμήλιον καὶ ἡ βασίλισσα τῶν γλωσσῶν, ἣτις διεγείρει τὸν ἔπαινον καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν. Διὰ τῆς καταργήσεως τῶν ἑλλ. σχολείων θέλει ἐπέλθει μαρasmus ὑπὸ ἐκπαιδευτικὴν κοινωνικὴν, ἠθικὴν, ὀλικὴν καὶ ἐθνικὴν ἀποψιν τῶν ἐδρῶν των καὶ τῶν ὁμόρων δῆμων. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς θὰ διααιρεθῆ εἰς δύο ἀνίσους τάξεις, τοὺς προνομιούχους τῆς Πολιτείας, οἰκοῦντας εἰς 2 μέρη λειτουργοῦσι Γυμνάσια καὶ τοὺς οἰκοῦντας ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρα καὶ ὑποχρεοῦμένους ν' ἀρκῶνται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐξαταξίων δημοτ. σχολείων ὑπὸ ἓνα δημοδιδάσκαλον ἢ ἓνα τοιοῦτον πρόην γραμματιστὴν. Οὐδέποτε εἶναι καὶ θὰ εἶναι δυνατὸν τὸ ἐξατάξιον δημοτ. σχολεῖον νὰ ἀναπληρῶσῃ τὴν κατάργησιν τῶν Ἑλλ. σχολείων καὶ νὰ φέρῃ ἐν Ἑλλάδι τὸν χρυσοῦν αἰῶνα. Οὕτω πως ἡ παιδεία θὰ καταστῇ πλουτοκρατικὴ.

Ἄνωτερον σχολεῖον τοῦ ἑλλ. σχολείου εἶναι τὸ Γυμνάσιον τὸ ὅποιον παρέχει ἀνωτέραν πνευματικὴν μόρφωσιν. Ἡ Ἐπαρχία Ναυπακτίας μὲ πληθυσμὸν 30 χιλ. κατοίκων ἔστειλε τὰ τέκνα τῆς εἰς τὰ γυμνάσια Πατρῶν, Μεσολογγίου καὶ Ἀγρινίου. Ἐπειδὴ ἦτο ἄδικον αὐτῇ νὰ στερηθῆται Γυμνασίου, ἐν ᾧ τὰ Κῦθηρα μὲ πληθυσμὸν 10 χιλ. κατοίκων ἔχει Γυμνάσιον, καὶ ἄλλα μέρη, ὠρίμασεν ἡ ἰδέα παρὰ τῇ Πολιτεῖα περὶ συστά.

σεως τοιούτου. Ὅθεν ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις λαβοῦσα ὑπ' ὄψει τῆς τὰς δικαίας ἀξιώσεις τῆς Ναυπηκτίας τῷ 1923 ἱδρύσει τοιοῦτον τετρατάξιον ἐν Ναυπάκτῳ, τὸ ὁποῖον μεγάλως θέλει ἀφελῆσαι τὸν τόπον καὶ μεταβάλλει τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ τῆς Ναυπηκτίας.

ΟΠΟΙΟΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΕ Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

Διὰ τὴν ἀποφέρῃ μία ἐργασία καλοὺς καρπούς, πρέπει νὰ ὑπάρχωσι κατάλληλα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα νὰ κατέχωσι τὴν ἱκανότητα, ὅπως φέρωσι ταύτην εἰς καλὸν τέλος, ἐὰν δὲ δὲν ὑπάρχωσι τοιαῦτα, τότε αὕτη ἐκ τῶν προτέρων εἶναι καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν. Ὅπου ὑπάρχουσι καλοὶ διδάσκαλοι, ἐκεῖ δύναται νὰ ὑπάρξωσιν ἀξία λόγου σχολεῖα. Λοιπὸν ἐν τῇ μορφώσει τοῦ διδασκάλου ἔγκειται ἡ πλήρης ἐπιτυχία τοῦ προορισμοῦ τοῦ σχολείου.

Ἡ ἀπαστολὴ τοῦ διδασκάλου εἶναι ὑψίστη, εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἶναι ἐμπειστευμένη ἡ διαπαιδαγώγησις καὶ μόρφωσις τῶν παιδῶν τοῦ λαοῦ, τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου εἶναι βαρὺ καὶ δύσκολον. Ὁ διδάσκαλος διὰ τὴν ἐξυψωθῆ εἰς τὴν συνειδησιν τῶν μαθητῶν καὶ τῆς κοινωνίας ἐνδείκνυνται πρὸς τοῦτο τὰ ἑξῆς μέσα.

α'.) ὁ βίος τοῦ διδασκάλου πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτηῆρος εἰς τὸν οἰκογενειακόν, κοινωνικόν καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ βίον. Πᾶν τὸ ἀντίθετον ἐλαττώνει καὶ ἐκμηδενίζει τὴν ὑπόληψιν του.

β'.) ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ εἶναι φιλαυτος καὶ ἐγωιστής. Μόνον διὰ τῶν καλῶν πράξεών του ἐπισύρει τὸν ἔπαινον τῆς κοινωνίας.

γ'.) ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ μορφώῃ ἠθικῶς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, νὰ ἀγαπᾷ καὶ σέβεται τοὺς γονεῖς του καὶ νὰ εἶναι φιλάδελφος, ἄλλος προκαλεῖ οἰκογενεακὰ καὶ κοινωνικὰ σκάνδαλα.

δ'.) Εἰς τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ εἶναι πρότυπον φιλοπονίας,

γνησίας θρησκευτικότητος, φιλοπατρίας, ειλικρινείας, ύπομονής, έπιμονής, αγάπης, δικαιοσύνης, εύσυνειδησίας, άμνησικακίας, εύπροσηγορίας. άδεκάστου χαρακτήρος και πυρίνου ένδιαφέροντος πρὸς τὰς άπαλὰς ψυχὰς τῆς μαθητιώσης νεολαίας άδιαφόρως τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως.

ε΄.) ὁ διδάσκαλος πρέπει τακτικῶς νὰ συνεργάζεται με τὴν οικογένειαν διὰ τὴν τελειότεραν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν.

στ΄.) ὁ διδάσκαλος πρέπει άνελλιπῶς νὰ φοιτᾷ εἰς τὸ σχολεῖον και οὐχι κατὰ βούλησιν στηριζόμενος ἐπὶ τῆς τοπικῆς συγγενικῆς ισχύος του και νὰ προτιμᾷ τὰς οικιακὰς ἔργασίας του. Τὸ άξιωμα τοῦ διδασκάλου εἶναι εύγενέστατον και ύψηλότατον, στηριζόμενον εἰς τὴν άμοιβὴν τῶν συνειδήσεων και εἰς τὰς ἡδονάς, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἐκ τῆς μορφώσεως τῶν ψυχῶν τῆς νεολαίας.

ζ΄.) Νὰ φροντίζει περὶ τῆς έξωτερικῆς άγωγῆς τῶν μαθητῶν και νὰ θραύη τὰς άτιθιάσους και κακοῦθεις ὀρμάς αὐτῶν και περὶ τοῦ τακτικοῦ ἐκκλησιασμοῦ αὐτῶν.

η΄.) ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ απέχη ἀπὸ πᾶσαν ξένην ὀκογενειακὴν κοινωνικὴν και πολιτικὴν διαμάχην. Μόνον δὲ προσκλούμενος νὰ δίδῃ τὴν συμβουλήν του εἰς κοινοτικὸν ζήτημα. Ἐάν δὲ πρόκειται νὰ βλαδῶσι τὰ κοινοτικά συμφέροντα, τότε αὐτομάτως νὰ ἐπεμβαίνει πρὸς προστασίαν αὐτῶν. Δὲν πρέπει νὰ γίνηται ὄργανον οὐδενός, ἀλλὰ νὰ τηρῇ άξιοπρέπειαν φρονημάτων και συμπεριφορᾶς.

θ΄.) Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ εἶναι εύπροσηγορος και άοκνος άνεξαιρέτως πρὸς ὄλους ἰδίως κατόπιν τῶν άνατεθειῶν ὑπὸ τῆς Πολιτείας ὑπηρεσιῶν π.χ. τοῦ γραμματέως τῆς κοινότητος, τῆς διευθύνσεως ταχ. και τηλεγρ. γραφείων. Ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ πληροῖ μόνον τοὺς τύπους τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ νὰ εἶναι και ἄνθρωπος κοινωνικός.—

ι΄.) Πρέπει νὰ παροτρύνῃ τοὺς κατοίκους εἰς ἔργα κοινωφελῆ διδασκων αὐτοὺς ὅτι δὲν πρέπει οἱ πολῖται νὰ περιμένουν ὄλα ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας και μάλιστα εἰς τὸ ζήτημα τῆς συγκοινωνίας.

ια'.) Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἀπέχη ἀπὸ τοῦ νὰ παύσῃ τυ-
χηρὰ παιγνίδια, διότι τοῦτο καταρρίπτει τὸ γόητρον τοῦ δι-
δασκάλου.

ιδ'.) Ὁ διδάσκαλος μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν
του δὲν πρέπει νὰ ἐπαναπαύεται εἰς τὰς κτηθείσας γνώσεις του,
ἀλλὰ καθήκον ἐπιτακτικὸν ἔχει νὰ παρακολουθῇ πᾶσαν πρόο-
δον τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, νὰ εἶναι ἐνήμερος τῶν ἐκά-
στοτε γενομένων προόδων εἰς τὸ ἐπάγγελμά του, ἵνα τελεσφε-
ρώτερον ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ἔργου
ἀπορρεούσας ὑποχρεώσεις. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ προμηθεύηται
πρὸς μελέτην βιβλία παιδαγωγικά, ἐκπαιδευτά, περιοδικὰ καὶ
γεωπονικά.

καὶ ιγ'.) Τὸ ἀξίωμα τοῦ διδασκάλου εἶναι ἠθικόν, καθὼς τὸ
τοῦ ἱερέως. Τὸ σχολεῖον καὶ ἡ ἐκκλησία εἶναι δύο ἀδελφαί· ὁ
ἱερεὺς καὶ ὁ διδάσκαλος εἶναι οἱ γνώμονες, περὶ τοὺς ὁποίους
στρέφονται κυρίως αἱ μικραὶ κοινωνίαι. Οἱ δύο οὗτοι ἐν συνδι-
ασμῷ μετ' ἐλλικρινουὺς ἐνεργείας πολλὰ δύνανται νὰ ἐπιτελέσουν
ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν ὅποιαν ζῶσιν· ὁ διδάσκαλος
συγχρόνως καὶ ἱερεὺς πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἠθι-
κότητος. Τὰ βλέμματα τῆς κοινωνίας εἶναι ἐστραμμένα πρὸς αὐ-
τὸν εἰς πᾶσαν κίνησιν καὶ πρᾶξιν του· ὁ τοιοῦτος ὑπὸ τὴν δι-
πλὴν ἰδιότητα πολλὰ δύναται ἐν τῇ ἐπιβλητικότητι του νὰ ἐπι-
τελέσῃ ὡς πρὸς τὴν ἀγροφυλακὴν, συγκοινωνίαν, δημοσίαν
ἀσφάλειαν καὶ προστασίαν τῶν δασῶν. Ὅφειλει οὗτος κατὰ Κυ-
ριακὴν νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου μέσου
ἐξυψοῦνται καὶ τὰ δύο ἀξιώματα. Εὐτυχῆς λογίζεται ἡ κοινω-
νία ἐκεῖνη ἢ ὅποια ἔχει τοιοῦτον ἱερέα συνάμα καὶ διδάσκαλον.

ΠΕΡΙ ΕΚΔΡΟΜΩΝ

Αἱ ἐκδρομαὶ ἔχουσι μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν σωματι-
κὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγὴν τῶν μαθητῶν. Κατὰ ταύτας τὸ
σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα ἀμοιβαίως ἀναπτύσσονται. Αὗται γενικῶς
συντελοῦσιν ὄχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὑγείας, ἀλλὰ καὶ

εἰς τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς. Ὁ πρωϊνὸς καθαρὸς ἀήρ καθαρίζει τὸ αἷμα, ἐπιταχύνει τὴν κυκλοφορίαν αὐτοῦ καὶ τονώνει τοὺς μῦς καὶ τὰ νεύρα. Αἱ ἐκδρομαὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συναισθήματος τοῦ ὥραλου. Εὐχαριστεῖται ὁ μαθητῆς βλέπων ἰδίως ἐκ τῆς κορυφῆς ὄρους τινὸς τὰ ἀποτελοῦντα τὸ βασίλειον τῆς φύσεως, τὰς ἐκτάσεις τοῦ ἀναπεπταμένου ὀρίζοντος θάλασσαν, ὄρη, λόφους, κλιτῶς, κρημνοὺς, κοιλάδας, φάραγγας, πεδιάδας, λειμῶνας, ἀγρούς, ποταμούς, λίμνας, δάση, συνοικισμούς, ὁδοὺς καὶ ποικίλλαν μορφῶν καὶ χρωμάτων.

Αἱ ἐκδρομαὶ ἀναπτύσσουσι καὶ τὴν πρὸς τὴν ἐπικοινωνίαν ὀρμην. Οἱ μαθηταὶ κατὰ τὸ γέθυμα συνέρχονται καθ' ὀμίλους διὰ νὰ φάγωσι κατ' ἰδίαν. Τοῦτο συντείνει εἰς τὴν εὐθυμίαν καὶ εἰς τὴν σύσφιγξιν φιλικῶν δεσμῶν, οἱ ὅποιοι διατηροῦνται καθ' ὅλον τὸν βίον. Ἡ μαθητικὴ φιλία εἶναι ἀγνή καὶ πολύτιμος ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην, στηριζομένην εἰς τὸ ὕλικόν συμφέρον. Εἰς τὰς ἐκδρομάς οἱ ἄποροι μαθηταὶ ἔχουσι λιτοτέραν ἐτοιμασίαν φαγητοῦ παρὰ οἱ εὐποροὶ. Τότε οὗτοι προθύμως παρέχουσιν εἰς αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἰδικοῦ των. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἀναπτύσσει τὴν συμπάθειαν, ὁμόνοιαν καὶ φιλανθρωπίαν.

Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ὀδηγῇ τοὺς μαθητὰς εἰς μέρος, τὸ ὁποῖον νὰ ἔχη ὕδωρ καὶ νὰ εἶναι ἐπίπεδον καὶ σύδενδρον, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ ἐκτελῶσι διαφόρους γυμναστικὰς παιδιὰς, παιγνίδια καὶ διαφόρους Ἑλληνικοὺς χορούς· ὁ διδάσκαλος πάντοτε πρέπει νὰ εἶναι πλησίον τῶν μαθητῶν, πειθαρχούντων, νὰ ἐπιτηρῇ ἀγρύπνως αὐτοὺς καθ' ὅλας τὰς ὥρας τῆς ἐκδρομῆς, τὶς ἀναπαύσεις καὶ τὰ γεύματα καὶ νὰ λαμβάνη τὰς ἀναγκαίας ὑγεινὰς προφυλάξεις. Ὁ διδάσκαλος κατὰ τὰς ἐκδρομάς ὀφείλει ἐπαγωγικῶς νὰ ἀναπτύσσει εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ νὰ ἐπιδεικνύη πᾶν τὸ ἀναγόμενον εἰς τὴν ἐπαρχίαν του ὑπὸ φυσικὴν, φυτικὴν γεωλογικὴν, γεωργικὴν, ποιμενικὴν, ἱστορικὴν, ἀρχαιολογικὴν καὶ γεωγραφικὴν ἄποψιν.

Ἐν γένει αἱ ἐκδρομαὶ διὰ τῶν διαφόρων καὶ εὐγενῶν εὐχαριστήσεων πληροῦσιν ἀπὸ χαρὰν τὴν ψυχὴν τῶν μαθητῶν, οἱ

ὁποῖοι ἐπιστρέφουσιν εἰς τὸν οἶκόν των ζῶηροί καὶ εὐθυμοὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα.

ΜΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΚΔΡΟΜΗ ΕΙΣ ΚΟΡΥΦΗΝ ΟΡΟΥΣ

Κατὰ τὴν 3.30' π.μ. ἡμέρας τινὸς τοῦ Μαΐου 1908 οἱ μαθηταὶ τοῦ ἐν Πλατάνῳ Ἑλλ. σχολείου συναχθέντες ἐν τῇ ἔξωθι τοῦ σχολείου πλατεῖα ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ κ. Εὐθ. Χαβέλλα σχολάρχου, (νῦν δὲ Γυμνασιάρχου τοῦ ἐν Ἀγρινίῳ Γυμνασίου), καὶ Σωτηρ. Κωτσοπούλου, ἑλληνοδιδασκάλου, ἐξέδραμον λαδόντες τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ ἀνωθι τοῦ Πλατάνου ποικιλόφυτον δάσος τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι τελείως ἡνθισμένον καὶ ἐστολισμένον, δι' οὗ ἡ δίοδος καθίσταται εὐάρεστος καὶ δὴ περὶ τὸ λυκχυγὲς διὰ τῶν τερετισμάτων τῶν πτηνῶν καὶ τῆς εὐώδους ἐλατείου αὔρας. Διὰ μέσου τούτου ἄγει πλαγίᾳ ἀτραπὸς μέχρι τῆς ἐξόδου ἐκ τοῦ δάσους. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ὑψοῦνται πυκνοὶ, εὐθυτενεῖς καὶ ὑψικάρηνοι ἐλάται, ἐν αὐταῖς ἀριστερᾷ τῷ ἀναβαλόντι φαίνεται ἐρρακωμένη ἐξ ἐλατῶν καλύβη, ἐν ἣ ἡ πρό ἐτῶν ἔτυχε θεραπείας τῇ ἐπιδράσει τῆς φύσεως εἰς νέος σπουδαστῆς τοῦ δικαίου (νῦν δὲ ἐφέτης) πεδινὸς διατρέχων τὸ πρῶτον στάδιον τῆς φυματιώσεως.

Τῷ ἐξερχομένῳ τοῦ δάσους ἡ θεὰ καθίσταται χαρῖσσα. Ἡ θέσις αὕτη εἶναι ἐπίπεδος καὶ ὀνομάζεται Βαθάλωνα, διότι ἐκεῖ εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἦσαν ἀλώνια καὶ πέριξ ἀγροί. Ἐκεῖθεν ἡ ἀνάβασις διὰ θαμνωδῶν φυτῶν μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Ἀλωνάκι ὕψος 1425 μ. εἶναι ἀνωφερῆς, ἐπίπνοος καὶ ὀλισθηρὰ ἕνεκα πόας ἀκανθώδους. Μετὰ δίωρον πορείαν οἱ ἐκδρομεῖς εὐρέθησαν ἐν τῇ κορυφῇ, ἐν ἣ οἱ μαθηταὶ ἠσθάνθησαν ἕσπετο ῥιπὴν εὐχαρίστησιν. εὐθυμοὶ δὲ καὶ ζῶηροὶ μετ' ἐκπλήξεως ἔστρεφον τὰ βλέμματά των πέριξ εἰς τὸν ἀπλούμενον εὐρύτατον ὀρίζοντα καὶ ἔτρεχον ἀνά τὴν κορυφὴν, οὐσαν ἐπίπεδον, οὕτω πως ἐκδηλοῦντες τὴν χαρὰν διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τοιοῦτου πρωτοφανοῦς καὶ ἀνεξιτήλου αὐτοῖς θεάματος.

Ἐκεῖθεν ἡ θεὰ εἶναι ἐξόχως αἰγλήεσσα καὶ μαγευτικὴ. Τὸ

ὄμμα τοῦ θεατοῦ εὐχαριστεῖται μαγεύεται καὶ ἀπλήστως παρατηρεῖ τὴν πέριξ χλοάζουσαν καὶ πρασινίζουσαν φύσιν. ἤτις παρουσιάζει σύμπλεγμα ὄλων τῶν ἐξαρτημάτων αὐτῆς, λόφων, κοιλάδων, ὀρέων, χειμάρρων, ποταμῶν, πεδιάδων, λιμνῶν, νήσων πελάγους, κόλπου, ἀκρωτηρίου κλπ. Πανόραμα ὠραιότητος καὶ μεγαλοπρεπειᾶς διὰ μιᾶς ἐξαπλοῦται ἐνώπιον τοῦ θεατοῦ πρὸ τοῦ εὐρυτάτου ὀρίζοντος. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ὠραιότης τῆς βλαστήσεως, ἡ ποικιλία καὶ ἡ καλλονὴ τῆς θεᾶς, ἡ πληθὺς ὠραίων τοπίων καὶ ἐν γένει τὰ πέριξ ποικίλα φυσικὰ χαρίσματα καθιστῶσι τὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τούτου ἀποψιν θελκτικὴν καὶ χαρῆσαν. Ὁ ὀρίζων εἶναι εὐρύτατος. Πρὸς ἀνατολὰς φαίνεται ὑψομένη ἡ ἐπιμήκης, εὐθεῖα, ἀπόκρημος καὶ φρικαλέα Γκιῶνα τῶν Σαλῶνων, ὕψους 2512 μ., τὰ κωνοειδῆ, μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀπρόσιτα Βαρδοῦσια ὕψους 2495 μ., ἐξ ὧν ἔχει τὰς πηγὰς διὰ δύο βραχιόνων ὁ ὄφιοειδῆ ἔχων τὸν ροῦν ἕνεκα τῶν στενῶν καὶ ἀπορρώγων ὄχθῶν τοῦ Εὐήγος (Φεῖδαρις) καὶ ἐν συνεχείᾳ τούτων ἡ Ὁξυὰ ὕψους 1927 μ. καὶ τὸ θολοειδὲς Βελοῦχι ὕψους 2120 μ. καὶ πάντα τὰ ὄρη τῆς Εὐρυτανίας γυμνὰ καὶ ἀπόκρημνα, ἡ Καλιακουδα ὕψους 2104, ἡ Χελιδῶν 1980 μ. καὶ ἡ Κουτουπα 1688 μ., εἰς τὰς χαμηλοτέρας κλιτῆς ἐλατόφυτα καὶ ΝΔ τούτων τὸ Πανατωλικόν (Κυρὰ Βγένα) ὕψους 1927 μ., στεφόμενον ὑπὸ τῶν καλλιτεχνικῶν, ψιλῶν καὶ ἀπροσελάστων κορυφογραμμῶν του, ὑπὸ ὠραίων δὲ εἰς τὰς μεσαίας κλιτῆς δασῶν καὶ εἰς τὰς Ν. ὑπώρειας αὐτοῦ φαίνεται τὸ Ἄγρινιον. Τὸ πανόραμα εἶναι ἔτι ποικιλιώτερον. Βλέπει ὁ θεατῆς τὴν χλοεροτρόφον καὶ καπνόφυτον πεδιάδα τοῦ Ἄγρινιου, καταλήγουσαν ἐνθεν μὲν εἰς στενὴν λωρίδα πεδιάδος, ἐν ἣ ἡ χιὼν καὶ παγετὸς εἶναι ἄγνωστος καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν ὑψηλῶν λόφων ἀνθοῦσι μαγευτικοὶ κῆποι λεμονεῶν, πορτοκαλεῶν καὶ κιτριῶν τῆς Γορίτσης ἐν τῇ ΒΑ ἀκτῇ τῆς λίμνης Τριχωνίδος. Τὸ στενὸν τοῦτο τμήμα τῆς πεδιάδος, ἐν ἣ φαίνονται τὰ ἀνθοῦντα χωρία Μουσταφοῦλι, Καινούριον καὶ Παραδόλα, διατέμνεται ὑπὸ ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, ἀγούσης ἀνωφερικῶς καὶ διερχομένης διὰ τῶν ἀνω χωρίων καὶ τῆς Γορίτσης εἰς Κεφαλόδρουσον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ

Θέρμον, κέντρον τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας, ἐν ᾧ δισχίλιοι ἐκ χαλκοῦ ἀνδριάντες ἐκόσμουσαν τὰς στοᾶς καὶ τοὺς ναοὺς τοῦ Θέρμου οὗς ὁ Φίλιππος ὁ Ε΄ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, κατὰ τὸ 218 ἐν ἐκστρατεῖᾳ κατὰ τῆς Αἰτωλικῆς χώρας ἀνέτρεψε καὶ εὖρε μεγάλους θησαυροὺς καὶ κτίρια πολυτελῆ καὶ ἄπειρα καλλιτεχνήματα. Ἐκτοτε δὲ ἡ πόλις αὕτη δὲν ἀνφοδομήθη. Πρὸ ἐτῶν ὁ τότε ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, (νῦν δὲ καθηγητῆς τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ) κ. Γ. Σωτηριάδης προέδῃ εἰς ἀνασκαφὰς δι' ᾧν ἤλθον εἰς φῶς τὰ θεμέλια τοῦ θερμοῦ Ἀπόλλωνος, ἐξ οὗ καὶ Θέρμον τοῦνομα, πῆλινοι διακοσμήσεις τοῦ ναοῦ, ἐρείπια στοᾶς μήκους 170 μ. θεμέλια ἀποθηκῶν, πολλὰ θάβρα ἀνδριάντων καὶ ἐξεδρῶν, πολλὰ ἐπιγραφαὶ καὶ μία χαλκίνη ὀπλὴ κλπ. οὐδὲν ἵχνος μαρμάρου εὐρέθη.

Ἐνθεν δὲ (καταλήγουσαν τὴν πεδιάδα) εἰς τὴν τοῦ Ἀχελώου γραμμὴν μήκους 220 χιλ., ἐλισσομένην ἐν τῇ Ἀκαρνανικῇ πεδιάδι, δεξιόθεν αὐτοῦ τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη (Βούμιστος) ὑψ. 1581 μ. καὶ πρὸς Ν. εἰς τὰς μαγευτικὰς ὄχθας τῶν λιμνῶν Τριχωνίδος καὶ Λυσιμαχίας, ἐκεῖθεν ἡ κατάστικτος ὑπ' εὐφώρων χωρίων πεδιάς τῆς Μακρυνείας, ἣν διασχίζει ἡ ἀμαξιτὴ ὁδός, ἄγουσα εἰς Ναύπακτον, Κεφαλόβρυσον, Ἀγρίνιον καὶ Μεσολόγιον, καὶ ὑπεράνω τῶν ὁρίων ὑψοῦνται αἱ δασοσκεπεῖς κλιτύες τοῦ εὐγράμμου Ἀρακύνθου ὑψ. 955 μ., ὅπου εἰσέτι διοτεῦσαι ἀγριόχοιροι, διὰ τῆς ποικίλης καὶ πλουσίας βλαστήσεως αὐτῶν καὶ τῆς διασπορᾶς ἐν αὐταῖς διαφόρων χωρίων τῆς Μακρυνείας, παρέχουσιν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ὄροσερὰν εἰκονογραφίαν ἐξ ὄλων τῶν πρασίνων ἀποχρώσεων. Πρὸς Ν. τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου φαίνονται ὑψούμεναι εἰς πολλαπλᾶς ἐν ἀλληλουχίᾳ χιονοσκεπεῖς ὄροσειραὶ τῆς Πελοποννήσου μέχρις Ἀρκαδίας καὶ Κορινθίας δηλ. τὸ Παναχαϊκὸν ὑψ. 1927, ὁ Ἐρύμανθος ὑψ. 1294 μ. τὰ Ἀροάνεια ὑψ. 2355 μ. καὶ ἡ Κυλλήνη ὑψ. 2374 μ. Εἰς τὸ βάθος δὲ Ν. Δ. διακρίνονται αἱ νῆσοι Ζάκυνθος, Κεφαλληνία, Ἰθάκη, ἡ ἐριδῶλαξ πεδιάς τοῦ Μεσολογγίου, ὁ κόλπος Πατρῶν, τὸ ἀκρωτήριον Ἀραξος ἡ γιγαντώδης καὶ ἀγρία Βαράσοδα, ἡ κωνοειδῆς Κλόκοδα καὶ ἐν ἀλληλουχίᾳ τὰ

δασώδη καὶ πλήρη φυσικῶν καλλωνῶν ὄρη τῆς Ναυπακτίας, τὰ ὅποια ἀποτελοῦσι θαυμασίας καὶ γραφικὰς κοιλάδας εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὰ ὅποια χωρίζει τὸ Ποταμάκι συμδᾶλλον εἰς τὸν Εὐήνον, ὁ ὅποιος χωρίζει τὴν Ναυπακτίαν ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας Τριχωνίας καὶ Μεσολογγίου.

Μετὰ μικρὰν τῶν ἐκδρομῶν ἀνάπαυαν καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ μαγευτικωτάτου τούτου θεάματος καὶ τὴν τῶν μαθητῶν συνάθροισιν ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος κ. Σωτ. Κωτσόπουλος ἀνέπτυξεν εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ ἐποπτικῶς τὴν ἐπαρχίαν Ναυπακτίας γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς καὶ ἐπέδειξεν εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν τοποθεσίαν τῶν ὀρέων κλπ τῆς Ναυπακτίας, τὴν περιδᾶλλουσαν πανηγυρίζουσαν φύσιν, πάντα τὰ ὀρατὰ φαινόμενα τοῦ εὐρυτάτου ὀρίζοντος, ὡς καὶ τὰ τῶν ἀρχαίων Αἰτωλῶν.—ὁ δὲ εὐπαίδευτος σχολάρχης κ. Χαδέλλας συνεπλήρωσεν ἐκτενέστερον τὰ τῆς ἱστορίας τῶν Αἰτωλῶν καὶ τὴν μυθικὴν ἱστορίαν αὐτῶν.

Μετὰ ταῦτα οἱ μαθηταὶ κατῆλθον εἰς τὴν ἐπίπεδον ἐν μέσῳ ἐλατῶν θέσιν Βυθάλωνα, ὅπου ἤρχισαν ἄδοντες καὶ χορεύοντες. Κατόπιν ἀνὰ ομάδας διεσκορπίσθησαν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ἐλατῶν καὶ ἐγευματίσθησαν. Ἐπηκολούθησαν ἄσματα καὶ χοροί. Ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρξεν ἀνάγκη ὕδατος, οἱ μεγαλύτεροι μαθηταὶ μετέβησαν εἰς τὴν πλησίον ἀρίστην πηγὴν «Λοῦζα» ἐν μέσῳ βράχων, εἰς τὴν ὅποیان ἄγει στενὴ ἀτραπός, καὶ διὰ δοχείων μετέφερον ὕδωρ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους μαθητὰς. Κατὰ τὴν 4 μ.μ. ἐγένετο ἡ κάθοδος καὶ δίοδος διὰ τοῦ δάσους ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπὸ τὰς ἐλάτας ἀνεπτύχθη εἰς τοὺς μαθητὰς ἡ χρησιμότης τῶν δασῶν.

Μετὰ δωδεκάωρον ἐκδρομὴν οἱ μαθηταὶ εὐθυμότατοι, δροσερώτατοι καὶ κατενθουσιασμένοι ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Πλάτανος 19 Μαΐου 1908

ΣΩΤ. Μ. ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐκκλησίαι. Νεκροτιφεῖν. Αἱ ἐκκλησίαι εἰς ἄλλα μὲν χωρία εἶνε παλαιοῦ τύπου, σκοτεινά, ρυπαρά καὶ ἀκαλλώπιστοι καὶ μὴ εὐπρόσωποι, εἰς ἄλλα δὲ μετρίως διακοσμήσεως καὶ εἰς ὀλίγα λαμπρᾶς τοιαύτης. Εἷς τινα χωρία, καθὼς ἐν Μεγ. Λομποτινᾷ, Δορβιτοῦ, Περίστῃ, Κλεπᾷ νέαι ἐκκλησίαι ἀνη-

γέρθησαν μεγαλοπρεπεῖς καὶ εὐπρόσωποι διὰ συνδρομῆς τῶν μεταναστῶν καὶ διὰ προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων.

Τὰ νεκροταφεῖα εἰς ἄλλα μὲν χωρῖα εἶναι περιβεβλημένα διὰ τοίχων, εὐπρόσωπα καὶ προφυλαγμένα ἀπὸ τὴν βοσκὴν τῶν ζώων καὶ χοίρων, εἰς ἄλλα δὲ οἱ χωρικοὶ οὐδεμίαν δίδουσι προσοχὴν εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ συνεπῶς ταῦτα εἶναι ἔρμαιον τῶν χοίρων. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὁ ἀληθὴς θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῶν κατοίκων.

Μοναί. Αἱ μοναὶ ἰδρύθησαν ἕνεκα τῶν διωγμῶν τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ χριστιανοὶ κατέφευγαν εἰς τὰς ἐρήμους καὶ ἐκεῖ ἐλάτρευον τὸν Θεὸν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ, πρῶτος ἰδρυτῆς αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Μέγας Ἀντώνιος.

Αὗται ἐκφράζουσι τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγνοῦ θρησκευτικοῦ βίου. Εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἀγάπης τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον μακρὰν τοῦ σάλου καὶ τῆς τύρβης τῆς κοινωνίας. Εἶναι ἡ αὐταπάρνησις τοῦ ατόμου. Ἐκεῖ ἐξασκεῖται καὶ τελεῖται ἡ ψυχικὴ ἐξύψωσις τοῦ ατόμου πρὸς τὸ θεῖον, ὁ θέλων νὰ αἰσθανθῆ τὴν γλυκύτητα τῆς προσευχῆς, πρέπει νὰ προσευχηθῆ καὶ νὰ παραδώσῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τῆς Μονῆς. Ὁ νοῦς δὲν διασκορπίζεται καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ προσηλουταί εἰς τὰ θεῖα καὶ οὐράνια, ὁ ἄνθρωπος ζῆ εἰς τὴν ζωὴν τῆς πνευματικῆς χαρᾶς. Πρὸς στιγμὴν περιφρονεῖ τὸν κόσμον καὶ ἐναγκαλιζεται τὸ θεῖον. Θεωρεῖ ματαίως τὰς κοσμικὰς ἡδονὰς.

Αὗται ἐδημιούργησαν λεγεῶνας στρατιωτῶν, οἵτινες ὑπερέμνηθησαν τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τοὺς χαλεποὺς χρόνους τῆς χριστιανωσύνης. Αὗται ἐχρησίμευσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ὡς τηλαυγεῖς πνευματικοὶ λαμπτήρες φωτίζοντες τὸ ἐν σκότει γένος. Ὡς ὁ λόρδος Βέρνχαμ ἐν τῇ ἀντιφωνήσει του κατὰ τὴν τελετὴν, ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τοῦ Βύρωνος, τῆς ἀνακηρύξεώς του ὡς ἐπιτίμου διδάκτορος τῆς Φιλολογικῆς Σχολῆς τῇ 17—4—1924 εἶπε περὶ τῶν μονῶν τὰ ἑξῆς: ὑπῆρξε μία μακρὰ καὶ τραγικὴ περίδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἐκδιωχθεῖσα διὰ τοῦ ξίφους ἠναγ-

κάσθη νά καταρύγη εἰς τὰ περιζωσμένα ἀπό βράχους φρούρια τῶν Μοναστηρίων σας, τὰ ὁποῖα καί ἀπομεινωμένα ἀκόμη ἐκράτησαν ζωντανήν τήν πνευματικὴν κληρονομίαν σας». Αὐταὶ ἔδρασαν πολλαχῶς καί εὐεργετικῶς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς των μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑλλην. ἔθνους ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν καί ὑπῆρξαν ἡ κιβωτὸς τῆς ἔθνικῆς παλιγγενεσίας. Εἰς τὰς Μονὰς τὸ ἔθνος ὀφείλει κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἐλευθερίαν του. Ἐν αὐταῖς διατηρεῖται ἄσβεστον τὸ πῦρ τῆς λατρείας πρὸς τὸ θεῖον. Εἰσέτι αἱ Μοναὶ εἶναι τὸ θρησκευτικὸν κέντρον τῶν περιόικων λαῶν καί ἀπολαύουσι τοῦ ἀμερίστου σεβασμοῦ αὐτῶν, οἵτινες περὶ πολλοῦ ποιοῦνται αὐτάς.

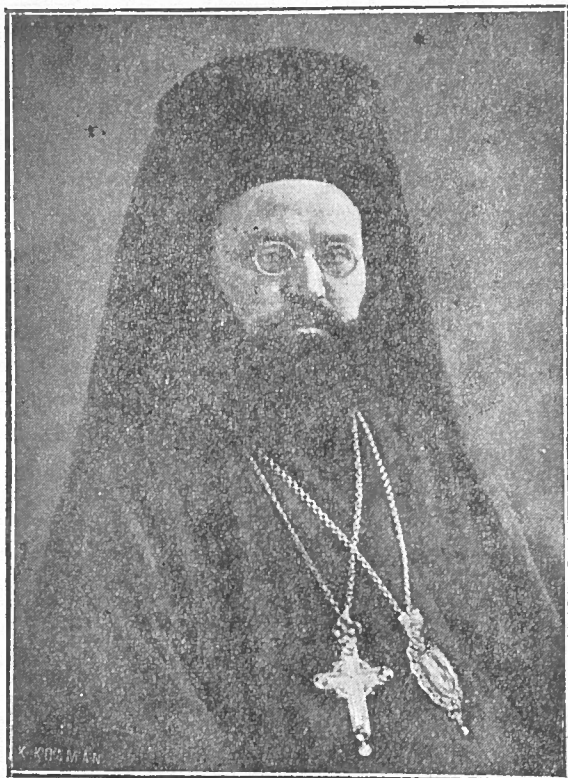
Μοναὶ ἐν τῇ Ναυπακτίᾳ ἦσαν 1) Ἡ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου ΒΑ τῆς Ναυπάκτου 2) Ἡ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος κοινῶς Σωτήρα ἄνωθι τοῦ Τρικώδου τῆς Ἀποδωτίας 3) Ἡ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου «Ναββαδιώτισσα» τῆς Χωμόρης 5) Ἡ τοῦ Προφήτου Ἡλίου μεταξὺ Ἀραχώδης καί Κλεπᾶς καί ὁ Ἅγιος Δημήτριος ἐν τῇ περιφερείᾳ Μεγ. Λομποτινᾶς ΒΑ. καί 6) Ἡ ἱερὰ Μονὴ τῆς Κοζίτσης «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου τῆς Ἀμπελακιωτίσσης».

Κατὰ τὸ 1833 Μοναὶ καί μετόχια ἀνήρχοντο εἰς 592 ἄνευ Θεσσαλίας, Ἡπείρου καί Ἐπτανήσου. Διὰ Β. Διατάγματος τῇ 23 Ἰουνίου 1833 ἐξ αὐτῶν 312 διελύθησαν ὡς ἔχουσαι κάτω τῶν ἑξ μοναχῶν. Σὺν αὐταῖς διελύθησαν αἱ πρῶται πέντε Μοναί, διετηρήθη δὲ μόνον ἡ Μονὴ Κοζίτσης, εὐρισκομένη ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ναυπακτίας.

Μητροπόλις Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτυνίας.

Ἡ Ναύπακτος ἀπὸ τοῦ βου αἰῶνος μ. Χ. ὑπῆρξεν ἔδρα ἐπισκόπου. Ἡ ἐπισκοπὴ Ναυπάκτου συνέστη τῷ 197 μ. Χ. Πρῶτος ἐπίσκοπος ἀναφέρεται ὁ Καλλικράτης. Αὕτη ὑπήγετο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀρχιεπισκοπικῆς Κορίνθου, ἔπειτα δὲ τῆς Θεσσαλονίκης. Μετὰ ταῦτα ὑπήχθη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἄρτης κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μέχρι τοῦ 1820. Τῷ 1833 ὑπήχθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ἀχαρνᾶς μέχρι τοῦ 1852. Τότε ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐπισκοπὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπι-

σκοπή Ναυπακτίας και Εύρυτανίας» μέχρι τοῦ 1900, ὅτε πάλιν συνεχωνεύθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Αἰτωλίας και Ἀκαρνανίας με ἔδραν τὸ Μεσολόγγιον. Ἐσχάτως δὲ πάλιν ἀπεσπάσθη ἐξ' αὐτῆς και ἀπετέλεσεν ἰδίαν ἐπισκοπὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπισκοπὴ

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ναυπακτίας
Ἀμβρόσιος Νικολαΐδης

Ναυπακτίας και Εύρυτανίας». Κατὰ τὸ 1923 ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀνεκήρυξεν ὅλας τὰς ἐπισκοπὰς Μητροπόλεις. Ἐπομένως ὅλοι οἱ τέως ἐπίσκοποι φέρουσι τὸν τίτλον τοῦ Μητροπολίτου.

Τῆς Μητροπόλεως Ναυπακτίας και Εύρυτανίας νῦν προῖ-

ΔΗΜΟΣ Ι. Π. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
 — Β Α Λ Β Ε Ι Ο Σ —
 ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΔΩΔΕΚΑΒΛΙΟΘΗΚΗ

σταται ὁ γλωσσομαθῆς Μητροπολίτης σεβασμιώτατος Ἀμβρόσιος Νικολαΐδης, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐν Προύσῃ τῆς Μ᾽ Ἀσίας. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους ἀφιερῶθη διανύσας τὴν σταδιοδρομίαν αὐτοῦ ἐν τῷ αἵματηρῷ Μακεδονικῷ ἀγῶνι. Ἐχειροτονήθη τὸ πρῶτον εἰς Ἐπισκοπον Βερροίας τῷ 1911, ἐκεῖθεν δὲ μετετέθη εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Σερρῶν, ἔνθα ἔδρασε σπουδαίως κατὰ τοὺς πολέμους 1912 καὶ 1913, ὡς βοηθὸς ἐπισκόπου τοῦ Μητροπολίτου Σερρῶν Ἀποστόλου· οἱ αἰμοχαρεῖς Βούλγαροι ἐνόησαντες τὰς μυστικὰς ἐνεργείας του προέγραψαν αὐτόν, θέσαντες πῦρ ἐπὶ τῆς Ἐπισκοπῆς μετέβαλον ταύτην εἰς τέφραν, ἐν ᾧ ἐντὸς αὐτῆς εὐρίσκετο ὁ Ἀμβρόσιος σωθεὶς διὰ σχοινίου, μετὸ ὅποιον κρεμασθεὶς ἐπήδησεν ἔκ τινος παραθύρου καὶ διὰ τῆς ἐτοιμότητός του καὶ τῆς ψυχραιμίας του διέφυγε τὸν βέβαιον θάνατον.

Μετὰ ταῦτα ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους κόπων αὐτοῦ ἐξέλεξε αὐτόν, ἄγοντα τὸ 34ον ἔτος τῆς ἡλικίας του κατὰ τὸν 8)όριον 1914 ἐπίσκοπον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας εἰς διαδοχὴν τοῦ ἀειμνήστου φιλανθρώπου Σεραφεῖμ· ὁ Σεβασμιώτατος Ἀμβρόσιος κέκτηται ἀρτίαν ἐπιστημονικὴν καὶ θεολογικὴν μόρφωσιν καὶ δραστηριότητα. Κατ' ἔτος διέρχεται τὰς δύο ἐπαρχίας καὶ κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ ἡ Ἐπισκοπὴ ἐστεγάζεται εἰς ἰδιωτικὸν οἶκημα, μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀξιοπρεπειας, ὁ Σεβ. Ἀμβρόσιος κατιδὼν τοῦτο δραστηρίως ἐφρόντισε καὶ διὰ συνδρομῶν ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν ἠγόρασε μεγαλοπρεπὲς οἶκημα ἐν τῇ παρὰ τῷ λιμένι πλατεῖᾳ, τὸ ὁποῖον κατέστη κτῆμα τῆς Μητροπόλεως. Ἐπίσης ἐφρόντισε περὶ τῆς συστάσεως φιλολογικοῦ Συλλόγου «Ὁ Ἀριστοτέλης», οὗ τυγχάνει πρόεδρος, καὶ σκοπὸς τοῦ ὁποῖου εἶναι ἡ διὰ διαλέξεων διαφώτισις τοῦ κοινοῦ περὶ διαφόρων θεμάτων. Ἀκόμη δὲ φροντίζει καὶ περὶ συλλογῆς ἐράνων δι' ἀνέγερσιν κτιρίου πρὸς στέγασιν τοῦ νεοσυστάτου Γυμνασίου.

Κοινωνική καὶ θρησκευτική κατάστασις. Τὰ χωρία ὑπὸ πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν μὀρφωσιν ὕστεροισι πολὺ. Παλαιοντολογικὴ ἀμάθεια καὶ ἀγροικία βασιλεύει εἰς πολλὰ. Εἰς τινὰ δὲ ἀνέκαθεν ὑπῆρχε σχετικὴ κοινωνικὴ κατάστασις καλὴ. Τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῶν σχολείων. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀναρχία ἐπεκράτει. Λησται καὶ φυγό-δικοι ἐλυμαίνοντο τὸν τόπον. Ἐξασίλευεν ἡ ἰσχὺς τοῦ κομματάρχου. Ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ δημοσία ἀσφάλεια ἦσαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ. Ἡ ζυφοκλοπὴ ἐμάστιζε τὸν τόπον. Πρακτορεῖα ζυφοκλόπου ἐλειτούργουν εἰς τινὰ χωρία ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τὴν Δωρῖδα καὶ Φθιώτιδα. Οἱ ζυφοκλόποι μετὰ τὴν λερὴν φουστανέλλαν, θυσανωτὴν κόμην των, μετὰ τὰ ἐκ χοιρίου δέρματος ὑποδήματα, μετὰ τὴν ἀγκιστροειδῆ σιδηρᾶν ἀγκλίστην διὰ τὸ συλλαμβάνειν τὰς αἰγας, μετὰ τὴν ἀγριωπὴν φυσιογνωμίαν καὶ πάνοπλοι ἦσαν ὁ τρόμος τῶν χωρικῶν. Τινὲς δὲ ἦσαν καὶ κομματάρχαι πολιτικῶν. Εὐτυχῶς δὲ αὕτη ἐντελῶς ἐξέλιπε διὰ τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δρακοντείου νόμου περὶ ζυφοκλοπῆς τοῦ ἀειμνήστου Ν. Δημητρακοπούλου, ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης. Νῦν δὲ βασιλεύει ἄκρα ἡσυχία, ὁ γεωργός, ὁ ποιμὴν ἀμέριμος ἐπιδίδεται εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας του. Εἰς μόνον μικρὸς κύων ἀρκεῖ διὰ τὴν τυπικὴν φύλαξιν τῆς ποιμενικῆς καλύβης καὶ τοῦ ποιμνίου του, ἐνῶ ἄλλοτε ἐχρειάζετο ἀγέλη μολοσσῶν.

Σὺν τῷ χρόνῳ βαθμιαίως ἐπέρχεται βελτίωσις τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ διὰ τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῶν σχολείων εἰς ὅλα τὰ χωρία, ἀφ' ἐτέρου δὲ καὶ βελτίωσις τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως διὰ τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐπιστρεφόντων μεταναστῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι φορεῖς τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἐξημερώσεως τῶν ἡθῶν, τῆς εὐνομίας καὶ δικαιοσύνης καὶ κήρυκες τῆς ἀγαθῆς διοικήσεως ἐν Ἀμερικῇ.

Εἰς τινὰ χωρία σπανίως δύναται τις νὰ εὕρῃ ἐκκλησιαζόμενους κατὰ τὰς Κυριακάς, πολὺ δὲ μᾶλλον κατὰ τὰς ἄλλας ἑορτάς. Εἰς τοῦτο ἐν μέρει μὲν συντείνουσιν οἱ μακρῶν συνοικισμοὶ τοῦ χωρίου, ἐν μέρει δὲ ὁ ποιμενικὸς ὀργανισμὸς τοῦ

χωρίου καὶ ἐν μέρει πταίουσι καὶ αὐτοὶ οἱ λειτουργοὶ τοῦ ὑψίστου, οἱ ὅποιοι δὲν ἀπολαύουσι τοῦ πρέποντος σεβασμοῦ παρὰ τῆς κοινωνίας. Εἰς τινὰ δὲ χωρία ἢ ἐκκλησία εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἐκκλησιασζομένων. Εἰς τοῦτο συντείνει καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἱερέως. Ἐν γένει ἡ θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν χωρικῶν δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη. Εἰς τινὰ χωρία εἶναι ψυχρὰ καὶ ἀδιάφορος. Κατὰ τὰς ἐορτὰς ἐκτελοῦσι πᾶσαν οἰκιακὴν ἐργασίαν. Εἰς τινὰ δὲ χωρία εἶναι ἀνεπτυγμένον τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα. Οἱ χωρικοὶ πρέπει νὰ μορφώνωνται θρησκευτικῶς, διότι αὐτοὶ εἶναι τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον, τὸ ὅποιον ἀντικαθιστᾷ τὰς διαφθειρομένας κοινωνικὰς τάξεις τῶν πόλεων. Οἱ χωρικοὶ διατηροῦσιν ἀμόλυτον τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρά καὶ τὰς ἀγνάς θρησκευτικὰς καὶ ἐθνικὰς παραδόσεις. Οἱ χωρικοὶ πρέπει νὰ εἶναι ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς ὑγιέστεροι ἀπὸ τοὺς εἰς τὰς πόλεις οἰκοῦντας, τοὺς ὁποίους διαφθείρει ὁ ψευδοπολιτισμὸς. Εἰς τοῦτο μεγάλως συμβάλλει ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διδᾶσκαλος.

Ἐποῖος ὁ ἱερεὺς. Διὰ νὰ χειροτονηθῇ τις ἱερεὺς, πρέπει νὰ ὑπάρχη ἐν αὐτῷ ζῆλος θρησκευτικὸς, ἀγάπη θερμὴ πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἀρετὴ. Ὁ ἱερεὺς ἄνευ ἀρετῆς εἶναι κύμβαλον ἀλαλάζον. Ὁ ἀναλαμδάνων τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέως, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τὸ βαρὺ φορτίον, τὸ ὅποιον ἀναλαμβάνει, ναυαγεῖ καὶ γίνεται σκάνδαλον κοινωνικόν· ὁ ἱερεὺς πρέπει νὰ εἶναι καλοκάγαθος πρὸς πάντας, οὐχὶ δὲ καὶ οἰκτεῖος πρὸς ὅλους. Δὲν πρέπει νὰ εἶναι σκυθρωπός, βίαιος, ἀγέρωχος καὶ χαλεπός, ὅποτε δὲν ἐλκύει τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην. Αἱ σχέσεις τοῦ ἱερέως πάντοτε πρέπει νὰ εἶναι ἠθικαὶ καὶ ὠφέλιμοι. Πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τὰ καπηλεῖα καὶ τοὺς φαύλους, οἱ ὅποιοι ἐλαττώνουσι τὴν ὑπόληψιν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ νὰ διάγῃ βίον πολυπράγμονα· ὁ ἱερεὺς ὑψοῦται ἐν μέσῳ τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας καὶ εἶναι ἡ φωτοδόλος λαμπάς, ἡ ὅποια φωτίζει τοὺς ἐν σκότει. Αὐτὸς φέρει τὴν εἰρήνην, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν δικαιοσύνην εἰς τὴν κοινωνίαν. Αὐτὸς τιμᾶται καὶ κατέχει τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ· ὁ ἱερεὺς ταπεινός καὶ ἐνάρτετος προκαλεῖ τὸν σεβασμὸν τῶν χριστιανῶν· ὁ ἱερεὺς σπουδαίως ἐπιδραῖ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς μορ-

φώσεως τῶν ἐνοριτῶν του καὶ ἔχει σπουδαιοτάτην ἀπ στολήν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. οὐδὲν ἐπάγγελμα ἔχει ἱερωτέραν, ὑψηλοτέραν καὶ σπουδαιοτέραν ἀποστολήν τοῦ ἱερέως.

Οἱ ἱερεῖς ἐν τῇ Ναυπακτίᾳ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γεγηρακότερες καὶ τῆς παλαιᾶς σχολῆς, ἀνεληθόντες εἰς τὸ ὑψηλὸν αὐτὸ ἀξίωμα, ἐνῶ ἦσαν μικρέμποροι, γεωργοί, ποιμένες καὶ τεχνίται, διὰ λόγους βιοποριστικούς. Ἱερεῖς τινες δὲν ἐκτελοῦσι τὴν θείαν λειτουργίαν κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἄλλας ἑορτὰς ἐπὶ τῇ λόγῳ. ὅτι δῆθεν δὲν ἔχουσιν ἄρτον διὰ τὴν λειτουργίαν. Ὅταν ὅμως ἐπίκειται ἑορτή, καθ' ἣν πολλοὶ φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου, τότε ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ ἱερόπαις πλέον τοῦ δέοντος κρούει τὸν κώδωνα τῆς ἐκκλησίας, ἵνα λάβωσιν ὑπ' ὄψει των αἱ ἀρμόδιαι καὶ ἀνταμείψωσι τὸν κόπον του· οὕτω πολλὰ ἑορτὰ ἁγίων, μὴ ἀποφερόντων κέρδος τι, θεομητορικὰ πολλὰκις λεληθότως διέρχονται, Πολλάκις ἢ ἐκκλησία κατὰ τὸν ἑσπερινὸν λάμπει διὰ τῆς ἀπουσίας τοῦ ἱερέως, ἀσχολουμένου εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας του. Ἱερεῖς τινες ἐνίοτε ἀναμιγνύονται εἰς οἰκογενειακὰς, κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς διαμάχας. Τοῦτο εἶναι ὅλως ἀντικρὺ πρὸς τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον κατέχουσιν. Οὕτω δὲ ἠθικῶς καταπίπτουσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἱερεῖς τινες διάγουσιν ἀποστολικὸν βίον. Οἱ τοιοῦτοι εἶναι ὀλίγοι.

Ὁ ἱερεὺς πρέπει νὰ ζῇ σεμνοπρεπῶς εἰς τὸν οἰκογενειακόν, ἰδιωτικόν καὶ κοινωνικόν βίον. Ταῦτα τὰ μάλιστα ἐπιδρωσιν, ὥστε νὰ ἀπολαύῃ τῆς ἀμερίστου ὑπολήψεως τῆς κοινωνίας. Εὐτυχῆ εἶναι τὰ χωρῖα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἱερεῖς καθ' ὅλα πρότυπον ἁγνοῦ λειτουργοῦ τῆς ἐκκλησίας.

Πρὸ ἐτῶν ὁ κλῆρος μορφοῦται διὰ τῆς λειτουργίας ἱερατικῶν σχολῶν. Ἐχειροτονήθησαν ἱερεῖς καὶ πολλοὶ δημοδιδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι κηρύττουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς ἀποτάξεως τῶν γεγηρακότων καὶ ἀμαθῶν ἱερέων, θὰ ἐπέλθῃ τελεία ἀναγέννησις τοῦ κλήρου ἐπ' ἀγαθῇ τῆς κοινωνίας πρὸς ἀναζωπύρωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ διατηρεῖται ἀκμαῖον καὶ δὴ παρὰ τοῖς χωρικοῖς.

Πανηγύρεις. Κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τοῦ πολιούχου τοῦ χωρίου τελεῖται ἐκκλησιαστικὴ πανήγυρις. Αἱ τοιαῦται πανηγύρεις εἶναι πολλαχῶς ὠφέλιμοι. Ἐκεῖ συναντῶνται ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρίων ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι συνδέονται οἰκειότερον καὶ ἀναπτύσσουσιν ἰδέας. Συσκέπτονται περὶ συμφερόντων καὶ ἄλλων ζητημάτων. Συνάπτονται γνωριμίαι καὶ δημιουργοῦνται συνοικέσια καὶ συγγένειαι. Ἡ ἀγάπη οὕτως ἐκτείνεται εἰς εὐρύτερον κύκλον καὶ συνδέονται οἱ τῶν διαφόρων χωρίων πολῖται.

Μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν τῇ πλατεῖα τοῦ ναοῦ ἄρχεται ὁ χορὸς ὑπὸ τὸν κρότον τῶν νταουλίων, εἰς τὸν ὅποιον λαμβάνουσι μέρος οἱ νέοι, νέαι, ἄνδρες γυναῖκες, ἐνόστε γέροντες καὶ γραῖαι. Ἡ ἐν ὁμονοίᾳ, ἀγάπῃ καὶ χαρᾷ διασκεδάσις διαρκεῖ μέχρι τῆς νυκτός· ὁ ἐλληνικὸς λαὸς διασκεδάζει ἀγνώως καὶ ἠθικῶς· ὁ νέος δὲν λαμβάνει τὴν χεῖρα τῆς νεάνιδος, ἀλλὰ μόνον διὰ μανδηλίου συνδέεται μετ' αὐτῆς· ὁ χορὸς εἶναι ὠφέλιμος, διότι γυμνάζει τὸ σῶμα καὶ φέρει εὐθυμίαν εἰς τὴν ψυχὴν. Εἰς τινὰ χωρία διαρκεῖ δύο ἡμέρας. Κατὰ τὰς πανηγύρεις φιλοτιμοῦνται οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων νὰ περιποιῶνται φιλοφρόνως τοὺς συγγενεῖς, τοὺς φίλους καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγνώστους.

Ἀδελφοποιήσις. Ἐπεκράτει συνήθεια, ἴσως καὶ σήμερον, ἰδίως εἰς τοὺς τέως δήμους Ἀποδωτίας καὶ Πυλλήνης νὰ συνάπτονται στενότεραι γνωριμίαι διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἀδελφοποιήσεως (βλαμοσύνης), ἐπεχούσης θέσιν ἀδελφοῦ, ἢ ὅποια ἐγένετο ὡς ἐξῆς. Εἰς πανήγυριν χωρίου τινὸς τῆς Ἀποδωτίας συνῆλθον περίπου 20 πανηγυρισταὶ ἐκ διαφόρων χωρίων μετὰ τὴν ἀγριωπὴν καὶ ἐρυθρομέλαιναν φυσιογνωμίαν, τὴν θυσανωτάτην κόμην των, τὸν δαμαλοειδῆ αὐχένα, τὸν ἀγκιστροειδῆ μύστακα. τὴν λερὴν φουστανέλλαν, τὴν σιδηρᾶν ἀγκιστροειδῆ ἀγκλίτσαν καὶ μετὰ τὸ σαλάχι ἐπὶ τῆς ὀσφύος, ἐν καιρῷ νυκτός εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου· ὁ ἱερεὺς ἀφοῦ ἀρκούντως ἀντημεφῆθη, ὤρκισεν αὐτοὺς ἐν κύκλῳ διὰ σχοινοῦ δεδεμένους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐν τῷ μέσῳ κόρην (ἀδελφοποιητὴν, ἣν ἐβοήθουν ὀλικῶς κατὰ τοὺς γάμους τῆς) μικρᾶς ἡλικίας, διὰ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου, ἔτι θὰ συνδέωνται δι' ἀδελφικῶν δεσμῶν καὶ θὰ παρέχωσιν

ἀμοιβαίως ἀλληλοδοθήειαν· οὕτω γίνονται ἀδελφοποιητοὶ (βλάμῃδες), οἱ ὅποιοι δὲν ἔρχονται εἰς ἐπιγαμίαν.

ΜΕΡΟΣ Δ΄.

Ἡ ἐπαρχία Ναυπακτίας διαιρεῖται εἰς ἕξ πρώην δήμους, ἧτοι Ναυπακτίδος Πυλῆνης, Προσχίου, Ἀποδωτίας, Κλεπαῖδος καὶ Ὀφιοειάς. Ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ 52 κοινότητος, 76 χωρία καὶ ἔχει πληθυσμὸν 24, 896 κατοίκων, ὁ ὅποιος δὲν εἶναι πραγματικός, διότι οἱ κάτοικοι τῶν ὄρεινῶν δήμων ἀπεγράφησαν εἰς τὰ μέρη, εἰς τὰ ὅποια παρεχέμαζον.

1. ΠΡΩ ΗΝ ΔΗΜΟΣ ΝΑΥΠΑΚΤΙΔΟΣ

Δῆμος Ναυπακτίδος ὠνομάσθη ἐκ τῆς πόλεως Ναυπάκτου, κατέχει τὸ Ν. μέρος τῆς ἐπαρχίας, κεῖται ἐν μέσῳ τῶν δύο ποταμῶν Εὐδήνου καὶ Μόρνου, πρὸς Β. ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Χειμάρρου Στηλιόρρευμα, ΒΑ τοῦ χειμάρρου Γρηῆς Ῥεῦμα, πρὸς Ν. περιδρέχεται ὑπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Πατραϊκοῦ κόλπου, ἀποτελεῖται ἀπὸ 27 χωρία καὶ συνοικισμοῦς. 11 κοινότητος καὶ ἔχει πληθ. 9365 κατ. Τὸ ἔδαφος πρὸς Β. εἶναι ὀλίγον ἀνώμαλον καὶ γόνιμον, πρὸς Ν. δὲ πεδινὸν καὶ εὐφορον. Παράγει σταφίδα, οἶνον ἔλαιον, χόρτον τριφύλλιον, δημητριακοὺς καρπούς, κρόμμυα, κτηνοτροφικὰ καὶ ὀπώρας. Τὸ κλίμα πρὸς Β εἶναι ὑγιεινόν, πρὸς Ν. δὲ ὀλίγον νοσηρόν, πλὴν τοῦ τῆς πόλεως Ναυπάκτου, ἧτις προσελκύει παραθεριστάς.

Πρωτεύουσα τῆς Ναυπακτίδος καὶ τῆς Ἐπαρχίας εἶναι ἡ Ναύπακτος. Ἡ πόλις αὕτη ᾠκοδομήθη ὑπὸ τῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβαλόντων Δωριέων καὶ οὕτως ἐκλήθη ὡς ἐκ τῆς ἐκεῖ ναυπηγίας τοῦ στόλου, δι' οὗ ἐπέρασαν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ 1004 π. Χ. Τότε ἐφονεύθη διὰ κεραυνοῦ ὁ εἰς τῶν τριῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταναστεύσεως Ἀριστόδημος, ἀπόγονος τοῦ Ἑρακλέους. Ἐν Ναυπάκτῳ παρέμειναν πάντες οἱ δειλοὶ ἄνδρες τοῦ Δωρικοῦ στρατοῦ ἀδυνατοῦντες νὰ παρακολουθήσωσι τοὺς συν-

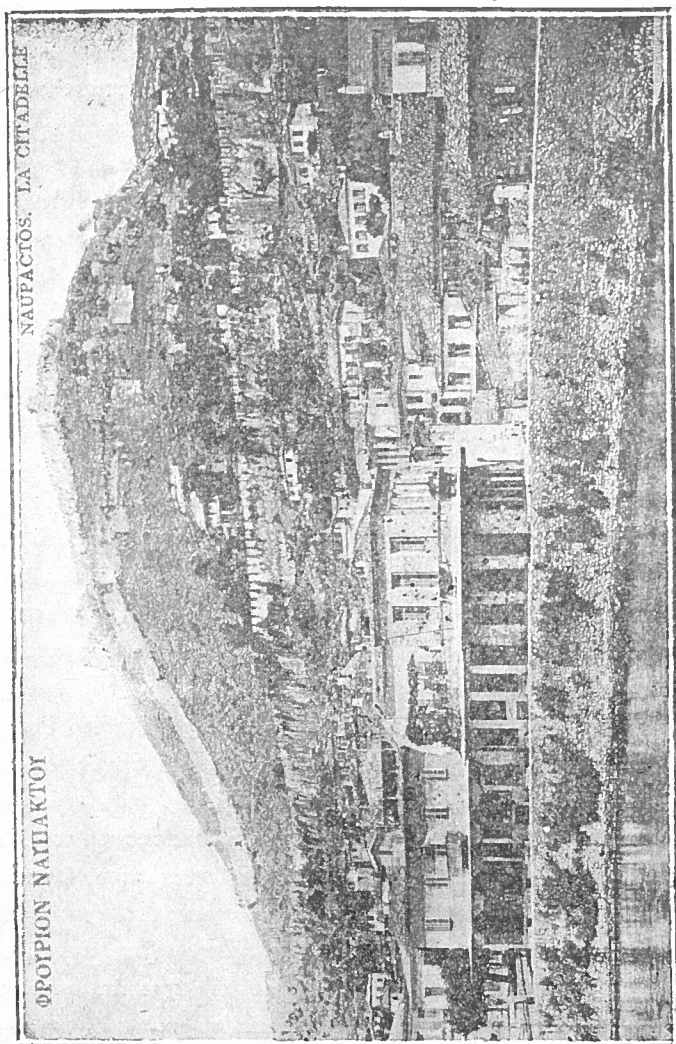
τρόφους των εις νέους κινδύνους. Ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἐπίνειον τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν, Ὀζόλαι Λοκροὶ ἐκαλοῦντο οἱ κάτοικοι ἀπὸ τῶν ὀρέων Παρνασσοῦ καὶ Κόρακος μέχρι τῆς πόλεως Μολυκρείας ἐκ τοῦ ὄζειν διὰ τὴν ἐκ δερμάτων ποιμενικῆν ἐνδυμασίαν των. Πολλοὶ ναοὶ ἐκόσμουσαν τὴν Ναύπακτον α') τὸ ἄνιον τῆς Ἀφροδίτης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ῥηγάνι, β') ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος παρὰ τῆ ἀκτῆ γ') τῆς Ἀρτέμιδος καὶ δ') τοῦ Ἀσκληπιοῦ· ὡσαύτως ἐτιμᾶτο ὁ Διόνυσος, θεὸς τοῦ οἴνου· τῷ 455 π. X. ὁ ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων Τολμίδης ἀφαιρέσας αὐτὴν ἀπὸ τοὺς Λοκροὺς κατέλαβεν αὐτὴν καὶ μετόπισθε τοὺς μετὰ τὸν τρίτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἐκ τῆς πατρίδος των ἐξωσθέντας Μεσσηνίους· οἱ Ἀθηναῖοι ἔδρυσαν νεώριον διὰ τὸν στόλον των καὶ ὄπλων ἀποθήκην. Τῷ 431 οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὸν στρατηγὸν Φορμίωνα διὰ νὰ φρουρῆ, ὅπως μηδεὶς τῶν ἐχθρῶν εἰσπλήῃ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ Πελοποννήσιοι ἠθέλησαν νὰ παραδιάσωσι τὸν ἀποκλεισμόν, συνήφθη ναυμαχία περὶ τὸ Ἀντίρριον, καθ' ἣν ἠττήθησαν οἱ Πελοποννήσιοι, ὁ δὲ Φορμίων ὠδήγησεν εἰς Ναύπακτον 12 ἐχθρικὰς τριήρεις. Τῷ 426 ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς Δημοσθένης πειθόμενος εἰς τὰς ἐν Ναυπάκτῳ προτροπὰς τῶν Μεσσηνίων ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλὰ παθὼν πανωλεθρίαν ἐν Αἰγιτίῳ ἐπέστρεψεν εἰς Ναύπακτον. Τῷ 396 π. X. οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὴν περιφανῆ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς νίκην κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐξεδίωξαν τοὺς Μεσσηνίους καὶ παρέδωκαν τὴν πόλιν εἰς τοὺς Λοκροὺς, τοὺς ὁποίους ἐξεδίωξαν μετ' ὀλίγον χρόνον οἱ Ἀχαιοὶ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους παρέλαβε τὴν πόλιν ὁ Ἐπαμεινώνδας ὁ Θηβαῖος τῷ 361. Μετὰ ταῦτα ὑπετάγη εἰς τὸν Φίλιππον τὸν ζ', βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Θέρμου τῷ 218 π. χ. ὑπὸ Φιλίππου τοῦ ζ'. ἐν τῇ Ναυπάκτῳ συνήρχετο τὸ Παναιτώλιον συνέδριον. Κατὰ τὸ 80 π. X. ὑπετάγη εἰς τοὺς Ῥωμαίους Ἀπὸ τοῦ 31 π. X. ἐγένετο πρωτεύουσα τῆς Αἰτωλίας. Μετὰ τοὺς Ῥωμαίους ἡ Ναύπακτος περιήλθεν ὑπὸ τὴν κυαρχίαν τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Τότε ἡ Ναύπακτος ἐγένετο ἔδρα Μητροπολίτου μετὰ 9 ἐπι-

σκοπῶν. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων τῷ 1204 ἡ Ναύπακτος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, οἱ ὅποιοι ἐγένοντο κύριοι αὐτῆς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τῆς 28 Αὐγούστου 1499 μ. Χ. οἱ Βενετοὶ γενόμενοι κύριοι τῆς Ναυπάκτου καθωρῶσαν αὐτὴν διὰ νέων φρουρῶν οὕτως, ὥστε κατέστησαν τὴν Ναύπακτον τὸ «ἰσχυρότατον φρούριον ἐξ ὅσων κατεῖχον οἱ χριστιανοί». Τῷ 1356 κατέλαβον οἱ Ἄλβανοὶ τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑνετῶν τῷ 1388.

Τὸ Βενέτικον δις προσεδλήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, πρῶτον μὲν τῷ 1458 ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Β', ὅτε ὁ Ἰμέρ Πασᾶς ἄγων 30 χιλ. ἄνδρας δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Ναύπακτον ἐπὶ 8 μῆνας πολιορκήσας αὐτήν, διότι ἔλυσε τὴν πολιορκίαν αὐτῆς ὁ ναύαρχος Λεορδᾶκος, δεύτερον δὲ τῷ 1497 ἐπὶ Βαγιαζήτ τοῦ Β', ὅτε ὁ ὀθωμανὸς ναύαρχος Μουσταφᾶς πολιορκήσας αὐτήν μετὰ 150 χιλ. ἀνδρῶν μόλις μετὰ διετῆ πολιορκίαν κατώρθωσε νὰ ἀναγκάσῃ αὐτήν νὰ παραδοθῇ. Τῷ 1686 οἱ Ἑνετοὶ ἐκυρλεύσαν τὴν Ναύπακτον καὶ ἐγένοντο κύριοι αὐτῆς μέχρι τῆς 16 Ἰανουαρίου 1699, ὅτε ὑπογραφείσης συνθήκης ἐν Καρλοβιτοῦ μετὰ τῶν Ἑνετίας καὶ Τουρκίας παρεδόθη πάλιν ἡ Ναύπακτος εἰς τοὺς Τούρκους μέχρι τέλους τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὸ ἔτος 1766 ἡ Ναύπακτος ὑπέγραψε συνθήκην περὶ συμμετοχῆς τῆς ἐπαναστάσεως, ὑποκινηθείσης ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β'. αὐτοκρατορίας τῆς Ῥωσίας, τῆς ὁποίας ὁ στόλος τῆς 22ῃ Ὀκτωβρίου 1772 ἐν Ἀντιρρῶ νυμαχήσας κατέκαυσε τὸν Τουρκικόν. Ἡ ἐν Ὀδησσῷ ἰδρυθεῖσα φιλικὴ εἰταιρεία τῷ 1804 ἐξέτεινε τὰς ἐνεργείας τῆς καὶ εἰς τὴν Ναύπακτον. Μέλη αὐτῆς ἐκ τοῦ δήμου Ναυπακτιδῶς ἦσαν οἱ γενναῖοι κλέφται Ῥουπακιᾶς, Πασαπόρτης, Βενεταῖοι καὶ Χουσιάδες. — Κατὰ τὸ 1806 ἐξώθεν τῆς Ναυπάκτου συνήφθη κρατερὰ μάχη μετὰ τῶν Μουχτάρ Πασᾶ, ὀδηγούτος 8 χιλ. στρατοῦ καὶ τῶν ἄρματωλῶν Ἀνδρούτσου, Βλαχοθανάση καὶ Ι. Ευλικιώτη.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἡ Ναύπακτος εἶχε 2 ναοὺς, 6 τσαμιά Τουρκικὰ καὶ 3 συναγωγὰς Ἑβραϊκάς.

Τῇ 29 Μαρτίου 1829 ἡ Ναύπακτος πολιορκηθεῖσα στενωῶς ὑπὸ τοῦ Μιαούλη κατὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος

οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν ἐπὶ συνθήκῃ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ι. Παπαρηγοπούλου καὶ νὰ μετακομισθῶσιν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων πλοίων εἰς Πρέβεζαν τῇ 18 Ἀπριλίου 1829. Τοιοῦτο-

τρόπως καὶ ἡ Ναύπακτος ἀπηλλάγη τῶν τυρράνων ἢ ἔθνικῶν σημαία τῆς ἐλευθερίας ἀνεπετάσθη εἰς τὰ φρούριά της.

Ἐν Ναυπάκτῳ ἀπεδίωσε τῇ 1ῃ 8βρίου 1841 ὁ Νόττης Βότσαρης.

Ἐν Ναυπάκτῳ ἐγκατεστάθησαν μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Βασιλείου πολλοὶ τῶν Σουλιωτῶν, ἐν' οἷς καὶ αἱ οἰκογένειαι Τζαβέλλα, Βότσαρη, Βεῖκου, Δράκου, Πανομάρα κλπ.

Ἡ Νέα Ναύπακτος κεῖται ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐν γραφικῇ θέσει ἐπὶ τῆς Β. παραλλῆλας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν παλαιὰν καὶ νέαν πόλιν. Ἡ παλαιὰ περιβάλλεται ὑπὸ Ἐνεϊκοῦ φρουρίου, τὸ ὁποῖον ἀμφιθεατρικῶς ἀρχεται ἀπὸ τὴν παραλλῆλαν μετὰ μικροῦ, χαριτωμένου καὶ κυκλοτεροῦς φυσικοῦ λιμένος καὶ ἀνωθι αὐτοῦ μικρῆς πλατείας καὶ τελειώνει ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τριῶν διαζωμάτων εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου « Προφήτης Ἡλίας », ὁ ὁποῖος εἶναι συνέχεια τοῦ ὄρους Ῥιγάνι. Ἡ δὲ νέα πόλις ἐκτείνεται ἐκατέρωθεν τοῦ φρουρίου ἐπὶ ἐδάφους ἐπιπέδου, ἔχει μίαν πλατεῖαν, εὐθείας ὁδοῦς, νεοκτίστους ὡραίας οἰκίας καὶ ὑδραγωγεῖον. Εἶναι ἔδρα Μητροπόλεως Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας, ἧς προΐσταται ὁ Ἀμβρόσιος ἐκ Προύσης, ἱεροκῆρυκος, ἤδη Εὐθυμίου, τετραταξίου δημ. σχολείου ἀρρένων καὶ θηλέων, στεγαζομένου ἐν λαμπροτάτῳ κτιρίῳ, Ἑλλην. σχολείου, νεοσυστάτου τετραταξίου Γυμνασίου, κοινοτικοῦ γραφείου, διευθύνσεως ὑπομοιραρχίας δασαρχείου, Εἰρηνοδικείου, συμβολαιογραφείου, Ταχ. καὶ τηλεγραφείου, τραπεζίου, Ἐφορείας, ὑποτελωνείου, ὑποκαταστήματος Ἐθνικῆς τραπέζης, μονοπωλείου ἄλατος καὶ πετρελαίου, ἔχει δύο φαρμακεία, δύο πρακτορεῖα ἐφημερίδων καὶ δύο ξενοδοχεῖα ὕπνου. Εἶναι τὸ ἐπίγειον ὄλης τῆς Ἐπαρχίας, ἣτις προμηθεύεται ὅλα τὰ ἐμπορεύματα ἐκ Πατρῶν, μεθ' ὧν ἔχει καθημερινὴν συγκοινωνίαν διὰ μικροῦ ταχύπλου ἀτμοπλοίου καὶ μετὰ τοῦ Ψαθοπύργου δι' Ἰστιοφόρου πρὸς παραλαβὴν τοῦ ταχυδρομείου καὶ ἐπιδατῶν ἐξ Ἀθηνῶν. Ἔχει πληθ. 3170. Καθ' ἐκάστην Κυριακὴν οἱ περιόικοι συνέρχονται καὶ πωλοῦσι τὰ προϊόντα των. Τὴν 26 8βρίου τελεῖται ἐτησίαι ἐμπορικὴ πανήγυρις διαρκούσα

μίαν έβδομάδα. Είναι λαμπρά θερινή διατριβή παραθεριστών. Πολλοί εκ των όρεινών μερών επανερχόμενοι εκ τής 'Αμερικῆς μονίμως έγκαθίστανται εν Ναυπάκτω δίδοντες ζωήν και κίνησιν εις τήν σταδιοδρομίαν αὐτῆς ως και πολλοί άπόστρατοι αξιωματικοί.

Ἡ κατά μήκος τῆς παραλίας εκτεινομένη Ναύπακτος όρωμένη εκ θαλάσσης εις τόν πρώτην φοράν πλέοντα και πλησιάζοντα αὐτήν προσδίδει θαυμαστήν θέαν. Τό ιστορικόν 'Ενετικόν άναπολεῖ παλαιάς νίκας και δόξας, ό κεχαριτωμένος λιμενίσκος, τό μέγα ώρολόγιον ύπεράνω τῆς πόλεως διακρίνεται άπό μακράν, αἱ μικραὶ μέν, άλλ' εὐπρεπεῖς οἰκοδομαί, ἡ καλή βυμοτομία τῆς, τὰ ύψηλά δένδρα και ἰδίως εις τό Α μέρος, οἱ τερπνοὶ περίπατοι εις τὰ έξοχικά κέντρα Κεφαλοδρύσου και Ψανῆς με τὰ περίφημα Ιαματικά ύδατα σόδας και θείου, άκόμη δὲ και εις τὰς εν μέσῳ σταφιδαμπέλων άμαξιτὰς όδοὺς 'Αντιρρίου και γεφύρας Πουλιάνης, ό δασόφυτος λοφίσκος τοῦ 'Αγ. Γεωργίου με τόν όμώνυμον ναόν, τὰ ψυχρά πόσιμα ύδατα τοῦ Κεφαλοδρύσου, τὰ καθαρὰ θαλάσσια λουτρά, τὰ άφθονα και εὐθηνά τρόφιμα, ἡ άνοδος εις τήν κορυφήν τοῦ φρουρίου, όπου είναι τό έξωκλήσιον «Προφήτης Ἡλίας» με τό εκ πεύκων δασύλιον και όπόθεν ἡ θέα είναι έξόχως αἰγλήσασα και μαγευτική και έξαπλουταί εις τὰ όμματα τοῦ θεατοῦ ἡ γαληνιαία και μαρμαίρουσα θάλασσα τοῦ Κορινθ. και Πατραϊκοῦ κόλπου, τὰ εκατέρωθεν φρούρια τοῦ 'Ρίου και 'Αντιρρίου, ἡ κατάφυτος στενή· πεδιάς μέχρι τοῦ 'Ανιρρίου, εκειθεν πρὸς Α ἡ τοῦ Μόρνου κατάσπαρτος πεδιάς και ἡ μαγευτική βορεία παραλία τῆς Πελοποννήσου.

Πάντα ταῦτα καθιστῶτι τήν ώραίαν και δροσόλουστον Ναύπακτον τερπνοτάτην θερινήν διαμονήν. Διό κατά τό θέρος προσελκύει πολλοὺς παραθεριστὰς εκ Πατρῶν και άλλων μερῶν. Ἡ Ναύπακτος όχι μόνον κατά τό θέρος είναι ευχάριστος, άλλὰ και κατά τὰς άλλας εποχὰς τοῦ έτους είναι όμοίως τοιαύτη. Τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα τῆς Ναυπάκτου όλίγαι μικραὶ παράλαι πόλεις τῆς 'Ελλάδος έχουσιν.

Ἐν ᾧ ἡ πολίχνη αὕτη έχει ώραίαν φυσικήν τοποθεσίαν και

ἡδύνατο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς ὑπαίθρου Ναυπακτίας, τῆς Δωρίδος, ἐὰν ὁ Μόρνος συνεδέετο διὰ γεφύρας, τῆς Τριχωνίας καὶ τῆς Μακρυνείας, οὐχ' ἦττον στερεῖται συγκοινωνίας καὶ εἶναι ἀποκεκλεισμένη Συνδέεται μόνον δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ μὲ τὴν Μακρυνείαν. Τότε καὶ μόνον αὕτη καθ' ὅλα δύναται νὰ προκόψῃ, ἐὰν ἐξεβαθύνετο ὁ λιμὴν, ἐὰν αὐτὸς διὰ προβλήτος ἐπεξετείνετο, ἐὰν ἐπεξετείνετο ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία Ἀγρινίου — Μεσολογγίου μέχρι Ναυπάκτου, ἐὰν συνεδέετο δι' ἀμαξιτῶν ὁδῶν μὲ τὸν Πλάτανον, Λομποτινῶν, Δωρίδα καὶ διὰ τῆς Κακῆς Σκάλας μὲ τὸ Κάτω Βενέτικον: ὅπῃτε καὶ μόνον θὰ ἡδύνατο θαυμασιῶς νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν καὶ νὰ παύσῃ σπουδαῖον ρόλον ἐνδὸς ὥραλου λιμένος καὶ ἐμπορικῆς πόλεως τῆς Δυτ. Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ θὰ προσεῖλκε πολλοὺς μετανάστας, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦ πλούτου των θὰ προσέδιδον νέαν ὄλως ὄψιν εἰς τὴν ἐν στασιμότητι διατελοῦσαν Ναύπακτον.

Πιτσινέϊκα. Συνοικισμὸς μικρὸς ἐκ διαφόρων ποιμένων ἐξ ὄρειων μερῶν. Πρῶτος οἰκιστῆς ὑπῆρξεν ὁ Πιτσινῆς ἐξ Ἀρτοτίνης διὸ καὶ τὸ ὄνομα Πιτσινέϊκα. Εἶναι ἐκτισμένους εἰς τὰς Δ κλιτῶς τοῦ Ῥιγάνι ἐπὶ ἐπιπέδου καὶ θαμνώδους ἐδάφους. Κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες.

Βλαχομάνδρα. Εἶνε ἐκτισμένη ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς εἰς τὰς Δ ὑπωρείας τοῦ Ῥιγάνι 30' τῆς ὥρας μακρὰν τοῦ Εὐήνου. Κατωκλήθη πρὸ 90 ἐτῶν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Κουτσοπαναίων ἐκ Βρωστίανης. Θέρος θερμὸν. Κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες.

Βρωστίανη. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη ἐντὸς κοιλώματος, σχηματιζομένου ὑπὸ τοῦ ὄρους Ῥιγάνι καὶ πέριξ ὑψηλῶν θαμνωδῶν λόφων, ὥστε ὁ ὄριζων εἶναι κλεισμένος καὶ μόνον ὁ οὐρανὸς φαίνεται, ἐπὶ ἐδάφους ἐπιπέδου, θαμνώδους, ἀνύδρου καὶ πετρώδους. Εἰς τὸ ΝΔ διέρχεται χεῖμαρρος.

᾽Ωνομάσθη Βρωστίανη, διότι, ὡς ἡ παράδοσις ἀναφέρει, κατωκείτο ὑπὸ Ἑβραίων, ἐξ οὗ καὶ Ἑβραιοεστίανη = Βρωστίανη. Τοῦτο ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὸ Α ἄκρον

τοῦ χωρίου ὑπάρχει θέσις «Συναγωγή» δηλ. Συναγωγή· πρὸς τούτοις εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ κοιλώματος καὶ εἰς τοὺς πρό- ποδας ὑψηλοῦ λόφου ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Τουλαιῶν εὐρέθη θη- σαυρὸς ἐκ χρυσοῦ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Μωϋσῆς. Τῆς οἰκογενείας τκύτης οἱ μὲν ἀδελφοὶ μετέδωσαν εἰς Κλιῖν, ὅπου ἐφρονεύθησαν, ὁ δὲ ἑναπομείνας παρέμεινε καὶ ἐφρονεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Κλιμα ὑγεινόν· οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι. Κα- τοικοῦσιν εἰς τοὺς πέριξ λόφους καὶ εἰς τὰς κλιτύς τοῦ Ῥιγάνι ἐν καιρῷ θέρους. Κατὰ τὸν χειμῶνα κατέρχονται εἰς τὰς Α ὑπω- ρείας τοῦ Ῥιγάνι. Πανήγυρις τῆ 15 Αὐγούστου.

Ἄρχαια. Πρὸς Δ τοῦ κοιλώματος εὐρέθησαν ἀρχαῖοι μεγάλοι λευκόλιθοι δίκην Κυκλωπέων. Ἐντὸς τῶν ἀγρῶν ὑπάρχουσι πολλοὶ τοιοῦτοι. Εἰς ἄλλο μέρος εὐρέθη ἐν δακτυλί- διον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Δημοσθένης», πωληθὲν ἐν Ναυπάκτῳ ἀντὶ 300 δρ. Δύο βραχιόλια χρυσοῦ ἐπωλήθησαν, καὶ διάφορα ἀρχαῖα νομίσματα, ἐν Ἀγρινίῳ.

Συκιὰ ἢ Φιμήλα. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὰς ΒΑ κλιτύς ἀντερείσματος τοῦ Ῥιγάνι ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς καὶ ἀποκεκλεισμένου. Κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες. Κλιμα νοση- ρόν. Πανήγυρις τῆ 6 Αὐγούστου.

Φαμήλα. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὰς Δ κλιτύς ἀντερείσματος τοῦ Ῥιγάνι ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, θαμνώ- δους, ἀναπεπταμένου καὶ ἐν μέσῳ δύο ρυακίων, ἀγρῶν καὶ ἀμπέλων. Κλιμα νοσηρόν. Ἡ γρίπη καὶ εἰς τὰ δύο ἄνω χωρία πολλοὺς ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἄδην. Οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες.

Νεόκαστρον. Εἶναι ἐκτισμένον ἐντὸς χαράδρας καὶ ἐν μέσῳ ὑψηλῶν λόφων καὶ διατέμεται ὑπὸ ρυάκων εἰς τρία τμή- ματα ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς καὶ κεκλεισμένου, ὥστε μόνον ὁ οὐρανὸς φαίνεται· ὠνομάσθη Νεόκαστρον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ Παληόκαστρον, τὸ ὅποσον ἦτο ἐπὶ κορυφῆς λόφου τινος. Τὸ χωρίον εἶναι πολὺ ἀρχαῖον· οἱ κάτοικοι Γεωργοὶ καὶ ποιμένες. Κλιμα ὑγεινόν, ὕδωρ ψυχρόν. Τὸν χειμῶνα κατέρχωνται εἰς

τὸ Ἐηροπήγαδον καὶ εἰς τὴν θέσιν Μαγκλάρα. Πανήγυρις τῆ 15 Αὐγούστου.

Σκιάλα. Εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὰς ὑψηλοτέρας Δ κλιτύς λοφοσειρᾶς ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς καὶ πλησίον τοῦ χειμάρου «Σκᾶ» ἐν μέσῳ ἀγρῶν, οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες. Κατὰ τὸ θέρος ἀνέρχονται καὶ παραθερίζουσιν ἐν τῇ θέσει «Πλατανάκι» ἕκαστος εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ ὑποκάτω δένδρων, ἃ περικλείουσι μὲ κλώνους δένδρων δίκην σκηνῶν. — Ἅγιος Ἰωάννης μονὴ διαλελυμένη ἀπέναντι τῆς Σκιάλας ἐν ὥρα ἰα τοποθεσίᾳ. Δὲν περιήλθον τὰ ἄλλα χωρία τῆς Ναυπακτίδος, διότι κατὰ τὸ θέρος εἶναι ἀδύνατος ἡ πορεία ἕνεκα τοῦ ἀφορήτου καύσωνος.

Ἐπογραφή 17 Δεκεμβρίου 1920.

	Ἀποστάσεις		Πληθ.	ἄρρενες.	θῆλεις.	σύνολον.
	ἀπὸ Ναυπακτ.—	Μεσολογ.				
Ναύπακτος		9		1335	1337	2672
Ἐφροδίτη	10'	9,10'		167	193	360
Βερεῦσι		9		56	82	138
			Κοινὸτ. Ναυπάκτου	1558	1612	3170
Ἅγιος Γεώργιος	2,30'	7		33	40	73
Ἐγραπιδόκαμπος	3	6		56	54	110
Ἅγιος Ἰωάννης	1,30'	10,30'	Μονὴ διαλελυμένη			
Ἐντίρριον	2	7		130	130	260
Βασιλικὴ ἄνω καὶ κάτω	6	3		217	207	424
Βελδίνα	1	8		80	69	149
Βλαχομάνδρα	3,30'	5		98	116	214
Βαμβακοῦ	1	10		123	146	269
Βρώστιανη	4	6		345	331	676
Βρωμίαρη	3,30'	5				
Γαυρολίμνη	5,30'	3,15		179	179	358
Δάφνη	1,30'	10,30		149	159	308
Καλαβροῦζα	5	4,30		232	203	435
Μαμάκου	3	6		109	108	217
Μαμουλάδα	3,30'	6		128	155	283
Μολύκρειον	2	7		115	111	226
Μοῦτ	2	7				
Μπαζεῖδῆ	5,30'	3		191	185	376
Νεόκαστρον	3	12		108	129	237

Ἐηροπήγαδον	0,20'	9,20'	57	99	156
Παλαιοχωράκιον	3	12	105	140	245
Πιτσινέϊκα	2,30	6			
Πλατανίτης	1	8	28	31	59
Ῥίτζα	3	6	70	70	140
Σκάλα	1,30'	10,30'	161	161	322
Φαμῆλα:	5	7	165	180	345
Φροξυλίε	3	7	150	163	313
			4587	4778	9365

ΤΕΩΣ ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΗΝΗΣ

Ὁ δῆμος οὗτος ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῆς ὁμωνύμου ἀρχαίας πόλεως Πυλῆνης, ἣ ὅποια ἔκειτο, ὅπου ἡ πόλις Πρόσχιον, τῆς ὁποίας εὐρίσκονται λείψανα φρουρίου 1,30' μακρὰν τοῦ Αἰτωλικοῦ πρὸς τὴν Κλεισοῦραν. Ἄγνωστον εἶναι διατι ὁ δῆμος αὐτὸς ὠνομάσθη Πυλῆνη, ἐν ᾧ ἡ ἀρχαία πόλις Πυλῆνη δὲν ἔκειτο ἐν τῇ Ναυπακτίᾳ. Κατέχει τὸ μέσον τῆς Ναυπακτίας μεταξύ τῆς Ναυπακτίδος, Ἀποδοτίας, Προσχίου καὶ τοῦ Εὐήνου. Φυσικὰ ὄρια τὸ Σηθλιόρρευμα, ἡ θέσις βρουπάκια, ὁ χειμάρρος Γρηᾶς ῥεῦμα. ὁ Βλασινιάς, αἱ Δ κλυτύες τῆς Παπαδιάς, ἡ θέσις Βαρὲμ τῆς Χωμόρης καὶ τὸ ποταμάκι. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 9 χωρία, 8 κοινότητος καὶ ἔχει πληθ. 3099 κατοίκων. Τὸ ἔδαφος εἶναι μᾶλλον εὐφορον. Τὸ κλίμα τὸ πλεῖστον ὑγιές, ἐν μέρει δὲ ὀλίγον νοσηρὸν. Τὸ ἔδαφος σχεδὸν ὅλον δασόφυτον. Προϊόντα κτηνοτροφικὰ καὶ δημητριακά. Οἱ κάτοικοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι καὶ ὀλίγοι μετανάσται.

Πρωτεύουσα τῆς Πυλῆνης εἶναι ἡ Σίμου ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὸ ΝΔ μέρος τοῦ βουνοῦ Καλπάκι· ὄροσειρᾶς τῆς Παπαδιάς, ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς καὶ πολὺ ἀνοικτοῦ, ὥστε φαίνεται τὸ ὄρος Αἶνος τῆς Κεφαλληνίας. Οὐδεὶς ἐνθυμεῖται πότε συνωκίσθη τὸ χωρίον. Λέγεται ὅτι πρὸς ΝΑ ὑπάρχει θέσις Παληοχωρί, ὅπου φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἀρχαῖος συνοικισμὸς καὶ εὐρέθη εἰς ἀρχαῖος τάφος μετ' ἀρχαίων κειμηλίων, μία πετρίνη πλάξ πελεκητὴ μετ' γράμματα εὐρεθεῖσα ἐντὸς κτιρίου ἡρειπωμένου καὶ καταλαμβάνοντος ἕκτασιν 30

περίπου μέτρων. Κλίμα υγιές, έδαφος, εύφορον· οικογένειαι περι τὰς 120. Έκκλησία υπεράνω τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Κτίριον δημ. σχολ. Συγγροῦ. Τηλεφων κόν γραφεῖον καὶ ὁ ἀστυνομικὸς σταθμὸς. Οἱ κάτοικοι εἶναι γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι· 25 μετανάσται. Πανήγυρις τῆ 29 Αὐγούστου. Εἶναι ἡ δίοδος τῶν κατοίκων Προσχίου εἰς Ναύπακτον. Ἀρχαιότεραι οικογένειαι εἶναι 1) οἱ Ἑυδαῖοι, ἱστορικὴ στρατιωτικὴ οικογένεια, ἀκόμη δὲ καὶ σήμερον τοιαύτη. 2) Κολοβελώνη, καὶ αὐτὴ ἀκμάζουσα οικογένεια, ἣς ὁ Θωμᾶς Κολοβελώνης ἐχρημάτισεν ἐπὶ τριακονταετιαν δήμαρχος Πυλῆνης, 3) Καραδιᾶς, κλάδοι αὐτῆς αἱ οικογένειαι Δενδραμῆ, Γαλάνη, 4) Νικολόπουλος, ἐξ ἧς καὶ ἡ οικογένεια Μέτσου. 5) Παυλαῖοι, κλάδοι αὐτῆς Πολύδωροι καὶ Ζησιμοπουλαῖοι. 6) Χριστοδούλου καὶ Καραθανασαῖοι. 7) Μουτουραῖοι καὶ 8) Παπανικόλας, σημερινοὶ Καρανικολαῖοι.

Βελθίτσαινα. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὰς μεσαίας δυτικὰς κλιτῆς τοῦ ἀντερείσματος Βλασινιᾶς καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ χειμάρρου Γρηᾶς ρεῦμα ἐπὶ ἐδάφους ἐπικλινούς καὶ εὐφόρου καὶ σύγκειται ἐξ 8—10 τμημάτων (μαχαλάδων). Ἐκάστη οἰκία περιβάλλεται ὑπὸ ἀγρῶν· ἔδαφος εύφορον· προϊόντα κτηνοτροφικά· ἔχει 130 οικογενείας· οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι, ἀγράμματοι καὶ ἀγροῖκοι. Πανήγυρις τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος· εἶναι ἐν τῶν εύφορωτάτων ὀρεινῶν χωρίων τῆς Ναυπακτίας.

Περιβόλια. Μικρὸς συνοικισμὸς οικογενείας Πραπαλῶν εἰς τὸ βάθος χαράδρας. Τὸ ἔδσφος πέραν τοῦ μικροῦ χειμάρρου ἔνεκα τῶν πολλῶν υδάτων ἐν καιρῷ χειμῶνος πάσχει καθίζησιν, διὸ μεγάλως δυσκολεύεται ἡ συγκοινωνία τῶν κατοίκων Προσχίου καὶ Πυλῆνης. Ἔχει δύο χάνια καὶ εἶναι ὁ σταθμὸς τῶν ὁδοιπόρων.

Στήλεια. Εἶναι ἐκτισμένη ὑποκάτω τῆς δασώδους ἐκτάσεως ρουπάκια ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς καὶ χωματώδους εἰς τὸ βάθος χοάνης ἐν μέσῳ ρυάκων καὶ ἀγρῶν· οικογένειαι 80. Προϊόντα κτηνοτροφικά καὶ δημητριακά· οἱ κάτοικοι γεωργοί,

κτηνοτρόφοι και αγράμματοι. Σημαίνουσαι οικόγενειαί είναι ή τῶν Μακρυγιανναίων.

Στρανώμ.τ. Είναι ἐκτισμένη εἰς τὰς ὑψηλοτέρας δυτ. κλιτύς λόφου τοῦ Βουνοῦ Καρδαράς τῆς τελευταίας ΝΔ ὄροσειράς τῆς Παπαδῖας ἐν μέσῳ δύο λόφων ἀμφιθεατρικῶς ἐπὶ ἐδάφους ἐπικλινούσας, καταληγόντων εἰς τὸν Εὐήνον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀπέχει ἡμίσειαν ὥραν. Τῷ 1821 ἦσαν πέντε οἰκογένειαί ἐκ διαφόρων μερῶν. Κλίμα τὸ θέρος θερμὸν καὶ ὀλίγον νοσηρὸν ὕδωρ ὑπόθερμον. Προϊόντα δημητριακὰ καὶ ὀπωρικά, σῦκα, καὶ ἀπὸ διαοικογένειαί 80. Κτίριον δημ. σχολεῖον ὠραῖον εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου ἐν μέσῳ πλατάνων καὶ πλησίον πηγῆς. Κάτοικοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, μικρέμποροι, καὶ ὀλίγοι μετανάσται· οἰκογένεια Σπαρτινοῦ διατηρεῖ οἶνοπνευματοπωλεῖον ἐν Πάτραις· οἱ Λαμπαῖοι Ἐμποροὶ ἐν Κορίνθῳ καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου ἐγκατεστημένοι.

Ἀρχαῖα. Εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ἄνω λόφου καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Εὐήνου ἐκτείνεται μικρὰ πεδιάς εὐφορος, τῆς ὁποίας τὸ πλεῖστον μέρος παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ Εὐήνου.

Κατὰ τὸ 1904 εἰς τὸ κάτω ἄκρον ΝΔ τῆς πεδιάδος εἰς ἓνα ἀγρὸν ἀνεκαλύφθη πατρῶν Αἰτωλῶν μνημα, ἀποτελούμενον ἐκ διαδρόμων καὶ δύο νεκρικῶν θαλάμων. Ἐξω ἀπὸ τὸν τάφον εὐρέθη ἀετόμορπος πλάξ τεθραυσμένη μετ' ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς « ΚΙΑΣ ΟΛΕΜΑΙΟΥ » ἥτοι οἰκίας Πτολεμαίου μνημα, μία λαθὴ χρυσῆ ξίφους, ἐν βραχιόλιον, πολλὰ φύλλα χρυσῆ στεφάνου, ὀφιοειδὲς ἐνώτιον καὶ ἄλλα ἀντικείμενα. Πλησίον καὶ γύρωθεν φαίνονται καὶ ἄλλοι λίθοι κεχωσμένοι. Ὁ Ι. Δημόπουλος εὗρεν ἐν τῷ ἀγρῷ του μικρὰν σφαίραν ὠρειδῆ χρυσοῦ, ἣτις ἐναπόκειται ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῇ μουσεῖῳ.

Ἐν τῇ θέσει Πόργαρι καὶ ἐν τῷ μύλῳ τοῦ Γ. Μακρυγιάννη ὑπάρχει μία πλάξ, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν « ΚΡΙΝΟΛΑΟΝ », ἣ ὁποία εὐρέθη εἰς τὸν ἀγρὸν του, ὅπου ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι λίθοι.

Πόργαρι. Τοῦτο εἶναι μία μικρὰ πεδιάς, ἣτις ἀρχεταί σχεδὸν ἀπὸ τὴν λιθίνην γέφυραν τῆς Στύλιας καὶ μετὰξὺ τῶν

ἐκατέρωθεν περιφερειῶν Σίμου, Στήλιας, Φαμήλας καὶ Στρανώμης καὶ τελειώνει εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Εὐήνου, ὁ ὁποῖος κατεβρόχθισε τμήμα αὐτῆς. Μέρος αὐτῆς ΒΑ ἀνήκει εἰς τὸ χωρίον Σίμου. Διαρρέεται ὑπὸ τοῦ χειμάρρου Στηλιόρρευμα καὶ εἶναι εὐφορος. Ἀνήκει εἰς τὴν Μονὴν Κοζίτσης, ἣ ὁποῖα ἐνοικιάζει αὐτό.

Ίαματικά καὶ πηγάς. Εἰς τὸ ἄκρον τῶν ὑπωρειῶν ἀντερείσματος τινος ΝΔ εὐρίσκεται ἀρχαία ἱαματικὴ πηγὴ ψυχρά. Εἶναι ἐκτισμένη γύρωθεν μὲ ἀρχαία μάρμαρα καὶ εἶναι κατάλληλος ἐκ πείρας διὰ θεραπείαν δερματικῶν νοσημάτων, στομαχικῶν καὶ ἐν μέρει ρευματικῶν. Ἀτυχῶς μέχρι σήμερον δὲν ἐγένετο χημικὴ ἐξέτασις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ὕδατος αὐτῆς, οὔτε ἐκκαθάρσις τοῦ πέριξ ἐλώδους ἐδάφους, φορέως τῶν ἐλωδῶν πυρετῶν καὶ οὔτε ἐκμετάλλευσις αὐτῆς· οὐχ' ἦττον πολλοὶ κατ' ἔτος περίοικοι ἐπισκέπτονται αὐτάς· οἱ θέλοντες ψυχρὸν λουτρόν, λούονται ἐντὸς κοιλότητος τοῦ ῥέοντος ψυχροῦ ὕδατος ὑποκάτω πλατάνου γύρωθεν πεφραγμένης μὲ κλάδους πλατάνου, οἱ θέλοντες δὲ θερμὸν λουτρόν, λούονται ἐντὸς λουτήρος, εὐρισκομένου ἐν μέσῳ προχείρου καλύθης ἐκ κλάδων πρίνου ἢ πλατάνου. Ἡ διαμονὴ εἶναι ὑποκάτω τῆς σκιᾶς πλατάνων ἢ πρίνων ἢ ἐντὸς προχείρων ὡς ἄνω καλυδῶν κατὰ συγγενικὰς ἢ φιλικὰς ομάδας. Ὑπάρχει πρόχειρον παντοπωλεῖον.

Λεπτοκαρυά. Τὸ μικρὸν τοῦτο χωρίον εἶναι ἐκτισμένον εἰς τὰς ὑψηλοτέρας ΝΔ κλιτύς τῆς Παπαδιάς ἐντὸς ἐλατοφύτου χαράδρας ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, κεκλεισμένου καὶ γονίμου συνεπέια τῆς κτηνοτροφίας καὶ ἀφθόνου ἀρδεύσεως καὶ διατέμνεται ὑπὸ ῥυάκων. Οἰκογένηται 35· οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες. Κλίμα ὑγιέστατον. Χειμῶν ἀφόρητος. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν χειμῶνα ὅλοι οἱ κάτοικοι παραχειμαζοῦσιν εἰς τὴν θέσιν «Πλατανίτης», τινὲς δὲ πολὺ πλησίον τῆς Ναυπάκτου, ὅπου ἔχουσι κτήματα. Παραμένουσι μόνον εἰς τὴν δύο φύλακες πρὸς φύλαξιν ὄλων τῶν σκευῶν τοῦ χωρίου, τὰ ὁποῖα συσσωρεύουσι εἰς μίαν ἢ δύο στερεὰς πλησίον οἰκίας. Παράγει ἀριστον τυρὸν ἐφάμιλλον τοῦ τυροῦ τοῦ Παρνασσοῦ. Πανηγυρις τῆ 7 Ἰουλίου.

Ἐνωθι τοῦ χωρίου ἐντὸς ἐλατῶνος εἶναι ἡ ὠραία βρύσις τῆς Παπαδιᾶς καὶ τὸ ἐξωκκλήσιον «Ἁγία Κυριακή» ἐπὶ τῆς βατῆς ὁδοῦ Ναυπάκτου — Λομποτινᾶς, ἐν τῇ διασταυρώσει τῆς ὁποίας ὑπάρχει καὶ νεόδμητον εἰκόνημα. Ἡ ἐπίπεδος αὕτη θέσις εἶναι ἀρίστη θερινὴ διαμονή. Ἐκκεῖ ἤρχισε νὰ κατασκευάζεται νέα βατὴ ὁδὸς διὰ μέσου ἐλατῶνος Λομποτινᾶς — Γρανίτσας — Χάνι Λόη.

Ἐλευθεριάνη. Εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὸ βᾶθος χοάνης, σχηματιζομένης ὑπὸ τοῦ ὄρους Παπαδιᾶς καὶ τῆς διακλαδώσεως αὐτῆς Μαλαθοῦνα, ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, κεκλεισμένου καὶ γύρωθεν δασώδους καὶ διατέμνεται ὑπὸ χειμάρρου, ὃς ἀποτελεῖται ὑπὸ δύο ρυάκων, οἱ ὅποιοι ἐνοῦνται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου καὶ ὑποκάτω τοῦ χωρίου ἐνοῦται μετὰ δύο ἄλλων χειμάρρων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἰς κατέρχεται ἀπὸ τὸ χωρίον Λεπτοκαρυά, ὁ δὲ ἄλλος ἀπὸ τῆς θέσεως Λειθαδάκια, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦσι τὸν χειμάρρον Ἐλευθεριάνης, ὁ ὅποιος συμβάλλει εἰς τὸ Ποταμάκι. Χειμῶν ψυχρὸς, θέρος καυστικόν, κλίμα ὑγιεινόν. Προϊόντα κτηνοτροφικά, δασικά, ἀραβόσιτος, φασιόλοι, κάστανά, κάρυα καὶ μέλι· οἰκογένεια 90. Πρὸ 100 ἐτῶν ἦσαν τέσσαρες οἱ Πιταῖοι, Πετραῖοι, Παναγιωταῖοι καὶ Ντουραῖοι. Αἱ οἰκίαι ἀτάκτως πενιχραὶ· ἐκάστη μὲ ἀγροκήπιον καὶ ὀπωροφόρα δένδρα. Πηγαὶ 10· ὕδωρ ὑπόψυχρον. Ἐκκκλησίαι δύο εἰς μνήμην τῆς Παναγίας καὶ Ἁγίου Δημητρίου. Νεκροταφεῖον ἄνευ τοιχωμάτων. Πανήγυρις τῇ 26 Ἰουλίου· οἱ κάτοικοι γεωργοί, κτηνοφόροι, ὑλοτόμοι, μετανάσται· ὀλίγοι οἰκογένεια κατέρχονται εἰς τὰ πεδινὰ μέρη δι' ἐργασίαν. Ἐν καιρῷ τοῦ χειμῶνος ἐντελῶς ἀποκλείεται· αἱ ὁδοὶ εἶναι γιδομονοπάτια, ὥστε εἰς πάντα ξένον εἶναι ἀδύνατον νὰ εἰσέλθῃ καὶ ἐξέλθῃ ἄνευ ὀδηγοῦ ἐκ τοῦ χωρίου, τὸ ὅποτον ὁμοιάζει πρὸς μέγα δεσμοκτήριον. Εἰς τὴν θέσιν Κόκκينو Χορτάρι εὐρέθη μέγα τεμάχιον λιγνίτου.

Μηλέαι (πρώην Κολοσύρτης). Κεῖται ὑποκάτω λόφου τοῦ βουνοῦ Μαλαθοῦνα ἐν μέσῳ δάσους δρυῶν ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον κατωφεροῦς μετὰ κήπων, ἀγρῶν καὶ ἀμπέλων· οἰκογένεια 30· Ἐκκκλησία εἰς μνήμην τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Πανήγυρις τῇ

26 Ἰουλίου. οἱ κάτοικοι γεωργοί, ποιμένες καὶ μικρέμποροι.

Πωκίστα. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ἐκτισμένον εἰς τὰς ΝΔ κλιτύς τοῦ βουνοῦ Καλπάκι ἐπὶ ἐδάφους γύρωθεν δασώδους, κατωφεροῦς, χωματώδους καὶ ἐντὸς χαράδρας μετὰ βυακίων. Τὸ χωρίον τοῦτο πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἦτο μίαν ὥραν μακρὰν πρὸς ΝΑ, ὅπου ὀνομάζεται παλαιοχῶρι· οἱ κάτοικοι γεωργοί, ποιμένες καὶ ἐργατικοί. Τὸν χειμῶνα κατέρχονται εἰς Μακρυνεῖαν δι' ἐργασίαν. Πανήγυρις τῆ 15 Αὐγούστου.

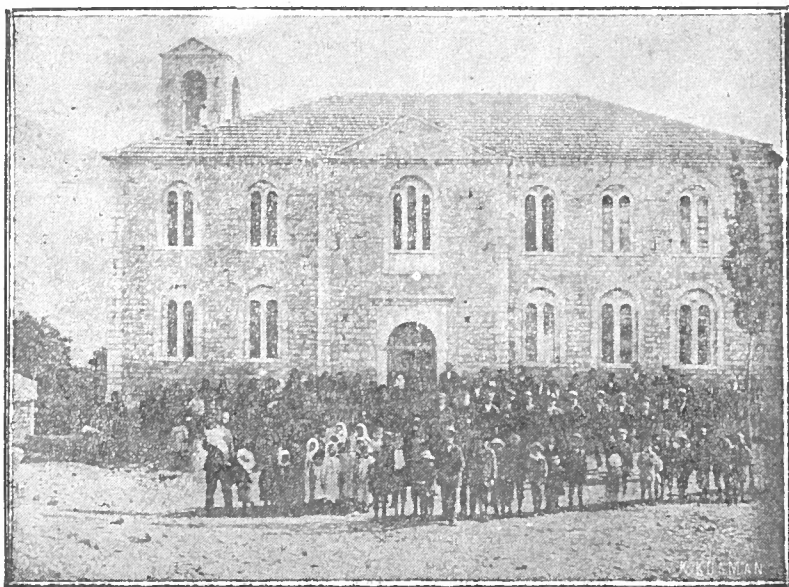
Δορβιτσά. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ἐκτισμένον εἰς τὰς μεσαίας ΒΑ κλιτύς ὑποκάτω λόφου τοῦ βουνοῦ Καρδαρᾶς, ὀνομασθέντος οὕτω ἐκ τῆς καρδάρας, ποιμενικοῦ δοχείου, δι' οὗ ἀμέλγουσι τὸ ποίμνιον, διότι ἐκεῖ παραθερίζουσι πολλοὶ ποιμένες, τῆς τελευταίας ΝΔ κορυφογραμμῆς τῆς ἐκ 50 χλμ. ἐπιμήκους ὄροστοιχίας τῆς Παπαδιᾶς ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, ἀνοικτοῦ, πετρώδους, ἀνύδρου καὶ ἀγόνου, περίξ δὲ ὑαμνώδους ἐκ πρὶνων καὶ κέδρων.

Ἀρχαιότατος Ἰθαγενῆς κάτοικος ἦτο ὁ Κ. Μάντολος. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκάη ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν διὰ Πλατάνου διάβασιν τοῦ Σκόντρα Πασᾶ, ὡς φαίνεται, ὑπὸ ἐκδραμόντος ἐκεῖ ἀποσπάσματος, οἱ δὲ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη· ὀλίγον μετὰ τοῦτο ὁ ἐκ Ρόδου καταγόμενος Χαράλαμπος Σταύρου διερχόμενος ὑποκάτω τοῦ χωρίου εὔρε μίαν ἐτοιμοθάνατον γραῖαν καὶ τὴν νεαρὰν θυγατέρα τῆς Ἄφου μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἡ γραῖα, ὁ νέος Χαράλαμπος συμπαθήσας ἔλαβε σύζυγον τὴν κόρην καὶ ἔκτοτε μετέκτισεν εἰς τὸ ἡρειπωμένον χωρίον. Μετωνομάσθη δὲ Χαραλαμπόπουλος, ἐκ τοῦ ὁποίου κατάγονται οἱ σημερινοὶ Χαραλαμπόπουλοι. Μετὰ ταῦτα ἦλθαν καὶ ἄλλαι οἰκογένειαι. Τῷ 1830 ἦσαν ἔνδεκα οἰκογένειαι· ἀρχαιότεραι τοιαῦται εἶναι αἱ ἐξῆς Στουρνάρας ἢ Παπαχρήστου ἐκ Τσεβελιάσας, Παῦσιος, Παπανδρέου, Κανελῆς, Σαχαῖος, Μανικαῖοικλπ.

Οἰκογένειαι 80. Οἰκταὶ μᾶλλον εὐπρόσωποι μὲ κήπους ὅπως ροφόρα δένδρα, μηλέας, καρυάς, κερασέας, κορομπιλέας. Κρῆναι τρεῖς· ὕδωρ μετρίως ψυχρόν.

Ἐκκλησία. Ἡ παλαιὰ κατηδαφίσθη καὶ νέα τοιαύτη

ώραία ἀνηγέρθη δι' ἐράνων τῶν μετानαστῶν καὶ ἀνεκτιμήτου προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι ἐπέδειξαν ἀξιοθαύμαστον ζῆλον, ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ὥρατον νεκροταφεῖον εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου. Ἐξωκκλήσια δύο. Κτίριον δημ. σχολείου κοινοτικὸν καλόν. Πανήγυρις τῇ 26 Ἰουλίου. Ἔχει τηλεφωνεῖον καὶ δημ. σχολεῖον, οἱ κάτοικοι εἶναι γεωργοί, ὀλίγοι ποιμένες, μικρέμποροι, μετατανάσται καὶ ἐγγράμματοι. Πολλὰ οἰκογένεια ἐγκατεστάθησαν εἰς διαφόρους πόλεις

Ἐκκλησία Δορβιταίας.

π.χ. ἐν Ναυπάκτῳ οἱ Ν. Ντότσικας, Ι. Γιανόπουλος, Κωνστ. καὶ Θεόδ. Χαραλαμπίδου, ἐν Ἀγρινίῳ ὁ ἱατρός κ. Κωνστ. Καλαντζόπουλος, ἱατρός κ.λ.π. Διὰ Δορβιταίας διέρχεται ἡ βατὴ ὁδὸς Πλατάνου—Ναυπάκτου.

Ἐκ Δορβιταίας ἔλκει τὸ γένος ὁ νεαρῶτατος καὶ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Κορινθίας κ. Δαμασκηνὸς Ν. Παπανδρέου. Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ἐν τῇ γενετῆρα του δημοτ. σχολείου ἀποφοίτησιν ἠκολούθησε τὰ μαθήματα ἐν τῷ ἐν Πλατάνῳ Ἑλλ. σχο-

λείψ. Πρῶτον διδάσκαλον ἔσχε τὸν ὑποφαινόμενον, ὁ ὅποιος διέγνω καὶ προέγνω τὸ εὐρύτατον μέλλον, ὃ προοιωνίζετο εἰς τὸν μικρὸν Δημήτριον, ὁ ὅποιος διεκρίνετο διὰ τὴν ἐφυῖσαν καὶ φιλομάθειαν. Εἰς ὅλας τὰς τάξεις ἐπρώτευσεν. Μετὰ δὲ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν τοῦ ἑλλ. σχολείου μαθημάτων μετέβη πρὸς τὸν ἐκ πατρὸς θεῖόν του Χρηστόφορον, ἡγούμενον τῆς Μονῆς Κορώνης Καρδίτσης, ὁ ὅποιος ἀπέστειλεν αὐτὸν διὰ νὰ συνεχίσῃ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς τὸ ἐν Καρδίτση Γυμνάσιον, εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ ὁποίου ἐπρώτευσεν. Μετὰ ταῦτα ἐνεγράφη εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐξ ἧς ἀνεδείχθη ἀριστοῦχος διδάκτωρ. Ἀκολούθως ἠκολούθησε νομικὰς σπουδὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ δικαίου. Διετέλεσε Διευθυντὴς τῶν Μητροπολιτικῶν γραφείων Θεσσαλιώτιδος καὶ Ἀθηνῶν, ἡγούμενος κατὰ μετὰπεμφιν τῆς Μονῆς Πεντέλης κληθεὶς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ τότε Μητροπολίτου Ἀθηνῶν κ. Μελετίου, πρὸς ὀργάνωσιν ὡς πρωτύπου Μονῆς τοῦ Κράτους τῆς Μονῆς Πεντέλης. Διευθυντὴς τελευταῖον τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου» καὶ Πρόεδρος τῆς Παγκληρικῆς ἐνώσεως τῆς Ἑλλάδος» ἀφῆκεν ἴχνη δράσεως ἐξαιρετικῆς, εἰς τὴν ὅποιαν καὶ ὀφείλεται ἡ παρατηρηθεῖσα ἐσχάτως εὐόλως Ἐκκλησιολογία, ὡς καὶ ἡ ὀργάνωσις τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου τοῦ Βασιλείου. Ἐξαιρετικὴν ἐπίσης ἀξίαν ἐπέδειξε καὶ ἐν ἐπισήμῳ ἀποστολῇ εἰς Ἁγιον ὄρος, ὅπου ἀπέδειξε τὰ σπάνια προτερήματα τῆς ἀγχινοίας του, τοῦ χαρακτήρος του καὶ τῆς εὐρυτάτης μορφώσεώς του. Διεκρίθη διὰ τὴν διανοητικὴν ἰκανότητά του, διὰ τὴν χρηστότητα καὶ τὸ ἀδαμάντινον τοῦ χαρακτήρος του καὶ διὰ τὸν θερμουργὸν ζῆλόν του ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, προσόντα τὰ ὅποια προοιωνίζουσι εὐδόκιμον καὶ τὴν Ποιμαντορίαν του.

Ἡ ἐκκλησία ἐκτιμῶσα τὰ τοιαῦτα προσόντα τοῦ πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου κ. Δαμασκηνοῦ Παπανδρέου προὔτεινεν αὐτὸν ὡς καὶ δύο ἄλλους, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κενῆς θέσεως τῆς Μητροπόλεως Κορίνθου. Καὶ ἡ Κυβέρνησις, λαβοῦσα καὶ αὐτὴ ὑπ' ὄψει τῆς τὰ ἄνω προσόντα τοῦ κ. Δαμασκηνοῦ, προέκρινεν αὐτὸν ὡς Μητροπολίτην τῆς ἄνω χηρευούσης θέσεως τῆς

Μητροπόλεως Κορίνθου. Ἡ χειροτονία αὐτοῦ, ἄγοντος τὸ 32 ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐγένετο τὴν 20 Δεκεμβρίου 1922.

Ἐν Κορίνθῳ ἡ σταδισδρομία τοῦ νεαροῦ καὶ βέκτου Μητροπολίτου μὲ τὸ ἱεροπρεπὲς καὶ ἐπιβλητικὸν παράστημα

καὶ ὕφος του εὐ-
θὺς ἐξ ἀρχῆς ὑ-
πῆρξε δραστική
καὶ καρποφόρος
Συνέστησε Τα-
μεῖον Φιλοπτώ-
χου Ἀδελφότη-
τος, δι' αὐστηρὰς
ἐγκυκλίου κατέ-
παυσε τὰς ἔριδας
τῶν μοναχῶν καὶ
ἀπηγόρευσε πᾶ-
σαν καταγγελίαν
μοναχοῦ πρὸς μο-
ναχὸν ἐπὶ ποινῇ
ἐξορίας, οὕτω συν-
ετέλεσεν εἰς τὴν
εἰρηνικὴν συμβίω-
σιν τῶν μοναζόν-
των ἐπ' ἀγαθῶ
καλοῦ παραδείγ-
ματος εἰς τὴν κοι-
νωνίαν, ἀπηγόρευ-
σεν ὁμοίως εἰς
τοὺς ἱερεῖς καὶ
Μονὰς νὰ στέλ-
λωσι δῶρα ὡς συ-

*Τῷ ἀγαπητῷ μοι διδασκάλῳ Κυρίῳ Κ. Σωτη-
ρίῳ Κοτσοπούλου μετὰ διαπειρῶν εὐχῶν καὶ
θερμῆς ἀγάπης.*

† Ὁ Κορινθίας Δαμασκηνὸς

νήθως γίνεται, εἰς τὴν Μητρόπολιν. Πάντοτε λαμβάνει ἐνεργὸν μέρος εἰς πᾶν ζήτημα κοινωφελές. Κατὰ τὴν περιόδον του ἀνά τὴν Κορινθίαν οὐδέποτε χρηματίζεται εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς

τελέσεως θείας λειτουργίας, διότι τοῦτο θεωρεῖ καθήκον του. Ἀποφεύγει τὰς πομπόδεις ὑποδοχάς. Προσκαλεῖ τοὺς χωρικοὺς καὶ ἐξετάζει αὐτοὺς περὶ τῶν διαφορῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ καὶ δίδει τὰς ἀναγκαίας συμβουλὰς. Ἐπισκέπτεται τὰ σχολεῖα καὶ ἐξετάζει τὴν πρόοδον αὐτῶν. Ἔρχεται ἀρωγὸς εἰς ἀπόρους σπουδαστὰς εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως διὰ συνεισφορῶν τῶν Μονῶν. Τὰς ἐκ τῆς τελέσεως γάμων ἀνταμοιβὰς του συνεισφέρει εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος Κορίνθου. Ἔνεκα τῆς ἀνιδιοτελοῦς πολιτείας καὶ τῶν ἄνω προσόντων τοῦ Σεβασμιωτάτου Δαμασκηνοῦ, τοῦ νεαρωτάτου πάντων τῶν Μητροπολιτῶν, ἅπανα ἡ Κορινθία περιβάλλει αὐτὸν δι' ἐξαιρετικῆς ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ Ναυπακτία σεμνύνεται, διότι ἔχει τοιοῦτον τέκνον.

	Ἀποστάσεις				Πληθ.		
	ἀπὸ Σίμου	Πλατάνου	Ναυπ.—	Μεσολογ.	ἄρρενας.	θῆλειαι.	Σύνολον
Σίμου		ὥρ. 4	6	13	232	261	493
Βελβιτσινα	2,15	6,30	4,30	13	323	329	652
Στόλιζ	1,30	5,30	5	13	192	261	393
Σιράνομα	2,30	3,30	8	12	152	176	328
Ἐλευθερίανη	2,30	4	8	17	182	227	409
Δεπτοκρυζὶ	2,30	5	6	16	πρωχαιμάζοντες		
Μηλέσι	2	3	8	15	86	98	184
Πωκίστα	40'	2,30	7	13,30	128	121	249
Δορβιτσά	1,30	2,30	7,30'	13,30	156	234	391
					<u>1452</u>	<u>1647</u>	<u>3099</u>

ΤΕΩΣ ΔΗΜΟΣ ΠΡΟΣΧΙΟΥ

Ὁ δῆμος οὗτος ὠνομάσθη Πρόσχιον ἐξ ἀρχαίου νομίσματος, εὐρεθέντος ἐν τῇ θέσει Καστράκι τῆς Ἀρτοτιλῆς, μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν «Πρόσχιον». Ἡ πόλις Πρόσχιον ἔκειτο κατὰ τὴν ΝΔ πλευρὰν τοῦ ὄρους Ἀρακύνθου 2,30' μακρὰν τοῦ Αἰτωλικοῦ, ὅπου φαίνεται τὸ Κάστρον τοῦ Ἀἰ γιῶργη, οἰκισθεῖσα ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Πυλῆνης, κειμένης πρὸς Ν. 1.30' μακρὰν τοῦ Αἰτωλικοῦ εἰς τὴν δεξιὰν ὑπώρειαν τῆς παραλιμνίου πεδιά-

δος και καταστραφείσης υπό των Ἀκαρνάνων, τῆς ὁποίας εὐρύσονται λείψανα φρουρίου.

Ὁ δῆμος οὗτος ὀρίζεται πρὸς Α ὑπὸ τῆς Ἀποδωτίας, πρὸς Ν χωρίζεται διὰ τοῦ Ποταμάκι ἀπὸ τὴν Πυλῆνην, πρὸς Δ και Β χωρίζεται διὰ τοῦ Εὐήνου ἀπὸ τὴν Τριχωνίαν και Κλεπαῖδα. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 10 χωρία, ὃ κοινότητος και ἔχει πληθυσμὸν 3387 κατ.

Τὸ ἔδαφος εἶναι πετρῶδες, κατωφερές και ἄγονον. Κλίμα ὑγιές. Προϊόντα σίτος Πλατάνου, Βονώρτης και Πέρκου και κάρυα Χωμόρης. Καλλιεργεῖται ὀλίγος σίτος και ἀραβόσιτος· οἱ κάτοικοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, μικρέμποροι και μετανάσται.

Πρωτεύουσα τοῦ Προσχίου εἶναι ὁ Πλάτανος ἐν τῷ κέντρῳ αὐτοῦ εἰς τὰς μεσαίας κλιτῆς τοῦ ὄρους Ἀλωνάκι κάτωθι ποικιλοφύτου και ὠραίου δάσους ἐπὶ ἐδάφους ὀμαλοῦ και ἐν μέσῳ κήπων και ἀμπέλων. Εἶναι ἔδρα δημ. σχολείου ἀρρένων και θηλέων, Ἑλλην. σχολείου, ἰδρυθέντος τῷ 1860, ἀστυνομίας, ἀρχιφύλακος δασῶν, ταχ. και τηλεγραφείου, ὃ εἶναι κέντρον τῆς τηλεφωνικῆς συγκοινωνίας Πυλῆνης και Κλεπαῖδος, συμβολαιογραφείου, Εἰρηνοδικείου και γραφείου Προέδρου κοινότητος. Ἐν τῷ κέντρῳ κεῖται ἡ πλατεία, γύρωθεν ἡ ἐκκλησία μεθ' ὠρολογίου και τὰ μαγαζεῖα. Νεκροαφεῖον νεόδμητον· οἱ κάτοικοι ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἐμπόριον, γράμματα, ἀμπελοργίαν, μικρὰν γεωργίαν, ὀλίγοι εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, και εἰς τὴν μετανάστευσιν, διακρίνονται δὲ ἀπὸ ὄλην τὴν Ναυπακτίαν, πλὴν τῆς πρωτεύουσας, διὰ τὴν πνευματικὴν και κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν· ὡς ἐκ τοῦ ὑγιεστάτου κλίματος εἶνε λαμπρὰ θερινὴ διαμονή. Εἶναι ἡ δίοδος τῶν ὀρεινῶν δήμων Ναυπακτίας, Εὐρυτάνων και Βωμέας.

Λεπτομερὴς περιγραφή δημοσιεύεται εἰς τὸ τέλος.

Βονώρτα. Αὕτη κεῖται ὀλίγον ὑποκάτω τοῦ Πλατάνου ΝΑ 10' μακρὰν ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς και ἐν μέσῳ κήπων και ἀμπέλων, μόνον δὲ εἰς τὸ κάτω ἄκρον ὀμαλοῦ και ἀποτελεῖται ἀπὸ 6 συνεχῆ τμήματα.

Τὸ χωρίον τοῦτο ὀνομάζετο πρότερον Μηλιά, διότι ἦτο εἰς

τὴν θέσιν Μηλιὰ ΝΔ, ὅπου σήμερον εἶναι οἱ ἄμπελοι τοῦ χωρίου καὶ Πλατάνου. Τοῦτο ἐτέλει πανηγυριν τῇ 7 Ἰουλίου εἰς τὸ ἐξωκλήσιον «Ἁγία Κυριακὴ» 30' ΝΑ τοῦ χωρίου πλησίον τοῦ Ποταμάκι· οἱ πανηγυρισταὶ μετέδαινον ἐκεῖ οἰκογενειακῶς ἐφωδιασμένοι μὲ τροφάς. Κατὰ τὸ γεῦμα ἀφθόνως, ὡς φαίνεται, ἐθυσίασαν εἰς τὸν Βάκχον, συνετεία δὲ τούτου ἐπηολοούθησεν ἔρις καὶ ἀγρία συμπλοκὴ, καθ' ἣν πολλοὶ ἐφρονεύθησαν ὡς λέγεται περὶ τοὺς 60, αἱ κεφαλαὶ τῶν ὀπλοῶν ἐρίφθησαν εἰς μίαν κρημνώδη καταφέρειαν, ἣ ὀπλοῖα καὶ σήμερον ὀνομάζεται «κεφαλόσαρα». Κατόπιν οἱ κάτοικοι μετώκησαν εἰς τὸ νῦν χωρίον τὸ ὅποσον ὡς ἐκ τῶν ἄνω φόνων ὀνομάσθη Φονώρτα—Βονώρτα. Ἐκτοτε κατηγορήθη τὸ ἄνω ἐξωκλήσιον. Ἀρχαιότεραι οἰκογένειαι εἶναι ἡ τοῦ Παναγιωτοπούλου, Τσουκαλαίων, Βλανταίων καὶ Θεοφαναίων· ἡ οἰκογένεια Γιαννακοπούλων ἦλθεν ἐκ τοῦ χωρίου Δερμάτι τῆς Φθιώτιδος.

Χειμῶν μέτριος, θέρος καυστικόν, ὕδωρ ὑπόψυχρον Παράγει λαμπρὸν οἶνον.

Ἀποτελεῖται ἀπὸ 60 οἰκογενείας· αἱ οἰκαὶ ἀτάκτως καὶ ἀραιῶς μᾶλλον εὐπρόσωποι μετὰ κήπων. Ἡ ἐκκλησία κεῖται ἐν ἀξιθεάτῳ θέσει ἀνακαινισθεῖσα τῷ 1880 δαπάναις τοῦ μακαρίτου Γ. Κυριαζῆ, ἱατροῦ ἐν Βουκουρεστίῳ, ἰδρυτοῦ τοῦ Ξενοκρατείου κτιρίου καὶ τῆς Ἐπαγγελματικῆς Σχολῆς ἐν Μεσολογίῳ, ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Πανηγυρις τῇ 26 Ἰουλίου. Ἐξωκλήσια 3, Κτίριον δημ. σχολείου νεόδμητον δαπάναις τῶν ἐν Ἀμερικῇ μεταναστῶν· οἱ κάτοικοι γεωργοί, ἀμπελοουργοί, ὀλίγοι ποιμένες, ἀγωγεῖς καὶ μετανάσταί.

Ἐν Νέᾳ Ἰόρκῃ ὑπάρχει σύλλογος «Ἁγία Παρασκευή», σκοπὸς τοῦ ὀποίου εἶναι ἡ πλήρωσις τῶν ἀναγκῶν τῆς γενετέρας.

Ἄρτοτιβὰ. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὰς ΝΔ μεσαίας κλιτύς τοῦ Ἄλωνάκι ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον καταφεροῦς καὶ ἔχοντος εὐρὺν ὀρίζοντα.

Ἡ Ἄρτοτιβὰ εἶναι τὸ ἀρχαιότατον χωρίον τοῦ τέως δήμου Προσχίου· εἶχε 90 οἰκογενείας καὶ ἦτο ἔδρα Κατῆ καὶ Κοτζιάμ.

παση. Πρώτοι κάτοικοι ἦσαν ὁ Παπαλέξης, Ἰγγελάκης. Πυλαρινὸς (ἐκ Πυλάρου Κεφαλληνίας) καὶ Τσίγκας· ὁ Παπαλέξης ἦτο ἱερεὺς καὶ Κοτζιάμπασης· ἀντίπαλος αὐτοῦ ἦτο ὁ Τσίγκας. Τῇ ὑποκινήσει αὐτοῦ ἔλθεται ἐφόνευσαν τὸν Παπαλέξην ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας. Ἐκτοτε ἡ οἰκογένεια Παπαλέξη ἀπεδήμησεν εἰς Ῥωσσίαν καὶ ἐπεδόθη εἰς τὸν στρατιωτικὸν βίον. ὅπου διεκρίθη. Εἰς γόνος τοῦ Παπαλέξη ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἀλωσιν τοῦ Κάρς. Ἔνεκα τοῦ φόνου τοῦ Παπαλέξη, ὁ ὁποῖος ἦτο Κοτζιάμπασης, εἶχεν ἔλθῃ περὶ τὸ 1780 Τουρκικὸν ἀπόσπασμα τὸ ὅποιον πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ ἄνω φόνου ἐπυρπόλησε τὸ χωρίον, καθὼς καὶ τὰ ἐξωκκλήσια, τῶν ὁποίων φαίνονται τὰ ἐρεῖπια. Τότε οἱ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα χωρία, Χρυσοβίτσαν, Στράνωμαν καὶ Μωρόσκλητον, ὅπου ἐγκατεστάθη ὁ Τσίγκας ἡ δὲ περιφέρεια τῆς Ἀρτοτίθης περιήλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Πλατάνου. Τοῦτο ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι καὶ σήμερον ὑπάρχουσι πολλοὶ ἀγροὶ τῶν Πλατανιωτῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἀρτοτίθης, ἄλλοι δὲ ἠγοράσθησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἡ περιφέρεια αὐτῆς ἐφθανε καὶ πέραν τοῦ Εὐήνου μέχρι Σαχόρρευμα καὶ Βαλτσόρρευμα, ἀλλ' αὕτη περιήλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Σισμαναίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Ἐπὶ εἰκοσιπενταετίᾳ τὸ χωρίον ἦτο ἔρημον. Μετὰ ταῦτα ἐκ νέου συνωκίσθη διὰ τῆς ἐπανόδου κατοίκων τινων καὶ ἰδίως τῶν οἰκογενειῶν Πυλαρινοῦ καὶ Ἰγγελάκη, αἱ ὁποῖαι καὶ σήμερον ἀποτελοῦσι τὴν πλειονότητα τοῦ χωρίου.

Αἱ δύο οἰκογένειαι Πυλαρινοῦ, ὄντος Κοτζιάμπαση καὶ Ἰγγελάκη, ὄπλαρχηγοῦ, διετέλουν εἰς ξιρίδας. Πρὸς ἐνίσχυσίν του ὁ Πυλαρινὸς προσεκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὸν Γιουσοῦφ Ἀράπην. Τότε ὁ Ἰ. Ἰγγελάκης τῷ 1818 συνήψε μάχην μετὰ τὸν Γιουσοῦφ Ἀράπην ἐν τῇ γεφύρᾳ τῆς Ἀρτοτίθης, ὅτε οἱ κάτοικοι ἐκρύβησαν εἰς τοὺς βράχους «Ριζόβραχα» ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Εὐήνου ὀχθῆς.

Τὸ θέρος καυστικόν, ὁ χειμὼν ψυχρὸς. Τὸ ἔδαφος γόνιμον συνεπέα τῆς κτηνοτροφίας.

Προϊόντα δημοτριακοὶ καρποὶ καὶ κτηνοτροφικά· κρῆναι 3· ὕδωρ ὑπόψυχρον· οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι καὶ ὀλίγοι μετανάσται. Ἐν καιρῷ τοῦ χειμῶνος ὄλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι κατέρχονται εἰς τοὺς παροχθίους τοῦ Εὐήνου καὶ τινος χειμάρρου. ἀγρούς των. Οἰκίαι 38. Ἡ ἐκκλησία «Ἅγιος Νικόλαος» κεῖται ὑπεράνω τοῦ ὑψώματος. Ἐξωκκλήσια 3. Νεκροταφεῖον πρὸς ΝΔ ἐπὶ τινος γηλόφου. Δημοτ. σχολεῖον κοινοτικὸν κάτωθι τῆς ἐκκλησίας.

Στρώματα ασφαλτολίθου· ἐν τῇ θέσει «Μαγγαναριά» ΝΑ τοῦ χωρίου εὐρίσκεται μεγάλη ἑκτασις ασφαλτολίθων μέχρι τῆς θέσεως Γερακάρι. Πρὸ πενταετίας ὁ κ. Χρήστος Γαρδίκας, καθηγητῆς τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν, γνώστης τῆς Γαλλικῆς, Ἀγγλικῆς, Γερμανικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλωσσῶν καὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐπιμελητῆς τοῦ Χημείου, μετέθε μετὰ τοῦ ὑποφαινομένου ἐκεῖ, ἐξήτασε τὸ ἔδαφος καὶ παρέλαθε ποσότητά τινὰ ασφαλτολίθων, οὗς ἀνέλυσε ἐν τῷ χημείῳ καὶ εὔρεν ἀρκετὴν ποσότητα ασφάλτου, ἀλλ' ἔνεκα ἐλλείψεως συγκοινωνίας δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἐκμετάλλευσις.

Ἀρχαῖα. Ἐν τῇ εὐηλίφ θέσει «Εἰκόνησιμα» εὐρέθησαν πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα μετὰ μικρῶν ὑδροδοχείων, κεχρωματισμένων μὲ ζωγραφίας καὶ νομισμάτων. Εὐρέθη ἐν τῇ θέσει Γλαρέντζα ἐν μνημεῖον μήκους 5 μέτρων καὶ πλ. 3 οἱ λίθοι ἦσαν μεγάλοι καὶ λελαξευμένοι μετ' ἐπιγραφῆς.

Καστράκι. Εἶναι θέσις λοφώδης καὶ πετρώδης ἐπὶ τοῦ τριγωνοειδοῦς ἀντερείσματος τοῦ Ἀλωνάκι, εἰς τὴν βάσιν τοῦ ὁποίου τὸ Ποταμάκι συμβάλλει εἰς τὸν Εὐήγον. Αἱ Ν: κλιτύες εἶναι ἑκατάκι καὶ εὐήλιοι· ἐκεῖ εὐρέθησαν κέραμοι μὲ ἐπιγραφάς. Λέγεται ἔτι ἐκεῖ εὐρέθη ἐν ἀρχαίῳ νόμισμα, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «Πρόσχιον», ἐξ οὗ ἐξέλαβον ὅτι ἐκεῖ ἦτο τὸ ἀρχαῖον Πρόσχιον· ἔπερ δὲν εἶναι ἀληθές, διὰ τοῦτο ὁ δῆμος τῇ ὑποδείξει τοῦ μακαρίτου Ἄθ. Ῥοντήρη ὠνομάσθη «Προσχίου». Αἱ δὲ δύο ἄλλαι πλευραὶ εἶναι ἀπόκρημοι, Ἐπὶ τῆς ΝΑ πλευρᾶς ἐπὶ βραχώδους ὄχθης τοῦ Ποταμάκι φαίνονται ἐρείπια παλαιᾶς γεφύρας· ὀλίγον πρὸς Δ τῆς θέσεως αὐτῆς εἶναι ἡ τοξοειδῆς γέφυρα ἐπὶ ἀποκρήμων βράχων, ἀσφαλεστάτη, διότι ὀλίγον πρὸ αὐτῆς ὑψοῦνται δύο ἐκατέρωθεν ὑψηλοὶ ἀπόκρημοι βράχοι, οἱ ὅποιοι ἀποκόπτουσι τὸν ὀρηκτικὸν ῥοῦν τοῦ Εὐήγου. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πετρώδους λόφου ἦτο, ὡς φαίνεται, μικρὸν φρούριον πρὸς φύλαξιν τῆς διόδου· διὸ ὠνομάσθη ἡ θέσις αὕτη Καστράκι. Αὕτη εἶναι ἡ κλεῖς τῆς ὁδοῦ τῆς Β Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας εἰς τὰς ἐπαρχίας Ἰριχωνίας καὶ Μεσολογγίου.

Σέλιφα. Τὸ μικρὸν τοῦτο χωρίον κεῖται εἰς τὰς μεσείας Ν κλιτύς τῆς λοφοσειρᾶς Ἀνεμίτσι μεταξύ δύο λόφων ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον κατωφεροῦς, γονίμου καὶ ὑποκάτω δενδρώνος. Ἀπέχει τοῦ Πλατάνου δύο ὥρας ΝΔ. Τὸ χωρίον τοῦτο δὲν ὑφίστατο, διότι ἦτο περιφέρειαι τοῦ Πλατάνου, ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ ἔχει τοὺς ἀγρούς του ἐκεῖ. Πρὸ ἑκατονταετηρίδος καὶ πλέον ὁ Γερο-Πρωτοπαπᾶς

ἔδωκε τόπον εἰς τὸν Ἰωάννην Χολέβαν καὶ ὁ Χατζῆ Οἰκονόμου ἑμοίως εἰς τὸν Ἰωάν. Τριανταφυλλάκη, ἀμφοτέρους ἐκ Σακαρεταίου διὰ τὰ κτίσασιν οἰκίας. Κατ' ἄλλην παράδοσιν τὸ χωρίον κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων φονευθέντων ἔλων τῶν κατοίκων πλὴν τῶν ἄνω δύο, ἡ δὲ περιφέρεια τοῦ χωρίου περιήλθεν εἰς τὸν Πλάτανον. Ἐκ τούτων κατὰγονται οἱ σημερινοὶ κάτοικοι Χολεβαῖοι καὶ Τριανταφυλακαῖοι, εἰς τοὺς ἑποίους προσετέθησαν οἱ Λαππαῖοι καὶ Καραγιανναῖοι, ὡς ἐσώγαμβροι. Σὺν τῷ χρόνῳ μέρος τῶν ἀγρῶν δι' ἀγορῶν περιήλθεν εἰς τοὺς αὐξανομένους κατοίκους. Χειμῶν ψυχρὸς, θέρος καυστικόν, ὕδωρ ὑπόθερμον· κλίμα ὀλίγον νοσηρόν· ἔδαφος γόνιμον. Προϊόντα σίτος, ἀραβόσιτος, καὶ κτηνοτροφικά· οἰκογένειαι 32· οἰκίαι ἀτάκτως μὲ ἀγρούς· κρῆναι δύο. Ἡ ἐκκλησία «ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου» κεῖται εἰς τὸ Α μέρος τοῦ χωρίου. Αὕτη ἐκτίσθη τῷ 1808 ὑπὸ τῶν Πλατανιωτῶν. Πανηγυρις τῇ 15 Αὐγούστου, καθ' ἣν συρρέουσιν προσκυνηταὶ ἐξ ἔλων τῶν γειτονικῶν χωρίων. Κάτωθι τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ ἐπιπέδου μακροσκελοῦς λόφου κεῖνται κατὰ σειράν τὰ ὠραῖα λιθόκτιστα ἀλώνια τῶν οἰκογενειῶν Κωτσοπούλων, Ῥοντηραίων, Πρωτοπαπαίων, Γερμαναίων κλπ. Εἶναι θερινὴ δίοδος πολλῶν χωρίων. Εἶναι δύο χάνια οἱ κάτοικοι παραχειμάζουσιν εἰς τοὺς παροχθίους τοῦ Εὐήνου ἀγρούς των.

Ἁγία Τριάς. Ὁ μικρὸς αὐτός συνοικισμὸς κεῖται πρὸς Α τοῦ Πλατάνου μακρὰν 1,15' τῆς ὥρας εἰς τὰς τελευταίας σχεδὸν ΝΑ κλιτύς τοῦ ἔρους Ξηροβοῦνι ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον ἐπιπέδου,

ᾧ ὀνομάσθη δὲ Ἁγία Τριάς ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἱερᾷ Μονῆς «Ἁγία Τριάς,» ἡ ὁποία εἶχεν ἰδρυθῆ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ πλακὸς τιнос μὲ Βυζαντινὰ γράμματα, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὡς ἡ παράδοσις ἀναφέρει, ἐμόναζον 40 μοναχοί. Ἡ Μονὴ ἦτο ἰδρυμένη, ἔπου καὶ σήμερον ἡ ἐκκλησία, εἰς μέρος ἐπίπεδον καὶ εὐήλιον. Πλησίον ἦσαν κτίρια, ὧν εὐρέθησαν τὰ βάρβα, καὶ θέσις τις ὀνομαζομένη Μελισσοτόπι, διότι ὑπῆρχε μέγας χῶρος περιτετοιχισμένος, ἐν ᾧ ἦσαν περίπου 10 ἢ 12 κυψέλαι.

Ἡ Μονὴ αὐτὴ, ὡς κειμένη εἰς λίαν ἀπόκεντρον θέσιν, ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦτο ἡ ἐστία τῆς συγκεντρώσεως τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ναυπακτίας. Διὰ τὴ Τουρκικὴ Διοίκησις εἶχε τοποθετήσει στρατιωτικὸν σταθμὸν ἐν τῇ ὁδῷ καὶ πλησίον τῆς κρήνης πρὸς ἐπίδλεψιν τῆς Μονῆς καὶ ἐκδίκασιν διαφόρων ὑποθέσεων. Ἐκ τῶν ἐνόχων ἄλλους μὲν ἔδενεν εἰς τὸ κούτσουρο, ἄλλους δὲ ἀπηγχόνιζεν εἰς

τὴν μεγάλην πλάτανον τῆς κρήνης. Ἐπὶ τέλους ὁ σταθμὸς αὐτὸς κατέστρεψε τὴν Μονὴν, τῆς ὁποίας οἱ Μοναχοὶ ἄλλοι μὲν μετέβησαν εἰς τὴν ἐν Χωμῶρη Μονὴν τῆς Παναγίας τῆς Καθβαδιωτίσσης, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν ἐν Κοζίτση τοιαύτην. Ἐκτοτε διελύθη ὁ στρατιωτικὸς σταθμὸς.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλλην. Βασιλείου ἡ ἀκίνητος περιουσία τῆς καταστραφείσης Μονῆς περιήλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Δημοσίου, τὸ ὅποιον ἐνψικίαζε τὰ κτήματα. Τελευταῖος ἐνοικιαστὴς ἦτο ὁ ἐκ Πλατάνου ποιμὴν Κωνστ. Σκουφῆς, ὁ ὁποῖος συγχρόνως εἶχε δηλώσει τὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα μετὰ εἰκοσιπενταετίαν περιήλθον εἰς τὴν κυριότητά του, ὁ ὁποῖος μονίμως ἐγκατεστάθη ἐκεῖ ὡς πρῶτος κάτοικος καὶ ἰδρυτὴς τοῦ νέου συνοικισμού. Μετὰ ταῦτα δευτέρος τοιοῦτος ἀναφέρεται ὁ Κ. Σικόλας ἐκ Ῥοσκὰ τῆς Εὐρυτανίας ποιμὴν ἐν τῇ Μονῇ Κοζίτσης ὁπόθεν μετέβησεν ἐκεῖ. Τότε ἐφαίνοντο τὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἀνωκοδόμησεν ὁ πολιτευτὴς Νικ. Καναδὸς καὶ ἐσχάτως ἐκαλλώπισεν ὁ ὁμογενὴς ἐν Ῥουμανίᾳ Μιλτ. Σκουφῆς, δαπάναις τοῦ ὁποῖου ἐκτίσθη καὶ ἄνωγι τοῦ χωρίου κρήνη ἐν τῇ ὁδῷ.

Τὸ ἔδαφος εὐφορον ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ποτισμόν. Κλίμα ὑγιές. Χειμῶν μέτριος. Θέρος θερμόν. Προϊόντα σίτος, ἀραβόσιτος καὶ κτηνοτροφικά. Ἔχει 11 οἰκογενείας· αἱ οἰκίαι ἀτάκτως μετ' ἀγρῶν· οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι. Ἐἶνε ἡ διασταύρωσις τῶν ὁδῶν Προσχίου εἰς Ἀποδωτίαν καὶ κλεπαῖδος εἰς Ναύπακτον. Πανήγυρις εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος.

Ἄρχαῖα. Πρὸς Β. τοῦ χωρίου οἱ χωρικοὶ εὕρισκουσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς πολλοὺς ἀρχαίους τάφους ἐπάνω εἰς λόφους. Εἰς ἓνα εὐρέθη ἐν πῆλινον δοχεῖον τριῶν ὀκτάδων καὶ ἐν κύπελλον. Εἰς χωρικός, εὗρεν ἓνα πῆλινον πῆθον πάχους τριῶν δακτύλων καὶ χωρητικότητος 80 ὀκτάδων, ὃν ἔχει ἐν τῇ οἰκίᾳ του.

Χώμορη. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὰς μεσαιᾶς πλευρὰς τοῦ ἀποκρήνου ὄρους Ἀρδίνι καὶ ὑποκάτω δασώδους λόφου ἐπὶ ἑδάφους κοκκινωποῦ καὶ κατωφεροῦς, ἔχοντος ἔψιν ἀμφιθεατρικήν. Εἰς τὸ κάτω ἄκρον τοῦ χωρίου ὑψοῦται λοφίσκος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἦτο ἡ διαλυθεῖσα Μονὴ «ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἢ Καθβαδιωτίσσα», διότι—κατὰ παράδοσιν ἢ εἰκὼν τῆς Παναγίας ἦλθεν ἐκ τοῦ χωρίου Καθβαδὰ τῆς Θεσσαλίας· ὑποκάτω τοῦ χωρίου καὶ πρὸς Δ. ἐκτείνονται ἀγροὶ καὶ ἀμπελοὶ μέχρι τοῦ Ποταμάκι. Πέ-

ραν τοῦ χειμάρρου πρὸς Δ. ἐκτείνονται οἱ εὐφοροὶ ἀγροὶ ἐν μέσῳ θαμνωδῶν ἐκτάσεων. Πρὸς Β Α διέρχεται ἄλλος χειμάρρος καὶ ὑπεράνω αὐτοῦ πρὸς Α. ὑψοῦται λόφος καὶ ἀπέναντι καὶ πέραν τοῦ ποταμοῦ ἐκτείνονται λοφοσειραὶ τῆς Παπαδιαῆς. ὥστε τὸ χωρὶον κεῖται ἐν κεκλεισμένῳ χώρῳ.

Ὁ χειμῶν μέτριος, θέρος καυστικόν. Κλίμα μετρίως ὑγιές· ἔδαφος εὐφορον συνεπέα τῆς πλουσίας κτηνοτροφίας καὶ ἀφθόνου ἀρδεύσεως. Προϊόντα σίτος, ἀραβόσιτος, κτηνοτροφικὰ καὶ μεγάλα κάρυα. Εἶναι ἐν τῶν εὐφορωτέρων ὀρεινῶν χωρίων τῆς Ναυπακτίας.

Σύγκειται ἐξ 80 οἰκογενειῶν καὶ τριῶν τμημάτων, Λιοπλάτες, Ῥοδάτες, καὶ Καζακάτες· οἱ πρῶτοι κάτοικοι ἦσαν προελεύσεως Μακεδονικῆς.

Αἱ οἰκίαι μᾶλλον εὐπρόσωποι. Ἐκάστη μετ' ἀγροκηπίου καὶ ὀπωροφόρων δένδρων. Ἡ ἐκκλησία κεῖται εἰς τὸ Δ ἄκρον ἐπὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἐδάφους μὲ εὐρείαν αὐλήν. Πανήγυρις τῆ 26 Ἰουλίου. Τὸ σχολεῖον κεῖται εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον πλησίον λιθοκτίστου κρήνης· οἱ κάτοικοι εἶναι πολὺ ἐργατικοὶ γεωργοί, ποιμένες καὶ μετανάσται, τὸ πλεῖστον εὐποροὶ.

Ἡ Χωμὸρη κατὰ τὸ 1775 ἐχρημάτισεν ἔδρα ἐπισκοπῆς Λοιδωρικίου, ἣτις εἶχεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἅπασαν τὴν Δωρίδα καὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ τοὺς ὀρεινοὺς δήμους Ναυπακτίας, τὴν ὁποίαν ἐκλείσαν δύο ἐκ Χωμόρης ἐπίσκοποι, ὁ Νεόφυτος τῆς οἰκογενείας Ἀνδριαίων καὶ Γαβριήλ τῆς οἰκογενείας Λογοθεταίων— Δεσποτικῶν. Πρῶτος ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ἐλέγετο ὁ Μήτηρος Κοτζιάμπασης ἐκ τοῦ Κοτζαμπαζίου, ὁ διηύθυνεν· ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος· ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦτο λογοθέτης καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ οἰκογένεια ὠνομάσθη Λογοθεταῖοι. Υἱοὶ αὐτοῦ ἦσαν ὁ Γεώργιος, ὁ μετὰ ταῦτα ἀρχιερεὺς ὑπὲρ τὸ ὄνομα Γαβριήλ καὶ ὁ Δημήτριος, ὁ γενόμενος Κοτζιάμπασης.

Τέκνα τοῦ Δημητρίου ἦσαν ὁ Διονύσιος, Παναγιώτης, Νικόλαος, Εἰρήνη σύζ. Νικ. Ἀνδρεοπούλου, ἀνεψιοῦ τοῦ ἀρχιερέως Νεοφύτου καὶ Κιακιάνα ἢ Σουσάνα σύζ. Νικ. Ἀθ. Σισμάνη. Ἐκ τῶν ἀρρένων τέκνων ὁ μὲν Διονύσιος, ὠραῖος τὴν ὄψιν, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τέλειος τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν χαρακτήρα, ἐν ἡλικίᾳ 35 ἐτῶν, μοναχὸς τῆς ἐν Χωμόρῃ Μονῆς, προεχειρίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς ἀρχιερέα Ναυπάκτου, κοινῶς Δεσπότην, ἐξ οὗ καθιερῶθη καὶ τὸ ἐπώνυμον τῆς οἰκογενείας Δεσποταῖοι ἀντὶ τοῦ ἀρχι-

καὺ Λογοθεταῖοι· ὁ Παναγιώτης ἔσχε τέκνα τοὺς Χαράλαμπον, Γεώργιον, Γενέκον, Μαρίναν σύζ. Δημ. Καλιαμπάκα, Ἐλένην σύζ. Ἄναγν. Καναβοῦ, Φέγγω καὶ Ἀναστασίαν. Καὶ ὁ Νικόλαος ἀφῆκεν υἱὸν τὸν Ἀθανάσιον, τὸν πρῶτον δήμαρχον Προσχίου, τὴν Ἐλένην σύζ. Εὐδὴ ἢ Μπέη, Τασίαν σύζ. Μαυρομμάτη, Μαρίαν καὶ Ἀγγελικὴν σύζ. Σισμάνη,

Ἡ οἰκογένεα Δεσποταίων, διακρινομένη ἐπὶ παιδείᾳ, ἀρετῇ καὶ ἀνδρείᾳ, ὑπέστη φοβερὸν διωγμὸν παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ· ὁ ἀρχιερεὺς Διονύσιος μετὰ τὴν ἐν Κ]πόλει χειροτονίαν τοῦ ἐπανήλθε παρὰ τῷ θεῷ τοῦ ἐτέρῳ ἀρχιερεῖ Γαβριήλ. Ἡ προσγινομένη ὑποδοχὴ τῷ Διονυσίῳ ἦτο μεγαλοπρεπής. Ἡ ὠραιότης τοῦ Διονυσίου ἦτο πεφημισμένη. Ταῦτα ἔφθασαν καὶ μέχρι τῶν ὧτων τοῦ Τυράννου, ὅστις πρὸς ἐξευτελισμὸν τῆς οἰκογενείας ἀπήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ Διονυσίου, ὁ ὁποῖος προλαθὼν κατέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐδηλητηριάσθη παρ' ἐμπίστου τοῦ Ἀλῆ· ὁ δὲ Παναγιώτης μετὰ τῆς οἰκογενείας του κατέφυγεν εἰς τὴν νῆσον Κάλαμον, ὅπου παρέμεινε ἐπὶ 16 ἔτη, ὅπῃθεν κατωρθώθη τῇ μεσιτεῖᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φίλων τοῦ Διονυσίου παρὰ τῷ Ἀλῆ νὰ ἐπανέλθῃ ἐν Χωμόρῃ.

Ἄλλ' ὁ ἀπαίσιος ἐκεῖνος τύραννος ἐξηκολούθησε τὸ ἐξοντωτικὸν του σχέδιον καὶ διὰ μισθοφόρων του τὸν μὲν Χαράλαμπον, διαμένοντα ἐν Αἰτωλικῷ παρὰ τῇ οἰκογενεῖᾳ Μπέλια, ἧς θυγατέρα εἶχε μνηστήν, ἐπνίξεν ἐν τῇ θαλάσῃ, τὸν δὲ Γεώργιον μεταβαίνοντα εἰς Αἰτωλικὸν διὰ νὰ μάθῃ τὰ κατὰ τὸν ἀδελφόν του ἐδολοφόνησεν ἐν Κλεισούρᾳ, τὴν Ἀναστασίαν ἐδηλητηρίασεν ἐν Ἀγρινίῳ, τὴν Φέγγω ἐν Χωμόρῃ καὶ τὴν Εἰρήνην σύζ. Θ. Καλιαμπάκα ἀπήγαγεν.

Οὕτω μόνον ἀπέμειναν ὁ Γενέκος, ὁ ἐνεργήσας τὴν σύστασιν τοῦ Εἰρηνοδικείου Κραβθάρων, τοῦ ὁποῖου ἐχρημάτισεν Εἰρηνοδίκης κατόπιν δὲ συμβολαιογράφος Προσχίου καὶ ἡ Ἐλένη σύζ. Ἄναγν. Καναβοῦ· ὁ Γενέκος εἶχε δύο υἱούς, τὸν Δημήτριον Δεσποταῖον, δικηγόρον ἐν Μεσολογγίῳ, καὶ τὴν Σμαράγδω σύζ. Ἄντ. Πρωτοπαπᾶ, ἧτις εἶχε δύο θυγατέρες, τὴν Μαριγῶ σύζ. Μιχ. Κοτίνη καὶ τὴν Εἰρήνην σύζ. Κ. Βλαχογιάννη, τῆς ὁποίας υἱὸς εἶναι ὁ συνταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ Κωνστ. Κ. Βλαχογιάννης.

Ἐν Χωμόρῃ ἦτο πύργος καὶ οἰκίαι Λογοθεταίων— Δεσποταίων, αἵτινες συνεκάησαν μεθ' ὄλου τοῦ χωρίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἐσκαφῆν τῶν ἐρείπιων καὶ ἀνοικο-

δόμησιν τῆς ἡδῆ οἰκίας Κοτίνη—ἀνευρέθησαν δύο πλάκες, ἐφ' ὧν εἶνε ἐγκεχαραγμένα τὰ ἑξῆς:

A! «Χριστὸς μεθ' ἡμῶν στήτω τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθῶτων Γεώργιος (μετὰ ταῦτα ἀρχιερεὺς Γαβριήλ) καὶ Δημήτριος (ὁ Κοτζιάμπασης) τοῦ ποτὲ Λογοθέτη 1756 Μαΐου 12)

B! Αὕτη ἐγένετο παρὰ τοῦ ἀρχιερέως Γαβριήλ κατὰ τὴν ἀνακλί-
νισιν τῆς ἐπισκοπῆς Δωρίδος. Τὸ ἐν αὐτῇ ποίημα εἶναι: δωδεκασύλ-
λαβον, ὁμοιοκατάληκτον λελαξευμένον μὲ γράμματα Βυζαντινά.

«Οἶκος μὲν εἰμι προσφυῆς καὶ ὠραῖος τοῦ Λογοθέτη . . .
σχῆμα τριγῶνος ὡς δέον εἰρροσμένους πεποικιλμένους τρίροφος κα-
(τασκευασμένους,

Σὺν ἀγγινοῖα καὶ μᾶλλον ἀδουλιζ· πέλλω εὐκλεῆς ἔκπαλαι εὐ-
(κληρία.

Λοκρῶν τὸ κλέος καὶ Δωριαίων αὐθις· ἄλλων τῶν . . . ὄντων
(μερόπων χάρις

ὡς δότης εἶτα ἱλαρὸς ἐξῶν ἔχω· τῆ προσιδόντας ὡς μήτηρ περιέχω.
Γένοιτο οἶων ἀγαθῶν μὴ παυσαίμην· Χριστοῖς κυρίοις ἀεὶ συμ-
(δωσαίμην

Μέχρι τερμάτων αἰῶνος λυτρωσαίμην. Εὐχαῖς ἀγίωι ὁ Θεὸς
φυλαξαίμην

Τῷ χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ τε πέμπτῳ Χριστῷ καὶ ἑβδομικοστῷ τε
Μηνὶ δευτέρῳ δευτέρᾳ ἱσταμένου· ἀνεκαινίσθη ἡ ἔναρξις τοῦ ἔργου
Ἡ συνδρομὴ μου Γαβριήλ ὁ ἐμός τε· Δωρίδος ἐπίσκοπος ἀγα-
(πητός τε

ἔργον χειρὸς ἑλλογίου ἱερέως.

Ἄρχαῖα. Μάρμαρα εἶναι ἐπίπεδος καὶ εὐήλιος λοφώδης
θέσις εἰς τὰ ὄρια τῶν χωρίων Χωμὸρη καὶ Ἐλευθερίανης. Εἰς
τοὺς ἀγροὺς οἱ χωρικοὶ εὗρον πολλοὺς μαρμαρίνους τάφους μὲ δι-
άφορα ἀρχαῖα κειμήλια. Γυνὴ τις εὗρεν ἐν δακτυλίδιον, ὃ ἐπώλησεν
ἀντὶ 30 δρ. Ὁ Παντ. Σερέτης εὗρεν ἐν περιδέραιον καὶ ἐν νόμι-
σμα, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν μία πλευρὰ φέρει κεφαλὴν βασιλέως, ἡ δὲ
ἄλλη μίαν τεθλασμενὴν γραμμὴν, ἕνα βοῦν, ἐν ξίφος καὶ δύο
γράμματα AN, τὰ ἄλλα ἐφθαρμένα.

Πέροκος. Εἶναι ἐκτισμένος εἰς τὰς μεσαίας ΝΑ πλευρὰς τοῦ
βουνοῦ «Ψωρίαρι» ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, πετρώδους καὶ ἀγόνου
ὑποκάτω μικροῦ δάσους, διατέμενεται ὑπὸ δύο ρυάκων καὶ ἀπέχει
τοῦ Εὐδήνου μίαν ὥραν. Προϊόντα λαμπρὸς οἶνος· οἰκίαι 80·
οἰκίαι συνεχεῖς καὶ μᾶλλον εὐπρόσωποι. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ

χωρίου είναι ώραία εὐρύχωρος πλατεία περιτετοιχισμένη μετὰ παχυσκίων πλατάνων, ὅπου καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς ὁποίας εἶναι Μεσαιωνικὴ ἀγιογραφία. Ἐκ τούτου καταφάνεται ὅτι τὸ χωρίον εἶναι ἑκατοντάδων ἐτῶν ἀρχαιότεραι οἰκογένεια: Παπαδιέρου, Βίτσα, Στράγγου, Ζύγουρα, Μέγκλη, Τσαρούχη, Κωτσαρέλη καὶ Παπασταύρου. Μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἦτο ὁ Γ. Παπαδιέρος, σωματοφύλακες δὲ τοῦ Ἁλῆ Πασᾶ ἦσαν ὁ Δημ. καὶ Ἰ. Παπαδιέρος. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἡ οἰκογένεια αὕτη ἦτο ἡ μᾶλλον σημαίνουσα, κατόπιν δὲ ἐξηκολούθησε τὸν στρατιωτικὸν βίον. Κτίριον (Συγγροῦ) Δημ. σχολείου εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου. Ἔχει τηλ. γραφεῖον. Νεκροταφεῖον ώραιον λιθόκτιστον μετ' ἐξωκλήσιον. Κάτοικοι ἀμπελοουργοί, ὀλίγοι γεωργοποιμένες, μικρέμποροι καὶ μετανάσται. Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος εἶναι ἄγονον, ἀναγκάζονται οἱ κάτοικοι προϊόντος τοῦ χρόνου νὰ μετοικῶσιν εἰς ἄλλα μέρη. π. χ. αἱ οἰκογένεια ἁδελφῶν Κ. Κωτσαρέλη, Ν. Στρανωμίτη, Μεριτσαίων, Δ. Κοντοῦ καὶ Τσαρούχη εἰς Κεφαλόδρυσον, Κωνστ. Στρανωμίτης εἰς Ἀγρίνιον, Κ. Βίτσας εἰς Μελιγαλάν, Β. Παπαδιέρου εἰς Ἀθήνας, Ἀθ. Ντάρκας εἰς Ναύπακτον κλπ. Πολλοὶ δὲ μικρέμποροι διατηροῦσι μαγαζεῖα εἰς διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου· οὕτω πως ὁ πληθυσμὸς ἐλαττοῦται.

Κάτω ἀμπέλια. Θέσις εὐήλιος καὶ εὐφορος πλησίον τοῦ Εὐήνου, ὅπου εἶναι οἱ κῆποι καὶ αἱ ώραϊα ἀμπέλια.

Σκλήμνα. Θέσις ΒΔ τοῦ Χωρίου, ὅπου εἶναι τὸ ἐξωκλήσιον Ἁγιοι Ταξιάρχαι καὶ παραθερίζουσιν αἱ ποιμενικαὶ οἰκογένεια Κηριτσαίων καὶ Βιτσαίων.

Περίστα. Αὕτη κεῖται πρὸς Β τοῦ Πλατάνου εἰς τὰς μεσαίας πλευρὰς τοῦ ἀποκρήνου ὄρους Ξηροβοῦνι ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, ἀνωμάλου καὶ πάσχοντος εἰς τινα μέρη καθίζησιν. Ἐπειδὴ ἦτο κίνδυνος νὰ ὑποστῇ τὸ ἥμισυ χωρίον καθίζησιν, διὰ τοῦτο πρὸ ὀλίγον ἐτῶν ἀπηγορεύθη ἡ βοσκή καὶ ἡ ζύλευσις τῆς ἄνω τοῦ χωρίου περιφερείας, ἣτις ἔκτοτε ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται εἰς δάσος. πρὸς Δ διέρχεται ὁ χεῖμαρρος Κάκαθος, ὑποκάτω ὁ Εὐήνος καὶ πρὸς Α βράχοι. Ἄνωθι τοῦ χωρίου ὑπάρχει παμμεγέθης πέτρα, πέριξ τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀνήγειραν πρόχωμα, μὴ τυχὸν ἐκ σεισμοῦ κυλίση καὶ καταστρέψῃ μέρος τοῦ χωρίου.

Ἰπὸ τῶν περιόικων τὸ χωρίον τοῦτο κατὰ παράδοσιν ὠνομάσθη Ἑβραιοχώρι, ὡς δῆθεν ἄλλοτε κατιφικήθη ὑπὸ Ἑβραίων, ἀλλ' ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, ἀληθὲς ὅμως εἶναι τὸ

ἐξῆς. Πρὸ δεκάδων ἐτῶν ἐν Περίστῃ ἐτρέφετο, ὡς καὶ εἰς ἄλλα πέραξ χωρία, ὁ μεταξοσκώληξ εἰς μεγίστην κλίμακα. Πρὸς ἀγορὰν τούτου ἔμποροι ἑβραῖοι μετέβαινον ἐκεῖσε, οἱ ὅποιοι κατειργάζοντο τὰ κουκούλια διὰ μαγγανῶν (μηχανημάτων) εἰς θέσιν τινά, ἣ ὅποια τούτου ἔνεκα ὠνομάσθη Μαγγάνες ἐντὸς τοῦ χωρίου καὶ τῆς ὁποίας ἡ ὀνομασία σώζεται· οἱ περίοικοι μεταβαίνοντες πρὸς τούτους διὰ τὴν πώλησιν τῶν κουκούλιων τῶν ἔλεγον ὅτι μετέβαινον πρὸς τοὺς Ἑβραίους καὶ συνεπῶς εἰς τὸ Ἑβραιοχώρι· ἐξ οὗ ἐσφαλμένως ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ λέγῃται ὅτι οἱ κάτοικοι εἶναι ἀπόγονοι Ἑβραίων.

Ὁ χειμῶν εἶναι ψυχρὸς, τὸ θέρος καυστικόν· ὁ ἥλιος ἀνατέλλει τὸν χειμῶνα τὴν 11 π. μ. ἔδαφος ἀγονόν. Εἶναι τὸ ἀγονώτατον χωρίον τῆς Ναυπακτίας· οἰκογένειαί 160· αἱ οἰκίαι εἶναι ἐστιβαγμέναι ἢ μία ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην, εὐπρόσωποι καὶ περιβάλλονται ὑπὸ ὑψηλῶν τοίχων πρὸς συγκράτησιν τοῦ κατωφεροῦς ἐδάφους. Κῆποι μετ' ὀπωροφόρων δένδρων. Ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία των Ἁγ. Ἀθανάσιος εἶναι παλαιά, μικρά καὶ ἀκατάλληλος διὰ τὸν αὐξαντα πληθυσμόν, διὰ τοῦτο δι' ἐράνων τῶν μεταναστῶν ἀνηγέρθη νέα τοιαύτη εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου ἐπισκευαζομένη. Νεκροταφεῖον νεόκτιστον δι' ἐράνων τῶν μεταναστῶν πλησίον τῆς ἐκκλησίας. Ἐξωκκλήσια ὁ Προφήτης Ἡλίας ὑπεράνω τοῦ χωρίου εἰς ὠραίαν ἐπίπεδον θέσιν, κτῆμα τοῦ Θανασοῦλη, καὶ ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν ὑψηλὴν θέσιν Ζυγὸς καὶ εἰς τὴν διασταύρωσιν δύο ἐδῶν. Καὶ τοῦτο κτῆμα τοῦ Θανασοῦλη, ὃς ἐδώρησεν αὐτὸ εἰς τὴν Μονὴν Προυσοῦ. Κτίριον δημ. σχολείου ἰδιόκτητον. Διὰ τοῦτο οἱ μετανάσται συνέλεξαν ἐράνους, δι' ὧν θὰ κτισθῇ νέον τοιοῦτον πλησίον τῆς ἐκκλησίας. Ὑποκάτω τοῦ χωρίου κῆποι καὶ ἄμπελοι. Ἐνεκα τοῦ ἀγόνου ἐδάφους οἱ κάτοικοι, φύσει εὐφρεῖς καὶ δραστήριοι, εἶχον τραπῆ εἰς τὸ ἔργον τοῦ μικρεμπορίου ἀνά τὴν Πελοπόννησον. Ἐν τῇ Λακωνικῇ εἶχον παρατηρήσει ὅτι οἱ κάτοικοι μετηγάστειον εἰς Ἀμερικὴν. Διὸ δελεασθέντες καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν δολλαρίων ἐτράπησαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ 1890 εἰς τὸν Νέον Κόσμον, ὅπου τώρα εἶναι περὶ τοὺς 150. Πρῶτοι μετανάσται ἦσαν οἱ κ. κ. Ἰ. Χατζηνικολάου, Γ. Ταρκαζίκης καὶ Γ. Ἀνδρεόπουλος.

Τινὲς ἀπεδήμησαν εἰς Ῥουμανίαν καὶ Ῥωσίαν· ὥστε ὅλον τὸ χωρίον εὐπορεῖ, ἔσον οὐδὲν ἄλλο· ἔνεκα τῆς εὐπορίας των ἀπὸ τὸ Φθινόπωρον προμηθεύονται τὴν τροφήν δι' ἔλον τὸ ἔτος. Συνδέεται

μέ τον Πλάτανον διά βατῆς ὁδοῦ, κατασκευασθείσης δι' ἐράνων τῶν μεταναστῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι προθυμότετοι διά πᾶσαν ἐκτέλεσιν κοινοτικοῦ ἔργου, ἐτι δὲ καὶ διά τηλεφωνικῆς γραμμῆς, ἣ ὁποία ἐκτείνεται μέχρι τοῦ Πέρκου.

Ἐσχάτως ἰδρύθη σύλλογος, σκοπὸς τοῦ ὁποίου εἶναι νὰ λύη εἰρηρικῶς πᾶσαν διαφορὰν, ἀγροζημίας κλπ. πρὸς ἀποφυγὴν εἰς τὰ δικαστήρια. Τοῦτο εἶναι προῖδον κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, ἣ ὁποία ἀνεπτύχθη ὑπὸ τῶν μεταναστῶν.

Ἅγιος Δημήτριος. Κεῖται διεσπαρμένος εἰς τὰς ΝΑ πλευράς τοῦ ἐκ δρυῶν ἀντερεισματος Καρσινικόλα τοῦ Ἀρδίνι ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, χωματώδους καὶ πάσχοντος καθιζήσεις πλησίον τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Εὐήνου. Διατέμνεται ὑπὸ ρύακος εἰς δύο τμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἐν πρὸς Δ. κεῖται ὑψηλότερον ἐπὶ λόφου, τὸ δὲ ἄλλο χαμηλότερον καὶ μᾶλλον ἐπίπεδον. Ἐνεκα τῆς πέριξ δασώδους περιφερείας δυσκόλως εἰσέρχεται τις, ἀν δὲν γνωρίζῃ τὰς εἰσόδους.

Προτοῦ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τῷ 1023 ἐκ Καρπενησίου διέλθῃ διά τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὸ χωρίον αὐτὸ εὕρισκετο ἐν ἀκμῇ. Ἦσαν κεραμοποιεῖα λόγῳ τοῦ γλοιώδους ἐδάφους καὶ τῶν ὑδάτων, προσέτι δὲ ἐκαλλιεργοῦντο πολλαὶ ἄμπελοι. Ὁ πλουσιώτερος τοῦ χωρίου ἦτο ὁ Παπαντάμης. ὁ ὁποῖος εἶχε πολλὰς κάδας καὶ θαρρέλια. Οὗτος οὐδέποτε ἐβάδιζε πεζῇ. ἀλλ' ἐφιπποῖ. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐφιππος μετέβαινε καὶ ἐλάμβανε τὸ ἀντίδωρον μὲ τὸ περοῦνι οὐχὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τὸ πιᾶτον, ἐξ οὗ καὶ τὸ «καθάλλα πάει στὴν ἐκκλησιά, καθάλλα προσκυνάει, καθάλλα πέρνει τ'ἀντίδωρον ἀπ' τοῦ παπαῦ τὸ χέρι». Ἐνεκα τῆς τοιαύτης πρὸς τὰ θεῖα ἀσεβείας, ὑπὸ καθιζήσεως κατεστράφη τὸ πλεῖστον μέρος τῆς περιουσίας του καὶ ἡ οἰκία του, τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια σῶζονται περὶ τὰ 100 μέτρα κάτωθι τῆς συνοικίας Ἀναγνωστεῖα.

Ὅτε μετὰ τὴν ἐν Καρπενησίῳ μάχην τὸν Αὐγούστον τοῦ 1823 οἱ Τούρκοι ἐπρόκειτο νὰ διέλθουν διά τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, οἱ κάτοικοι, πλην 7, ἐγκαταλιπόντες τὰς ἐστίας των μετέβησαν πλησίον τῆς Λεβαδείας καὶ ἔκτισαν νέον χωρίον Ἁγιος Δημήτριος τὸ ὁποῖον καὶ σήμερον σῶζεται ἐξ 80 οἰκογενειῶν.

Οἱ Τούρκοι διαβάντες τὸν Εὐήνον διηυθύνθησαν εἰς τὸν Ἁγιον Δημήτριον, ἔρημον κατοίκων, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καύσουν αὐτόν. Ἡ πρωτοπορεία ἀποτελουμένη ἐξ ἐπίππων ἠθέλησε νὰ προχωρήσῃ

πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλ' οἱ ἵπποι δὲν ἐπροχώρουν. Τότε ἐζήτησαν ὁδηγὸν ἐκ Νεοχωρίου. Τοιοῦτος ἦλθεν ὁ Μπούρας, ὁ ὁποῖος εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὅτι τοῦτο γίνεται, διότι ἐπήγγαιον μὲ σκοπὸν νὰ καύσωσι τὴν ἐκκλησίαν Ἁγίος Δημήτριος. Διὰ τοῦτο ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πρωτοπορείας διέταξε τοὺς ἵππους νὰ προχωρήσωσι πεζοί, ἀλλ' αὐτοὶ ἠσθάνθησαν πόνους εἰς τοὺς πόδας καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσι. Τότε ὁ διοικητὴς διέταξε νὰ ἀπολύσουν τοὺς ἵππους εἰς τοὺς ἀγρούς, γεμάτους ἀραβοσίτου, τοὺς ὁποίους κατέστρεψαν. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἀναχωρήσαντες ἔθεσαν πῦρ εἰς πλείστας οἰκίας πλὴν τῆς ἐκκλησίας.

Οἱ ἐκ τῶν κατοίκων ἐπτὰ ἐναπομείναντες ἐκρύβησαν εἰς τὸ ἀπέναντι τοῦ χωρίου πέραν τοῦ Εὐθύνου βραχῶδες καὶ ἀπόκρημνον βουνὸν Καρφοπεταλιᾶς ἢ Παληοκαλύβα συναποκομίζοντες καὶ τὰς ἀγίας εἰκόνας τῆς ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων οἱ ἄνω ἐπανῆλθον εἰς τὸ καταστραφέν χωρίον των. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι εἶναι οἱ Ζωαῖοι Παρισαιοί, Κουρεμεναῖοι καὶ Κανελλαῖοι.

Ὁ χειμὼν εἶναι μέτριος θέρος θερμὸν. ὕδωρ ὑπόθερμον. Πηγαὶ 4· ὠραία λιθόκτιστος κρήνη εἰς τὴν ἄνω συνοικίαν, Προϊόντα ἀραβόσιτος, φασόλοι, κάστανα, ὠραῖα κερᾶσια, μῆλα καὶ μέλι. Οἰκίαι ἐκατὸν διεσπαρμέναι μὲ ἀγρούς καὶ διάφορα ὀπωροφόρα δένδρα.

Ἡ ἐκκλησία Ἁγίος Δημήτριος μακρὰν καὶ εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς ἄνω συνοικίας ἐπὶ πετρώδους ἐπιπέδου λόφου ἀξιοθεάτου καὶ ἐν μέσῳ περιβόλου περιτετοιχισμένου. Πανήγυρις τῇ 26 Ἰδρίου. Ἐξωκκλήσια πέντε. Νεκροταφεῖον εἰς τὸ κάτω τμήμα ἐπὶ ἐπιπέδου ἐδάφους περιτετοιχισμένον. Κτίριον δημ. σχολείου ἰδιωτικὸν πλησίον τοῦ νεκροταφεῖου. Οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ μετανάσται. Τινὲς μετόκησαν εἰς Ἀθήνας οἱ Σπῦρος Παρίσης, Β. Παπατριανταφύλλου καὶ Τάγκαλος.

Εἰς Κεφαλόβρυσον δὲ οἱ Εὐθύμιος Παπαγεωργίου καὶ Ἄντ, Παπατριανταφύλου καὶ ἄλλοι. Ἡ συγκοινωνία ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ χωρίου ἀνώμαλος.

Ἐν Νέῃ Ὑόρκῃ λειτουργεῖ σύλλογος «Ἁγίος Δημήτριος» ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Β. Ζώη ἐξ ὄλων τῶν μεταναστῶν τῶν διαφόρων χωρίων, σκοπὸς τοῦ ὁποῖου εἶναι ἡ ἐκτέλεσις κοινωφελῶν ἔργων ἐν τῷ χωρίῳ των. Ἐπειδὴ τὸ χωρίον στερεῖται κτιρίου διὰ τὸ δημ. σχολεῖον, διὰ τοῦτο οἱ μετανάσται ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρῦσωσι

μεγαλοπρεπές τοιοῦτον καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς παιδαγωγικῆς, τὸ ὁποῖον θὰ στοιχίσῃ περὶ τὰς 300—400 χιλ. ὄρ.

Μπέλιστα. Πρὸς Α τοῦ Ἁγ. Δημητρίου εἶναι ἡ δασώδης θέσις Μπέλιστα. ἐν μέσῳ τῆς ὁδοῦ κεῖται μεταξὺ ὑψικαρήνων ἐλατῶν χάνιον. Ἐκ τῆς βλάσεως παχυκόρμου καὶ ὑψικαρήνου ἐλάτης ἐξέρχεται πηγὴ μὲ ἀριστον ὕδωρ. Κατὰ τὸ θέρος εἶναι ἀρίστη διαμονή.

Καστανιά. Τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ἐντὸς μεγάλης χοάνης, σχηματιζομένης ὑπὸ τῶν λοφοσειρῶν τοῦ ὄρους Ἄρδινι καὶ τοῦ ἀπέναντι ὄρους Ξηροβοῦνι ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς καὶ ἀγόνου καὶ ὑποκάτω δάσους ἐξ ἐλατῶν. Πλησίον διέρχεται χεῖμαρρος. Οἰκίαι 60 ἀτάκτως μὲ κήπους· ἡ ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς μνήμης «ἡ ἀποκεφάλισις τοῦ Ἰωάννου». Τῇ 29 Αὐγούστου τελεῖται πανήγυρις, καθ' ἣν πολλοὶ συρρέουσιν ἐκ τῶν περιοίκων. Οἱ κάτοικοι γεωργοί, ὀλίγοι ποιμένες καὶ μετανάσται, Ἐν καιρῷ τοῦ χειμῶνος ἀποκλείεται ὑπὸ τῶν χιόνων.

Ἵπεράνω τοῦ χωρίου καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πλατάνου—Κλεπαῖδος ἐν μέσῳ ἐλατῶνος κεῖνται τὰ χάνια τοῦ Ἁγ. Λιόλιου καὶ Δ. Ψιμάδα.

Ἀποστάσεις

	Ἐκ Πλατάν.	Ναυπάκτ.	Μεσολογ.	κάτ.	ἄρρενες	θήλεις.	Σύνολον
Πλάτανος	—	12	14		314	440	754
Βονώρτζα	10'	12	14		97	140	237
Ἄρτσιτβι	2,15'	10	12		92	82	174
Σέλφα	2,15'	11	13		79	73	152
Πέρκος	1,30'	13,30'	15,30'		111	236	347
Περίστα	1,15'	13,15'	15,15'		267	385	652
Ἁγ. Τριτῆς	1,15'	11	15		24	26	50
Χώμορη	2,15'	11	16		155	202	357
Καστανιά	2,30'	13,30'	16,30'		63	107	170
Ἁγ. Δημήτρ.	14,30'	17,30'	17,30'		188	296	484
					1,390	1,987	3,377

Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ἀπουσίαζον μερικοὶ ὡς μικρέμποροι καὶ παραχειμάζοντες.

ΤΕΩΣ ΔΗΜΟΣ ΑΠΟΔΩΤΙΑΣ

Ὁ δῆμος Ἀποδωτίας ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ἀρχαίου λαοῦ τῶν Ἀποδωτῶν, οἱ ὁποῖοι κατήκουν τὰς Δ καὶ Α κλιτύς τῆς νοτιοδυτικῆς

συνεχείας τοῦ ὄρους Κόρακος, τὴν κοιλάδα τοῦ Μόργου πλησίον τῶν ὄζολων λοκρῶν. Πόλεις ἀναφέρονται ἢ Ποτιδάνεια, τὸ Κροκύλειον, τὸ Τείχειον, ἢ Ἀπολλωνία καὶ ἢ πρωτεύουσα Αἰγίτιον, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις δὲν ἐξηκριβώθη. Τὸ Αἰγίτιον ἀπέχει τῆς θαλάσσης 80 σταδίους ἤτοι περὶ τὰς 3 ὥρας μάλιστα ἐφ' ὑψηλῶν χωρίων, ὑπὲρ τῆς πόλεως ἔκειντο λόφοι (Θουκ. Γ. 97). Ἄλλοι μὲν διατείνονται ὅτι ἔκειτο ὅπου εἶναι ἢ θέσις Παληοχωρὶ τῆς Βετολίστης. ἄλλοι δὲ πλησίον τοῦ χωρίου Λημνίστης ἐπὶ λόφου, ὑπερκειμένου τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ χειμάρρου Βετολίστης, ἄλλοι δὲ καὶ τὸ πιθανώτερον πλησίον τοῦ χωρίου Δέλγα καὶ τέλος ἄλλοι εἰς τὸ χωρίον Στρούζα τοῦ Λοιδωρικίου.

Ἡ μάχη ἐν Αἰγίτιῳ. Ἐν ἔτει 426 π. Χ. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης ἀναπέιθεται ὑπὸ Μεσσηνίων, οἰκούντων ἐν Ναυπάκτῳ, νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, πολεμίων ὄντων τῇ Ναυπάκτῳ, καὶ ἂν ἤθελε νικήσει αὐτούς, εὐκόλως καὶ τὸ ἄλλο ἡπειρωτικὸν ἤθελε προσχωρήσει εἰς τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων. Τὸ ἔθνος τῶν Αἰτωλῶν ἦτο μέγα καὶ μάχιμον, οἰκοῦν κατὰ κώμας ἀτειχίστους καὶ ταύτας διὰ πολλοῦ (εἰς μεγάλην ἀπόστασιν). Ἐνόμιζεν ὅτι δὲν θὰ ἦτο δύσκολον νὰ ὑποτάξῃ τὸ Αἰγίτιον, πρὸ τοῦ νὰ λάβῃ βοήθειαν. Ἐσκόπει πρῶτον μὲν νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Ἀποδοτῶν, ἔπειτα κατὰ τῶν Ὀφριονῶν καὶ τέλος κατὰ τῶν Εὐρυτάνων. Ὁ Δημοσθένης λοιπὸν μὲ τοὺς συμμάχους τοῦ Κεφαλλήνας, Μεσσηνίου καὶ Ζακυνθίου καὶ 300 Ἀθηναίους ἐπιβάντες τῶν πλοίων ἐστράτευσεν ἐναντίον τῶν Αἰτωλῶν. Ἐξεκίνησε δὲ ἀπὸ Οἰνεῶνα (Σουλὲ) τῆς Λοκρίδος καὶ συμμάχους τοὺς Ὀζόλας λοκρούς, ὡς ἔμοσκειούς καὶ ἐμπείρους τῆς χώρας τῶν Ἀποδοτῶν. Κατὰ πρῶτον ἐκυρίευσεν τὴν Ποτιδάνειαν, τὸ Κροκύλειον καὶ τὸ Τείχειον. Ἐβοήθησαν δὲ τοὺς Ἀποδοτούς οἱ Ὀφριονεῖς, οἱ Βωμιεῖς, καὶ Καλλιεῖς. Κατόπιν δὲ ὁ Δημοσθένης, χωρὶς νὰ περιμένῃ τοὺς λοκρούς, ἂν καὶ ἑστειρεῖτο ψιλῶν καὶ ἀκοντιστῶν, ὄρμᾳ κατὰ τοῦ Αἰγιτίου καὶ κατὰ κράτος κυριεύει αὐτὸ ὅι κάτοικοι ἐφυγον καὶ ἐκάθηντο ὑπεράνω τῶν λόφων τῆς πόλεως. Οἱ δὲ ἄλλοι Αἰτωλοὶ, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἔλθει εἰς βοήθειαν, συναθροισθέντες καὶ συνταχθέντες προσβάλλουσι τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἐφ' ὅσον μὲν αὐτοὶ ἐφώρμων κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, αὐτοὶ ὑπεχώρουν, ἐνῶ δὲ ἐπέστρεφον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸ Αἰγίτιον, πάλιν οἱ Αἰτωλοὶ ἐπέπιπτον κατ' αὐτῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἠνώχλουν τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι ὑφίσταντο περισσοτέρας ζημίας. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ τοξάρχου Χέρμωνος τοῦ Μεσση-

νίου, ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς ὀδηγὸς εἰς τοὺς ἀπείρους τῆς χώρας Ἀθηναίους, οὗτοι διεσκορπίσθησαν καὶ ἐμπειρόντες εἰς ἀνεκθάτους χαράδρας καὶ μέρη οἱ περισσότεροι καταστράφησαν. Οἱ Αἰτωλοὶ, ἄνδρες ταχύποδες, κατεδίωκον αὐτούς, καταφεύγοντας εἰς τὰ δάση ὅπου ἔθετον πῦρ καὶ ἔκαιον αὐτούς. Ἐφρονεύθη δὲ καὶ ὁ ἄλλος στρατηγὸς Προκλῆς· οἱ δὲ διασωθέντες κάτέφυγον εἰς τὴν Ναυπακτον καὶ ἐκεῖθεν ἐπλευσαν εἰς τὰς Ἀθήνας, πλὴν τοῦ Δημοσθένους, ὅστις παρέμεινεν ἐν Ναυπακτῶ, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο τὴν ὀργὴν τῆς Πολιτείας διὰ τὴν ἀτυχή ἔκβασιν τῆς ἐκστρατείας ταύτης (Θουκ. Γ'. 94—99),

Ἡ Ἀποδωτία κατέχει τὸ Α. μέρος τῆς Ναυπακτίας, ὀρίζεται πρὸς Α καὶ Ν τῆς Δωρίδος, ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζεται διὰ τοῦ ποταμοῦ Μόρονου, Δ. τῆς Πυλῆνης καὶ Προσχιῶ καὶ Β ὑπὸ τῆς Κλεπαῖδος καὶ Ὀφιοναίας, ἀποτελεῖται ἀπὸ 16 χωρία, 14 κοινότητας καὶ ἔχει πληθ. 5555 κατ. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἀνώμαλον, ἐν μέρει γόνιμον, καὶ σχεδὸν ἕλον ἐλατόφυτον καὶ δενδρόφυτον Προϊόντα κάστανα, μῆλα, κάρυα, γεώμηλα καὶ μέλι.

Πρωτεύουσα τῆς Ἀποδωτίας εἶναι ἡ Μεγάλῃ Λομποτινά. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὰς μεσαίας ΒΑ κλιτύς τῆς κορυφῆς Σύρτα τῆς Παπαδιάς ἐν μέσῳ ὁρέων ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον ἐπικλινοῦς καὶ χωματώδους ἐν ὕψ. 955 μ. Ὑπεράνω καὶ πέρας ἐκτείνεται δάσος ἐκ καστανεῶν, ἐλατῶν καὶ κέδρων. Ἐκ τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ βουνοῦ τὸ θέαμα εἶναι λαμπρὸν. Φαίνεται ὁ Κορινθ. κόλπος καὶ ἡ βορειὰ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῆς Ἀκροκορίνθου.

Οἱ κάτοικοι, προτοῦ ἰδρῶσαι τὴν Λομποτινά, πρότερον κατῴκουν εἰς τὴν θέσιν «Παλαιοχώρια καὶ Γεροντοκαρυὰ ἢ Τεῖχον», ὅπου, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς θέσεως, ἦτο τὸ ἀρχαῖον Τεῖχον, τὸ ἕτοιον εἶχε κυριεῦσει ὁ Δημοσθένης «... ἅμα τῇ ἔφ' ἄρας ἐπορεύετο εἰς τὴν Αἰτωλίαν. Καὶ αἰρεῖ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ Ποτιδανίαν καὶ τῇ δευτέρᾳ Κροκύλειον καὶ τῇ τρίτῃ Τεῖχον, ἔεινέ τε αὐτοῦ καὶ τὴν λείαν εἰς Εὐπάλιον τῆς Λοκρίδος ἀπέπεμψε. Θουκ. Γ'. 96». Ἡ θέσις αὕτη εἶναι 45' τῆς ὥρας ΒΑ τῆς Λομποτινάς, ὅπου, ὡς μυθολογεῖται, κατόκησαν πρόσφυγες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη μετὰ τὴν κατάληψιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡς καὶ τις Καναδὸς ἐλθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεῖ ὁ Καναδὸς κατεσκεύασε μίαν κρήνην. Μετὰ τὴν αὐξησιν τῶν οἰκογενειῶν οἱ κάτοικοι μετόκησαν περὶ τὸ 1550—1600 καὶ ἀπετέλεσαν τὴν ἤδη Λομποτινά. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ ὑπὸ

τράγου ἀνακάλυψις τῆς πηγῆς Μουκορίνης, κεκρυμμένης τότε ἐντὸς βάτου. Τὸ ὄνομα τοῦ τράγου ἐδόθη καὶ εἰς τὴν πηγὴν Μουκορίνα

Ὡς πρῶται οἰκογένειαι ἀναφέρονται Καναβοῦ, Σωτηραίων, Τριάντη, Παπαχρήστου (Γατάκη), Καρρά, Καλλιαμβάκου, Σαλούρου, Τσατσανάκου, Ζωητάκη, Ῥέππα, Πατούχα, Πετοῖνη, Σακελλάρη, Γιαπαμιχαλοπούλου, Παπαγεώργη, Καπορδέλη καὶ Χατζοπούλου.

Ὡς ἄρχοντες δὲ διετέλεσαν αἱ ἀντίζηλοι οἰκογένειαι Καναβοῦ καὶ Σωτηραίων, Χατζῆ, ἢ κυρὰ Τασοῦλα, Κ. Μανδέλλος καὶ Καναβογιάννης. Ἡ κυρὰ Τασοῦλα διέμεινεν εἰς τὴν πρό τινος κατεδαφισθεῖσαν οἰκίαν τοῦ Παπαγάκη Χατζοπούλου, ἦτο δὲ θυγάτηρ τοῦ Κύρ Ἀντώνη Καναβοῦ καὶ ἔλαβε σύζυγον τὸν ἐξ Ἀγρινίου Μεγαπάνον· ὁ πατήρ της ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ εἶχεν ὡς σωματοφύλακας 40 Ἀλβανούς· οὗτος ἐφονεύθη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τότε ἡ Κυρὰ Τασοῦλα, ὡς κληρονόμος, ἦλθεν ἐξ Ἀγρινίου καὶ κατέλαβε τὰ ἐν Δέλφα, Λιμνίστη καὶ Γρηγορίῳ τσιφλίκι· ὁ ἄρχων Καναβὸς πρόπαππος τοῦ πληρεξουσίου κ. Ἰ. Καναβοῦ ὡς ἀντιπρόσωπος καὶ αὐτὸς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ εἶχεν ὡς σωματοφύλακας 60 Ἀλβανούς. Ὁ Καναβὸς οὗτος προσκληθεὶς εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐφάνη πολὺ εὐφυῆς εἰς αὐτόν. Κατ' εἰλημμένην δὲ ἀρχὴν τοῦ Ἀλῆ νὰ ἐξαλείφῃ ἢ ἐκμηδενίσῃ πάντα εὐφύεστερον αὐτοῦ διὰ νὰ μὴ ὑπολογίσῃ ἀντιπάλους, ὑπῆρξεν ὁ στόχος τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ περὶ δολοφονίας αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἐκ τοῦ συνεδρίου εἰς σωματοφύλαξ τοῦ Ἀλῆ ἐκτύπησεν αὐτὸν διὰ λίθου εἰς τὴν κεφαλὴν, ἐξ ἧς ἀφηρέθη τμῆμα τοῦ ὄσπου τοῦ κρανίου, ὅπερ ἕμως συνεπληρώθη δι' ὄσπου κεφαλῆς κυνός. Κατόπιν ἀπειλητικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλῆ κατέφυγεν εἰς τὴν νῆσον Κάλαμον (Ἰθάκης), ὅπου ἐδηλητηριάσθη τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀλῆ· ἐσώθη ἕμως ἢ σύζυγός του.

Ὁ ἄρχων Κ. Μανδέλλος, πρόπαπος τοῦ Παν. Μανδέλλου εἶχε τσιφλίκι εἰς θέσιν Μάρω μεταξὺ τῶν χωρίων Λιμνίστης καὶ Νίσσαρι μετὰ τὸν πάππον τοῦ Ἀθ. Νικολοπούλου ἐκ Λιμνίστης.

Ὁ ἄρχων Καναβογιάννης εἶχεν υἱοὺς τοὺς Κωνσταντῖνον καὶ Θεοδωράκην. Οὗτος ἔλαβεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν του δικαίωματι τοῦ ἄρχοντος τὸ Κιλί, ὅπερ εἶναι θέσις μαγευτικὴ καὶ κατάφυτος ἀπὸ διάφορα δένδρα, τῶρα δὲ χρησιμεύει ὡς διαμονὴ παραθεριστῶν. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην τότε ὑπῆρχε Μονή. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς

ἄνω θέσεως ὑπὸ τῶν υἱῶν Καναβογιάννη, ὁ ἠγούμενος τῆς Μονῆς ἐπικαλεῖται τὴν προστασίαν τοῦ Ἁγ. Ἀλῆ, ὅστις ἀπέστειλεν ἕναν Δερβέναγαν, ὁ ὁποῖος διὰ δόλου κατὰ τὸ φαγητὸν ἐφόνευσε μὲν τὸν Κωνσταντῖνον, τὸν δὲ Θεοδωράκην ἀπήγαγεν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ἀπηγχονίσθη. Μετὰ τοῦτο ἡ μόνη ἀδελφή των ἐκληρονόμησε τὰ παρὰ τὴν θέσιν Σέλο κτήματά των. Αὕτη συνεζεύχθη τὸν Εὐδὴν ἀποκτήσαντα τὴν Τσόλεναν, ἐξ ἧς ἡ Ζαφείρινα μήτηρ τοῦ ἐκ Κοζίτσης Ζαφειροπούλου. Οἱ Καναβαῖοι οὗτοι κατόικουν ἐντὸς πύργου ἐκ τριῶν πατωμάτων, εἶχον δὲ γραμματέα των τὸν ἐκ Πλατάνου Ἁγ. Πρωτοπαπᾶν.

Ἐπίσης ἄρχοντες ἦσαν οἱ Σωτηραῖοι, διακείμενοι τότε κάτωθι τῆς θέσεως Ἁγ. Ἀθανάσιος, ἀντίπαλοι τῆς οἰκογενείας τῶν Καναβαίων. Ὁ Παναγιωτάκης Σωτηρόπουλος μὲ ἕν βυτίον πυρίτιδος ἀνετίναξε τὴν οἰκίαν τοῦ Καναβοῦ. Ἐφονεύθησαν τότε ἡ μάμμη τοῦ Δημ. Φαρμάκη. ἕν παιδίον καὶ δύο ὑπηρέται. Ἡ δὲ σύζυγος τοῦ Καναβοῦ ἐκ τῆς ἀνατινάξεώς εὐρέθη εἰς τὴν κάτωθι οἰκίαν τοῦ Καραγεωργοπούλου θηλάζουσα τὸ τέκνον τῆς. Οἱ Καναβαῖοι ἐπεδίωκον τὴν ἐξόντωνσιν τῆς οἰκογενείας τῶν Σωτηραίων, πλὴν ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν. Κατόπιν ὁ Καναβὸς ἐδηλητηριάσθη τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἁγ. Ἀλῆ εἰς Κάλαμον. Ὁ ἐγχώριος ὅμως στρατὸς ἀπέκλεισε τοὺς Σωτηραῖους πανταχόθεν. Οἱ ἀποκεκλεισμένοι εἶχον ἀρκετὰς τροφάς, πολεμοφόδια καὶ μίαν ὑπόνομον εἰς Κοῦκνα. Ἐπειδὴ δὲ δὲν παρεδίδοτο, ἐν καιρῷ νυκτὸς οἱ πολιορκοῦντες γύρωθεν τῆς οἰκίας ἐπεσώρυσαν πολλοὺς κλάδους δένδρων καὶ ἤναψαν αὐτοὺς σκοποῦντες νὰ πυρπολήσωσι τὴν οἰκίαν των. Οἱ Σωτηραῖοι τότε ἐζήτησαν διαπραγματεύσεις. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ πολιορκοῦντες ἐζήτησαν εἰς ἀντάλλαγμα τῆς σωτηρίας αὐτῶν τὴν παράδοσιν πολλῶν γροσίων καὶ τῆς πολυτίμου ποδιάς τῆς Παναγιωτάκηνας, κατασκευασθείσης ἐν Τυρνάβῳ, ὅτε ὁ Παναγιωτάκης Σωτηρόπουλος ἦτο γραμματεὺς τοῦ Βελῆ Πασᾶ, οἱ Σωτηραῖοι ἀγανακτήσαντες ἐφάνησαν μὲν ὅτι ἐδέχθησαν, ὅτε ὅμως ἀξιωματικὸς τις ἐκ Κοζίτσης ἐπλησίασε διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν ζητηθέντων ἐφονεύθη ὑπὸ τούτων. Ἐπειτα ἔκαμαν ἔξοδον καὶ ὁ μὲν Παναγιωτάκης κατέφυγεν εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου διεκρίθη ὡς περίφημος λαγουμιτσῆς, δηλ. κατασκευαστῆς ὑπονόμων καὶ ὡς φρούραρχος Κλεισόβης καὶ ἐφονεύθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ὁ δὲ πατήρ του, ἡ μήτηρ του καὶ ὁ ἀδελφός του Γεώργιος ἐφονεύθησαν εἰς τὸ ρεῦμα τῆς ἐκκλησίας.

Πρὸς Β τῆς Λομποτινᾶς μέγα καὶ λαθυρινθῶδες σπῆλαιον, ἔχον μίαν μόνον εἴσοδον καὶ ἀπροσπέλαστον λόγῳ τῶν γύρωθεν βράχων. Εἰς αὐτὸ τῷ 1821 κατέφυγον ὄλα τὰ γυναῖκόπαιδα τῆς Λομποτινᾶς καὶ διέμενον ἐπὶ ἓν ἔτος, ἀποκλεισθέντα ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου Ἀδδοῦλ, διαμένοντος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀθ. Καλιαμβάκου, καθ' ὅσον τότε ἡ Λομποτινὰ ἦτο ἔδρα διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας Κραβθάρων. Ἐνεκα τῆς ἐπὶ ἓν ἔτος εἰς τὸ σπῆλαιον ἐκεῖνο διαμονῆς τῶν κατοίκων κατεσκευάσθησαν ἐστίαι καὶ διάφορα οἰκιακὰ σκευῆ ἤδη σωζόμενα. Μετὰ παρέλευσιν ἔτους παρεδόθησαν εἰς τὸν Ἀδδοῦλ, ὅταν ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν συμπεριέλαβε καὶ τοὺς προκρίτους τοῦ χωρίου, τοὺς ὁποίους ἐφόνευσεν εἰς τὴν γέφυραν «Ρέρεσι» τοῦ Μόρου.

Ὅταν ἔμαθεν ὁ Ἀχμέτ Πρέβιστας, διοικητὴς τῆς Ἐπαρχίας Κραβθάρων ὅτι ὁ Κίτσος Τσαβέλλας, Νικ. Τσαβέλλας καὶ Ἰ Στράτος ἐκυρίευσαν τὰς ἐπαρχίας Λοιδωρικίου καὶ Μαλανδρινίου, κατεταράχθη καὶ ἔσπευσε νὰ ἀρπάσῃ ὅσα εὔρε γεννήματα καὶ τροφίμα καὶ νὰ κλεισθῆ ἓν Λομποτινᾶ. Ἐμελέτησε δὲ νὰ συλλάβῃ καὶ προκρίτους ἄλλων τινῶν χωρίων, ἀλλ' οὗτοι ἐπρόφθασαν καὶ ἐπεκαλέσθησαν ἓν καιρῷ τὴν βοήθειαν τῶν στρατευσάντων ὁμογενῶν, οἵτινες καὶ αὐτοὺς κινδυνεύοντας ἔσωσαν καὶ τὴν Λομποτινᾶν ἐπολιόρησαν. Ἄμα ἔμαθον τὴν πολιορκίαν ταύτην οἱ ἐν Ναυπάκτῳ Τούρκοι ἐξεστράτευσαν 250 εἰς βοήθειαν· ἀλλ' ὁ Ἰ. Φαρμάκης καταλαβὼν τὴν θέσιν Σκοποῦ, ἐματαίωσε τὸ σχέδιον. Ἐπειδὴ ἤλθον ἀγγελία εἰς τοὺς πολιορκητάς ὅτι οἱ Τούρκοι ἐκ Πατρατσικίου (Ἰπάτης) ἤρχοντο κατ' αὐτῶν, τότε ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν κατέλαβον τὰς ἐμπροσθινὰς θέσεις πρὸς τὴν Ἀλογόβρυσιν, ἄλλοι δὲ ἐτοποθετήθησαν κατὰ τὴν Ὄξυαν πρὸς ἀντίστασιν. Οἱ ἐν Λομποτινᾶ ὅμως ἐχθροί, ἐμψυχωθέντες ἐκ τῶν κινήματων τούτων, ἐξώρμησαν τὴν 14 καὶ 16 86ρίου 1822 κατὰ τῶν πολιορκούντων, κατεχόντων τὸ Μυρμηγκάκι καὶ ἐπολέμησαν, ἀλλ' ἐπανήλθον εἰς τὴν Λομποτινᾶν κακὴν κακῶς, ἀφήσαντες κατὰ τὰς δύο ταύτας μάχας 50 νεκροὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Πρέβιστα. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὴν Ὄξυαν, ἀπέκρουσαν τοὺς ἐκ Γαρδικίου 1500 Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἐπανήλθον ἐκεῖ.

Οἱ ἐν τῇ Λομποτινᾶ πολιορκούμενοι βλέποντες ὅτι εἰς μάτην ἀνέμεναν ἔξωθεν βοήθειαν, ἀπεφάσισαν νὰ διασωθῶσιν εἰς Ναύπακτον φεύγοντες κατὰ τὴν 22 86ρίου πολὺ πρῶτ' ἐξῆλθον, ἐνῶ ῥαγδαίως ἐβρεχε. Ἀργὰ ἔμαθον οἱ Ἕλληνες τὴν φυγὴν των, ἔτρεξαν

κατόπιν των, ἐφόνευσαν 100 καὶ συνέλαβον ζωντανούς περισσοτέρους, μεταξύ αὐτῶν καὶ τὸν Ἀχμέτ Πρέβιςταν, ἔλαβον δὲ καὶ πλούσια λάφυρα· οἱ δὲ λοιποὶ περὶ τοὺς 150 διεσώθησαν εἰς Ναύπακτον. Ἀφοῦ ἔμαθον οἱ ἐν Γαρδικίῳ Τούρκοι τὴν φυγὴν τῶν ἐν Λομποτινᾷ ὁμοφύλων των ἐπανήλθον εἰς Πατριτσίκι καταδιωχόμενοι.

Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν οἱ Τούρκοι ἀπεχώρησαν ἀπὸ τὰ ὄρεινὰ χωρία ἐκλείσθησαν εἰς Ναύπακτον, ὁ Φαρμάκης τότε καὶ τινες ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἐτήρουν φρουρὰς εἰς τὴν πρὸς Λομποτινὰν ἄγουσαν ὁδόν, ἵνα ἐμποδίσωσι τυχὸν ἐπάνοδον τῶν Τούρκων. Οὗτοι ὅμως προφασισθέντες ὅτι θὰ ἀνεχώρουν εἰς Εὐπάλιον, ἔρχονται διὰ τοῦ ποταμοῦ Μόρνου ἀπὸ Μαραφέντι εἰς τὴν θέσιν «Γρηᾶς ρευμα». Εἰς Γρηᾶς ἀλῶνι ἐγένετο ἡ πρώτη σύγκρουσις τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τῶν Τούρκων μετὰ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ ἀπεχώρησαν πρὸ τοῦ κυρίου σώματος. Τὴν νύκτα οἱ Τούρκοι διέμειναν εἰς τὸ Ζορμπᾶ χάνι. Ὁ Φαρμάκης συλλέξας περὶ τοὺς 70 ἐξ Ἀμωράνης καὶ Βετολίστης καὶ παρὰ τὴν θέσιν Τσακκαλάκι τῆς περιφερείας Λομποτινᾶς κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀπέκρουσε τοὺς Τούρκους, διακηρύττοντας ὅτι ἐφοβήθησαν ἕνα καθαλάρη «Ἁγίον Γεώργιον». Τότε οἱ Τούρκοι ἤλθον εἰς τὸ ἄνωθι τῆς Παπαδιάς ὁροπέδιον, ὀπότεν ἔφυγον λαβόντες τὴν διὰ τῆς Σίμου εἰς Τριχωνίαν ἄγουσαν ὁδόν.

Ἐκ Πλατάγου ἐρχόμενος ὁ βασιλεὺς Ὁθων καὶ ἡ Ἀμαλία κατέλυσαν εἰς τὴν οἰκίαν Σωτηραίων. Οἱ βασιλεῖς ἐθαύμασαν τὸ ὠραῖον τοπεῖον «Λακκοῦλα», τὸ ὅποιον εἶναι μαγευτικὸν καὶ κατὰ τὸ θέρος τερπνὸς περίπατος τῶν κατοίκων καὶ παραθεριστῶν.

Ἡ Λομποτινὰ ἔχει κατὰ τὸν χειμῶνα κλίμα ψυχρὸν, τὸ θέρος δροσερὸν καὶ υγιεινόν. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ θέρος πολλοὶ ἐκ Ναυπάκτου καὶ Πατρῶν παραθερίζουσι. Προϊόντα κτηνοτροφικά, μέλι, κηρός, φασόλοι, γεώμηλα, μῆλα, κάστανα καὶ κάρυα. Κρήνη εἶνε αἱ ἐξῆς Μπουκορίνα, Φονιάς, Φάτς, Δάφνη, ὁ Ἅγιος Νικόλαος καὶ τὸ Σκληθρον. Ὑδωρ ψυχρὸν, ἐλαφρὸν, εὐγεστον καὶ υγιεινόν. Φονιάς ὠνομάσθη διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Αὕτη ἡ κρήνη μετὰ τὸ δάσος τῶν καστανεῶν ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἀνδριβίστης Μία γυνὴ ἐκ Λομποτινᾶς συλλέγουσα κάστανα ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Ἀνδριβίστης. Τότε οἱ κάτοικοι τῆς Λομποτινᾶς συμφώνως μὲ τοὺς τότε ἰσχύοντας νόμους τοῦ δικαίωματος τοῦ ἰσχυροτέρου ἐξεδίωξαν τοὺς κατοίκους Ἀνδριβίστης καὶ κατέλαβον τὸ ἐν λόγῳ δάσος. Μπουκορίνα ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀμωνύμου τράγου, ὅς

ἀνεκάλυψε τὴν πηγὴν. Κρήνη Φάτς ὠνομάσθη, διότι κατὰ τὸ 1840 ἐγένετο καθίζησις τοῦ χώρου, καθ' ἣν κατεστράφησαν μετ' ἄλλου καὶ ἡ οἰκία τοῦ Φάτσου. Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ καθίζησιν ἐξηφανίσθησαν αἱ ἐκκλησῖαι Ἁγιος Εὐθύμιος καὶ Ἁγιος Νικόλαος.

Ἡ Λομποτινὰ ἔχει 200 οἰκογενεάς καὶ περὶ τοὺς 1000 κατοίκους. Ἦδη χάριν τοῦ εἰσρέοντος χρυσοῦ ἤρχισαν οἱ κάτοικοι νὰ κτίζωσιν εὐπροσώπους οἰκίας. Ἐκάστη οἰκία περιβάλλεται ὑπὸ ἀγροκηπίου μὲ ὀπωροφόρα δένδρα, καστανάς, μηλέας, κερασέας, δαμασκηνέας, κορομπιλέας, κυδωνέας καὶ καρυάς. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ χωρίου διέρχεται εὐρεῖα ὁδός, ἐκατέρωθεν τῆς ὁποίας εἶνε τὰ μαγαζεῖα.

Ἐκκλησία. Κατὰ τὴν ἐν λόγῳ καθίζησιν κατέπεσε καὶ ἡ ἐκκλησία Ἁγία Παρασκευή. Ἐν ᾧ οἱ κάτοικοι διενοοῦντο νὰ μεταφέρωσιν αὐτὴν εἰς τὸν ἤδη χώρον τοῦ σχολείου, ἡ Ἁγία Παρασκευή, κατὰ παράδοσιν, παρουσιάσθη καθ' ὕπνον εἰς τινα πρόσωπα καὶ ἠξίωσε τὴν εἰς τὸ ἴδιον μέρος ἰδρυσιν τῆς ἐκκλησίας· ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἐπειδὴ ὅμως αὕτη ἦτο μικρά, σκοτεινὴ καὶ ἀνεπαρκής, τὸ δὲ ἔδαφος μὴ στερεόν, διὰ τοῦτο πρὸ ἐτῶν ἤρχισαν τὴν κατασκευὴν νέας, μεγαλοπρεποῦς καὶ εὐπροσώπου ἐκκλησίας ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς μὲ λαξευτοὺς λίθους, ἧτις ἐπερατώθη τῷ 1818. Αὕτη ἰδρύθη εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωρίου καὶ ἐπὶ ἐδάφους ὀμαλοῦ καὶ στερεοῦ, ἔχει δὲ δύο νέους κώδωνας 200 ὀκάδων ἕκαστος. Ἡ παλαιὰ κατηδαφίσθη μένει μόνον τὸ ἱερόν, ἐν ᾧ διατηρεῖται μία κανδήλα. Πανήγυρις τῆ 26 Ἰουλίου.

Πρωτοφανὴ ζῆλον καὶ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀνάγερσιν τοῦ νέου κτιρίου οἱ κάτοικοι ἐπέδειξαν ὑποδληθέντες καὶ εἰς προσωπικὴν ἐργασίαν. Εἰς τὴν ταχύτεραν μεγαλοπρεπὴ οἰκοδομὴν τοῦ κτιρίου παρὰ πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ὕλικὴ συνδρομὴ τῶν μεταναστῶν, οἱ ὅποιοι ἔστειλαν 240 χιλ. Τῆ συνδρομῇ αὐτῶν ἐγένετο κατὰ τὸ 1919 μεγάλη δεξαμενὴ ἀνωθι τοῦ χωρίου. Ἐπίσης αὐτοὶ ἀπέστειλαν καὶ ποσὰ τινὰ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑδραγωγείου Κοζίτσης.

Ἐξωκκλήσια εἶναι τὰ ἐξῆς ὁ Ἁγ. Κωνσταντῖνος, Ἁγ. Γεώργιος καὶ Ἁγ. Ἀθανάσιος. Νεκροταφεῖον. Τοῦτο κεῖται ἐν τῇ ὠραίᾳ θέσει Λακκοῦλα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ θέσις αὕτη χρησιμεύει ὡς τερπνὸς θερινὸς περίπκτος, ἡ ὑπαρξίς τοῦ νεκροταφείου εἰς τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ὄλως ἀντικρὺς πρὸς τὸν ἀνω σκοπόν, διὰ τοῦτο μελετᾶται ἡ μεταφορὰ αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν Μπολύκινον 5' τῆς ὥρας μακρὰν τοῦ

χωρίου. Διὸ προέβησαν οἱ κάτοικοι εἰς τὴν τελείαν ἰσοπέδωσιν καὶ ἀναδάσωσιν τοῦ χώρου,

Δημ. σχολεῖον. Τὸ κτίριον τοῦ δημ. σχολείου εἶναι παλαιοῦ ρυθμοῦ μετ' εὐρείας αὐλῆς. Ἐπειδὴ εἶναι ἀνεπαρκῆς διὰ τὴν λειτουργίαν ἐξαταξίου δημ. σχολείου, διὰ τοῦτο μελετᾶται ἡ ἀνέγερσις νέου τοιοῦτου μεγαλοπρεποῦς, διὸ θὰ διατεθῆ ὑπόλοιπόν τι ποσὸν ἐκ τοῦ ἀποσταλέντος ὑπὸ τῶν μεταναστῶν διὰ τὴν ἐκκλησίαν,

Οἱ κάτοικοι εἶναι γεωργοί, κτίσται, κτηνοτρόφοι, οἱ ὅποιοι παραχειμάζουσιν εἰς Κονταρᾶν τῆς Ναυπακτίδος καὶ πολλοὶ μετανάσται, οἱ ὅποιοι ἄρδην μετέβαλον τὴν κοινωνικὴν καὶ ὕλικὴν κατάστασιν. Ἐσχάτως βελτιοῦται ἡ πνευματικὴ κατάστασις. Μᾶλλον εὐποροὶ λόγῳ τῆς μεταναστεύσεως καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Εἶναι φύσει διασκεδαστικοί. Καθ' ἑκάστην Κυριακὴν γίνονται διασκεδάσεις. Τὸ γυναικεῖον φύλον εἶναι ὠραῖον καὶ ἔχει νεωτεριστικὴν περιβολὴν καὶ εὐηγμένους τρόπους.

Ἡ Λομποτινὰ εἶναι ἔδρα διταξίου δημ. σχολείου ἄρρένων, κοινοτικοῦ γραφείου, τηλεγραφείου καὶ ταχυδρομείου, Εἰρηνοδικείου, ἰδρυθέντος τῷ 1836. εἰς τὸ ὅποιον ὑπάγεται ἡ Ὀφιοεῖα, συμβολαιογραφείου καὶ ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ. Ἡ ταχυδρομικὴ συγκοινωνία διενεργεῖται ἐξἄκεις τῆς ἐβδομάδος μετὰ τὴν Ναύπακτον. Τηλεφωνικῶς συνδέεται μετὰ ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία τῆς Ἀποδωτίας, μετὰ τὴν Ὀφιοεῖαν καὶ Κλεπαῖδα. Συνδέεται διὰ βατῆς ὁδοῦ μετὰ τὴν Ναυπακτίαν. Εἶναι ἡ δίοδος τῆς Ὀφιοεῖας καὶ μέρος τῆς Κλεπαῖδος. Ἡ συγκοινωνία κατὰ τὸν χειμῶνα ἔνεκα τῶν χιόνων διακόπτεται. Μόνον δὲ αὕτη οὐδέποτε θὰ διεκόπτετο. ἐὰν τυχόν ποτε νέα ὁδὸς συνετελεῖτο παραποταμίως δεξιᾷ τοῦ Ποταμάκι ὑποκάτω τῶν χωρίων Κοζίτσης, Χωμόρης καὶ Βονώρτης, ὁπότε θὰ ἦγοῦτο μετὰ τὴν ὁδὸν Πλατάνου—Ναυπάκτου.

Οἱ ἐξῆς μετοικήσαντες διαμένουσιν εἰς τὰς ἐξῆς πόλεις. Ἐν Ναυπάκτῳ οἱ κ. Ἰω. Καναβός, Γ. Ἀναστασόπουλος, Κ. Χατζόπουλος, Ἀχ. Χατζόπουλος, Γ. Ζαρμακούπης, Ἐ. Ζαρμακούπης, Δ. Κωστογιάννης, Νικ. Ἄριστ., Ἰωάν. καὶ Βασ. Πατουχαῖοι. Ἐν Πάτραις οἱ κ. Νικ. Παπαπάνος, ἰατρὸς διατηρῶν κλινικὴν, Κ. Παπανδρέδουλος, Δημ. Κωνστ. καὶ Γεωρ. ἀδελφοὶ Σούλου, Γεωργ. Κωνστ. καὶ Ἀθ. Λ. Σούλου καὶ Νικ. Καπορδέλης. Ἐν Ἀθήναις Ἄριστ. καὶ Ἀθ. Χατζόπουλοι, Ἰω. Τριανταφυλλόπουλος καὶ Ἰω. Μανδέλλος, συνταγματάρχης τῆς ἐπιμελητείας. Ἐν Μεσολογίῳ

Μιχ. Μπισπίκης, Δημ. Παπαγεωργίου καὶ Δ. Σακελλάρης· καὶ ἐν Λαυρείῳ οἱ ἀδελφοὶ Ἄνδρ. Πανουργιᾶ.

Ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Πρὸς ΒΔ τῆς Λομποτινᾶς ἐν μέσῳ δάσους καὶ εἰς περιβλεπτον θέσιν κεῖται ἡ διαλυθεῖσα Μονὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῷ 1833, ὁπότε μοναχοὶ ἦσαν ὁ Ἄνθιμος καὶ Εἰρήνη Μπαράκου, Αὕτη ἰδρύθη τῷ 1804 ὑπὸ τινος ποιμένος Δαμιανοῦ ἐκ Κουτουλιστίων, θεοσεβοῦς καὶ φιλοπάτριδος. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει τὰ ἐξῆς· οὗτος πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του εἶδε κατ' ὄναρ τὸν Ἁγιον Δημήτριον, ὅστις παρήγγειλεν εἰς αὐτόν, ὅπως τὴν ἐπερχομένην ἀνοιξιν ἐπιστρέψῃ ἐξ Ἁγρινίου, ὅπου μετέβη γὰρ παραχειμάση, καὶ κτίσῃ Μονὴν εἰς τὸ ὑποδειχθὲν μέρος, ὅπου θὰ ἀσκητεύσῃ. Πράγματι ὁ Δαμιανὸς ἐπιστρέψας ἐξ Ἁγρινίου ἔκτισε τὴν Μονὴν· ἄλευρα μὲν διὰ τοὺς κτίστας ἔλαθε παρὰ τοῦ Ἁγ. Καναθοῦ, παρ' ᾧ ἐπεφάνη κατ' ὄναρ ὁ Ἅγιος Δημήτριος, χρήματα δὲ παρὰ τοῦ Ἁγ. Πασᾶ κατὸ πιν ἐμφανίσεως τοῦ Ἁγίου καὶ εἰς ἐκεῖνον· ὁ Ἁγ. Πασᾶς ἔδωκεν εἰς τὴν Μονὴν ὄλον τὸν πλησίον τῆς Γαυρολίμνης χώρον· εἰς αὐτὴν τῶρα μονάζει εἰς μοναχός, πρῶην ποιμήν, διότι ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη ἐκ πλημμύρας εὐρεθεὶς εἰς ἓνα χεῖμαρρον ἀναβάς εἰς ἓνα μέγαν λίθον.

Μικρὰ Λομποτινᾶ. Κεῖται εἰς τὰς ΝΔ ἀκροτελευταίας ὑπωρείας διακλαδώσεως τοῦ ὄρους Τρικῆθου ἐν μέσῳ δύο χειμάρρων, οἱ ὅποιοι τριγωνοειδῶς ἐνοῦνται ὑποκάτω τοῦ χωρίου καὶ ἀποτελοῦσιν ἐν τῇ γενέσει του τὸν Κάκαθον ἢ ποταμάκι, ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, χωματώδους καὶ πάσχοντος καθιζήσεις. Τὸ ἄνω μέρος εἶναι γυμνόν, πρὸς ΒΑ κατασταναεῶν, Παράγει κάστανα, κάρυα, μῆλα, φασιόλους, γεώμηλα καὶ τριφύλλιον. Πηγὴ μία μὲ τρεῖς κρουνοῦς· οἰκογένεια 80· αἱ οἰκίαι περιβάλλονται ὑπὸ κήπων καὶ ἀγρῶν μὲ ὀπωροφόρα δένδρα. Ἡ ὕδρευσις γίνεται ἐκ τῶν χειμάρρων. Ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, Διάκοσμος ἀναλόγως ἐπαρκής. Νεκροταφεῖον ὀπισθεν τῆς ἐκκλησίας. Κτίριον δημ. σχολείου λαμπρόν, συνέχεται μὲ τὴν ἐκκλησίαν· οἱ κάτοικοι γεωργοί, ἐργατικοὶ καὶ μετανάσται· ὄλλοι οἰκογένεια παραχειμάζουσιν ἐν Ναυπάκτῳ· Ἡ συγκοινωνία ἐν καιρῷ χειμῶνος ἀθλία. Εἶναι ἡ δίοδος τῶν κατοίκων Ὀφιονείας καὶ ἐν μέρει τῆς Κλεπαῖδος εἰς Ναύπακτον.

Πόδος. Κεῖται εἰς τὰς Β μεσαίας κλιτύς τῆς Παπαδιᾶς ἐν μέσῳ δύο λόφων ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς καὶ χωματώδους, οἱ

δποῖοι εἰς τὸ κάτω ἄκρον σχεδὸν ἐνοῦνται καὶ σχηματίζουσι μικρὸν ἐπίπεδον μέρος, ὥστε παρουσιάζει πράγματι ὄψιν ἀμφιαθητρικὴν. Κομφὸν καὶ μαγευτικὸν χωρίον ἐν καιρῷ ἀνοίξεως καὶ θέρους. Χειμῶν μετρίως ψυχρὸς· θέρος δροσερόν· ὑπεράνω τοῦ χωρίου ἐλατῶν ὕδωρ ψυχρόν. Προϊόντα ἀραβόσιτος, φασιόλοι, γειώμηλα, μῆλα, μέλι, κάστανα καὶ κάρυα· οἰκογένεια: 40· οἰκίαι μὲ κήπους, καὶ ἀγροὺς ἀραιαί. Ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Διάκοσμος πενιχρός. ἔξωκλήσια 3· οἱ κάτοικοι κτίσται, γεωργοί, ἐργατικοί, 20 μετανάσται. Εἶναι ἡ δίοδος τῆς Κλεπαῖδος εἰς Ναύπακτον. 15 οἰκογένεια ἐργατικὰ παραχειμαζοῦσιν εἰς Ναύπακτον καὶ Μακρυεῖαν. Πανήγυρις τῆ 23 Ἀπριλίου. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου ΒΑ ὑπάρχει ὠραία ἐπίπεδος θέσις μὲ πλατάνους καὶ κρήνην λιθόκτιστον, ὅπου καὶ τὸ μόνον μαγαζεῖον τοῦ χωρίου, σταθμὸς τῶν διαδρατῶν. Ἡ θέσις αὕτη προήλθεν ἐκ μεγάλης καθιζήσεως πρὸ πολλῶν ἐτῶν· ὑπάρχει φόβος μήπως ἡ θέσις αὕτη μέχρι τῆς θέσεως εἰκόνημα ὑποστῇ τὴν αὐτὴν τύχην.

Πρὸ 100 ἐτῶν ἦσαν 10 οἰκογένεια. ἀρχαιότεραι εἶναι αἱ ἐξῆς Παπανδραῖοι, Κούλιας, Χωραφᾶ, Τσατσαῖοι, Παναγιωτόπουλοι, Βελαῖοι, Ἀναστασόπουλοι (πρῶν Ἰωάννου).

Κοζίτσα. Εἶναι ἐκτισμένη ἐντὸς λεκάνης, ἐκατέρωθεν σχηματιζομένη ὑπὸ δύο λόφων ἀκροτελευταίων τῆς κορυφογραμμῆς «Ἀηλιάς», συγκροτήματος τοῦ Ἀρδίνι καὶ ἀπέναντι τῶν δυτικῶν ἀποκρήμνων κλιτύων τοῦ ὄρους Τσεκοῦρι, ἀφ' οὗ χωρίζεται διὰ χειμάρρου, ὥστε μόνον εἶναι δρατὴ, ὅταν φθάσῃ τις εἰς τὴν κορυφογραμμὴν δυτ. λόφου, ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον κατωφεροῦς καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 7 τμήματα πλησίον ἀλλήλων.

Τὸ νῦν χωρίον δὲν ὑπῆρχε καθ' ἣν ἐποχὴ ἰδρύθη ἡ Μονὴ τῶ 1456, ἀλλ' ὑπῆρχεν εἰς θέσιν «Παληγοχωρί» πρὸς ΒΑ πέραν τοῦ χειμάρρου καὶ εἰς Δ ἐσχατιας ὑπωρείας τοῦ Τσεκοῦρι, ὅπου εἶναι ὀλίγα κτήματα τῶν κατοίκων καὶ ὅπου τότε κατόικον περίπου 10 οἰκογένεια γεωργικὰ καὶ ποιμενικὰ, καταγόμενα, ὡς ἡ παράδοσις ἀναφέρει, ἐκ Κονίτσης τῆς Ἠπείρου. Ἴσως κατόπιν μετὰ τὴν ἱδρυσιν τῆς Μονῆς μετόκησαν εἰς τὸ νῦν χωρίον, τὸ ὅποιον μετωνομάσθη Κοζίτσα ὑπὸ Ἠπειρωτῶν καὶ Πελοποννησίων. Ἀρχαιότεραι οἰκογένεια ἀναφέρονται οἱ Ζαφειραῖοι. Πασχαλαῖοι, Ραῖκαῖοι, Πλουμαῖοι, Παπαῖωννιδαῖοι, Ντουραῖοι, Σκουραῖοι, Κοτρωαῖοι καὶ Γεροπαπαδαῖοι.

Ὁ χειμῶν ψυχρὸς· θέρος καυστικόν· ἐδάφος ἄγονον· ὀλίγοι

ἀγροὶ καὶ ἄμπελοι κείνται ἐκατέρωθεν τοῦ χωρίου, τὸ ὅποιον εἶναι ἐν τῶν ἀγονεστέρων καὶ πενεστέρων χωρίων τῆς Ἐπαρχίας. Πηγαὶ 5 μὲ ὕδωρ μετρίως ψυχρόν. Σύγκειται ἐξ 140 οἰκογενειῶν ἐκάστη οἰκία μὲ ἀγροκήπιον. Ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ σχολεῖον κείνται εἰς τὸ ΒΑ μέρος ἐπὶ ἐπιπέδῳ λόφου. Τὸ Νεκροταφεῖον ὀπισθεν τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησία κοσμεῖται ὑπὸ ὠραίου εἰκονοστασίου ἐκ ξύλου καρυᾶς, ἀριστα ἐπεξεργασμένου καὶ πεποικιλμένου. Εἶναι τὸ πρῶτον εἰς τὸ εἶδός του ἐν Ναυπακτίᾳ Κατεσκευάσθη τῷ 1748 Ἐκ τῶν κατοίκων τὰ τρία τέταρτα εἶναι ῥάπτται Ἑλληγ. ἐνδυμάτων ἀνὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, Αἰγιάλειαν καὶ Ἀχαΐαν. 5 μετανάστ. ὀλίγοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοί· οἱ λοιποὶ. ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐργατικοί· Ἐν γένει οἱ κάτοικοι ὀλίγας ἡμέρας τοῦ ἔτους μένουσιν εἰς τὰς οἰκίας των. 50 οἰκογένειαι παραχειμάζουσι περίξ τῆς Ν υπάκτου, ἐν Μακρυνείᾳ καὶ Αἰγίῳ.

Ὅταν οἱ ῥάπτται ἀνὰ δύο ἀπέρχονται δι' ἐργασίαν μεταχειρίζονται εἰς τὰς ἀναμεταξύ των συνομιλίας, πρὸς μὴ κατανόησιν τῶν ἐνοίκων, ὅπου ῥάπτουσιν, ἰδιαιτέραν δυσνόητον, τὴν λεγομένην «Ῥάφτικη», ἣτις εἶναι παραφθορὰ τῆς Ἀλθιανο-βουμανο-τουρκικῆς γλώσσης καὶ κληρονομικῆ. Σεμνύονται δὲ διότι ἔχουσι ταιαύτην διάλεκτον.

Εἰς τὸ ἄκρον Δ τοῦ χωρίου διέρχεται ὁδὸς τῆς Κλεπαῖδος εἰς Ναύπακτον.

Ἱερὰ Μονὴ Κοζῆτσης. Ἡ Ἱερὰ αὕτη Μονὴ «Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου τῆς Ἀμπελακιωτίσσης» κείται ὑπεράνω τοῦ χωρίου Κοζῆτσης ἐν λαμπρᾷ ἐπιπέδῳ τοποθεσίᾳ ἐν μέσῳ λόφου τῶν ΝΑ μεσαίων ἐλατοφύτων κλιτύων τῆς κορυφογραμμῆς «Ἀηλιάς», συγχροτήματος τοῦ Ἀρδίνι καὶ ἀπέναντι τοῦ ὄρους Τσεκουρι.

Ἐν μέσῳ εὐρέως περιβόλου περιτετοιχισμένου κείται ὁ μικρὸς ναός, γύρωθεν δὲ διάφορα δένδρα, ἄλλαι οἰκοδομαὶ καὶ περίξ ὁ κῆπος καὶ ἡ ἄμπελος τῆς Μονῆς,

Ἡ Μονὴ αὕτη ἰδρύθη τῷ 1456, ὡς δηλοῖ ἡ πλάξ ἄνωθι τῆς θύρας τῆς Μονῆς ἐπὶ ἡγουμένου Θεοφίλου. Ἐν αὐτῇ ὑπάρχει ἡ ἀγία εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἔργον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ἡ ὁποία πρότερον μὲν ἀνήκεν εἰς τον ἐν Ἀμπελακίσις ναόν, κατόπιν δὲ ριφθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὸν Πηγεῖον ποταμόν, ὑπο ὑπερφυσικὰς συνθήκας ἀνευρέθη τῇ 15 Αὐγούστου 1455 ἐντὸς τῶν κλάδων γηραιᾶς δρυὸς ἐν τῷ ἄνω περιβόλῳ. τότε δασοφύτῳ, ὑπὸ ποιμένος τινός, ὀδηγηθέντος ὑπὸ λάμψεως τινος.

Ἔτι δὲ ἐν αὐτῇ ὑπάρχει ἡ δεξιὰ θαυματουργὸς χεὶρ τοῦ ἱερομάρτυρος Πολυκάρπου, ἐπισκόπου Σμύρνης, γεννηθέντος τῷ 73 μ. Χ. καὶ ὑποστάντος τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τῇ 23 Φεβρουαρίου 167 μ. Χ. ἐπὶ αὐτοκράτορος τῆς Ῥώμης Μάρκου Αὐρηλίου. Αὕτη ἠργυρώθη τῇ 1ῃ Μαΐου 1792 δι' ἐξόδων τοῦ δαιωτάτου Γρηγορίου ἱερομονάχου ἐκ Πλατάνου, τῆς οἰκογενείας Δεδοπούλου ὑπὸ τοῦ χρυσοχοῦ Παναγιώτου ΔαμIANOπούλου ἐκ Κοζίτσης καὶ φυλάσσεται ἐντὸς ἀργυρᾶς λάρνακος μετ' ἄλλων λειψάνων τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος, Χαραλάμπους, Ἀνδρέου καὶ Παρασκευῆς· ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τοῦ πήχους, ἧτοι τῆς ὠλένης, κερκίδος, καρποῦ καὶ μετακαρπίου τῶν φαλάγγων ἧτοι τῶν δακτύλων συνηνωμένων καὶ εὐλογούντων. Ἡ αἰδέσιμος αὕτη χεὶρ κληρονομικῶ δικαιώματι κατεῖχετο παρὰ χήρας τινος γυναικὸς ἐν Σμύρνῃ. Δύο μοναχοὶ τῆς ἁνω Μονῆς περιερχόμενοι τὴν Μακεδονίαν, Θράκην καὶ Μ. Ἀσίαν πρὸς συλλογὴν ἐράνων παρ' αὐτῆς ἠγόρασαν τὸ πολύτιμον ἅγιον κειμήλιον.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀνευρέσεως τῆς εἰκόνης τῆς Θεομήτορος ἡ Ἁγία ἡμῶν ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν ἐπέτειον τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τὴν 15 Αὐγούστου. Ἐκτοτε κατὰ τὴν θρησκευτικὴν ταύτην πανήγυριν ἐξακολουθεῖ νὰ συρρέῃ πλῆθος προσκυνητῶν. Ἔτι δὲ πανηγυρίζει καὶ τὴν 23 Φεβρουαρίου, ἐπέτειον ἐορτῆν τοῦ θανάτου τοῦ ἱερομάρτυρος Πολυκάρπου, διότι κατέχει τὴν θαυματουργὸν χεῖρα Αὐτοῦ.

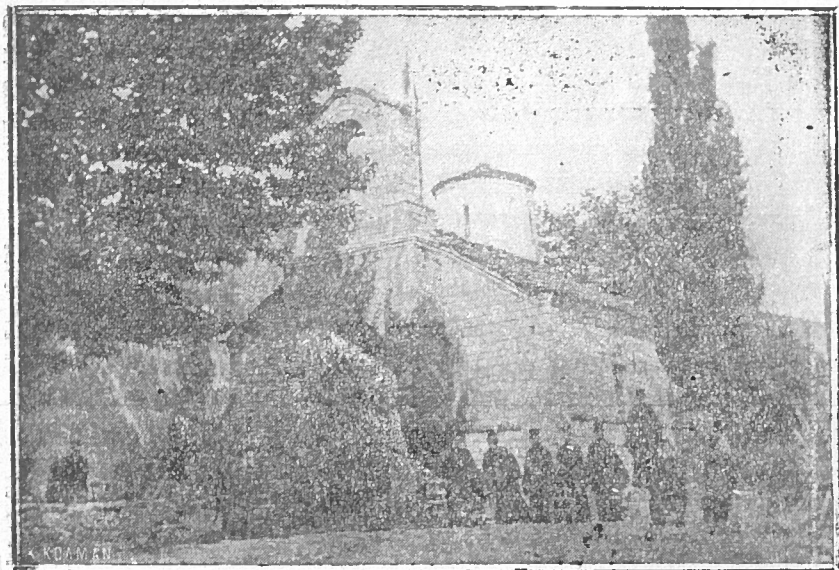
Ἔνεκα τῆς ιδιότητος ταύτης ὄχι μόνον ἡ Ναυπακτία, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπαρχίαι Μεσολογγίου, Τριχωνίας, Δωρίδος καὶ Παρνασσίδος προσκαλοῦσι τὸν ἠγούμενον τῆς ἁνω Μονῆς μετὰ τῆς αἰδεσίμου ἁνω χειρὸς ἐπικαλούμεναι τὴν βοήθειαν τοῦ Ἁγίου· διὸ ἀπολαύει ἀμερίστου σεβασμοῦ καὶ μεγάλης εὐφημίας.

Ἡ ἱερὰ αὕτη Μονὴ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ Ἑλλ. ἐπαναστάσεως δὲν ὑστέρησε καὶ αὕτη ποικιλοτρόπως νὰ προσφέρῃ τὴν ὑπηρεσίαν της. Πάντοτε διακρίνεται διὰ τὸν ἔνθερον θρησκευτικὸν ζῆλον καὶ ἀρετὴν, ἐκπληροῖ τελείως τοὺς ἔθρους τῶν Μονῶν καὶ διατηρεῖ ἀκεραίαν καὶ ἀλώβητον τὴν ὑπόστασίν της. Ἐν αὐτῇ ἰδιαζόντως βασιλεύει ἄκρα ὁμόνοια καὶ ἀγάπη.

Εἶναι μία ἐκ τῶν πενεστέρων Μονῶν τοῦ Βασιλείου καὶ κέκτηται ἀνεπαρκῆ πρὸς τὰς σημερινὰς ἀπαραιτήτους ἀνάγκας ἀκίνητον περιουσίαν· οὐχ' ἦττον ἕμως ἰδίως ἐν καιρῷ χειμῶνος προσφέρει ἀπείρους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἐκεῖθεν διαβαίνοντας ὁδοιπόρους,

ἀναγκαζομένους νά ζητήσουν ἄσυλον, διότι κεῖται σχεδὸν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἐκ των ὄρεινῶν δῆμων εἰς Ναύπακτον.

Τῆς μονῆς ταύτης προΐσταται ὁ δαιώτατος Θεόφιλος Θεοφάνοπουλος, αὐστηρᾶς ἠθικῆς μορφώσεως, ὅστις μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἐργάζεται ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Μονῆς. Ἐσχάτως δέ, ἐπειδὴ ἡ μονὴ ὑπέφερεν ἐκ λειψυδρίας, ἠγωνίσθη καὶ κατώρθωσε νά μεταφέρῃ τὸ ὕδωρ διὰ σιδηρῶν σωλήνων ἐκ τῆς θέσεως «Ἀσπρόδρουσι» μακρὰν 1700 μέτρων εἰς τὴν Μονὴν ἀντὶ δαπάνης 50—60 χιλ. δραχ. τὰ ὅποια τὸ πλεῖστον συνελέγησαν δι' ἐράνων

ἐντὸς τῆς ἡμεδαπῆς καὶ Ἀμερικῆς, διότι τὸ τέως ὑπάρχον ἐκ κυλινδροειδῶν κεράμων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Μονῆς ὕδραγωγεῖον, ὡς ἐκ τῆς παρελεύσεως τηλικούτου χρόνου, εἶχε καταστραφῆ. Τὰ μεγαλύτερα ποσὰ προσέφερον οἱ ἐξῆς μετανάσται. Γ. καὶ Ν. Ἀδελφοὶ Κ. Ταραμπίκου ἐκ Μικρᾶς Λομποτινᾶς δρ. 3,150, οἱ Δ. καὶ Π. Κ. Κονδύλη καὶ Ἀλκ. Μπέλλος ἐξ ἄνω Μποτινίου δρ. 2.480, Κ. Καραδήμας ἐκ Μεγ. Λομποτινᾶς δρ. 700, Δ. Παπαπάνος ἐκ Χωμόρης δρ. 500, Ν. Α. Πάνος ἐξ Ἐλετσουσῶν δρ. 500 καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐξ Ἀποδωτίας.

Ἐπι δὲ ἐν αὐτῇ μονάζει ὁ δαιώτατος Ἡσαΐας Παπαγεωργίου,

τελειόφοιτος τοῦ γυμνασίου, τὸ σέμνωμα τῆς Μονῆς, ἐξ ἀγνωστάτου θρησκευτικοῦ ζήλου καρεῖς μοναχός.

Ζορμπᾶ χάνι. Τὸ πανδοχεῖον τοῦτο παλαιοῦ τύπου κεῖται μίαν ὥραν μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Μόρνου ἐπὶ θέσεως λαμπρᾶς καὶ τῶν μεσαίων δυτικῶν κλιτύων τῆς ὄροσειρᾶς Μακρυόρου καὶ ἐπὶ τῆς βατῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Ναυπάκτου εἰς Λομποτινὰν καὶ ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ χωρίου Γολέμι. Ἐν αὐτῇ ἡ ὁδὸς αὕτη διακλαδίζεται εἰς δύο ἀρτηρίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρὸς Β. ἄγει εἰς Λομποτινὰν, Κλεπαῖδα καὶ Ὀφιονεῖαν, ἡ δὲ πρὸς Α εἰς τὰ ἀνατολικά χωρία τῆς Ἀποδωτίας. Εἶναι ἡ κλεῖς τῆς ἄνω περιφερείας. Μετὰ μίαν ὥραν ἀνωφερεστάτης ὁδοῦ ὁ ὁδοιπόρος εὐρίσκει ἀνάπαυσιν ἐν αὐτῇ.

Ἄναδενδράς, κῆποι καὶ διάφορα δένδρα περιβάλλουσι τοῦτο.

Ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν Ἀθ. Ζορμπᾶ ἐξ Ἀμωράνης.

Γολέμι. Εἶναι ἐκτισμένον ἐπὶ τῶν μεσαίων δυτικῶν κλιτύων τοῦ Μακρυόρου, ἀντερείσματος τῆς Παπαδιᾶς, ἄνωθι τοῦ γεμάρρου Τρανόρρουμα καὶ ὀλίγον κάτωθι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Ναυπάκτου εἰς Λομποτινὰν ἐπὶ ἐδάφους ἐπικλινοῦς διατέμεται διὰ ρυακίου εἰς δύο μέρη. Οἱ κάτοικοι μετόκησαν ἐξ Ἀμωράνης πρὸ 200 ἐτῶν. Οἰκογένεια 25. Κάτοικοι γεωργοί. Πανήγυρις 6 Αὐγούστου.

Δέλγα. Εἶναι ἐκτισμένη ὀλίγον βορειότερον τοῦ Γολέμι ἐπὶ τῶν ἰδίων κλιτύων τοῦ γυμνοῦ Μακρυόρου ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς κάτωθι τῆς ὁδοῦ Ναυπάκτου—Λομποτινᾶς καὶ ἐπὶ τῆς περιοχῆς ἀρχαίας πόλεως, πιθανῶς. τοῦ Αἰγυτίου. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἦτο ἐκτισμένη πρὸς Β. 10'. μακρὰν ἐπὶ ἐπιπέδου ἐδάφους καὶ ὠνομάζετο Παλληοχώρι. Τὸ ἔδαφος εἶναι χωματώδες καὶ ὑψίσταται καθιζήσεις ἔχει 60 οἰκογενείας. Διάφορα ὀπωροφόρα δένδρα. Κάτοικοι γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι. Πανήγυρις 26 8δρίου.

Ἀροαῖα. Εἰς τὰς μεσαίας δυτικὰς κλιτύς τοῦ «Μακρυόρου» σχηματίζεται κοιλάς ἔχουσα μῆκος μιᾶς ὥρας. Ἐν ταύτῃ ὑπάρχει τὸ χωρίον, Δέλγα. Πρὸς Β ὑπάρχουσιν ἀγροὶ τοῦ ἄνω χωρίου· ὑπεράνω δὲ αὐτῶν ὑπέρκεινται λόφοι βραχῶδεις καὶ χαράδραι διαυλακούμεναι ὑπὸ ρυακίων, συμβαλλόντων εἰς τὸν χεῖμαρρον «Τρανόρρουμα». Εἰς τοὺς ἄνω ἀγροὺς ὑπάρχουσι θύμματα ποικίλων πηλίνων ἀγγείων ἀρχαίων καὶ πολλοὶ τάφοι. Ἡ περιοχὴ αὕτη, ἥτις ὠνομάζετο «Παλληοχώρι», ὑπέστη παλαιόθεν, καὶ ἀκόμη καὶ σήμερον, καθιζήσεις. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν χωρικός τις ἐν τῇ ἀγρῷ του ἀνώρουξε λέβητα χωρτικότητος 10 ὀκάδων ἐκ μολύβδου καὶ

σώματος μολυβδίνου· ούτος ἦτο πλήρης ψήγματος χρυσοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιφάνεια ἦτο κεκαλυμμένη διὰ λεπτῆς ἄμμου. Τὸν χρυσὸν τοῦτον ἐξ ἀγνοίας ὁ χωρικός διεσκόρπισε, μόνον ἐλάχιστα φύλλα συνέλεξε, τὰ ὁποῖα ἐπώλησεν ἐν Ναυπάκτῳ ἀντὶ ἐλαχίστου ποσοῦ. Τὸν λέβητα οἱ χωρικοὶ μετέβαλον εἰς σφαιρίδια πρὸς κυνηγεσίαν· ἄλλους χωρικός εὗρεν ἀγγεῖον χαλκοῦν. Ἐπίσης εὗρέθη καὶ μεγάλη ποσότης σκωρείας προσέτι χάλκινος ἔφιππος ἄνθρωπος πωληθεὶς ἐν Πάτραις. Λόφος τις ὑπέστη καθίζησιν εἰς τὸ ΝΔ μέρος. Εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ διέρχεται ἀτραπός· οἱ χωρικοὶ διαβαίνοντες εὗρισκον ἀργυρᾶ νομίσματα, ἴσα μὲ τὰ δεκάλεπτα καὶ πεντάλεπτα. Ταῦτα ἔφερον τὴν ἐποχὴν τοῦ 336 μέχρι 200 π. Χ. ἐπ' αὐτῶν ἦσαν ἐγκεχαραγμένα τὰ ὀνόματα Βοιωτοί, Ἀλέξανδρος, Πτολεμαῖος, Λυσιμάχος, Ἀντίγονος, Δημήτριος, Αἰτωλοί. Κατὰ τὸ 1909 ἔγιναν ἀνασκαφαί, αἵτινες ἔφερον εἰς φῶς τάφους, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν πανοπλῖαι τινές. Κατὰ τὰς παραγράφους 94—99 Γ' Θουκ. πείθεται τις ὅτι ἡ ἀρχαία αὕτη πόλις πιθανὸν ὠνομάζετο Αἰγίτιον, διότι ἡ Δέλγα ἀπέχει τῆς θαλάσσης, ἣτις φαίνεται, 80 σταδίου, ἡ δὲ Λιμνίτσα ἀπέχει 120 σταδίου.

Κουτσογιαννεΐκα. Ὁ συνοικισμὸς οὔτος ἔλαβε χώραν πρὸ 100 ἐτῶν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Σπ. Κουτσογιάννη ἐκ Δέλγας. Κεῖται ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς εἰς τὰς ΒΑ κλιτύς τῆς «Βλασινιαῶς» καὶ ἐν μέσῳ ἀγρῶν· ὑπεράνω διέρχεται ἡ νέα ὁδὸς Χάνιδη—Ἀγίαν Κυριακὴν. 15 οἰκογένειαι. Κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες.

Πρὸς Β τοῦ χωρίου Δέλγα καὶ ἀπέναντι τῆς ἄνω συνοικίας καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ναυπάκτου—Λαμποτινᾶς εἶναι 3 χάνια Κουτσογιαννεΐκα, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς νέας ὁδοῦ θὰ καταστῶσιν ἀχρηστὰ.

Γρανίτσα. Κεῖται ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν μεσαίων κλιτύων τῆς «Βλασινιαῶς» ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς καὶ πετρώδους ἐν μέσῳ δύο βυακίων καὶ ἀνωθι τοῦ χειμάρρου Τρανόρρευμα· οἰκογένειαι 80 περίεξ ἀγροί· οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες. Πανηγυρὶς τῆ 23 Αὐγούστου.

Ἀμώραν. Κεῖται εἰς τὰς μεσαίας ΝΑ κλιτύς τῆς ὁροσειρᾶς Μακρυόρου, οὔσης γυμνῆς καὶ ἀποκρήμνου διατέμενεται ὑπὸ βυακίων εἰς 4 τμήματα, οἱ ὁποῖοι ἐνοῦνται ὑποκάτω τοῦ χωρίου ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, χωματώδους καὶ πάσχοντος καθίζησεις καὶ κεκλεισμένου γύρωθεν ὑπὸ λόφων. Τῷ 1878 εἰς τὸ ΒΔ μέρος συνέβη καθίζησις, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐξηφανίσθησαν 25 οἰκίαι· ὁ χειμὼν ἦπιος, θέρος καυστικόν. οἰκίαι 120 ἀτάκτως καὶ ἀραιῶς

μετ' ἀγρῶν· οἱ κάτοικοι γεωργοί, ποιμένες, ἐργατικοὶ καὶ στρατιωτικοί. Πανήγυρις τῆ 15 Αὐγούστου.

Βετοψίστα. Εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὰς ΒΑ πλευρὰς τοῦ Μακρυόρου, κάτωθι μικροῦ ἐλατῶνος καὶ διαχωρίζεται ὑπὸ πολλῶν ρυάκων, ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, ἀναπεπταμένου, θαμνώδους, ἀγόνου καὶ πάσχοντος καθιζήσεις. Ὁ χειμῶν ψυχρὸς, θέρος δροσερόν. Κλίμα ὑγιές· οἰκίαι 85 ἀραιοὶ μετ' ἀγρῶν· οἱ κάτοικοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι καὶ ἐργατικοί. 50 οἰκογένειαι παραχειμάζουσιν εἰς τὰς περὶ τὴν Ναύπακτον πεδιάδας. Πανήγυρις 26 Ἰουλίου.

Ἀδριέδιστα. Κεῖται εἰς τὰς ΒΑ ὑψηλοτέρας κλιτύς τῆς Παπαδιᾶς ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, ἀνοικτοῦ καὶ πάσχοντος καθιζήσεις. Περιβάλλεται δὲ πρὸς ΒΔ ὑπὸ τῆς ἀποκρήμνου, ἐλατοφύτου κωνοειδοῦς κορυφῆς «Σύρτα» καὶ Β ὑπὸ τῆς «Μακρυᾶς βράχης», Ἁγιος Ἰωάννης, ὅπου ἐνοῦνται οἱ δρόμοι Λεβεντοχωρίων, Ὁφιοειᾶς καὶ Βωμέας. Ἐνωθεν καὶ γύρωθεν τοῦ χωρίου δάσος ἐξ ἐλατῶν καὶ δένδρων. Εἶναι τὸ μόνον χωρίον τῆς Ἀποδωτίας, τὸ ὅποιον κεῖται εἰς ὕψος περὶ τὰ 1200 μέτρα· ὁ χειμῶν δριμύς, θέρος δροσερόν. Κλίμα ὑγιέστατον· οἰκογένειαι 45. Κάτοικοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, ἐργατικοί, ὑλοτόμοι καὶ μετανάσται. Πανήγυρις 26 Ἰουλίου.

Ἀσπριᾶς. Τὸ χωρίον τοῦτο, τὸ κέντρον τῆς Ἀποδωτίας, κεῖται ἐν μέσῳ κοιλάδος μεταξὺ τῆς Μακρυᾶς βράχης καὶ λοφοσειρᾶς τινος, ἐπὶ ἐδάφους ὀμαλοῦ, εὐφόρου καὶ κεκλεισμένου, ὑποκάτω ἄμπελοι καὶ ἀγροί· οἰκίαι 60 μετὰ κήπων καὶ πολλῶν ὀπωροφόρων δένδρων, ὁ χειμῶν ἥπιος, θέρος καυστικόν. Κλίμα μετριῶς ὑγιές. Προϊόντα δημητριακοὶ καρποί, φασίολοι, μῆλα καὶ οἶνος. Πολλὰ κυφέλαι· οἱ κάτοικοι γεωργοί, ἐργατικοὶ καὶ μετανάσται. Πανήγυρις 8 Σεπτεμβρίου.

Εἰς τὰς νοτίας κλιτύς τῆς δενδρώδους ὀροσειρᾶς «Μακρυᾶ Ῥάχη» κεῖνται τρία χωρία, Χρῦσοβον, Νίσβαρι καὶ Λιμνίστα, τὰ ὅποια ἀπὸ κοινοῦ ὀνομάζονται λεβεντοχώρια.

Χρῦσοβον. Κεῖται εἰς τὰς ΝΔ. πλευρὰς τῆς Μακρυᾶς Ῥάχης ἐν μέσῳ δύο θαμνωδῶν λοφοσειρῶν ἐπὶ ἐδάφους μᾶλλον ἐπιπέδου, Χωματώδους, ἀνύδρου καὶ ὀλίγον ἀναπεπταμένου, περιβάλλεται ὑπὸ ἄμπέλων καὶ ἀγρῶν καὶ ὑπεράνω εἶναι μικρὸν καὶ πυκνὸν δάσος. Προϊόντα σίτος, ἀραβόσιτος, φασίολοι, κύαμοι. Οἰκίαι 30 ὀλίγον ἀραιοὶ μετὰ καρῶν καὶ καστανεῶν. Κάτοικοι γεωργοί ἐργατικοὶ καὶ μετανάσται.

Πρὸς ΝΔ καὶ κάτωθι ὑψώματός τινος εἶναι ἡ διαλελυμένη Μονὴ «Ἅγιος Σωτήρ».

Νίσδαρι. κεῖται εἰς τὰς Ν κλιτύς τῆς «Μακρυᾶς Ῥάχης» ἐν μέσῳ δύο θαμνωδῶν ἐκ πρίνων καὶ φτερῶν λοφοσειρῶν ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, στερεοῦ καὶ ἀγόνου καὶ διατέμνεται ὑπὸ ῥύακος. Χειμῶν μέτριος, θέρος καυστικόν. Οἰκίαι 35 ἀραιαί. Οἱ κάτοικοι γεωργοί, ἐργατικοὶ καὶ μετανάσται.

Μάρω. Χειμερινόν καὶ θερινόν λειβάδιον εἰς τὴν δεξιᾶν ὄχθην τοῦ Μόρνου καὶ εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν χωρίων Χρυσόβου καὶ Νίσδαρι.

Λιμνίστα. Κεῖται εἰς τὰς μεσαίας ΝΑ κλιτύς τῆς Μακρυᾶς ράχης ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον κατωφεροῦς, Χωματώδους, θαμνώδους, ἀγόνου καὶ ἀνοικτοῦ. Οἰκίαι 61 πλησίον κείμεναι μετὰ πολλῶν ὀπωροφόρων δένδρων. Κάτοικοι γεωργοί, ἐργατικοὶ καὶ μετανάσται.

Ἄρχαῖα. Εἰς ἀπόστασιν 15' τῆς ὥρας πρὸς ΝΑ ὑπάρχει ἡ θέσις Κάμπος, ὁμαλὴ, ὅπου λέγεται ὅτι ὑπῆρχεν ἀρχαία πόλις, καὶ εὐρέθησαν ἀρχαῖα κύπελλα, νομίσματα, κέραμοι καὶ κεράμιοι πίθοι. Εὐρίσκονται μάρμαρα μὲ κατεστραμμένας ἐπιγραφάς.

Βετολίστα. Αὕτη εἶναι ἐκτισμένη εἰς τὰς ἐσοχτίας σχεδὸν ὑπωρείας ἐντερείσματος τοῦ ὄρους Τρικόβου καὶ κάτωθι τριγωνοειδοῦς λόφου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ἐξωκκλήσιον Ἅγιος Ἰωάννης. Πέραν δὲ τοῦ λόφου τούτου ἀναβλύζει μεγάλη πηγὴ Κεφαλόδρουσον, διὰ τοῦ ὕδατος τῆς ὁποίας κινεῖται ὑδρόμυλος, τὸ ὅποσον καταρρέει εἰς τὸ χωρίον καὶ διακλαδίζεται εἰς πολλοὺς αὐλακας, διὰ τῶν ὁποίων ποτιζονται τὰ γιούρτια. Περιβάλλεται ὑπὸ δύο χειμάρρων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρὸς ΒΑ πηγάζει ἐκ τοῦ Τρικόβου, ὁ δὲ πρὸς ΒΔ ἐκ τῆς θέσεως «Σκοτωμένο». Καὶ οἱ δύο τριγωνοειδῶς ἐνοῦνται ὑποκάτω τῶν ἀμπέλων καὶ σχηματίζουν μίαν χειμάρρον, συμβάλλοντα εἰς τὸν Μόρνον πλησίον τῆς γεφύρας Ῥέρεση.

Ὁ χειμῶν ἤπιος, τὸ θέρος καυστικόν. Ἔχει 10 πηγάς. Ὑδωρ ὑπόθερμον. Εἰς διάφορα μέρη εἶναι ὕδατοστάσια (γούρνια) πρὸς ποτισμὸν τῶν ἀγρῶν, τὰ ὁποῖα ἐπηρεάζουσι τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν συμβάλλει καὶ ἡ ἀφθονία τῶν καρῶν. Τὸ ἔδαφος εἶναι εὐφορον ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἀρδευσιν. Ἰδίως ἡ κοιλάς Λερωῦτσα εἶναι εὐφορωτάτη, Αὕτη εἶναι κατάλληλος δι' ἐλαιοστάσιον καὶ καπνοφυτεῖαν, Προϊόντα ἀραβόσιτος, φασίολοι, κύαμοι, κάρυα, κάστανα, μῆλα καὶ μέλι. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ὅτε ἠκμαζεν ἡ κτηνοτροφία, ἡ Βετολίστα ἐτροφο-

δότει τὰ γειτονικά χωρία διὰ τοῦ ἀφθόγου ἀραβοσίτου, μετὰ δὲ τὴν ἐλάττωσιν τῆς κτηνοτροφίας, ἠλαττώθη καὶ ἡ παραγωγή τοῦ ἀραβοσίτου. ὥστε δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων· οὐχ ἦττον αὕτη εἶναι ἐν τῶν εὐφορωτέρων χωρίων τῆς Ναυπακτίας.

Ἡ Βετολίστα σύγκειται ἐκ δύο τμημάτων, τὸ μὲν ἐν πρὸς τὰ ἄνω καὶ εἰς θέσιν ἀναπεπταμένην, τὸ δὲ ἄλλο πρὸς τὰ κάτω ἐν κατωφερεῖ καὶ χοανῶδει θέσει. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ 130 οἰκογενείας. Αἱ οἰκίαι εἶναι ἀτάκτως καὶ ἀραιῶς πως καὶ περιβάλλονται ὑπὸ εὐφόρων ἀγρῶν. Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος εἶναι χωματώδες, κατωφερὲς καὶ εὐπαθὲς ὑπὸ καθιζήσεων, αἱ οἰκίαι καὶ τὰ γιούρτια περιβάλλονται ὑπὸ ὑψηλῶν τοίχων πρὸς συγκράτησιν τοῦ ἔδαφους. Αὗται εἶναι τὸ πλεῖστον εὐπρόσωποι. Ἀρχαιότεραι οἰκογένειαι ἀναφέρονται ἢ τῶν Παπαδογιανναίων ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ Κοκοτακίων ἐκ Θεσσαλίας πρὸ τριῶν αἰώνων. Ἡ οἰκογένεια Κοκοτάκη διέπρεψεν ἐν τῷ πολιτικῷ σταδίῳ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁθωνος. Λέγεται ὅτι ὁ Δημ. Κοκοτάκης ἐνήργησε διὰ νὰ μὴ διαλυθῇ καὶ ἡ Μονὴ Κοζίτσας.

Εἰς τὸ ἄνω τμήμα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου κεῖται ἡ ἐκκλησία «Ἅγιος Νικόλαος». Ὀλίγον ὑπεράνω τὸ λαμπρὸν διώροφον κτίριον μετ' εὐρυχώρου αὐλῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ἄνωθι μὲν στεγάζεται τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1890 ἱδρυθὲν ἑλλην. σχολεῖον, κάτωθι δὲ τὸ δημ. σχολεῖον. Τὸ νεκροταφεῖον κεῖται εἰς τὴν θέσιν «Παλαιοχωρί». Ἔχει τηλεφωνεῖον. Ταχυδ. συγκοινωνία τρεῖς τῆς ἑβδομάδος μετὰ τὴν Λομποτιάν. Οἱ κάτοικοι εἶναι κράσεως στυγνῆς, μᾶλλον ἐγγράμματοι καὶ κοινωνικῶς ἀνεπτυγμένοι μετὰ τὴν Ναύπακτον καὶ Πλάτανον.

Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν ἡ λειτουργία τοῦ Ἑλλην. σχολείου καὶ τὸ φιλαπόδημον τῶν κατοίκων. Εἶναι γεωργοὶ καὶ πολλοὶ μετανάσται. Κατὰ τὰ μακάρια ἐκεῖνα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα γραφὴ μόνον καὶ ἀνάγνωσις ἦσαν τὰ μόνα ἐφόδια διὰ νὰ καταταχθῇ τις ἐν τῷ στρατῷ καὶ προαχθῇ, πολλοὶ ἔλαβον τὴν ἄγουσαν ταύτην καὶ εὐδοκίμησαντες ἀνήλθον εἰς μεγάλα ἀξιώματα ἐν τῷ στρατῷ. Π. χ. Γ. Παπαδογιάννης, Ν. Κοκοτάκης, Ζήσ. Τσαντίλης. Περ. Οἰκονόμου, Παν. Οἰκονόμου, Δ. Παπαλιβερίου, Κ. Σικρλάτος, Γ. Σικρλάτος. Πρότερον οἱ Γ. Τσαντίλης, Χρ. Ζαφειρόπουλος, Γ. Παπασταύρου, Γ. Λιανός, Ἴω. Κωστής καὶ ἄλλοι. Ἔτι δὲ καὶ διάφοροι πολιτικοὶ ὑπάλληλοι.

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν πολλοὶ Βετολισταῖοι ἐγκταλιπόντες τὸ πα-

τρῶον ἔδαφος ἐγκατεστάθησαν ἄλλοι μὲν ἐν Ναυπάκτῳ π. χ. οἱ Ζαριφάιοι, Γ. Κοζώνης, Μπουκουβαλαῖοι, Δ. Μακρῆς καὶ Βλαχογιανναῖοι, ἄλλοι δὲ ἐν Πάτραις π. χ. οἱ Σταυρόπουλοι, Ν. Σερέτης, Γ. Ἀναγνωστόπουλος, ἀδελφοὶ Σούλου, Σπυρ. Θεοδοσόπουλος καὶ τινες ἐν Ἀθήναις.

Ἡ συγκοινωνία μὲ τὴν Ναύπακτον ἐν καιρῷ χειμῶνος εἶνε πλημμελής, διότι τὸ πέραξ ἔδαφος ὑφίσταται καθίζησιν καὶ οἱ χεῖμαρροι ἀδιάβατοι. Ἀπέναντι καὶ πρὸς Δ. τῆς Βετολίστης ἐν μέσῳ δάσους καὶ ἐν τῇ ἐπιπέδῳ καὶ γραφικῇ θέσει «Λέκα» κεῖται ἡ κλινικὴ τοῦ ῥέκτου ἱατροῦ κ. Ἰωάννου Λαζαροπούλου.

Καλοχωῶρι. Θέσις ἐπίπεδος ΒΑ τῆς Βετολίστης, ἔπου ἄλλοτε ἦτο τὸ χωρίον. Ἐπειδὴ ἐκ τῆς ὑγρασίας καὶ τῶν ἐλωδῶν πυρετῶν πολλοὶ ἀπέθνησκον, ἠναγκάσθησαν νὰ μετοικήσωσιν ἔπου τῶρα τὸ χωρίον. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν τῶρα εἶναι οἱ ἀγροί, οἱ ἀμπελοὶ καὶ τὸ νεκροταφεῖον. Λέγεται ἔτι εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἦτο ἀρχαία πόλις. Εἰς τοὺς ἀγροὺς εὐρέθησαν ἐνεπίγραφοι ἀρχαῖαι πλάκες «Ἀριστοφάνης» «Φαύστα», ἔτι δὲ καὶ πολλοὶ ἀρχαῖοι πίθοι.

Ἐλετσιῶ. Τὸ βορειότατον τοῦτο λαμπρὸν χωρίον τῆς Ἀποδωτίας ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς Ναυπακτίας καὶ Δωρίδος κεῖται εἰς τὰς ὑψηλοτέρας ΝΑ κλιτύς τοῦ Τρικόβου ἐν μέσῳ δύο διακλαδώσεων αὐτοῦ Α «Πύργος», Δ δὲ «Πετρομάνες» ἐπὶ ἐδάφους σχεδὸν ὁμαλοῦ, χωματώδους καὶ ὑφισταμένου καθιζήσεις καὶ διατέμνεται ὑπὸ 3 ῥυακίων. Ὑπεράνω ἐκτείνεται πυκνὸν δάσος ἐξ ἐλατῶν, ἔτι δὲ καὶ πέραξ ὁμοίως. Ὁ χειμὼν ψυχρὸς, θέρος δροσερόν. Κλίμα ὑγιέστατον. Ἀρίστη θερινὴ διαμονή. Πᾶς ἐπισκέπτης ἀπέρχεται κατενθουσιασμένος. Προϊόντα γεώμηλα, κάστανα, μῆλα μέλι καὶ κηρίον.

Οἰκογένεια 100. Πρῶτοι κάτοικοι ἦσαν οἱ ποιμένες Κωνσταντιναῖοι καὶ Γανωταῖοι μετοικήσαντες πρὸ αἰῶνων ἐκ τῶν περὶ τὸ Παναχαϊκὸν ὄρος μερῶν, οἱ Παναῖοι ἐξ Ἰωαννίνων καὶ οἱ Μαγκλαραῖοι ἐκ Θηβῶν. Αἱ οἰκίαι ὀλίγαι εὐπρόσωποι μετὰ κήπων καὶ ὀπωροφόρων δένδρων. 4 λίθιναι κρήναι ὕδωρ ψυχρόν.

Ζηλευτὴν θέαν παρουσιάζει ἡ Ἐκκλησία «τῆς Μεταμορφώσεως» ὠραῖον κτίριον μὲ εὐρεῖαν πλατεῖαν, περιβεβλημένην ὑπὸ ὑψηλῆς μάνδρας. Διάκοσμος λαμπρὸς. Νεκροταφεῖον ὑπεράνω τῆς ἐκκλησίας περιπεφραγμένον ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἐλατῶνος· ἐξωκλήσια 3. Δημοτικὸν σχολεῖον καλὸν μὲ μικρὰν αὐλὴν, κοσμεῖται ὑπὸ

πολλῶν μεγάλων χαρτῶν ἐκδόσεως Ζαφειροπούλου. Κάτοικοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, ἐργατικοί εἰς Λαύρειον Ξενοδόχοι καὶ μετανάσται. Κρᾶσις εὐρωστος. Τὸ πλεῖστον ἐγγράματοι. Πανήγυρις τῇ 6 Αὐγούστου· οἱ ἐξῆς μετέφησαν, εἰς Πάτρας μὲν οἱ Χαραλαμπόπουλοι, Κουτρομπαναῖοι καὶ Γ. Μαγκλάρας, εἰς Λαύρειον δὲ οἱ Διαμανταῖοι καὶ εἰς Ἀθήνας Γ. Κουτρομπάνος. Ἐκεῖθεν κατάγεται ἡ πολιτικὴ οἰκογένεια Καλατζοπούλων. Πρῶτος ἰδρυτῆς ὑπῆρξεν ὁ Νικ. Καλαντζόπουλος, πολλάκις διατελέσας ἀντιπρόσωπος τῆς Ναυπακτίας ἐν τῇ Βουλῇ. Εἰς τῶν ἐπιστηθίων φίλων τοῦ Χαρ. Τρικούπη. Διεκρίθη διὰ τὴν εὐστάθειαν τοῦ πολιτικοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ.

Ὑπεράνω τοῦ χωρίου καὶ εἰς τὰς ὑψηλότερας κλιτύς τοῦ Τρικόβου διὰ μέσου τοῦ ἐλατῶνος διέρχεται ἡ ὁδὸς Λομποτινᾶς εἰς τὴν Βόρειον Δωρίδα.

Πληθυσμὸς Ἀποδωτίας.

Ἀποστάσεις.

	Ἐκ Λομποτιν.	Ναυπάκτ.	Μεσολογ.	κάτ.	ἄρρενες	θῆλειες.	Σύνολον
Μεγ. Δομποτινά		10	18		286	318	634
Μικρ. Δομποτινά	20'	10,20'	18,20'		134	190	324
Ἀμώρανη	4	5	15		2·9	292	511
Ἀνδριδίσινα	1	9	17		113	151	264
Ἀσπριάς	2,30'	7	16		129	210	339
Βετολίσινα	2	9	17,30		248	331	579
Βετοψίστινα	3	6,30'	17,30		104	164	268
Γολάμι	5	4,30'	14		50	54	104
Γρανίσινα	5	4,30'	13,30		183	220	403
Δέλλα	5	5	13,30'		160	170	330
Ἐλετσοῦ	2	10	18,30'		208	282	490
Κοζίσινα	2	10	17,30'		285	307	592
Μονὴ Κοζίσινης	—	—	—		11	1	12
Διμνίστινα	3	7,30'	16		121	153	274
Νισοαρι	3	7	15,30'		72	87	159
Πόβος	2	8	16		50	66	116
Χρύσοβον	3	7	15		72	84	156
					2,445	3,110	5,555

Ὁ πληθυσμὸς δὲν εἶναι ἀκριβής, διότι κάτοικοι χωρίων τινῶν παρεχέμαζον εἰς πεδινὰ μέρη κατὰ τὴν ἀπογραφὴν.

ΤΕΩΣ ΔΗΜΟΣ ΚΛΕΠΑΪΔΟΣ

Οὗτος ὠνομάσθη ἐκ τοῦ χωρίου Κλεπά, Κατέχει τὸ ΒΔ τμήμα τῆς Ναυπακτίας καὶ διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Εὐήνου. Πρὸς Α ὀρίζεται ὑπὸ τῆς Ὀφιονείας, Ν. Προσχίου, Δ. Παρευηνίων καὶ Β Εὐρυτανίας. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 6 χωρία, ὃ κοινοῦνται καὶ ἔχει πληθυσμὸν 2487 κατ. Τὸ ἔδαφος εἶναι κατωφερὲς καὶ ὀλίγον γόνιμον. Δασική ἔκτασις σχεδὸν ὅλη ἡ Κλεπαΐς. Κάτοικοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, ἐργατικοὶ καὶ ὀλίγοι μετανάσται. Προϊόντα κτηνοτροφικὰ καὶ φασόλοι.

Πρωτεύουσα τοῦ τῆως δήμου Κλεπαΐδος εἶναι ἡ Κλεπά. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τμήματα (μαχαλάδες), τὰ ὅποια χωρίζονται ὑπὸ τοῦ χειμάρρου «Μέγα Ρεῦμα» καὶ συγκοινωνοῦσι διὰ ξυλίνης γεφύρας. Ἐκ τούτων τὸ μὲν πρὸς Α ἀποτελεῖται ἐξ 170 οικογενειῶν καὶ κεῖται εἰς τὰς μεσαίας κλιτύς τοῦ ὄρους Ξηροβουνι ἐπὶ ἐδάφους χωματώδους κοκκινωποῦ, ἐν μέρει μὲν ὀλίγον ἐπιπέδου, ἐν μέρει δὲ ὀλίγον κατωφεροῦς, Τὸ δὲ πρὸς Δ τμήμα ἐξ 100 οικογενειῶν κεῖται εἰς τὰς Α κλιτύς τοῦ ὄρους Κόκκινη βράχη, πετρώδους καὶ ἀποκρήμνου ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον ἐπιπέδου. Καὶ τὰ δύο εἶναι κεκλεισμένα καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἀμφιθεατρικῶς ὑπὸ δύο λοφοσειρῶν, καταληγουσῶν εἰς τὸν Εὐήνον, ὅστις ἀπέχει ἀπὸ τὸ χωρίον περὶ τὰ 20' τῆς ὥρας.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους κατωκεῖτο ἀπὸ τοὺς Ὀζόλας Λοκροῦς, ὡς λέγουσιν οἱ κάτοικοι ὅτι ξένος τις ἀρχαιολόγος διελθὼν ἐκ τοῦ χωρίου ἀνέφερε τοῦτο, καὶ ἀποτελεῖτο ἐκ δύο συνοικισμῶν, τοῦ μὲν ἐνδὸς κειμένου ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ μέχρι τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας καὶ ὀνομαζομένου «Κεραμιδιάδες». Ἐκεῖ εὐρέθησαν ἐρείπια ἀρχαίων μνημείων τελείας κατασκευῆς ἐκ πελεκητῶν μαρμάρων, τῶν ὁποίων τὸ μήκος εἶναι 1,50 πλάτος 0,40 καὶ πᾶχος 0,20, συνδεδεμένων διὰ μίγματος ἐν εἴδει τσιμέντου, ἔτι δὲ καὶ ψηφιδωτὰ πλάκες. Πρὸ ἐτῶν χωρικός τις ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ ἀνευρε πλάκα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «**Δυκόρτια χαῖρε**», τὴν ὁποίαν ἐτοποθέτησαν ὡς θαμνίδα (σκαλοπάτι) εἰς μίαν μάνδραν. Ἐτι δὲ εὐρέθησαν καὶ πῖθιοι χωρητικότητος 150 ὀκάδων σωζόμενοι. Πρὸ 25 ἐτῶν ἀνευρέθη χρυσοῦς ὄφις μήκους πῆχους, ὅστις ἐπωλήθη τότε ἀντὶ 100 δρ. τοῦ δὲ ἐτέρου συνοικισμοῦ κειμένου περὶ τὴν θέσιν «Σπαρτιάδες».

Εἰς τοὺς ἀγροὺς ἀνευρέθησαν νομίσματα Ἀλεξανδρινῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Πρὸ 15 ἐτῶν εἰς χωρικός, γνωστός ἐν Κλεπᾶ ἀνεῦρεν εἰς τὸν ἀγρόν του ἐν ἀρχαῖον κύπελον (τάσι), γεμάτον ἀργυρῶν νομισμάτων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τὰ ὅποια ἐπώλησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς. Εἰς ἄλλος χωρικός ἀνεῦρε νομίσματά τινα, φέροντα ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὄψεως τὴν εἰκόνα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης τὸν Βουκεφάλαν.

Κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους εἶχε δύο Μονάς, τὴν μὲν μίαν ἐν τῇ θέσει «Κεραμιδιάδες», ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἀνευρεθέντα Μωσαϊκά, κλπ., τὴν δὲ ἄλλην ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ βράχου Μονὴν «Ἅγιος Νικόλαος». Αἱ Μοναὶ αὗται κατεστράφησαν κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Σλαύων, καθὼς καὶ τὸ χωρίον.

Κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα ἐκ νέου κατῴκηθη τὸ χωρίον ὑπὸ ποιμένων, τὸ ὅποσον ὠνομάσθη Κλέπα ὑπὸ τῶν χάριν τῶν εἰσπράξεων περιουσιῶν Τούρκων. καθ' οὗς ἡ λέξις Κλέπα σημαίνει τόπον εὐήλιον, κατόπιν δὲ ὠνομάσθη Κλεπά. Κλέπα ὀνομάζεται περιοχὴ ὄρους πρὸς Β τοῦ Περλεπέ τῆς Σερβικῆς Μακεδονίας.

Ἀρχαῖαι οἰκογένειαι κατὰ τὰς γεροντικὰς παραδόσεις ὑπῆρξαν ἡ τοῦ Παπαπολυζῶη, τοῦ ὁποίου ἀπόγονοι εἶναι αἱ σημεριναὶ οἰκογένειαι Πρωτοπαπᾶ, Κοτίνη, Οἰκονόμου, Μιχαλακαίων, Λελοῦδα κλπ, ἡ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀνάγνου, ἐξ οὗ αἱ οἰκογένειαι Ξυδαίων, Μούγια, Παπαγεωργίου κλπ., ἡ τοῦ Παπαπαναγιώτη, ἐξ οὗ αἱ οἰκογένειαι Νζερεμαίων, Κωστοπούλου, Χριστοπούλου, τῆς ὁποίας πρόγονος ἦτο ὁ ξακουστός Παπαδημήτρης, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν εἰς τὴν Ἀλαμάναν μὲ τὸν Διάκον καὶ ὑπέστη τὴν ἰδίαν μὲ αὐτὸν τύχην· ἔλαι δὲ αἱ ἄλλαι κατόκησαν κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους.

Τὸ ἔδαφος εἶναι γόνιμον εἰς ἀραβόσιτον καὶ ἀρίστας φασιόλους· ὁ χειμὼν ψυχρός, τὸ θέρος καυστικόν. Κλίμα ὑγιές· ὕδωρ ἀφθονον καὶ ὑπόψυχρον. Προϊόντα φασιόλοι καὶ κάρυα.

Οἰκογένειαι 270. Αἱ οἰκίαι μὲ ἀγροκήπια. Ἡ κοινότης διαίρεται εἰς δύο ἐνορίας. Ἐκάστη ἔχει μεγαλοπρεπῆ ναόν, ἡ μὲν πρὸς Α τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ταξιάρχων, ὁ ὁποῖος ἔχει περίφημον εἰκονοστάσιον ἐκ ξύλου καρυᾶς, ἐσκαλισμένον δι' ἀρμονικῶν συμπλεγμάτων, ἐπίχρυσον μετὰ λαμπρῶν εἰκόνων δαπάναις τοῦ ἀειμνήστου Κ. Γ. Πρωτοπαπᾶ, ἡ δὲ πρὸς Δ τὸν ναὸν Ἅγιος Γεώργιος· ἔχει δὲ καὶ περὶ τὰ 10 ἐξωκκλήσια, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν Ἅγιος Χαράλαμπος κεῖται ἐν τῇ πλατείᾳ· ἐκάστη ἐνορία ἔχει καὶ ἴδιον δημοτ. σχολεῖον.

Ἡ Κλεπά εἶναι ἔδρα ἀστυνομικοῦ σταθμοῦ καὶ ταχυδρ. καὶ τηλεφ. γραφείου. Κατὰ τὸ θέρος ἀπαξ τοῦ μηνὸς μεταβαίνει ὁ Εἰρηνοδίκης Προσχίου πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ποιιν. ὑποθέσεων. Οἱ κάτοικοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, εἶναι συγγῆς κράσεως, γεωργοί, ὀλίγοι ποιμένες, ἐργατικοὶ μετανάσται καὶ ὀλίγοι στρατιωτικοί, καθὼς ἢ οἰκογένεια τῶν Γραβδαναίων. Περίπου 100 οἰκογένεια παραχειμάζουσιν ἐν Ναυπάκτῳ, Ἀγγρινίῳ καὶ Αἰγίῳ. Κατὰ τὸ θέρος πάλιν ἀναγκάζονται χάριν τῆς αὐτοσυντηρήσεως νὰ μεταβαίνουσιν εἰς Θεσσαλίαν πρὸς θερισμὸν συναποκομίζοντες καὶ τὸ ἐλῶδες μίασμα. Ἡ συγκοινωνία ἐν καιρῷ χειμῶνος εἶναι οἰκτρά, διότι εἶναι ἐν μέσῳ ὁρέων, τοῦ Εὐήνου καὶ χειμάρρων.

Ἐσχάτως ἰδρῦθη Σωματεῖον «Τοπικῆς Φιλοδασικῆς Ἐνώσεως», σκοπὸς τοῦ ὁποῦ εἶναι ἡ διατήρησις τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀναδάσωσις τῶν χερσῶν τόπων.

Ἀράχωβα. Αὕτη κεῖται εἰς τὰς ΝΔ. μεσαίας κλιτύς τοῦ ὄρους «Κοκκινιά» ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον κατωφεροῦς καὶ ἀναπεπταμένου ὑποκάτω ἐλατῶνος καὶ διατέμνεται ὑπὸ ῥύακος.

Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου ΒΔ διέρχεται ὁδὸς εἰς Εὐρυτανίαν καὶ Φθιώτιδα. Ἄριστερὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης κεῖται ἡ θέσις Πολιάνα, ἔπου ἦτο τὸ ἀρχαῖον χωρίον. Κατόπιν οἱ κάτοικοι μετῴκησαν εἰς τὴν θέσιν «Παληγάραχῶδα», ἔπου τώρα εἶναι ἀγροὶ καὶ μένουσιν 15 οἰκογένεια· ὑπεράνω εἶναι ἐλατῶν. Ἔνεκα τοῦ φύχους καὶ τῶν ἀγρίων ζώων, τὰ ὁποῖα κατέστρεφον τὰ ζῷα των, οἱ κάτοικοι μετῴκησαν εἰς τὴν εὐήλιον καὶ πλησίον τοῦ Εὐήνου θέσιν «Παληροχώρι» περίξ τοῦ ἐξωκκλησίου «Ἅγιος Συμεών.» Ἐπειδὴ ἐνέσκηψεν ἡ πανοῦκλα, ἔνεκα τῆς ὁποίας πολλοὶ ἀπέθνησκον, ἠναγκάσθησαν οἱ κάτοικοι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν θέσιν αὐτὴν καὶ νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὴν θέσιν Φακῆ, ἔπου τώρα εἶναι τὸ χωρίον Ἐν τῇ θέσει Παληροχώρι μένουσιν 20 οἰκογένεια.

Ἀρχαιότεραι οἰκογένεια εἶναι οἱ Παπαδημαῖοι, Παπαδήμας ἢ Ἀνδρέλλας καὶ Παπαθανασίου, ὁ Καραδήμας, Ψωμᾶς ἢ Καραγιάννης, Καλλιμάνης Πολύζος, Καραγιάννης, Γιαννίνας, Ῥήγας, Κάρμας, Παπαμανώλης, Τσαρούχης, Κεφαλαῆς καὶ αἱ οἰκογένεια Σιωμανή καὶ Λούρου.

Ὁ χειμὼν εἶναι ψυχρὸς, τὸ θέρος δροσερόν, κλίμα ὑγιές, ὕδωρ ψυχρόν. Προϊόντα σίτος, ἀραβόσιτος, φασιόλοι, κάρυα, μῆλα καὶ μέλι. Οἰκία 200. Τὸ πλεῖστον συγκεντρωμένοι, ἐν μέρει διεσπαρμένοι με εὐφόρους ἀγρούς. Ἡ ἐκκλησία εἰς τὸ κέντρον «Ἅγιος Νι-

κόλαος». Ἐξωκκλήσια 4. Δημ. σχολεῖον κοινοτικὸν μὲ ὠραίαν αὐλήν. Ἔχει τηλεφωνεῖον. Οἱ κάτοικοι γεωργοί, ἐργατικοί, ποιμένες, κτίσται, βράπται, φάνοποιοὶ καὶ μετανάσται. 50 οἰκογένειαι παραχειμάζουσιν ἐν Μακρυνεῖα, ὅπου μονίμως πολλοὶ ἐγκατεστάθησαν. Ἰπποκάτω τοῦ χωρίου εἰς διάστημα μιᾶς ὥρας μέχρι τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Εὐήνου κλιμακῆδὸν εἶναι εὐήλιοι καὶ εὐφοροὶ ἀγροὶ μετὰ καλυδῶν, ὅπου πολλοὶ κάτοικοι παραχειμάζουσιν.

Ἡ συγκοινωνία εἶναι οἰκτρά. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἀποκλείεται ὑπὸ τοῦ ὄρους Σαράντενα καὶ τοῦ Εὐήνου, ὁ ὁποῖος πολλὰ θύματα ἀριθμεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποῖου οἱ παρόχθιοι κάτοικοι κατασκευάζουσι πρόχειρον ἐκ κορμῶν ἐλατῶν ἐπικλινῆ γέφυραν, τὴν ὁποίαν διέρχεται τις μετ' ἀνεκφράστου φόβου. Ἐσχάτως διὰ δαπάνης τοῦ Δημοσίου κατασκευάζεται νέα ὑψηλὴ γέφυρα εἰς μέρος ἀκίνδυνον.

Μεταξὺ τῶν χωρίων Ἀραχώβης καὶ Κλεπᾶς εἶναι ἡ διαλελυμένη Μονὴ «Προφήτης Ἡλίας», ἡ ὁποία ἰδρῦθη κατὰ τὸ 1728.

Βρύσις Φραγκοπούλου. Ἡ βρύσις αὕτη κατ' ἀρχὰς ὠνομάζετο Κρυόβρυσι. Κατόπιν δὲ ὠνομάσθη βρύσις τοῦ Φραγκοπούλου ἐκ τοῦ ὀνόματος ἐνὸς Φράγκου ἐργάτου, ὁ ὁποῖος ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων ἐβάδιζεν εἰς τὴν Φθιώτιδα. Ἐπειδὴ ἐδίψα πολὺ, ἤρῳπτε παρατυχόντας βοσκούς περὶ πηγῆς τινος. Αὐτοὶ τῷ ἔδειξαν τὴν ἄνω βρύσιν ὀλίγον ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ. Κάθιδρος αὐτὸς ἐλθὼν εἰς τὴν βρύσιν μετ' ἀπληστίας ἔπιεν ὕδωρ. Προχωρήσας ὀλίγα βήματα ἀμέσως ἐξέπνευσε. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ἡ βρύσις αὕτη τοῦ Φραγκοπούλου.

Ἱστορικὴ θέσις Σκόντρα. Ἡ θέσις αὕτη κεῖται ΒΔ τῆς Ἀραχώβης καὶ κάτωθι τῆς ὁδοῦ. Ὄνομάσθη δὲ οὕτως ὡς ἐκ τῆς διαβάσεως τοῦ Μουσταῆ Πασᾶ τῆς Σκόδρας, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἐν Καρπενήσιον μάχην καὶ τὴν ἐν Καλιακούδῃ τὸν ἴβριον τοῦ 1823 ἐβάδιζε μετὰ 16 χιλ. στρατοῦ διὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ διενεκτέρευσεν ἐπὶ μίαν νύκτα εἰς τὴν ἄνω ἐπίπεδον θέσιν. Τὴν δὲ ἐπομένην ἡμέραν 14 Ἰβρίου διέβη διὰ τῆς Ἀραχώβης, κατέστρεψεν ἀγροὺς καὶ ἀμπέλους, γεμάτους ἀραβοσίτου καὶ σταφυλῶν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Πλατάνου διηυθύνθη εἰς Μεσολόγγιον.

Τοῦ Δεσπότη τὸ χέρι. Εἰς τὴν ἑδὸν τὴν ἀγουσαν ὀλίγον πρὸς Α. τοῦ μύλου Καρύδα ἀπὸ τοῦ Εὐήνου μέχρι Κλεπᾶς ἐπὶ ἐπιπέδου λίθου εἶναι τὸ ἐξωκκλήσιον «Ἅγιος Συμεών», ὀλίγον δὲ πρὸς Α ἢ ὁδὸς αὕτη διέρχεται, ὡς διὰ πυλῶν, διὰ δύο ἐκατέρωθεν πετρωδῶν βράχων. Ἡ θέσις αὕτη ὀνομάζεται τοῦ «Δεσπότη

τὸ χέρι» διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Ἐν τῷ ἄνω ἐξωκκλησίῳ ὁ περιοδεύων Δεσπότης—κατὰ παράδοσιν—ἐλειτούργησε καὶ ἐξήτησε 40 γρόσια, τὰ ὅποια οἱ ἀρμόδιοι ὡς ὑπερβολικὰ δὲν ἔδωσαν. Διὸ αὐτὸς, ἂν καὶ προσεκλήθη νὰ μείνῃ νὰ φάγῃ θυμωθεὶς ἀνεχώρησε διὰ τῆς ἄνω θέσεως διὰ νὰ μεταβῆ εἰς τὴν μίαν ὥραν ὑψηλότερον ἀπέχουσαν μονὴν «Προφήτης Ἡλίας».

Ἐνῶ ἀκριβῶς ἐπρόκειτο νὰ διέλθῃ τὴν ἄνω βραχῶδη δίοδον, ὑπὸ τινος Ἀλβανοῦ ἐπυροβολήθη ἐκ τοῦ ἐξωκκλησίου καὶ ἔπεσεν εἰς τὸν βράχον, ἀπλώσας τὴν χεῖρά του ἐπὶ τῆς πέτρας, ἐπὶ τῆς ὁποίας, κοιλανθείσης, ἀπετυπώθη αὕτη. Ἔτι δὲ καὶ σήμερον φαίνεται τὸ ἀποτύπωμα ἐκεῖνο, ὅμοιον μὲ χεῖρα.

Νεοχώριον. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ἐκτισμένον ἐπὶ ἀντερείσματος τοῦ ὄρους ὑψηλὸς Σταυρός, τὸ ὅποιον ἔχει διεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς ΝΔ καὶ καταλήγει εἰς τὴν συμβολὴν δύο βραχιόνων τοῦ χειμάρρου Κλεινοβίτη ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους, ἐν μέρει ἐπιπέδου καὶ ἐν μέρει κατωφεροῦς. Ἀπέναντι δὲ αὐτοῦ πρὸς Δ. ὑψοῦται ἡ ἀπόκρημνος, πριονοτὴ καὶ ἀπροσπέλαστος ὄροσειρὰ Καρφοπεταλιᾶς.

Νεοχώριον ὠνομάσθη διὰ τὸν ἐξῆς λόγον: Πρὸς Β τοῦ Νεοχωρίου καὶ ἐν μέσῳ ῥυάκων κεῖται ἡ δασώδης θέσις «Παληονέχωρο», ὅπου τώρα εἶναι κτήματα τῶν Νεοχωριτῶν. Ὠνομάσθη οὕτω, διότι ἐκεῖ ἦτο ἀρχαιότερον τὸ χωρίον, ὁπόθεν οἱ κάτοικοι μετῴκησαν εἰς τὸ νῦν χωρίον διὰ τὸν ἐξῆς λόγον, Τὸ Παληονέχωροκεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐξ Εὐρυτανίας εἰς Ναυπακτίαν. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι ὑπέφερον δεινοπαθήματα καὶ ἀτιμώσεις ἐκ μέρους τῶν διαδαινόντων Τούρκων στρατιωτῶν· διὸ ἄλλοι μὲν ἠγαγκάσθησαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς Φθιώτιν, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν νῦν ἐν μέσῳ βράχων ἀπόκεντρον χωρίον. Κατ' ἄλλην παράδοσιν οἱ κάτοικοι μετῴκησαν εἰς τὸ νῦν χωρίον, διότι εἰς τὸ Παληονέχωρο δὲν ἠδύναντο νὰ υποφέρωσι τὸ δριμύτατον ψῦχος.

Ἀρχαῖαι οἰκογένειαι εἶναι αἱ ἐξῆς. Οἱ Μπαζωναῖοι, οἱ ὅποιοι καθ' ὄλον τὸν βίον των ἔζων κλέφται καὶ πάντοτε εὕρισκοντο εἰς τὰ ὄρη πολεμοῦντες κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ ποιμένες Ταμπουραῖοι, οἱ ὅποιοι εἶχον πλεόν τῶν 600 αἰγῶν. Οἱ Μαλιαῖοι καὶ οἱ Μαζιαῖοι ἐλθόντες ἐκ Λοιδωρικίου, οἱ Παλιατσαῖοι, οἱ ὅποιοι κατόπιν ἐπωνομάσθησαν Φλωραῖοι, οἱ Βλαχαῖοι, οἱ Κατσαουναῖοι καὶ ἄλλοι.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ Τούρκων εἰς τὸ Νεοχώριον

οἱ κάτοικοι κατέφευγον εἰς τὸν ἀπέναντι ἀπόκρημνον Καρφοπεταλιᾶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ἀνάβασις γίνεται δι' ἐνὸς μόνον μονοπατίου, καὶ ἔκτιζον ταμπούρια ὡς προφύλαγμα· οἱ Τούρκοι προσεπάθουν νὰ ἀναβῶσιν ἀλλ' οἱ ἔγκλειστοὶ ἔρριπτον πέτρας καὶ δὲν ἄφηνον αὐτοὺς νὰ ἀναβῶσιν.

Ὁ χειμῶν μέτριος, θέρος καυστικὸν ἕνεκα τῆς ἀντανεκλάσεως τῶν βράχων τοῦ Καρφοπεταλιᾶ· ὕδωρ ὑπόθερμον καὶ ἀνεπαρκές. Κρῆναι δύο, ἡ μία εἰς τὸ ἄκρον πρὸς Δ τοῦ χωρίου καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ἄκρον πρὸς Ν τοῦ χωρίου. Διὰ τοῦτο δι' ἐράνων τῶν μεταναστῶν πρόκειται νὰ μεταφέρουν ὕδωρ ἐπαρκές ἐξ ἀποστάσεως ἡμισείας ὥρας διὰ σωλήνων ἐκ μεγάλης πηγῆς, κειμένης πρὸς ΒΑ τοῦ χωρίου. Θὰ κτίσωσιν ἄλλας τρεῖς κρήνας, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν μίαν ἐντὸς τῆς εὐρείας πλατείας. Κλίμα μετρίως ὑγιές. Ἔδαφος ἄγονον· οἰκογένεια 180. οἰκίαι συνεχεῖς· ἐν τῷ κέντρῳ ἡ πλατεῖα, γύρωθεν τὰ μαγαζεῖα. Εἰς τὸ ἄκρον ΒΑ κεῖται ἡ ἐκκλησία ἐπ' ἐνόματι τῆς Παναγίας. Νεκροταφεῖον περιτοιχισμένον πλησίον τῆς ἐκκλησίας· ἐξωκκλήσια 4· Κτίριον δημ. σχολείου κοινοτικόν· οἱ κάτοικοι γεωργοί, ἐργατικοὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες εἰς Μακρυναίαν καὶ Φθιώτιν, κτηνοτρόφοι φωτογράφοι, μικρέμποροι, μετανάσται καὶ τινες στρατιωτικοί, ὡς ὁ κ. Κ. Πέτσας ὑποστράτηγος.

Ἡ συγκοινωνία κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι οἰκτροτάτη, διότι κεῖται ἐν μέσῳ τοῦ Εὐήνου καὶ χιονοσκεπῶν ὁρέων· οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὸ Φθινόπωρον προμηθεύονται τὰ τρόφιμα. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον εἰς πόλιν τινα τῆς Ἀμερικῆς ἰδρύθη σύλλογος τῶν Νεοχωριτῶν, ὁ σκοπὸς τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ συλλογὴ ἐράνων πρὸς κατασκευὴν γεφυράς μεταξὺ τῆς θέσεως Πορέτσαινα καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐπὶ τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ,

Πορέτσαινα ὠραία εὐήλιος θέσις εἰς τοὺς ΒΑ πρόποδας τοῦ Καρφοπεταλιᾶ μεταξὺ τοῦ χειμάρρου Κλεινοσίτου καὶ τοῦ Εὐήνου ποταμοῦ. Ἐκεῖ εἶναι κτήματα τοῦ Νεοχωρίου. Ἀπ' ἐκεῖ διέρχεται ὁδὸς εἰς Τερπίτσαν καὶ Κόνισσαν.

Γέφυρα Πουρετσαίνων. Ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι ἐν καιρῷ χειμῶνος εἶναι ἀποκλεισμένοι, ἠναγκάσθησαν ἐφέτος νὰ κατασκευάσωσι πρόχειρον γέφυραν ἐκ δοκῶν ἐλάτης καὶ δρυός, συνδεμένων διὰ σύρματος, ἐπὶ τοῦ Εὐήνου μεταξὺ βράχων τῶν Πορετσαίνων καὶ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ἐστρωμένην διὰ σανίδων πλάτους 1,50 μ. μήκους 10 μ. καὶ ὕψους 5 μ. Καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἔχει στηρίγματα.

Σινίστα. Είναι έκτισμένη ἐπὶ τῶν βορείων ἑσχατιῶν ὑπω-
ρειῶν τοῦ ὄρους Τσεκούρι καὶ πλησίον τοῦ Εὐήνου ἐπὶ ἐδάφους ἐν
μέρει κατωφεροῦς καὶ ἐν μέρει ἐπιπέδου, ὑγροῦ, ἀγόνου καὶ κε-
κλεισμένου ἐντὸς χοάνης καὶ διατέμνεται ὑπὸ δύο ρυάκων· ὀρίζων
στενότατος· ὑπεράνω ἐκτείνεται ἐλατῶν καὶ ἀναβλύζει ἄφθονον
ὑδωρ ἐκ τῆς θέσεως «Κεφαλὸδρυσον»· ὁ χειμῶν ψυχρὸς. Θέρους
δροσερόν. Κλίμα μετρίως υγιές· οἱ κάτοικοι κράσεως στυγνῆς καὶ
ιδίως τὸ γυναικεῖον φύλον. Προϊόντα φασιόλοι, μῆλα, κάστανα καὶ
κάρυα· οἰκογένεια 118· αἱ οἰκίαι μετὰ ὀπωροφόρων δένδρων. Κυ-
ριωτέρα οἰκογένεια Μιχ. Μιχαλοπούλου, ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατελέ-
σαντος δημάρχου καὶ βουλευτοῦ. Πηγαὶ 4· ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι
τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὸ κέντρον. Νεκροταφεῖον πρὸς Α τοῦ
χωρίου περιτετοιχισμένον. Πανηγυρις τῆ 29 Ἰουλίου· οἱ κάτοικοι
γεωργοί, κτηνοτρόφοι, ἐργατικοὶ καὶ τινες ἀξιωματικοί, ὡς ὁ κ.
Ν. Μιχαλόπουλος ὑποστράτηγος· 70 οἰκογένεια ἐργατικαὶ παρα-
χειμαζοῦσιν ἐν Νευπάκτῳ, Μακρυεῖα καὶ Αἰγίῳ. Ἡ συγκοινωνία
τὸν χειμῶνα ἀθλιεστάτη. Είναι ἡ δίοδος τῶν κατοίκων Ὀφιονείας
καὶ Βωμέας.

Ἐκ Σινίστης κατήγετο ὁ στρατηγὸς Ἰωάν. Μιχαλόπουλος, ὁ
ὁποῖος πολλαπλῶς ἔδρασε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Παραθέτομεν ἐν
ἑγγραφον τοῦ Προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Γ. Κουντουριώτου.

«Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ

Πρὸς τὸν γενναιότατον στρατηγὸν Ἰ. Μιχαλόπουλον

Διὰ τὴν ἀνάγκην ἣ ὁποία παρουσιάζεται εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλ-
λάδα διὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν διατάσσομεν δυνάμει τοῦ ὑπ'
ἀρθ. 6'. Θεσπίσματος, ἵνα στρατολογήσητε ἑκατὸν στρατιώτας,
τῶν ὁποίων οἱ μισθοὶ θέλουσι πληρωθῆ ὡς καὶ τῶν λοιπῶν, ἀφοῦ
παρασιάσητε τὸν κατάλογον αὐτὸν εἰς τὸν
Κ. Ἰ. Μαγγίαν, διορίζοντες δὲ νὰ εἴσθε ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ γεν-
ναιοτάτου στρατηγοῦ Γεωργ. Βαλτινοῦ καὶ νὰ συντρέξητε μετὰ τῆς
γενναιότητός σου εἰς ἀσφάλειαν τῶν ἐπαπειλουμένων ἀπὸ εἰσβολὴν
μερῶν προσέχων ἐν αὐτῷ νὰ εἴσθε μακρὰν καὶ
νὰ μὴν ἐπεμβαινῆς εἰς ὑποθέσεις εἴτε ἐπιτελικὰς εἴτε ἄλλας, νὰ
καταγίνασαι δὲ μόνον εἰς τὸ ὁποῖον διωρίσθητε ἔργον.

17 Ἀπριλίου 1825 ἐν (. . . , εὐσανάγνωστον).

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ

Ὁ Γραμματεὺς

(Τ Σ) Γ. Κουντουριώτης

Κ. Πολυχρόνης»

Τέκνα τοῦ Ἰ. Μιχαλοπούλου ἦσαν οἱ Μιχαήλ, Νικόλαος καὶ Κωνσταντῖνος. Ἐκ τούτων ἐπισημότερος ἦτο ὁ Μιχαήλ ἢ Μιχαλάκης, ὁ ὁποῖος ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετέλεσεν ὡς βουλευτῆς καὶ πληρεξούσιος τῆς Ναυπακτίας Ὁθωνιστῆς καὶ δήμαρχος Προσχιῶ. Τέκνα δὲ τοῦ Μιχαλάκη εἶναι ὁ Πάνος καὶ Νικ. Μιχαλόπουλος ὑποστράτηγος.

Ἐτέρουδα. Αὕτη κεῖται εἰς τὰς μεσαίας κλιτῦς λοφοσειρᾶς προεκτάσεως τῆς Κοκκινιάς ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς ὑποκάτω ἐλατῶνος καὶ πλησίον τοῦ Εὐήνου. Πέριξ καὶ ὑποκάτω τοῦ χωρίου μέχρι τοῦ ποταμοῦ ἀγροί, οἰκίαι 40 μὲ ἀγρούς. Οἱ κάτοικοι γεωργοί, ποιμένες καὶ ἐργατικοί. Πολλὰ οἰκογένεια παραχειμάζουσιν εἰς τὰς πεδιάδας Μεσολογγίου καὶ Ἀγρινίου.

Ἀθώρανη. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ ἐπιπέδου λόφου ἐν μέσῳ δάσους ἐξ ἐλατῶν εἰς τὰς Β. Α. κλιτῦς ἀντερείσματος τῆς Κοκκινιάς καὶ ἐπὶ ἐδάφους ὀμαλοῦ, χωματώδους, ἀγόνου καὶ ἔχοντος ἀρίστην θέαν. Ὑποκάτω τοῦ χωρίου κατωφέρεια. Τὸ χωρίον τοῦτο συνψικίσθη πρὸ 200 ἐτῶν ὑπὸ 9 ποιμενικῶν οἰκογενειῶν, Κιλαφγιάντη, Κίτσου, Παπανίκου, Σύρου, Τσιμούρη κ.λ.π. Αἱ οἰκογένεια αὐταὶ ἀπέτελουν μικρὸν συνοικισμὸν, ὅπου σήμερον εἶναι αἱ ἄμπελοι τοῦ χωρίου. Ὅλος ὁ πέριξ τόπος εἶναι ἐλατόφυτος. Χειμῶν ἀφόρητος. Θέρος δροσερώτατον. Κλίμα ὑγιέστατον. Εἶναι ἀρίστη θερινὴ διαμονή. Πηγὰ 2. Ὑδωρ ψυχρόν. Προϊόντα κτηνοτροφικά, μέλι, μῆλα, κάρυα καὶ λαμπρὸς οἶνος. Οἰκογένεια 100. Οἰκίαι συνεχεῖς μὲ ἀγροκήπους καὶ ὀπωροφόρα δένδρα. Ἐκκλησία «Ἁγία Παρασκευή» ἐπὶ ὄραίας ἐπιπέδου θέσεως περιτετοιχισμένης. Πανηγυρις 15 Αὐγούστου. Ἐξωκκλήσια 3. Νεκροταφεῖον μὲ ἐξωκκλήσιον ἄνωθι τοῦ χωρίου ἐπὶ ὀμαλοῦ ἐδάφους ἐν μέσῳ ἐλατῶν. Οἱ κάτοικοι γεωργοί, ποιμένες καὶ ἐργατικοί. Κρᾶσις ἀνεμοκαλῆς καὶ στυγνῆ, σῶμα εὐσταλὲς καὶ παραστατικόν. Ἀμφίσεις ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐκ βαρέων μαλλίνων ἐγχωρίων ὑφασμάτων. Τοῦτο συμβαίνει εἰς ὄλα τὰ ὄρεινά χωρία. Χωροὶ κατὰ τὰς ἐορτάς.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι ἔνεκα τοῦ ἀφορήτου χειμῶνος καὶ τῆς καλύψεως τοῦ χωρίου των ὑπὸ τῆς χιόνος παραχειμάζουσι πλησίον τοῦ χειμάρρου Ἐρημίτης Ἀγρινίου εἰς τὴν θέσιν Ῥουπακιά, ὅπου ἱδρυσαν νέον συνοικισμὸν «Νέα Ἀθώρανη» μὲ ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον. Ἡ θέσις αὕτη πρὸ τριακονταετίας ἦτο ἔρημος καὶ φωλεᾶ τῶν τσακαλιῶν, τὴν ὁποίαν μετὰ ταῦτα οἱ Ἀθωρανῖται διὰ τῆς οἰκονομίας των ἠγόρασαν καὶ διὰ τῆς φιλοπονίας των μετέβαλον εἰς ὄρειον ἄμπελῶνα καὶ ἐλαιῶνα. Ἀπὸ ἐκεῖ διέρχεται ἡ ἀμαξιτῆ

ἑδὸς Ἄγρινίου—Κεφαλοδρύσου μόνον δὲ πέντε οἰκογένειαι τῶν Παπαδασιλέων παραμένουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ παραχειμάζουσιν εἰς θέσιν Καναδίστρα πλησίον τοῦ χειμάρρου τῆς Ἀμπλιάνης.

Ἐποστάσεις.

	1) ἀπὸ Κλεπ.	2) Πλατ.	3) Ναυπ.	4) Μεσολ.	ἄρρενες,	θῆλειαι,	Σύνολον
Κλεπὰ	—	6	13	22	576	567	1143
Ἀράχωβα	1	5,30'	13	21	226	348	574
Νεοχώριον	2,15'	5,30'	14	21	197	346	543
Σινίτσι	1	5,30'	12	21	53	54	107
Τέρνοβα	1,30'	7,30'	12	23	36	42	78
Ἀεθώρην	2	8	14	24	21	21	42
					1109	1379	2487

Ἡ ἄνω στατιστικὴ δὲν εἶναι ἀκριβής, διότι οἱ κάτοικοι δὲν ἦσαν παρόντες κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ὡς παραχειμάζοντες.

ΤΕΩΣ ΔΗΜΟΣ ΟΦΙΟΝΕΙΑΣ

Οὕτως ὠνομάσθη ἀπὸ Ὀφιωνῶν, λαοῦ τῆς Αἰτωλίας, οἰκοῦντος ἀπὸ τοῦ ὄρους Κόρακος μέχρι τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου καὶ περιλαμβάνοντος προσέτι τοὺς παρὰ τὴν Οἴτην Καλλιεῖς καὶ τοὺς περὶ τὸν Εὔηνον Βωμίεις.

Κατέχει τὸ βορειότατον τμήμα τῆς Ναυπακτίας καὶ ὀρίζεται πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Δωρίδος, Ν. Ἀποδωτίας. Δ. Κλεπαῖδος καὶ πρὸς Β. Εὐρυτανίας καὶ Φθιώτιδος. Διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Εὔηνου ποταμοῦ. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἀνώμαλον καὶ ἄγονον καὶ καλύπτεται ὑπὸ δασῶν ἐκ δρυῶν καὶ ἐλατῶν. Ἡ κτηνοτροφία ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄλλους δήμους εἶναι μᾶλλον ἀνεπτυγμένη. Ἡ συγκοινωνία εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Οἱ κάτοικοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, ἐργατικοὶ καὶ ὀλίγοι μετανάσται. Ἐνεκα τοῦ ἀφορήτου χειμῶνος τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων παραχειμάζει εἰς τὰς πεδιάδας Ναυπακτίδος. Μεσολογγίου καὶ Ἀγρινίου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 8 χωριᾶ, 8 κοινότητας καὶ ἔχει πληθυσμὸν περὶ τὰς 4 χιλ. κατοίκων.

Πρωτεύουσα τῆς Ὀφιονείας εἶναι ἡ Βοϊτσά, ἡ ὁποία εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ ὑψώματος ἐν μέσῳ δύο χειμάρρων, συμβαλλόντων εἰς τὸν μέγαν χεῖμαρρον Βοτσαῖτικον ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον κατωφεροῦς, χωματώδους καὶ πάσχοντος καθίζησιν καὶ ὑποκάτω ἐλατῶνος. Πέριξ τοῦ χωρίου εἶναι ἀγροὶ ἄγονοι, προελθόντες ἀπὸ τὴν γενομένην καταστροφὴν διὰ τοῦ πελέκεως ἐλατῶνων. Ἐπὶ Τουκοκρατίας ἐκάη τὸ χωρίον ὑπὸ τῶν Τούρκων. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ

Ἔθρους ἐπανήλθον ἐκ διαφόρων μερῶν 13 οἰκογένειαι καὶ κατόπιον 30. Τώρα ἔχει 150 οἰκογενείας. 10 οἰκογένειαι ἐγκατεστάθησαν ἐν Ναυπάκτῳ, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ἡ πολιτικὴ οἰκογένεια Φαρμακίων, ἄλλαι ἐν Ἀγρινίῳ καὶ Ματαράγκῳ. Ἐκάστη οἰκία μὲ κήπον, καρυὰς καὶ μηλέας. Πηγαὶ 2 μὲ ἀνεπαρκῆς ὕδωρ τὸ θέρος. Ἐκκλησία «Ἁγία Τριάς». Ἐξωκκλήσια 4. Ἔχει δημοτ. σχολεῖον, ἀστυνομικὸν σταθμὸν καὶ τηλεφωνεῖον. Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου γίνεται ἀπαξ τοῦ μηνὸς ἐκδίκασις ποινικῶν καὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων ὑπὸ τοῦ Εἰρηγοδικοῦ Λομπωτιῶν. Ἐκεῖ ἐγεννήθη ὁ ἔνδοξος ὀπλαρχηγὸς Ἰωάν. Φαρμάκης, τοῦ ὁποίου σώζεται ἡ οἰκία. Εἶναι ἡ δίοδος πολλῶν χωρίων τῆς Ὀφιογενείας καὶ Δωριδος. Ἐν καιρῷ χειμῶνος κατέρχονται εἰς τὰ πεδινὰ μέρη Ναυπάκτου, Μόρβου, Μακρυγενείας καὶ Ἀγρινίου καὶ ἐπιστρέφουσι τὸν Ἀπρίλιον.

Κουτουλιτσία. Ταῦτα κεῖνται εἰς τὰς ὑψηλότερας Β. Δ. κλιτύς τοῦ Φτεροπούργου, ὁ ὁποῖος εἶναι συνέχεια τοῦ ὄρους Τσεκοῦρι, καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ ἐπὶ ἐδάφους ἀνοικτοῦ, ὀλίγον κατωφεροῦς καὶ χωματώδους ἐν μέσῳ δύο μικρῶν χειμάρρων καὶ ὑποκάτω ἐλατῶνος, ὁ ὁποῖος γύρωθεν κατεστράφη ἀντικατασταθεὶς ἀπὸ ἀγροῦς ἀγόνους, σκεπασμένους ἀπὸ φτέρην. Ὀλίγον ὑποκάτω τὸ ἔδαφος εἶναι ἐπίπεδον καὶ ὑποκάτω τούτου πολὺ κατωφερές. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκτίσθη πρὸ 100 ἐτῶν περίπου. Πρῶται οἰκογένειαι ἦσαν ποιμενικαὶ αἱ ἐξῆς· οἱ Πελεκαιοὶ, κλάδος αὐτῆς εἶναι οἱ ἦδη Πελεκαιοὶ καὶ Ἀλεξόπουλοι, οἱ Σφυραῖοι, οἱ Παπαδογεωργοπουλαῖοι οἱ σημερινοὶ Παληογιανναῖοι καὶ οἱ Ἀνδριαῖοι. Αὐταὶ αἱ οἰκογένειαι ἦλθον ἐκ τῶν παλαιῶν Κουτουλιστίων, τὰ ὁποῖα εὕρισκοντο εἰς τὴν Φθιώτιδα μεταξύ τῶν χωρίων Ἀργυρίων καὶ Κυριακοχωρίων, νῦν δὲ σφίζονται ἐρείπια, διότι τὸ χωρίον κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Αἱ ἄνω 4 οἰκογένειαι κατέφυγον εἰς τὸ σπήλαιον, τὸ ὁποῖον τώρα εὕρισκεται ὑποκάτω τῶν κτημάτων Δημητροπούλου καὶ Παληογιάννη, Κουτολισταίων. Τὸ σπήλαιον τοῦτο κεῖται εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Εὐήνου ἐπὶ δυσπροσίτου βράχου, εἶναι μέγα, χωρεῖ πλέον τῶν 500 ἀτόμων καὶ δογμαζέται Καστέλια ἢ σπίτια. Εἰς αὐτὸ ἐπὶ Τουρκοκρατίας κατέφυγον οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ χωρίων. Οἱ ἄνω ποιμένες διὰ τινος τράγου ἀνεκάλυψαν πηγὴν εἰς τὸ νῦν χωρίον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέφυγον καὶ ἐγένοντο οἱ πρῶτοι κάτοικοι.

Τὸ ἔδαφος εἶναι ἀγονον, ὁ χειμῶν ψυχρότατος. Ὑδωρ ψυχρὸν καὶ ἀνεπαρκές. Κλίμα ὑγιέστατον. Προϊόντα κτηνοτροφικὰ καὶ μέλι. Οἰκογένειαι 150. Ἡ ἐκκλησία «Ἅγιος Γεώργιος» κεῖται ἐπὶ

ὕψωματος. Ἐξωκκλήσια 2. Πανήγυρις 15 Αὐγούστου. Ἔχει δημ. σχολεῖον καὶ τηλεφωνεῖον. Οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες εὐσταλεῖς καὶ παραστατικοί. Οἱ κάτοικοι παραχειμάζουσι περίξ τοῦ Ἄγρινιου, ἰδίως δὲ πλησίον τῆς συνοικίας «Ἅγιος Χριστόφορος», ὅπου μονίμως πολλοὶ ἐγκαθίστανται. Τινὲς καταφεύγουσιν εἰς ἄλλα χωρία καὶ ἐγκαθίστανται ὡς ἐσώγαμβροί. Μόνου 5—10 οἰκογένεια παραμένουσιν ὡς ἐν δεσποτηρίῳ ἕνεκα τῶν χιόνων.

Γρηγόριον. Κεῖται εἰς τὰς Β. Α. κλιτύς τοῦ συνδέσμου τῆς ὀροσειρᾶς Τσεκουρί καὶ Τρικόβου ἐπὶ ἐδάφους ὀλίγον κατωφεροῦς ἐντὸς ἐλατῶνος, γύρωθεν ἀγροὶ καὶ πλησίον τοῦ χειμάρρου Βοϊτσᾶς. Χωρίον ἀπόκεντρον εἰς τὰ ὄρια Ναυπακτίας καὶ Δωρίδος. Ἀπέχει περὶ τὴν μίαν ὥραν πρὸς Β. Α. τῆς Βοϊτσᾶς. Οἰκογένεια 35. Αἱ οἰκίαι μὲ ἀγρούς. Ἔχει δημ. σχολεῖον. Οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ἐργατικοί. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι παραχειμάζουσιν εἰς τὰ πεδινὰ μέρη Ναυπάκτου καὶ Τριχωνίας.

Στρομνιανη. Αὕτη πρὸ δεκαπενταετίας ἔκειτο εἰς τὰς δυτικὰς μεσαίας κλιτύς τοῦ βουνοῦ «Τσοῦκα», ἀντερείσματος τοῦ Βλαχοβουνίου ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, θαμνώδους, χωματώδους, ἀγόνου καὶ πάσχοντος καθίζήσεις. Ἐπειδὴ ὑπέστη φοβεράν καθίζησιν, οἱ κάτοικοι μετόκησαν εἰς τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ βουνοῦ. Ἐπὶ ὄροπεδίῳ. Οἰκογένεια 50. Πανήγυρις 26 Ἰουλίου. Οἱ κάτοικοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες. Ὅλοι σχεδὸν αἱ οἰκογένεια παραχειμάζουσιν εἰς τὰς πεδιάδας Ἄγρινιου καὶ Μεσολογίου.

Ζηλιέστα. Αὕτη εἶναι τὸ ἐπισημότερον χωρίον τῆς Ὀφιοινείας, κεῖται εἰς τὰς Β. Α. κλιτύς τοῦ ἀντερίσματος «Τσοῦκα» τοῦ Βλαχοβουνίου κάτωθεν δάσους ἐκ δρυῶν ἐπὶ ἐδάφους μᾶλλον κατωφεροῦς, καταλήγοντος εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Εὐήνου, μετὰ κήπων, ἀμπέλων καὶ ἀγρῶν. Χειμῶν. δριμύς, θέρος δροσερόν, κλίμα ὑγιεινόν. Προϊόντα βάλανοι, κάστανα, μήλα καὶ κάρυα. Οἰκογένεια 80. Κυριώτεροι οἱ Σταυραῖοι (Σταυρόπουλοι) ἐξ ὧν ὁ 90 κοντούτης γέρων Ἀναγνώστης διετέλεσε Δήμαρχος Ὀφιοινείας, εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις δὲ καταστήματα τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἰωάν. καὶ Φωκ. Σταύρου ἐξεδόθη καὶ τὸ παρὸν βιβλίον, Οἱ Τσενταῖοι, οἱ Χονδρομήτρου κ.λ.π., ὄλων αὐτῶν τὰ τέκνα ἔτυχον καλῆς παιδείας. Οἰκίαι συνεχεῖς. Ἔχει δημ. σχολεῖον καὶ τηλεφωνεῖον. Οἱ κάτοικοι κτηνοτρόφοι, γεωργοὶ, ἐργατικοὶ καὶ ἀρκετοὶ εὐπαίδευτοι ἰδίᾳ δημοδιδάσκαλοι. Κάτοικοι τινες μετόκησαν εἰς Ναύπακτον καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Πολλοὶ οἰκογένεια κτηνοτροφικὰ παραχειμάζου-

σιν εἰς τὴν πεδιάδα Μεσολογγίου, οἱ δὲ ἐργατικοὶ εἰς Πελοπόννησον,

Παλαιότερον τὸ χωρίον ἔκειτο 45' τῆς ὥρας ἀνατολικώτερον ἐπὶ τῆς ἀρχαίας θέσεως Γούστιανη. Ἐκεῖθεν οἱ κάτοικοι μετέκρησαν εἰς τὸ νῦν χωρίον Ζηλίσταν, διὰ τὰ ἀποφύγῃσι τὰς ἐνοχλήσεις τῆς διαδόσεως τῶν Τούρκων ἀπὸ Φθιώτιδος εἰς Ναυπακτίαν. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦτο ἔδρα διοικήσεώς τινος. Σώζονται δὲ καὶ ἔργα τῶν Τούρκων, δύο κρῆναι λιθοκτιστοὶ τοῦ Νταῆρ Παπούλια καὶ τοῦ Ὁσμάν. Καὶ δεξαμενὴ εὐρίσκεται πλησίον τῆς πρώτης τετράγωνος μήκους 8 μέτρων καὶ ὕψους ἑνός. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ μέχρι πρό τινων ἐτῶν ἡ Ζηλίστα σημαντικῶς ἤκμαζε ὡς λέγει καὶ τὸ δημῶδες ἄσμα «... Ἡ Γρανίτσα τὸ τρανὸ χωριὸν καὶ ἡ Ζηλίστα ἡ Ἰακουσμένη», διότι οἱ κάτοικοι κατεγίνοντο εἰς τὴν βιομηχανίαν τοῦ χαλκοῦ καὶ τῆς μετάξης. Ἡ Ζηλίστα ὑπέστη δύο καταστροφάς, πρῶτον μὲν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἁλῆ Πασᾶ, ὅτε ἐκεῖ συνῆψαν μάχην ὁ ἀρματωλὸς τῆς Δωρίδος Λωρῆς μὲ τὸν ἀρματωλὸν τῆς Νευπακτίας Κωνστ. Σισμάνην ὅτε καὶ κατεστράφη ὑπὸ τοῦ δευτέρου, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἔδεν τὸν συνέτρεξαν εἰς τὸν ἀγῶνα· διὸ ὁ Σισμάνης κληθεὶς εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἁλῆ Πασᾶ. Δεύτερον δὲ κατὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος, διότι ἐκεῖ ἐγκλεισθεὶς ὁ Φαρμάκης ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ.

Ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ βουνοῦ, ὅπου ἔκειτο ἡ Γούστιανη, εὐρίσκονται τοῦ «Ἰσάμ' Καλόγηρ' τὰ ταμπούργια». Εἶναι ταῦτα ἐρείπια τείχους, ὅπου συνήφθη πεισματώδης καὶ αἱματηρὰ μάχη μεταξὺ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἰσάμη Καλογήρου καὶ Τούρκων, καθ' ἣν πολλοὶ ἐκατέρωθεν ἔπεσαν, θανασίμως δὲ ἐπληρώθη ὁ ὀπλαρχηγός. Εἰς τὴν μάχην ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διακός ὅστις μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο ἄσημος, διεφημίσθη δὲ διὰ τὴν ἀνδρείαν, σωματικὴν ἀντοχήν καὶ φιλοτιμίαν του, διότι. ἀφ' ἑνός μὲν ἐπολέμησεν ὡς λέων καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς μάχης, κατὰ τὴν νύκτα δέ, ἵνα μὴ πέσῃ ὁ βράεως τραυματισθεὶς καπετάνιος ζῶν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων μετέφερεν αὐτὸν εἰς τοὺς ὄμους του, διαβάς τὸν Εὐήνον μέχρις ἐπέκεινα τῆς κορυφῆς τῆς Ὁξυᾶς. Ὁ δὲ Ἰσάμ Καλόγηρος, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε συγκατετέθη νὰ προσληφθῇ ὁ Διακός «γιά τ' ἀσκή», ἤδη ἐκπνέων εἶπε, νὰ γίνῃ ὁ Διακός ἀρχηγὸς τῶν κλεφτῶν του.

Ἀκριδῶς εἰς τὴν θέσιν ποῦ ἔγινε ἡ μάχη εἶναι καὶ ἑτέρα τοπο-

θεσία ονομαζομένη «Κοκκάλια» φαίνεται δὲ ὅτι ἐκεῖ ἦσαν ἄταφοι ἀθρόοι σκέλετοι τῶν πεσόντων κατὰ τὴν μάχην.

Ἀρχαῖα. Εἰς τὴν θέσιν Γούστιανη υπήρχεν ἀρχαία πόλις. Πρὸ πεντηκονταετίας περιηγηταὶ μετέβησαν εἰς Ζηλίσταν καὶ ἀνεζήτησαν τὴν Γούστιανην, ἀλλὰ δὲν εὑρον τίποτε. Εἰς τοὺς ἀγρούς τῆς θέσεως αὐτῆς οἱ κάτοικοι εὑρον χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα ἰδίως τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς, πύθους μικροὺς καὶ μεγάλους καὶ ἄλλα οἰκιακὰ σκευὴ ὀρειχάλκινα. Ἐπὶ ἐπιτυμβίου δὲ λίθου εὐκρινῶς ἀναγινώσκονται τὰ ὀνόματα «Νικομάχας - Λάμιος - Καναίθου».

«**Ἑλληνότροπες**». Εἰς τὴν ἄνω θέσιν σώζονται «Ἑλληνότροπες» αἱ ὁποῖαι ἦσαν τρύπες, εἰς τὰς ὁποίας κατέφευγον οἱ Ἑλληγες πιθανὸν διὰ τὰ προφυλαχθῆναι ἀπὸ θανατηφόρα δῆγματα κωνώπων ἢ ἄλλων ἐντόμων. Ἀπὸ τὴν ὀλεθρίαν δὲ πανώλην, ἣ ὁποία τῷ 747—748 μ. Χ. ἐνέσκηκεν ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπεδεκατίσθησαν οἱ κάτοικοι τῆς Αἰτωλίας, φαίνεται ὅτι τότε κατεστράφη καὶ ὁ συνοικισμὸς ἡ ἡ πόλις Γούστιανη.

Μεγάλη Παλούκοθα. Κεῖται εἰς τὰς μεσαιῶς Ν.Δ. κλιτῆς ἀντερίσματος τῆς Ὄξυᾶς ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, χωματώδους, ἀνύδρου καὶ ἀγόνου καὶ ὑποκάτω δενδρῶνος. Ὀλίγον ὑποκάτω Δ. διέρχεται μέγας χεῖμαρρος κατερχόμενος ἐξ Ἀμπλιανῆς καὶ Ἀθωράνης εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ μῦθος τοῦ χωρίου, καὶ ὁ ὁποῖος συμβάλλει εἰς τὸν Εὐήνον. Ὁ χειμὼν ψυχρότατος, τὸ θέρος δροσερόν. Κλίμα ὑγιέστατον. Προϊόντα κτηνοτροφικά. Οἰκογένεια 9). Οἰκίαι συνεχεῖς. Κῆποι ὀλίγοι. Πηγαὶ 2. Ἰῶωψ ψυχρὸν καὶ ὀλίγον. Ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῶν γενεθλίων τῆς Παναγίας κτισθεῖσα τῷ 1815. Ἐξωκκλήσια 3. Κτίριον σχολείου καλόν. Καὶ τὰ δύο ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου. Ὅλοι σχεδὸν αἱ οἰκογένεια παραχειμάζουσιν εἰς τὰς πεδιάδας Ναυπάκτου καὶ Μεσολογίου.

Μικρὰ Παλούκοθα. Κεῖται ἐντὸς χαράδρας, σχηματιζομένης ὑπὸ δύο λοφοσειρῶν ἀντερίσματος τῆς Ὄξυᾶς, ὑποκάτω δάσους ἐξ ἐλατῶν καὶ πρίνων ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς, ἀγόνου καὶ πάσχοντος καθίζησιν πλησίον τοῦ χεῖμαρρου «Παληρόστανι», συμβάλλοντος εἰς τὸν Εὐήνον. Τὸ χωρίον αὐτὸ κατὰ τὸ 1886 ὑπέστη πολὺ μεγάλην καθίζησιν ἣ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ πέντε ἡμέρας καὶ ἕνεκα τῆς ὁποίας κατεστράφησαν εἴκοσι πέντε οἰκίαι καὶ

ἡ ἐκκλησία, αἱ δὲ λοιπαὶ ὑπέστησαν σημαντικὰς ζημίας. Μερικοὶ μετώκησαν εἰς τὸν πρὸς Α. λόφον.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἄλλοτε ἦτο εἰς τὸ ἀπέναντι πρὸς Δ. μέρος ἀλλ' ἔνεκα λοιμικῆς νόσου ἄλλοι μὲν μετώκησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν Μικρὰν Παλούκοδαν, ἄλλοι δὲ τὴν Μεγάλην Παλούκοδαν.

Ὁ χειμὼν ψυχρότατος. Θέρος δροσερὸν καὶ ὑγιεινόν. Ἐδαφος ἄγονον. Προϊόντα κτηνοτροφικὰ. Οἰκογένειαι 95 εἰς τέσσαρα τμήματα. Πηγαὶ τέσσαρες. Ὑδωρ ὑπόψυχρον καὶ ἀνεπαρκές. Ἐκκλησία ἡ «Ἁγία Παρασκευή». Ἐξωκκλήσια ὁ. Πανηγυρις τῇ 2ῇ Ἰουλίου. Κάτοικοι γεωργοὶ καὶ πομένες. Ἀμφίσεις ἐκ βαρέων μαλλίνων ἐνδυμάτων. Μόνον ἕως 10 οἰκογένειαι παραμένουσι τὸν χειμῶνα αἱ δὲ ἄλλαι παραχειμάζουσιν εἰς τὰς πεδιάδας Ναυπάκτου καὶ Μεσολογγίου, ὅπου πολλοί, ὡς καὶ ἄλλοι τῆς ἄλλης Παλουκόθης, ἠγόρασαν κτήματα καὶ λειβάδια καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐγκαθίστανται.

Συγείστα. Κεῖται εἰς τὰς Β.Α. κλιτῦς τῆς Ὀξυᾶς ὕψους 1621 μ. ἐπὶ ἐδάφους χωματώδους, ἀγόνου καὶ ἀνεπεπταμένου ἀπέναντι τῶν Βαρδουσιῶν καὶ πλησίον τοῦ Εὐήγου.

Βερδούσι μου περήφανε
κ' ὕξυά ζωγραφισμένη
λυῶστε τὰ χιόνια γλήγορα
νά χορταριάσ' ἕ τόπος
νά βγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνά
νά βγοῦν οἱ βλαχοπούλες
μέ τὰ κατσίκια 'ς τὴ πεδιά
καὶ τὰ παιδιὰ στὰ χέρια.

Διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρὸς ἐπάνω μέρος καὶ σχεδὸν ἐπὶ ὄμαλοῦ ἐδάφους, τὸ δὲ πρὸς τὸ κάτω μέρος 10' μακρὰν καὶ ἐπὶ ἐδάφους κατωφεροῦς. Ὀλίγον ὑπεράνω τοῦ χωρίου εἶναι ὠραῖον μικρὸν δάσος ἐξ ὄξυων, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου εἶναι κενὸς χώρος ἐν εἴδει μεγάλου κύκλου. Εἶναι τὸ βορειότατον χωρίον τῆς Ναυπακτίας καὶ εἰς τὰ ὄρια Εὐρυτανίας καὶ Φθιώτιδος.

Ὁ χειμὼν ψυχρότατος, θέρος δροσερώτατον. Τὸ ψυχρὸς ἀρχεται ἀπὸ τὰς ἀρχὰς 7)θρίου ἔνεκα τῆς γειτνιασεως τῶν Βαρδουσιῶν ὕψος 2495 μ. Κλίμα ὑγιέστατον. Προϊόντα κτηνοτροφικὰ, φασιόλοι καὶ γεώμηλα.

Εἰς μὲν τὸ ἄνω τμήμα μένουσιν 75 οἰκογένειαι, εἰς δὲ τὸ κάτω 45. Οἰκίαι μᾶλλον πενιχραὶ μὲ μικροὺς κήπους. Πηγαὶ 4. Ὑδωρ

υπόψυχρον καὶ ἐπαρκές. Ἐκκλησία «Ἅγιος Ἀθανάσιος». Νεκροταφεῖον πλησίον τῆς ἐκκλησίας. Κτίριον δημ., σχολείου εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου μεμονωμένον μεταξύ τῶν δύο τμημάτων. Πανηγυρις 2 Μαΐου. Οἱ κάτοικοι γεωργοί, ποιμένες, κτίσται, λεπτουργοὶ καὶ ὀλίγοι μετανάσται. Κρᾶσις στρυγγὴ καὶ ἀνεμοκαχῆς. 70 οἰκογένεια παραχειμᾶζουσιν εἰς Τριχωνίαν καὶ Μακρυνείαν. Ἔιναι ἡ δίοδος τῆς Δωρίδος εἰς τὴν Εὐρυτανίαν καὶ τῆς Ὀφιονείας εἰς τὴν Φθιώτιδα. Ἐν καιρῷ τοῦ χειμῶνος τέλειος ἀποκλεισμός.

Ἐ Αποστάσεις.

	1) Δομοτινὰ	2) Ναύπακτος	3) Μεσολόγγιον	Κάτ. ἄρρεν.	θήλεις	Σύνολον
Βοΐτσα	3	13	24	154	190	344
Κουτουλίσιαι	2,30'	13	24	49	29	78
Γρηγόριον	3	13	25	37	63	100
Στρωμνιάνη	4,50'	19	25	39	27	66
Ζηλίσιαι	5,50'	15	26	62	98	160
Μεγ.Πηλοῦκοβ.	5,30'	15	26	16	7	22
Μικ.Πηλοῦκοβ.	6,30'	15	26	38	34	72
Σιτίσιαι	8,30'	18	28	127	134	261
				521	582	1103

Ἡ ἄνω στατιστικὴ ἀναφέρει μόνον τοὺς παραχειμᾶσαντας εἰς τὰ χωρία των κατοίκους, ἐν ᾧ ὄλος ὁ πληθυσμὸς τῆς Ὀφιονείας ἀνέρχεται περὶ τὰς τέσσαρας χιλ. κατοίκων.

Ο ΧΕΙΜΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΜΕΡΗ

Ὁ χειμὼν εἰς τὰ ὄρεινά εἶναι φρικωδέστατος. Διὰ τὰ λάβη τις πείραν αὐτοῦ, πρέπει ὑπὸ ἰδιότητά τινα ἀκουσίως νὰ παραχειμᾶσῃ εἰς αὐτά. Εἰς τοὺς ὄρεισιβίους τοῦτο εἶναι σὺνηθες· οὔτοι δὲν φοβῶνται ἄλλο τι, τὴν χιόνα ἢ βροχάς, παρὰ μόνον τὸν ἐκ τῆς Ὀξυᾶς καὶ Βαρδουσίων ἐρρωμενέστατον, ἀγριώτατον τερετίζοντα, δριμύτατον, παγετώτατον καὶ καυστικώτατον βορρᾶν (ἀνεμοσοῦρι). Οὗτος τὴν μὲν χιόνα μεταβάλλει εἰς κρυσταλλῶδη οὐσίαν, τὴν ὁποίαν βρυκόλακα καλοῦσιν, αὐτοὺς δὲ ὡς βιαιότατος ἐπιδρομεύς, δίκην πανικοῦ ἐν πολέμῳ καὶ ὡς πρόβατα ὑπὸ λυκοφοβίας καταληφθέντα τρέπει εἰς φυγὴν καὶ ἐγκλείει εἰς τὰς ἐστίαις των. Τότε τὰ χωρία μεταβάλλονται εἰς νεκροταφεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἄκρα σιγὴ βασιλεύει καὶ δὲν ἀκούεται ἄλλο τι, παρὰ ὁ θροῦς τῶν πλαταγιζόντων φύλων καὶ δένδρων. Τότε οἱ χωρικοὶ μετὰ δυσκολίας κατορθώνουσι

νὰ ὑδρεύωνται ἐκ τῶν πηγῶν, ἀφοῦ προηγουμένως διὰ πτυαρίων ἀνοίξουσι τὴν ὁδόν. Τὸ πάχος τῆς χιόνος φθάνει 1.70 μ. Κορμοὶ δένδρων καίονται ἐπὶ τῆς ἐστίας. Τὸ πῦρ καίει ζωηρόν. Διέρχονται τὰς ὥρας ψήνοντες κάστανα ἐπὶ τῆς πυρᾶς καὶ πίνοντες ζεστήν ῥακὴν μετὰ μέλιτος. Ἐξω ἐπικρατεῖ ἐκτυφλωτικὴ λευκότης. Ἐκὰς τῆ οἰκία ὁμοιάζει μὲ πολυέλαιον ἐκκλησίας, διότι ἡ τηκομένη χιών σχηματίζει πυκνοὺς κρυσταλλώδεις βάρδους φθάνοντας τὸ μέτρον.

Ἐν ὅσῳ διαρκεῖ (ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ ἐβδομάδας) ἡ φοβερὴ-τάτη καὶ πληκτικωτάτη αὕτη κατάστασις τοῦ τὰ μάλιστα κορυθαντιῶντος βορρᾶ, ὅστις εἰσδύων καὶ εἰς τὸν ἐγκέφαλον ψύχει αὐτὸν καὶ καθιστᾷ πάντα ἀνίκανον εἰς τὸ νὰ σκέπτηται καὶ περιπατῇ, ἐπικρατεῖ ἄκρα ἀπελπισία, μαρασμὸς καὶ φρίκη. Ὁ θεατὴς καταλαμβάνεται ὑπὸ ἱλίγγου ἀτενίζων πρὸς τὸν χιονόφρακτον, ὀμιχλώδη καὶ δαιμονιώντα ὀρίζοντα. Τότε νομίζει τις ὅτι εὐρίσκεται ἐν μέσῳ τοπικοῦ κατακλυσμοῦ. Θέαμα, τὸ ὁποῖον δύναται τις νὰ ἀπολαύσῃ ἐν τῇ ἐκρήξει ἡφαιστείου τινός, ὅπερ διὰ τῶν κρατήρων του ἐξερεύγει χεიმάρρους λάθης. Θέαμα, τὸ ὁποῖον δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν μάχῃ, καθ' ἣν ὁμοβροντία ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ τρέπουσιν εἰς φυγὴν τὸ πεζικόν. Θέαμα, τὸ ὁποῖον δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐν τῇ μαινομένῃ θαλάσῃ, ἡ ὁποία διὰ τῶν γιγαντιαίων καὶ αἱμοχαρῶν κυμάτων τῆς προσπαθεῖ νὰ καταρρίψῃ εἰς τὸν πυθμένα τῆς ἀτμῆρές τι. Θέαμα, τὸ ὁποῖον κάμνει πάντα θεατὴν ν' ἀποστρέψῃ τὸ πρόσωπόν του ἐκ φρίκης πρὸς τὴν τραχυτάτην καὶ μαινομένην φύσιν, ἡ ὁποία παρουσιάζει φοβερόν καὶ τρομερόν πανόραμα. Θέαμα, τὸ ὁποῖον διεγείρει αἰσθημα πλήξεως ἅμα καὶ θλίψεως ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ θεατοῦ καὶ ἐμβάλλει μυρίους στοχασμοὺς εἰς τὸν νοῦν του, ἂν οἱ τόποι οὗτοι ἔπρεπε νὰ κατοικῶνται.

Εἴτε πνέει ὁ βορρᾶς εἴτε ὁ νότος μετὰ χιόνος, ὁ ὀρίζων εἶναι πάντοτε κεκαλυμμένος ὑπὸ πυκνοτάτης ὀμίχλης, ὅτε ὅμως τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα παύουσι καὶ τὰ σύννεφα διαλύονται, ἐπέρχεται αἴθρῃα καὶ ὁ ἥλιος διαδέχεται τὸ σκότος. Τότε τὸ θέαμα ἀπὸ πληκτικὸν μεταβάλλεται εἰς τερπνόν. Τὸ ὄμμα τοῦ θεατοῦ ἀκουσίως στρέφεται πρὸς τὰς σαγματώδεις καὶ γραφικωτάτας τῆς ὀξυᾶς κορυφᾶς, ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων κλιτύων τῆς ὁποίας, ὡς καὶ ἐπὶ ἄλλων κλιτύων ὁρέων, ἀνορθοῦνται αἱ ἐπηργυρωμένοι ὑπὸ τῆς χιόνος εὐθυτενεῖς καὶ ὑψηλᾶρηγοι ἐλάται, καὶ πρὸς τὰς κωνοειδεῖς

καὶ ὑπερηφάνους καρρυφὰς τῶν Βαρδουσιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι περιβέβλημένοι: ὑπὸ ἀργυροῦ πανηγυρικοῦ τάπητος.

Ἐν αἰθρίᾳ λοιπὸν ἡμέρᾳ βλέπει τις τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐξέρχονται ἐκ τῶν ἐστιῶν των. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὥρας, ὅτε ἐπισκιάζεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἄρχεται ὁ Νότος μετὰ χιόνος, πάλιν ἀναγκάζονται μετὰ βαρυθυμίας νὰ λαμβάνωσι τὴν ἄγουσαν εἰς τὰς ἐστίας των, πέραξ τῶν ὁποίων κἀθηγται σταυροποδητεῖ.

ΜΕΡΟΣ Ε΄.

Θ ΠΛΑΤΑΝΟΣ

Ἐὸ Πλάτανος εἶναι ἐκτισμένος ἐπὶ ἐδάφους πετρώδους, στερεοῦ, ἐπιπέδου καὶ ἐν μέρει πολὺ ὀλίγον κατωφεροῦς εἰς ὕψος 725 μ. εἰς τὰς μεσαίας κλιτύς τοῦ ὄρους Ἄλωνάκι ὕψ. 1425 μ. καὶ ὑποκάτω τοῦ ἀμφιθεατρικῆν ὄψιν ἔχοντος περικαλλοῦς καὶ ποικιλοφύτου δάσους, τὸ ὁποῖον εἶναι πυκνῶς πεφυτευμένον ὑπὸ ἐλατῶν, γαύρων, μελιῶν, πρίνων, κέδρων καὶ κρανεῶν. Τοῦτο κατὰ τὴν ἀνθισιν εἶναι ἐκπάγλως ὠραῖον καὶ παριστᾷ ὄψιν θελκτικὴν, τοῦ ὁποίου ἡ ὄροσκόπος καὶ ζυφογόνος ἀποδάσειος αὔρα ἐκχέεται, εὐωδιάζει καὶ πληροῖ τὴν πολὺ πλησίον ὑγιεστάτην καύτην κωμόπολιν. Κεῖται δὲ ἐν μέσῳ κήπων καὶ ἀμπέλων. Ὅθεν τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ Πλατάνου εἶναι εὐπρεπές, ὃ ὁποῖος ἀποτελεῖ ὄασιν ἐν μέσῳ ἐρήμου. Ὁ ξένος εἰς τὴν θέαν του λησμονεῖ ὅτι εὐρίσκεται εἰς ὄρεινους τόπους.

Πρῶτος οἰκιστής. Κατὰ τὴν ἐκ παραδόσεως ὁμολογίαν τοῦ ποιμένου Θ. Ι. Καραγεώργου, ζήσαντος 130 ἔτη, ἐγγόνου τοῦ Καραγεώργου—ἄγνωστον πρὸ πόσων ἐτῶν—ἤκουσεν ἀπὸ τὸν πάππον του, κάτοικου τοῦ συνοικισμοῦ Πωγωνιάς, ὃ ὁποῖος παρεθέριζεν εἰς τὴν θέσιν, ὅπου σήμερον εἶναι τὸ ἐξωκκλήσιον «Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι» καὶ ὅπου ἦτο μικρὰ πηγὴ, ἣτις κατεχώσθη διὰ νὰ μὴ εἶναι καταφύγιον τῶν ληστῶν, ὅτι ἡ κόρη του εἶδε μίαν ἡμέραν ἕνα τράγον λευκόν, ἀλλὰ μὲ μαύρην κεφαλὴν ὅτι ἤρχετο διὰ μέσου τοῦ ὑποκάτω δάσους, ὅπου τῶρα εἶναι ὁ Πλάτανος μετὰ τὴν γενειάδα βρεγμένην. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν περιέργειαν αὐτοῦ, καθ' ὅσον δὲν ἐγνώριζεν ὅτι ὑπῆρχεν ὕδωρ εἰς τὸ δάσος. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν

ἡ ποιμενίς κέρη τοῦ Καραγεώργου περηκολούθησε τὸν τράγον καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ μέρος, ὅπου τώρα εὐρίσκεται ἡ νῦν πηγὴ «Μεγάλη βρύσις» ἐν μέσῳ δάσους ἐκ πλατάνων. Εἰς τὴν ρίζαν μεγάλου πλατάνου ἐπήγαξεν ὕδωρ ψυχρὸν καὶ ἄφθονον. Διὸ μετὰ ταῦτα ὁ νέος συνοικισμὸς ὠνομάσθη «Πλάτανος».

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ Καραγεώργος ἀνοίξας ὁδοὺν κατήλθε διὰ τοῦ δάσους καὶ ἔκτισε τὴν πρώτην ποιμενικὴν καλύβην του εἰς τὴν θέσιν, ὅπου τώρα εἶναι ἡ ἐκκλησία. Ἐξέλεξε δὲ τὸ μέρος αὐτό, διότι ἦσαν αἱ ὑψηλαὶ καὶ πολὺκλαδοὶ μυλοκοκέαι, διὰ τὰ σταλιζοῦν τὰ πρόβατα ὑποκάτω αὐτῶν. Ἐκτοτε ὁ Καραγεώργος ἐξεχέρωσε τὸν περίξ χῶρον δι' ἀγροὺς καὶ ἄμπελον. Μετὰ παρέλευσιν πενταετίας ἔκτισεν οἰκίαν εἰς τὴν θέσιν, ὅπου εἶναι αἱ οἰκίαι Χατζῆ καὶ Ῥαμπκουναίων. Μετ' ὀλίγα ἔτη ἦλθεν ἡ οἰκογένεια Γρηγόρη ἐξ Ἀρτοτίθης καὶ ἔκτισεν οἰκίαν, ὅπου τώρα εἶναι ἡ οἰκία τοῦ ἀποβιώσαντος Ν. Παπαγεωργίου. Ἄλλη παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτὴ ἦλθεν ἐκ Καζακλὰρ τῆς Θεσσαλίας, ὅπου μετόκησεν ἐκεῖ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὴν πτώσιν αὐτῆς. Κατόπιν ἦλθεν ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ Πωγωνισκῆ ἡ οἰκογένεια Κολοτούρου καὶ ἔκτισεν οἰκίαν εἰς τὴν συνοικίαν Κολοτουρέϊκα. ὅπου τώρα εἶναι ἡ οἰκία τοῦ Ἀχ. Γιαννακοπούλου. Ἡ οἰκία αὕτη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνακκινισθεῖσα εἶχεν ὑπὸ τὸ πάτωμα μεγάλους δοκοὺς ἐξ ἀξέστων χονδρῶν κορμῶν δένδρων. Οἱ Σκουφαῖοι μετόκησαν ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ Ἀγίου Βλασίου. Ὁ Βλαστάρης ἢ Ποῦλος μετόκησεν ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ Βάλσαμος καὶ ἔκτισεν οἰκίαν πλησίον τῆς πηγῆς, ἣτις ἐξ αὐτοῦ ὠνομάσθη, ὡς φαίνεται, «Βλαστάρη βρύσις». Ἐπὶ 15 ἔτη δὲν εἶχον ἐκκλησίαν, ἀλλὰ κατόπιν ἔκτισαν ἐκκλησίαν εἰς τὴν θέσιν, ὅπου τώρα εἶναι τὸ ἐξωκκλήσιον «Προφήτης Ἡλίας», κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν, τὴν καὶ πιθανωτέραν, εἰς τὴν θέσιν, ὅπου τώρα εἶναι τὸ ἐξωκκλήσιον «Ἁγιοὶ Ταξιάρχαι», διότι ἐκεῖ γύρωθεν εὐρέθησαν τάφοι, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι συνεχῆς ἦτο τὸ νεκροταφεῖον. Μετὰ τινα ἔτη καθ' ἃ δι' ἄλλων μετοικήσεων ἐπυκνώθη ὁ νέος συνοικισμὸς Πλατάνου ἔκτισαν νέαν ἐκκλησίαν εἰς τὴν θέσιν, ὅπου εἶναι ἡ πλατεῖα, τῆς ὁποίας φαίνονται τὰ θεμέλια, ἢ κατ' ἄλλην παράδοσιν εἰς τὴν θέσιν, ὅπου εἶναι τὸ Εἰρηνοδικεῖον καὶ ἡ ὁποία διετηρήθη μέχρι τοῦ 1846. Πρῶτοι κτήτορες αὐτῆς ἀναφέρονται ὁ Καραγεώργος, Τσώνης, Βλαστάρης, Σουμπασάκος, Σκουφῆς, Κολοτούρας καὶ Θωμαῖοι.

Πρῶτοι συνοικισμοί. Πρὶν κτισθῆ ὁ Πλάτανος, ἀγνω-

στον πρὸ προσῶν ἐτῶν, τινὲς δικτείνονται πρὸ 300 ἐτῶν, ἄλλοι δὲ περισσότερον, ἦσαν περίξ οἱ ἐξῆς συνοικισμοί: 1) Μπουρλάδα, ὡς καὶ τώρα ὀνομάζεται ἡ θέσις αὕτη, ἡ ὁποία εἶχεν ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς μνήμης τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου τὴν 8 Ἰδρίου, καθ' ἣν ἐτελεῖτο ὀκταήμερος πανήγυρις, ἣτις διετηρήθη ἐν Πλατάνῳ μέχρι τοῦ ἔτους 1862, διελύθη δὲ ἔνεκα ἐπισυμβάντος φόνου τοῦ δημάρχου Νικ. Σισμάνη. Ταύτης εὐρίσκονται ἐρείπια διὰ τῆς θέσις αὕτη ὀνομάζεται Παληοκλήσι. 2) Πωγωνισκά, θέσις εὐήλιος μὲ ἀναπεπταμένον ὀρίζοντα, ὅπου τώρα μονίμως κατοικεῖ ὁ ποιμὴν Ἰ. Καραγιάννης, ὁ ὁποῖος εὗρεν εἰς τὸν ἀγρόν του ἓνα τάφον μὲ ἕν ξίφος καὶ ὀβολούς, ἔτι δὲ εὐρέθησαν καὶ ἄλλοι τάφοι, πῖθοι μικροὶ καὶ μεγάλοι, πῆλινα δοχεῖα μικρὰ ἐξωγραφισμένα, κέραμοι καὶ ἐρείπια οἰκιῶν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πηγὴ ὀνομαζομένη Καροῦλα· πλησίον δὲ ἦτο καὶ ἡ ἐκκλησία «Ἁγία Παρασκευή», τῆς ἐποίας φαίνονται τὰ βῆθρα. 3) Συνέχεια τῆς Πωγωνισκάς ὀλίγον ὑποκάτω ἦσαν τὰ Παληαλῶνια, ὅπου εὐρίσκονται ἐρείπια οἰκιῶν. 4) Πωγωνιά, θέσις ὑψηλὸς πλησίον τοῦ ποταμάκι, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ὀνομάσθη οὕτω διότι δὲν προσβάλλεται ὑπὸ τῶν ἀνέμων. 5) Ἁγιος Βλάσιος καὶ 6) Βάλσαμος. Οἱ δύο οὗτοι συνοικισμοὶ ἔπαθον καθίζησιν, ἔνεκα τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι μετόκησαν εἰς τὸν Πλάτανον. Εἰς τὰς ἄνω θέσεις ἀκόμη καὶ σήμερον κατοικοῦσιν οἰκογένεια ποιμενικαί, αἱ ὁποῖαι εἶναι κλάδοι τῆς πρώτης ποιμενικῆς οἰκογενείας τοῦ Καραγιώργου, ὁ ὁποῖος ὡς ἡ παράδοσις ἀναφέρει, εἶναι καταγωγῆς Βλαχο-Ἡπειρωτικῆς.

Πρῶτοι οἰκογένεια. Ὅθεν πρῶτοι κάτοικοι ἀναφέρονται οἱ Καραγεωργαῖοι, Τσιωναῖοι, Γρηγοραῖοι, Σκουφαῖοι, ὁ Βλαστάρης, Θωμαῖοι, Κολοτουραῖοι, Σουμπασκαῖοι, Χρυσικοὶ, Χαμπαῖοι, Δροσαῖοι, Δημητρακαῖοι, Παναῖοι, Σταυραῖοι, Χατζαῖοι, Κολέβρας, Παπαζήσιμος κλάδος αὐτοῦ Κωτσόπουλοι, Πρωτοπαπᾶς, Ροντήρης, Οἰκονόμου, Ζησιμαῖοι, Πλατανιώτης κλάδος αὐτοῦ Ἐξαρχαῖοι, ἱερεὺς Χάχας, ὁ ὁποῖος λέγεται ὅτι ἦτο ὁ πρῶτος διδάσκαλος τοῦ Πλατάνου καὶ εἶχε τὴν οἰκίαν πλησίον τῆς οἰκίας Πιτσάδα κλπ. Κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ γέροντος

Οἱ γέροντες Παπαζήσιμος, Ἰ. Σουμπασκάκος καὶ Ἐξαρχος ἦσαν καψιμάληδες, δηλ. προύχοντες τοῦ χωρίου, οἱ ὁποῖοι διηύθυναν ὄλας τὰς ὑποθέσεις.

Δάσος τοῦ Πλατάνου. Κατὰ τὴν γένεσιν τοῦ Πλατάνου καὶ μετὰ τὴν αὕξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων, εἶχεν ἀποψι-

λωθῆ τὸ πρῶτον δάσος χάριν γεωργικῶν καὶ ποιμενικῶν ἀναγκῶν καὶ μεταβληθῆ εἰς ἀγρούς. Τοῦτο ἐμφαίνεται καὶ ἐκ διαφόρων σωζομένων ἐπωνυμιῶν τοποθεσιῶν «Ἀχυρῶνες», «Ἀπάνω Βαθάλωνα καὶ κάτω Βαθάλωνα» καὶ «Ἄλωνάκι».

Διελθὼν ποτε Τοῦρκος ἰατρὸς κατὰ τὸ θέρος καὶ ἰδὼν τὴν γυμνότητα τῆς ἀνωφερείας τοῦ ὄρους, καὶ τὴν ζέστην, προέτεινεν εἰς τοὺς κατοίκους νὰ ἀναδασώσωσι τὴν γυμνὴν ἀνωφέρειαν χάριν τῆς υγείας των. Διὰ τοῦτο τότε ἐσταλῆ εἰς τῶν κατοίκων φέρων πιστοποιητικὸν τῆς Δημογεροντίας καὶ μικρὸν κώδωνα, κρεμάμενον εἰς τὸν πόδα του ἀπὸ τὴν καλτσοδέταν του ὡς ἱερὸν πρόσωπον, εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα, ὁπότεν ἔλαβεν ἐπιτίμιον, δι' οὗ ἀφωρίζετο πᾶς ὅστις ἤθελε θέσει βέβηλον χεῖρα εἰς τὸ νέον δάσος. Ἐπίσης καὶ διάφοροι ἐπίσκοποι κατὰ καιροὺς ἐξέδωσαν τοιαῦτα ἐπιτίμια πρὸς διάσωσιν τοῦ δάσους. Ἄν καὶ ἐπικρατῆ τοιαύτη σταθερὰ ἰδέα περὶ τῶν ἐπιτιμιῶν, ἂν καὶ εἶναι πασίγνωστον ἐτι τὸ δάσος εἶναι ἢ ὑπαρξίς τοῦ Πλατάνου, οὐχ ἦττον εὐρίσκονται ἀνθρωπάριά τινα, τὰ ὁποῖα θέτουσι βέβηλον χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ. Νῦν δὲ προστατεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου, ὥστε οὔτε αἰγες δὲν εἰσέρχονται εἰς αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ στολισμός. καὶ τὸ καμάρι καὶ ἢ ὑπαρξίς τοῦ Πλατάνου.

Τὸ ὄρος Ξηροβοῦνι. Ἀπέναντι πρὸς ΒΑ τοῦ Πλατάνου ἐκτείνεται τὸ ὄρος Ξηροβοῦνι ὕψ. 1474 μ., τοῦ ὁποῖου αἱ κλιτύες καλύπτονται ὑπὸ θαμνωδῶν πρίνων καὶ κέδρων καὶ ὑπὸ νέων ἐλατῶν. Πρὸ δωδεκαετίας ἀπηγορεύθη ἡ βοσκή αἰγῶν καὶ ἡ ζύλευσις ἄνω τῆς ὁδοῦ, ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ θὰ δασωθῶσι καὶ αἱ κλιτύες τοῦ ὄρους οὗτου, τὸ ὁποῖον ἀκόμη περισσότερον θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν υγιεινὴν ἀξίαν τοῦ Πλατάνου. Ἡ κορυφογραμμὴ τοῦ ὄρους τούτου εἶναι ἐπίπεδος. Εἰς αὐτὴν γίνονται ἐτήσια ἐκδρομαὶ τῶν σχολείων. Ἐκεῖθεν ἡ θέα εἶναι ἐξόχως λαμπρὰ καὶ μαγευτικὴ. Τὸ ὄμμα τοῦ θεατοῦ μαγεύεται καὶ ἀχορτάστως παρατηρεῖ τὴν πέριξ φύσιν. Πανόραμα ὠραιότητος καὶ μεγαλοπρεπείας διὰ μιᾶς ἐξαπλοῦται ἐνώπιον τοῦ θεατοῦ πρὸ τοῦ εὐρυτάτου ὀρίζοντος, ὥστε διὰ τηλεσκοπίου φαίνεται ὄρος τιτῆς Ἀττικῆς.

Ἐξὼ κελήσια. Πέριξ τοῦ Πλατάνου εἰς διάφορα ὑψώματα εἶναι ἐκτισμένα τὰ ἐξῆς ἐξωκλήσια. «Προφήτης Ἡλίας» ἀνακαινισθὲν τῷ 1891 δαπάναις τοῦ Β. Γρηγοροπούλου ἐπὶ ἀξιοθεάτου λόφου, ὁπότεν φαίνεται τὸ Ἴόνιον πέλαγος. «Οἱ Ταξίαρχαι» δαπάναις τοῦ Ν. Ἀθανασίου τῷ 1904 ὑποκάτω τοῦ δάσους. «Ἅγιος

Γεώργιος» ἀνοικοδομήθη δαπάναις τοῦ κ. Μιχ. Κόμνα, μεταναστῶν καὶ τῆς κοινότητος.

Σύνθεσις Πλατίνου καὶ κρουνοῦ. Ὁ Πλάτανος ἔχει σχῆμα Γ ἐν τῷ μέσῳ διέρχεται εὐρεῖα ὁδός. Εἶναι ἡ δίοδος τῶν κατοίκων Κλεπαῖδος, Ὀφιονεῖας, Εὐρυτάνων καὶ Βωμέας. Ἐκατέρωθεν εἶναι αἱ οἰκίαι μεγαλοπρεπεῖς καὶ εὐπρόσωποι. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνεται ἡ ἐν τῷ κέντρῳ μεγαλοπρεπῆς οἰκία μετ' εὐρείας περιφερείας τοῦ μακαρίτου Ἀντωνίου Γερμανοῦ ἢ Παπαδημητριάδη. οὗτος ἐχρημάτισε δήμαρχος καὶ ἐπὶ 4 περιόδους βουλευτὴς ἐπὶ Ὄθωνος καὶ διεδραμάτισε σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Διὰ τῶν ἐνεργειῶν του τῷ 1855 ἰδρύθη τὸ Ἑλλην. σχολεῖον, τὸ ὁποῖον ἔκτοτο προσέφερον ἀνεκτιμῆτους ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην. Κατὰ τὴν 3 Μαΐου 1811 ὁ Ὄθων καὶ ἡ Ἀμαλία ἐπεσκέφθησαν τὸν Πλάτανον, κατέλυσαν εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ἐδώρησαν δοχ. 50) εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ὡς Ὄθωνιστὴς ὑπέστη καταδίωξιν μετὰ τὴν ἐξωσιν αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1863 οἱ ἐπαναστάται ἔστειλαν εἰς Πλάτανον τὸν Ταγματάρχην Κάρπον μὲ 200 στρατιώτας καὶ πολίτας διὰ νὰ συλλάβωσιν αὐτόν. Ἡ οἰκία του ἐλεηλατήθη. Ἡ σύζυγός του, κόρη τοῦ Κυρ Γεωργιάκη Πλατανιώτου, ἐπρόφθασε καὶ διεσώθη. Αὐτὸς δὲ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ἐκρύβη εἰς ἓνα ντουλάπι τῆς οἰκίας του, τὴν ἄλλην δὲ παρουσιάζοιτο· θὰ ἐφονεύετο, ἀλλ' ἐσώθη τῇ ἐπεμβάσει τοῦ λοχίου Μπαίρακτάρη. Καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν ὠδηγήθη μὲ 11 ἄλλους φίλους του εἰς Ναύπακτον, ὅπου ἀπελύθησαν οἱ φίλοι του, αὐτὸς δὲ συνωδύθη εἰς Πάτρας πρὸς τὸν Θεόδωρον Γρίβαν, ὁ ὅποιος ἀπέλυσεν αὐτόν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὄθωνος μετέβη εἰς Βαμβέργην τῆς Βαυαρίας πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Ἀμαλίας. Ἐπειδὴ ἦτο ἄπαις, προσέλαβεν εἰς τὴν οἰκίαν του τὸν Ἀλ. Πρωτοπαπᾶν καὶ τὴν σύζυγόν του Εἰρήνην, ἀνεψιᾶν τῆς γυναικὸς του πρὸς περιέθαλψιν. Καὶ αὐτοὶ ἦσαν ἄπαιδες. Οὕτω ἡ οἰκία αὕτη περιήλθεν εἰς τὸν Κωνστ. Βλαχάδαν, τοῦ ὁποῖου ἡ σύζυγος ὡς θετὴ κόρη των περιέθαλψε τοὺς ἄνω. Διακρίνεται δὲ καὶ ἡ συνοικία Ῥοντηραίων κτισθεῖσα τῷ 1841 δαπάναις τοῦ Ἰ. Ῥοντήρη, μέλους τῆς Φιλ. Ἐταιρείας, ὑποκάτω δὲ αὐτῆς διέρχεται ῤαξ, οὗτος κατεσκεύασε τῷ 1814 ἀμαξιτὴν ὁδὸν μέχρις Ἀρτοτίθης, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ ἐνὸς λίθου εἰς τὴν θέσιν «Λούζα» (Ἰωάν. Ῥοντήρης κτίτωρ τῆς ὁδοῦ 1844), καὶ σήραγγα εἰς τὴν θέσιν «Καμπουλάκι», ὅπου εἶχε σκοπὸν νὰ ἰδρῶσῃ ὑφαντουργεῖα. Ἀλλ' ὁ ἀλφινίδιος θάνατός του

έν Ναυπάκτω τῇ 18 Μαΐου 1853 ἀνέκοψε τὸ μεγαλεπήβολον σχέδιόν του. Ἐπίσης πολλοὶ νεόδημοι οἰκίαι μεταναστῶν. Τοῦτο τὸ εὐπρόσωπον τοῦ Πλατάνου ὀφείλεται εἰς τὸ ἐκ Ῥουμανίας καὶ Ἀμερικῆς εἰσευρεσαν χρυσίον.

Ὁ Πλάτανος ἔχει 4 λιθοκτίστους κρουνοὺς, τὴν πρὸς ΒΑ τρανὴν ἢ κρύαν βρύσιν, τὴν καὶ ἐπισημοτέραν, ἀνακαινισθεῖσαν τῷ 1917 δαπάναις τοῦ κ. Ν. Ἀθανασίου, ὑπεράνω τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἐπίπεδος χῶρος, τὸν ὁποῖον ἐδώρησαν εἰς τὴν κοινότητα αἱ οἰκογένεια Κωτσοπούλου καὶ Τσάμη, διὰ τὰ ἀπλώνουν τὰ κουκούλια καὶ τὰ σιτάρια, δι' ὑψηλοῦ τοίχου περιβεβλημένος μὲ πλάτανον, φυτευθεῖσαν τῷ 1891, εἰς τὸ κέντρον καὶ χρησιμεύων εἰδικῶς ὡς γενικὸν χοροστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς διακαινησίμου καὶ ὄλας τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς λαμβάνει χῶραν γενικὸς χορός. Εἰς τὴν κρύα βρύσιν καὶ εἰς τὸν πλησίαν ἄνω ἐπίπεδον χῶρον ἐγένετο σύναξις τῶν κλεφτῶν ὡς ἐννοεῖ τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι.

Ἐ τὴν ἄγιο Διά ἔς τὸν πλάτανο ψηλά ἔς τὴν κρύα θρύση
ἔχουν οἱ κλέφτες σύναξι· τὰ τρία καπετανάτα
ἔχουν ἄρνιά καὶ ψένους κριάρια σουβλισμένα
ἔχουν καὶ γλυκὸ κρασί· γιὰ τὸ καλὸ τὸ κέφι
ἔχουν καὶ κέρην ὠμορφῆ ποῦ τοὺς κερνιά· καὶ πίνουν,
Κόρη σὺν ἥλιος ὠμορφῆ ἔαυθὴ καὶ μζυρομμάτα.
Τέσσαρα χρόνια περπατεῖ μ' ἄρματωλοὺς καὶ κλέφτες
Κανεὶς δὲν τὴν ἐγνώριζεν ἀπὸ τὴν συντροφιά της.
Κ' ἐκεῖ ποῦ ρίχνονταν ἔς τῆς τρεῖς κ' ἔριχναν το λιθάρι
Ἄπὸ τῆ ζῶρι τὴν πολλὴ καὶ τὴν πολλὴν ἀντρεία της
.....
.....
Οἱ καπετάνοι τὰ κυτοῦν κ' ὄλα τὰ παλληκάρια
δνας τηράνι τὸν ἄλλοτε τὸ τί νὰ ποῦν δὲν ξέρου
Ἄρχινῆσαν νὰ τὴν ῥωτοῦν καὶ ὄλοι τὴν ἐξετάζου
«Κόρη μ' ποιά μίννα σ' ἔκαμε ποιά μίννα σ' ἔχε κάμη ;
Παιδιά μου μὴ θαυμάεστε μὴ ππραξευεθῆτε
Κ' ἐμέννα μίννα μ' ἔκαμε μίννα σὺν τῇ ἴδικῆ σας
Ἐκαμα τούρκαις ὀρφανές τούρκαις χήραις
Τώρα ποῦ βγῆκ' ὁ κόρφος μου καλόγρηα πὰ νὰ γένω. . .

Ἄλλους κρουνοὺς ἔχει τὸν Ἄμπλαν, ὡς ἐκ τῆς ἀναβλύσεως ἀφθόνου ὕδατος, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Βλαστάρη τῇ θρύση καὶ τὴν τῶν Σκουφαίων, ὡς ὑπαγομένην εἰς τὴν συνοικίαν αὐτῶν. Οἱ ἄνω κρουνοὶ ἔχουσιν ὕδωρ διαυγές, ἐλαφρόν, εὐγεστον, δροσιτικόν, διουρητικόν καὶ ὑγιές. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου, τῆς τερπνῆς καὶ χαριέσεως φύσεως καὶ τῆς κοινωνίας ἣτις διακρίνεται ὑπ' ἐποψιν

πνευματικῆς ἀναπτύξεως, κοινωνικῆς μορφώσεως καὶ καλαισθίας ὁ Πλάτανος κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας προσελκύει ἐπισκέπτας παραθεριστὰς ἐκ τῶν πεδινῶν καὶ καθίσταται θελκτικὴ θερινὴ διαμονὴ αὐτῶν, ἂν καὶ ἡ συγκοινωνία εὐρίσκεται οὐχὶ εἰς εὐάρεστον κατάστασιν. Ἐὰν αὕτη εἶχε καλῶς καὶ ἐὰν ὑπῆρχον ἀρκεταὶ οἰκίαι ἐνοικιάσιμοι, θὰ παραθέριζον πολλοὶ πεδινόι.

Ἐν τῷ κέντρῳ δὲ εἶναι ἡ ῥομβοειδῆς πλατεῖα, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας εἶναι ἡ κατὰ τὸ 179) πεφυτευμένη ὑψικάρηνος, πυκνὴ καὶ μεγαλοπρεπῆς κυπάρισσος, ἐκατέρωθεν δὲ τρεῖς θαθύσκιοι πλάτανοι, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν δύο ἐφυτεύθησαν τὸ 1855, ἡ δὲ ἄλλη τὸ 188) ὑπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα τῶν ὁπίων οἱ Πλατατανιώται πίνουσι τὸν καφέν, χαρτοπαικτοῦσιν ἢ διαλέγονται περὶ διαφόρων θεμάτων πάσης φύσεως ἢ ἀναγινώσκουσιν ἐφημερίδας ἐν μέσῳ κύκλου φιλομαθῶν ἀκρατῶν.

III Ἐκκλησίαι. Τὰς μὲν τρεῖς πλευρὰς κατέχουσι τὰ μαγαζεῖα καὶ καφενεῖα, τὴν δὲ ἄλλην ὁ μεγαλοπρεπῆς, εὐπρεπῆς καὶ ἐπιδητικὸς δίκην θωρηκτοῦ ἐν μέσῳ ἱστιοφόρων, ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Νικολάου μὲ τὴν φωσφορίζουσαν στέγην του καὶ τὰ δύο πυργωτὰ κωδωνοστάσια, τὰ ὁποῖα κοσμοῦσι τρεῖς βαρύνχοι κώδωνες, οὗς, ὡς καὶ τὸν μέγαν κώδωνα τῆς Μονῆς Προυσοῦ ἐδώρησεν ὁ Ἰωάννης Ροντήρης, καὶ πολῦτιμον ὠρολόγιον, ἀγορασθὲν ἐν Λοιδίνῳ καὶ δωρηθὲν τῷ 1-02 ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου μεγάλου εὐεργέτου Ν. Αθ. Μαραθέα· πρὶν ἢ κτισθῆ ὁ ναὸς οὗτος, ὑπῆρχεν ἄλλος μικρὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους, κατ' ἄλλην παράδοσιν καὶ εἰς ἄλλος ἐπ' ὀνόματι τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Καὶ οἱ δύο ἦσαν πλησίον ἀλλήλων περὶ τὴν ἀγοράν, ὁ ναὸς οὗτος ἀνηγέρθη τῷ 184) διὰ συνεισφορᾶς τῶν κατόικων ἀνεληθούσης εἰς δραχ. 4,832, καὶ προσωπικῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἀνφωκοδομήθη δὲ ἐν μέρει καὶ ηὔρυνθη τῷ 1869 διὰ συνεισφορᾶς ἐνεργηθείσης ὑπὸ τῆς τότε ἐκκλησι. ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ὑπὸ τοῦ ἀπολαύοντος ἀνεκτιμήτου σεβασμοῦ ἱερέως Παπαδημήτρη Σουμπασάκου καὶ τοῦ Ἰωάν. Δ. Κωτσποπούλου, ἐν Ῥουμανίᾳ καὶ Βασιλείου ἀδελφῶν Ἀθ. Μαραθέα, καὶ ἀνεληθούσης εἰς δραχμὰς 14,749,)), αἵτινες ἐχρησίμευσαν μόνον διὰ τοὺς κτίστας, καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων.

Ἐσωτερικῶς ὁ ναὸς οὗτος κοσμεῖται ὑπὸ πολυτίμων ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν, ἱεροῦ χρυσοῦ ποτηρίου, ἀργυροῦ εὐαγγελίου, προελεύσεως Ῥωσικῆς, δωρηθὲν τῷ 1844 ὑπὸ τοῦ Ἰ Ροντήρη,

ένος χρυσοῦ ἀρτοφορίου, δωρηθέντος τῷ 1905 ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Ἀθανασίου. 8 μεγάλων εἰκόνων τοῦ εἰκονοστασίου, ἐπιχρῶσων δαπάναις τοῦ Ν. Β. Μαραθέα, δύο μεγάλων κήροπηγίων ἔμπροσθεν τοῦ εἰκονοστασίου, δωρηθέντων τῷ 1880 ὑπὸ τοῦ Γ. Δημητρακοπούλου, μιᾶς μεγάλης ἀργυρᾶς καὶ ἐπιχρῶσου εἰκόνας ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, χρησιμευούσης ὡς προσκυνητήριον, δωρηθείσης τῷ 1868 ὑπὸ τοῦ Γ. Εὐδῆ, μιᾶς μεγάλης ἀργυρᾶς μετὰ χρυσοῦ πλαισίου εἰκόνας τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοποθετημένης ἐπὶ καρίνου μεγάλου προσκυνητηρίου, δωρηθείσης τῷ 1876 ὑπὸ τοῦ ἐν Ρουμανίᾳ ὁμογενοῦς Γ. Λύμπου, μιᾶς ἐτέρας μεγαλυτέρας εἰκόνας τοῦ Ἁγ. Νικολάου μετὰ ἐπιχρῶσου μεγάλου προσκυνητηρίου τεσσάρων σχεδὸν μέτρων, προελεύσεως Ρωσικῆς, δωρηθείσης τῷ 1882 ὑπὸ τοῦ Ν. Μαραθέα, δύο ἐτέρων κηροπηγίων δωρηθέντων ὑπὸ τοῦ Α. Κράλιου καὶ ἐν τέλει ὑπὸ ἐνὸς πολυτιμοτάτου ἐπιταφίου ἐντὸς καρίνης θήκης, προελεύσεως Ῥωσικῆς, δωρηθέντος τῷ 1886 ὑπὸ τοῦ πολυταλάντου Ν. Ἀθανασίου καὶ ἀργυρῶν κανδηλῶν.

Πᾶς τις ξένος, τὸ πρῶτον ἐπισκεπτόμενος τὸν ναὸν τοῦτον, θαμβοῦται πρὸ τῆς ἐκπᾶγλου ἐσωτερικῆς διακοσμῆσεως καὶ ἐπιανετικώτατα ἐκφράζεται περὶ αὐτοῦ, εὐρσκομένου ἐν ὀρεσσίῳ κωμοπόλει.

Πρὸς Α. τῆς ἐκκλησίας εἶναι καὶ ἄλλη πλατεῖα, ὑπερκειμένη τῆς ἄλλης, εἰς τὴν ὁποῖαν εἶναι πεφυτευμένη μία μεγάλη πετέλα, μία κυπρίσος καὶ ὀλίγα ἀκακίαι καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Ἱ. Ῥοντήρη.

Ἐκατέρωθεν τοῦ Πλατάνου ὑπεράνω καὶ ὑποκάτω ἐκτείνονται κῆποι καὶ ἄμπελοι.

Διδακτῆριον σχολείου. Ὡς πρῶτον οἶκημα τοῦ δημ. σχολείου ἀπὸ τῶν παλαιῶν χρόνων ἐχρησίμευε τὸ ἤδη κτίριον τοῦ Εὐρηγοδ:κειου πλησίον τοῦ νεκροταφείου, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν ναόν. Ἐπειδὴ ἦτο ἀκατάλληλον καὶ λόγῳ τῆς γειτνιασεως τοῦ νεκροταφείου, ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ ἐκεῖ. Εὐτυχῶς εὐρέθη εὐεργέτης ὁ αἰμίμηστος Νικ. Μαραθέας, δαπάναις τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθη κτίριον διὰ τὴν χρησιμεύσῃ ὡς διδακτῆριον τοῦτε δημοτ. σχολείου καὶ Ἑλλην. σχολείου τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς συστάσεώς του 1855 ἐστεγάζετο εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας. Δυστυχῶς τὸ κτίριον τοῦτο μὲ ἄλλην τὴν ἐξωτερικὴν μεγαλοπρέπειαν, ἣν παρουσιάζει, ἐτοποθετήθη εἰς ἐντελῶς ἀκατάλληλον θέσιν καὶ ἠκοδομήθη ἀνευ σχεδιαγράμματος, ἀν καὶ ὁ εὐεργέτης ἔστειλε τοιοῦτον. Ἄλλὰ δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψει ὑπὸ τῆς τότε ἐπιτροπῆς, ἔνεκα δὲ τούτου ἦτο ὄχι μόνον ἀκατάλληλον, ἀλλ' ἀ καὶ ἀνθυγιεινόν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε

δωμάτια, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν ἔμπροσθεν δύο εἶναι ὑποφερτά, τὰ δὲ ὀπίσθεν τρία διὰ τὸ Ἑλλην. σχολεῖον εἶναι ἐτελῶς ἀκατοίκητα, ἀφ' ἑνὸς μὲν, διότι εἶναι ἀνήλια, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι τὰ ὄμβρια ὕδατα ἀπορροφῶνται, ὥστε ἡ ὑγρασία εἶχε ποτίσει τοὺς τοίχους κλπ. Ἐνεκα τῆς σπουδαιοτάτης ἐλλείψεως τῆς κατασκευῆς κορωνίδος καὶ ὑδρορροῆς τὰ ἐκ τῆς στέγης κατερχόμενα ὄμβρια ὕδατα εἰσέρχονται εἰς τοὺς τοίχους καὶ τὰ παράθυρα, τὰ ὁποῖα τὸ πλεῖστον ἐσάπησαν. Ἰδίως ἐν καιρῷ ψυχροτάτου χειμῶνος ἢ ἐν αὐτῷ διαμονῇ ἦτο ἀφόρητος, ἂν καὶ εἰς ἐκάστην αἴθουσαν ἐλειτούργει μία μικρὰ θερμάστρα ἀνεπαίσθητος.

Κατ' ἀρχὰς ὁ εὐεργέτης ἐδώρησε τὸ κτίριον εἰς τὸ Δημόσιον, κατόπιν δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, χωρὶς νὰ ἔχη δικαίωμα νὰ λαμβάνη ἐνοίκιον ἀπὸ τὸ Δημόσιον. Διὰ τοῦτο αἱ κατὰ καιροὺς ἐκκλησιαστικαὶ ἐπιτροπαὶ ἐκώφευον εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ ὑποδείξεις τῶν κ. Διευθύντων τῶν σχολείων περὶ ἀναγκαίων ἐπισκευῶν. Οὕτω τὸ κτίριον ἔμεινεν ἀδέσποτον. Πρὸ τῆς τοιαύτης οἰκτρᾶς καταστάσεως, εἰς ἣν ἡ πάροδος τοῦ χρόνου ἔφερεν αὐτό, οἱ ἐκάστοτε κ. Διευθυνταὶ τῶν σχολείων εἶχον καταστήσει γνωστὴν τὴν τοιαύτην κατάστασιν τοῦ κτιρίου εἰς τὸ ὑπουργεῖον Παιδείας, διὰ διαταγῆς τοῦ ὁποίου ἐστάλησαν δύο νομομηχανικοὶ κατὰ καιροὺς, οἵτινες ὑπέδειξαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν σχολείων ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ἐγκατάστασιν αὐτῶν εἰς ἰδιωτικὰ οἰκήματα ὕπερ καὶ ἐγένετο. Ἐπειδὴ τὰ ἰδιωτικὰ οἰκήματα δὲν πληροῦσι τοὺς σχολικοὺς ὄρους, διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη ἢ ἀνακαινίσις ἐπὶ νέων ὄλων ὄρων τοῦ ἐγκαταλειφθέντος κτιρίου. Διὰ τοῦτο ἐγένετο ἔρανος ὑπὸ τῶν ἐν Ἀμερικῇ Πλατανιωτῶν μεταναστῶν ἐκ ὀρ. 5 ἢ χιλ., εἰς ἃς προσετέθησαν καὶ 2 ἢ χιλ. δραχμαὶ τοῦ Δημοσίου, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλε μηχανικόν, ὁ ὁποῖος ἀφῆκε σχεδιάγραμμα νέας διαρρυθμίσεως αὐτοῦ, ὥστε νὰ γίνῃ ὑποφερτόν πως διὰ τὸν σκοπόν, δι' ὃν προωρίσθη. Θὰ συμπεριλάβῃ δὲ καὶ τὸ δημ. σχολεῖον τῶν θηλέων. Ἐντὸς δύο μηνῶν θὰ ἀνακαινισθῇ τελείως, ὥστε ἀπὸ τοῦ ἐλευσομένου σχολικοῦ ἔτους θὰ λειτουργήσουν ἐκεῖ τὰ σχολεῖα. ἔμπροσθεν τοῦ σχολείου ὑπάρχει εὐρεῖα πλατεῖα καὶ ἐν τῇ μέσῳ μία πλάτανος, φυτευθεῖσα τῷ 1904 σχολαρχοῦντος τοῦ Δ. Ἀγγελίδου ὑπὸ τοῦ ὑποφαινομένου καὶ τρεῖς κυπάρισσοι φυτευθέντες τῷ 1901 ὑπὸ τοῦ Μιχ. Παπαγεωργίου. Ἄνωθι τῆς ἔμπροσθίας πλευρᾶς τοῦ κτιρίου εἶναι ἐστηριγμένη ἢ προτομὴ τοῦ εὐεργέτου Ν. Μαραθέα, ὑπεράνω δὲ τῆς ἔμπροσθίας θύρας ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς εἶναι γεγραμμένα τὰ ἐξῆς:

«ΠΕΡΙΔΩΩΝ ΤΟΔΕ ΔΩΜΑ ΔΕΜΑΣ ΦΑΘΙΟΣ ΑΕΝΑΟΥ
ΕΜΜΙΝ ΠΑΤΡΗ ΕΕΙΣΑΤΟ ΝΙΚΟΛΕΩΣ
ΜΑΡΑΘΕΑΣ ΕΠΙΚΛΗΝ ΠΛΑΤΑΝΟΥ ΚΛΕΟΣΚΟΥΡΟΤΡΟΦΟΙΟ
ΕΣ ΔΕΟΝ ΑΡΓΥΡΙΩΝ ΟΥΠΟΤΕ ΦΕΙΣΑΜΕΝΟΣ»

Κοινωνική κατάσταση. Ὁ Πλάτανος κατὰ τὸ 1846, κατὰ τὸ ὅποιον ἔγινεν ἡ συνεισφορὰ διὰ τὴν ἀνάγερσιν τῆς ἐκκλησίας, εἶχε 200 οἰκογενείας κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ ἔφθασεν 25 — 27) οἰκογενείας. Ἐξ αὐτῶν ἐξέλιπον 5) οἰκογένειαι καὶ πολλαὶ ἄλλαι μετηγάστεισαν εἰς Ῥουμανίαν ἐν τῷ νομῷ Ἰαλομίτσης, ὅπου ἐξερρουμανίσθησαν, ὥστε τώρα ἔχει περὶ τὰς 17) — 18) οἰκογενείας, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ θὰ ἐλλατώνεται, ἂν δὲν βελτιωθῇ ἡ συγκοινωνία.

Ὁ Πλάτανος κεῖται ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ τέως δήμου Προσχίου καὶ εἶναι ἔδρα δημοτῶν, σχολείου ἀρρένων καὶ θηλέων, ἑλλην. σχολείου, ἀστυνμίας, δασοφύλακος, ταχ. καὶ τηλεφ. καὶ τηλεγραφείου, τὸ ὅποιον εἶναι κέντρον τῆς τηλεφ. συγκοινωνίας τῆς Πυλῆνης καὶ Κλεπαῖδος, Εἰρηνοδικείου ἀπὸ τὸ 1851, ἐν ᾧ πρότερον ἀπὸ τοῦ 1836 ἦτο χειμερινὴ ἔδρα τοῦ Εἰρηνοδ. Κραβδάρων, εἰς τὸ ὅποιον ὑπάγεται ἡ Πυλῆνη καὶ Κλεπαῖς, συμβολαιογραφείου, καὶ γραφείου Προέδρου κοινότητος, ἔχει δὲ καὶ ὠραῖον εὐρύχωρον νεκροταφεῖον ἀνεγερθὲν ἐπὶ τῆς δημαρχίας τοῦ κ. Ἰ. Καρμανίδου τῷ 1911.

Πρὶν ἢ ἐπέλθῃ ἡ ἀτυχὴς καὶ ὀλεθρία δι' ἰδιοτελεῖς πολιτικοὺς σκοποὺς στηριχθεῖσα εἰς πεπλανημένας ἰδέας διαίρεσις τοῦ Δήμου Προσχίου, τότε ἀποτελουμένου ἐξ 25 χωρίων, ὁ Πλάτανος εἶχε 38 μαγαζεῖα, διότι ἔλα τὰ χωρία ἐμπορικῶς συνηλλάσσοντο μὲ τὸν Πλάτανον καὶ ἐντελῶς ἔστεροῦντο κοινωνικῆς ἀναπτύξεως καὶ παιδευτικῆς. Μετὰ τὴν διαίρεσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς δήμους Παρευνηίων Πυλῆνης καὶ Κλεπαῖδος, τὸ Πρόσχιον ἔμεινε μόνον μὲ 7 χωρία, τότε μαγαζεῖα ἰδρῦθησαν εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν δήμων καὶ ἄλλα κεφαλοχώρια καὶ συνεπῶς τὸ ἐμπόριον περιωρίσθη καὶ ἐκλείσθησαν πολλὰ μαγαζεῖα. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον τότε καθίστα ζωηρὸν τὸ ἐμπόριον καὶ ἀκμαίαν τὴν πίστιν, ἦτο ἡ μετ' ἐπιμελείας τροφῇ τοῦ μεταξοσκώληκος, ἔνεκα τοῦ ὁποίου πολλὰ δεκάδες χιλ. δρ. εἰσήγοντο ἐν Πλατάνῳ. Κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἡ τιμὴ τῶν κουκούλιων ἦτο ἱκανοποιητικὴ, οἱ σηροτρόφοι ἀρκούντως ἀντημιόβοντο. Κατόπιν ὁμως ἔνεκα τῶν ἐνσηψασῶν ἀσθενειῶν καὶ τῆς ἐκπτώσεως τῆς τιμῆς, ἐμειώθη ὁ ζήλος αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἀποθαρρυνθέντες ἔκοψαν πλείστα μορέας διὰ καύσιμον ξυλείαν, ἀπὸ τὴν

ὁποῖαν ἀτυχῶς πάσχει ὁ Πλάτανος εἰς μέγα σημεῖον, σὺν τῷ χρόνῳ ἢ ἔλλειψις αὐτῆ θά ἀυξηθῆ καὶ θά ἐπιδεινωθῆ ἢ θέσις τῶν κατοίκων. Καὶ ἔνεκα καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον χαλαρώσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ ἄλλα μαγαζεῖα ἐκλείσθησαν. Μῆρος τῶν κατοίκων ἀπὸ τοῦ θέρους προμηθεύεται τὸν ἐτήσιον σίτον, ἀραβόσιτον τυρόν, βούτυρον, ξυλείαν κλπ. Ἡ κρεωφαγία ἀκμάζει ἔνεκα τῆς εὐπορίας τῶν κατοίκων καὶ τῆς ἐλλείψεως ἄλλων εἰδῶν. Τὸ μόνον προῖδον εἶναι ὁ λαμπρὸς οἶνος, τοῦ ὁποίου γίνεται ἐξαγωγή εἰς τὰ πεδινὰ μέρη καὶ ὀλίγος σίτος ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐν Σέλφῃ. Ἀρτοποιίη καὶ Χωμόρη.

Ἱστορικαὶ παραδόσεις. Ὁ πρῶτος οἰκιστὴς τοῦ Πλατάνου Καραγεώργος ὑπέστη τὸν διὰ ἀπαγχονισμοῦ θάνατον ὑπὸ τοῦ Σούμπαση (Κατῆ), περιοδεύοντος πρὸς ἐκδίκασιν ὑποθέσεων, διότι ἠπειλήσε τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἤρπασαν 1000 πρόβατά του ἐν ἀγνοίᾳ του, ὅτι θά τοὺς ἀναφέρῃ εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Ναυπάκτου, μεθ' οὗ εἶχε σχέσεις, ὁ δὲ Κατῆς ἀνέφερε τοῦτο εἰς τὸν Διοικητὴν Ἰωαννίνων, ὅστις διέταξε τὴν ἀπαγχόνισιν αὐτοῦ καὶ δήμευσιν τῆς περιουσίας του ἣν ἠγόρασαν ἄλλοι Πλατατιῶται· ὁ ἀπαγχονισμὸς ἔγινεν εἰς τοὺς νῦν μύλους Δερβεκίστης, ὅπου ἦτο στρατιωτικὸς σταθμὸς τῶν Τούρκων.

Ἡ ἐν Ὀδησσῷ τῷ 1911 ἰδρυθεῖσα Φιλικὴ ἔταιρεία ἐξέτεινε τὰς ἐνεργείας της καὶ εἰς τὴν Ναυπακτίαν διὰ τοῦ ἐκ Κουτιλιστίων καταγομένου Δαμιανοῦ μοναχοῦ ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ. τῷ 1908 ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσα ὅστις πρῶτος ἐμυήθη τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, διότι αὐτὸς μετεκλήθη τῷ 1818 ὑπὸ τοῦ Ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ τὴν διαδύωσιν καὶ εἰς τὴν Ναυπακτίαν τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Ἐν Πλατάνῳ πρῶτον μέλος αὐτῆς ἐγένετο ὁ Κύρ-Γεωργάκης, οἱ Ἰωάννης καὶ Κίτσος ἀδελφοὶ Ῥοντήρη. Τὸ ἐπώνυμον τοῦ Κύρ-Γεωργάκη ἦτο Γεωργακόπουλος καὶ εἶχε συγγένειαν τὴν μετονομασθεῖσαν ἐκ τινος ἱερέως Παπαγεωργακοπούλων, μετὰ πολλὰ ἔτη μετωνομάσθη ἢ οἰκογένεια τοῦ Πλατατιῶτου ὁ δὲ ἀδελφός του, ἐπειδὴ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἔξαρχον Κραβδάρων εἶχεν αὐτόν, μετωνομάσθη ἔξαρχος καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ Ἐξαρχαῖται,

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς εἶχεν ἀυλάρχην πολιτικὸν τὸν Κύρ-Γεωργάκην, σωματοφύλακας δὲ τοὺς Γεώργιον καὶ Ἀναγνώστην Σ. Ροντήρη, τοὺς Κωνστ. καὶ Γ' Καραγεώργον, Ν. Πανάγον. Κ. Σιαῖνην, Χρ. Σκουφῆν, Ἀντ. Κολοτούρον καὶ ἄλλους.

«Ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἁλῆ Πασᾶ διετέλεσεν ὁ Γεώργιος Ῥοντήρης, ἔγγονος τοῦ διαπρέψαντος κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν τῷ Προσχίῳ τῆς Αἰτωλίας Νίκου Ῥοντήρη, εἰσηλθε τῷ 17·8 εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἁλῆ ὡς τσοχαντάρης (ἐπόπτης ἐπαύλειων τοῦ Ἁλῆ) συνυπηρετήσας μετὰ τοῦ Ἀνδρούτσου Καραϊσκάκη κλπ. Ἔμεινε πιστὸς τῷ Ἁλῆ μέχρις ἐσχάτων, παρακολουθήσας αὐτὸν καὶ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος. (Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ Ἁλῆ ἐσώθη πηδῆσας ἐκ τοῦ φρουρίου). Μετασχὼν ἐναργῶς τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος ἔπεσεν ἐνδόξως ἐν τινι τῶν τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ἐξόδων, χιλιάρχος ὢν παρὰ τῇ ντά-πια Τερρίμπιλε.

Καὶ ὁ Ἀναγνώστης Σ, Ῥοντήρης ὑπῆρξεν ἐκ τῶν γραμματικῶν τοῦ Ἁλῆ. Πρῶτος κατόπιν ὑψώσας τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Πλατάνῳ τῆς Ναυπακτίας, ἐφρονεύθη εἶτα, χιλιάρχος ὢν, ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀψιμαχίᾳ τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ἱστορία τοῦ Ἁλῆ Πασᾶ σελ. 463 ὑπὸ Σπ. Ἀραβαντινοῦ.

Ἐγγονος (δισέγγονος ἢ τρισέγγονος) τοῦ Καραγεώργου ὁ Κωνστ. Παναγιώτου ἢ Τσέλιγκας ἦτο ὄπλαρχηγὸς τῆς περιφερείας Πλατάνου μὲ τὸν Γ. Ῥοντήρη, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔμεινεν αὐτὸς ὄπλαρχηγὸς μὲ 153—213 ἄνδρας. Ἐκ τῶν συλλεγέντων λαφύρων ἐγένετο βουρτσαν (δοχεῖον, ἐν ᾧ γίνεται ἡ ἀποθουτύρωσις) ἀπὸ φλωρία. Ἐκτοτε ἐπολέμησεν ἐν Δερβενακίοις, Λεθαδεῖα καὶ Πέτρα, ἔλαθε μέρος καὶ εἰς τὰς δύο πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἰδίως εἰς τὴν μάχην τῆς Κλεισόβης μὲ 12 Πλατανιώτας τραυματίσας τὸν Κιουταχῆν καὶ τὸν ἵππον του, (καθὼς καὶ ὁ ἱστορικὸς Σπ. Τρικίουπης ἔγραψε «ῤιψοκυνδουεύων καὶ ὁ φιλότιμος Κιουταχῆς πρὸς ἐμφύχωσιν αὐτῶν ἐπληρώθη εἰς τὸν πόδα.» εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἔφερον ἐν ὄπλῳ, τὸ ὁποῖον ὠνόμασεν «Ἀράψα».

Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 μετέβη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὄπλαρχηγοῦ Χατσῆ—Μιχάλη μὲ 531 καὶ 888 ἵππεις εἰς Κρήτην πρὸς διέγερσιν τῶν Σφακιανῶν· οὗτοι κατέλαβον τὸ Φραγκοκάστελλον, ἔξωθεν τοῦ ὁποίου ἐγινε σφοδροτάτη μάχη μεταξύ αὐτῶν, ἀνδρῶν θερμουργῶν καὶ φιλοπολέμων καὶ τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, ἀγόντος 4 χιλ. πεζοῦς καὶ 313 ἵππεις. Κατὰ ταύτην τὴν μάχην ἐφρονεύθησαν τέσσαρες ὄπλαρχηγοί, μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ Καραγεώργος καὶ ὁ Χατζημιχάλης καὶ 338, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐπρόφθασαν καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὸ φρούριον.

“Εξ ἡμέρα μετὰ τὴν ἐν Καρπενησίῳ τῷ 1523 μάχην, καθ’ ἣν ἐφρονεύθη ὁ Μάρκος Βότσαρης, συνεκροτήθη ἡ μάχη τῆς Καλιακούδας. ὄρους ἀποκρήμνου, τῇ 28 Αὐγούστου, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος 2 χιλ. “Ἕλληνες, οἵτινες ἤττήθησαν. Κατὰ ταύτην πολεμήσαντες ὑπὸ τὸν Γ. Ροντήρην διεκρίθησαν οἱ Ἄθ. Παντελάς ἢ Μαχαίρας, Δ. Κολοκύθας, Γ. Τσάμης καὶ Κ. Π. Γεννάς ἢ Γεννατᾶς.

Διὰ θάλασσαν τοῦ Μουσταῆ τῆς Σκόδρας πασσᾶ. Μετὰ ταῦτα ὁ πασσᾶς τῆς Σκόδρας Μουσταῆς, ἄγων 16 χιλ. στρατοῦ καὶ διευθυνόμενος εἰς Μεσολόγγιον κατ’ ἀνάγκην διετλήθη διὰ Πλάτανου. “Αμα τῇ προσεγγίσει του ἔλοι οἱ κάτοικοι λαθόντες ἀλάτι καὶ ἀλευρι μόνον κατέλιπον τὰς οἰκίας των, ἄλλας μὲν ἀνοικτάς, ἄλλας δὲ κλειστάς—κατὰ τὴν ὁμολογίαν ζῶντος γέροντος 95 ἐτῶν—καὶ ἐκρύβησαν εἰς τὰ πέραν τῆς Σέλψης καὶ πλησίον τοῦ Εὐήνου δαδῶδη ἀπόκεντρα μέρη. “Αμα ἔφθασεν εἰς Πλάτανον, ἐστάθμευσεν εἰς τὴν μεγάλην πλατείαν αὐτοῦ. Οἱ ἀξιωματικοὶ κατέλυσαν εἰς διαφόρους οἰκίας. Εἷς εἶχε καταλύσει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χαμπαίου. ὁ ἵππος αὐτοῦ βόσκων εἰς τὸν κῆπον ἐπάτησεν εἰς μίαν πλάκα, ὑποκάτω τῆς ὁποίας ἦτο λάκκος μὲ μέλι, ὁ δὲ πούς του εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. Τότε, οἱ Τούρκοι ἔφραγον ὄλον τὸ μέλι. “Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας ὑψοῦται μία κυπάρισσος, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐκρύβησαν δύο Πλατανιώται γνωρίζοντες τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν διὰ νὰ ἀκούσουν τὰς συνομιλίας τῶν Τούρκων. Κατὰ τὴν νύκτα κατέβησαν ἀπὸ τὴν κυπάρισσον καὶ λαθόντες δύο ὅπλα τουρκικὰ διετλήθησαν διὰξίμεσου τῶν Τούρκων ἀπηυδισμένων καὶ βαρέως κοιμωμένων ἀπαρατήρητοι ἀπατήσαντες τοὺς Τούρκους ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένοι. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν διέταξε νὰ καύσουν τὴν ἐξέχουσαν πλησίον τῆς ἀγορᾶς, μεμονωμένην οἰκίαν, ἣν ἐνόμισεν ὅτι ἦτο τοῦ Κύρ—Γεωργάκη, διότι ἐχρημάτισεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἄλλῃ καὶ ὀλίγας ἄλλας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν κλεισταί. “Ἄλλῃ δὲ παράδοσις σώζεται ὅτι μόνον ἡ οἰκία τοῦ Κύρ Γεωργάκη ἐκάη. Δὲν εἶναι ἀληθὲς τὸ γραφὲν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Πουκεβίλ ἐν κεφ. 4 καὶ σελίδι 250 «.. νικηταὶ εἰς Πλάτανον, τὸν ὁποῖον μετέβαλον εἰς τέφραν οἱ Τούρκοι.» Τοῦτο ἀποκρούεται ἀπὸ τὸν ἄνω ζῶντα γέροντα. Μετὰ ταῦτα ἱππεύσας ἐν τῇ πλατείᾳ ἔλαθε τὴν ἄγουσαν διὰ τοῦ ροῦ τοῦ ποταμάκι εἰς Μεσολόγγιον. “Ἄλλῃ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι μέρος τοῦ στρατοῦ του διεθυθύνθη διὰ τῆς ὁδοῦ Σέλψης καὶ Εὐήνου. Αἱ δύο φάλαγγες ἠνώθησαν εἰς τὴν Ντοσοῦλαν, ὅπου, ὡς λέγεται, ἐξεφράσθη μετὰ θαυμασμοῦ «πῶς ἐπέρασεν ἀβλαβῆς κατὰ τὴν διάβα-

σιν τοῦ ροῦ τοῦ ποταμάκι ἐν μέσῳ βράχων, ἐν ᾧ ἠδύναντο νὰ τοὺς σκοτώσουν μὲ τὰ λιθάρια».

Ὁ ἱστορικός Πουκεβίλ ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ τῆς ἐξόδου καὶ ἐν σελίδι 368 τὰ ἐξῆς ἔγραψε «Πρὸς τούτοις ἠλπίζον (οἱ πολιορκούμενοι) ὅτι ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ὀπλαρχηγοί, οἵτινες εὐρίσκοντο στρατοπεδευμένοι εἰς Πλάτανον διὰ τινος συγχρόνου ἀντιπερισπασμοῦ ὄπισθεν τοῦ ἐχθροῦ, ἤθελον ἀποσπάσει τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Μεσολογγίου. Λαθραίως λοιπὸν μετέβησαν ἐκ τῆς πόλεως διὰ τῶν πολιορκητικῶν γραμμῶν ἀπεσταλμένοι εἰς Πλάτανον, ἵνα δώσωσιν εἶδησιν εἰς τὸν Καραϊσκάκη. Οὗτος δὲ, ἐξῆσθηνημένος ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ κινήθῃ, συνεκάλεσε περὶ ἑαυτὸν τοὺς ὀπλαρχηγούς του καὶ τοῖς ἀνεκρίνωσεν ὅτι αὐτὸς δὲν εὐρίσκετο ἐν καταστάσει.....

Ἐκ τῶν 3 χιλ. ἐν Πλατάνῳ συνηθροισμένων ἐπροθυμοποιήθησαν, ἵνα συμπορευθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ τὸν Κ. Βότσαρην μόνον ἑκατοστύες τινές».

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου διεκρίθησαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γ. Ῥοντήρης καὶ ὁ τσέλιγκας Καραγεώργος. Κατὰ τὴν ἐξοδὸν ἐφρονεύθησαν 64 Πλατανιώται, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Μαρθέας καὶ ὁ ἥρωας Χρήστος Γρηγόρης.

Οἱ διασωθέντες μετὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς 10 Ἀπριλίου 1826 ἔφθασαν εἰς τὴν ἔρημον Δερβέκιστα, ὅπου ἔμειναν μίαν ἡμέραν καὶ ὀλίγα σώματα τοῦ Κ. Βότσαρη, καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Πλατάνου, ὅπου ἦτο ὁ Καραϊσκάκης, ὃς εἶχεν ὀπλοποιὸν τὸν πρόπαππον Δημήτριον καὶ τὸν πάππον Ἰωάννην τοῦ ὑποφαινομένου κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἰδίου καὶ ὅπου διέμειναν μίαν ἑβδομάδα ἀναμεινοντες τοὺς ἄλλους καταδισπαρμένους καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σάλωνα 130 ἐκ τῶν 500 ἐξεληθόντων. Μεταξὺ τῶν διασωθέντων ἦτο καὶ ὁ Γεωργούλας Ἰ. Σαραγεώργος, τραυματισθεὶς εἰς τὴν πρώτην πολιορκίαν καὶ ἐκ δευτέρου τραυματισθεὶς κατὰ τὴν πολιορκίαν τῷ 1827 τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀπεβίωσεν ἐν Σαλαμῖνι.

Διέλευσις Ἀνδρίτσου. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ Πλάτανος δὲν ἔπαθε οὐδεμίαν ἀλλήν ζημίαν πλὴν τῆς μικρᾶς τοιαύτης διελεύσεως τοῦ Μουσταῆ Παζᾶ τῆς Σκόδρας τῆς πυρπολήσεως τῆς οἰκίας τοῦ Κύρ-Γεωργάκη καὶ ἴσως ἐλαχίστων ἄλλων. Μόνον λέγεται ὑπὸ γέροντος ἐνενηκοντούτιδος ὅτι ὁ Ἀνδρίτσος ἐπιστρέψας ἐκ Πελοποννήσου καὶ διελθὼν διὰ Πλατάνου ἠθέλησε νὰ λαφυραγωγῆσθαι

αὐτόν, ὅταν ἔφθασεν εἰς Πλάτανον μὲ τὸὺς συντρέφους, ἐστάθμευσεν ὑπεράνω τοῦ Πλατάνου εἰς τὴν θέσιν Καραουλί καὶ ἔστειλε τοὺς συντρέφους του εἰς τὸν πέρα μαχαλᾶν, οἱ ὅποιοι ἐπλαταηκολόγησαν ὀλίγας οἰκίας, κατόπιν δὲ ἀπεπειράθησαν νὰ πράξωσι τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὸν ἄλλον ἀπέναντι μαχαλᾶν, ἀλλ' εὔρον σφοδρὰν ἀντίστασι· εἰς τὰς συγγενικὰς συνεχομένας οἰκίας τοῦ προὔχοντος ἱερέως Παπαζησίμου καὶ Δημ. Κωτσοπούλου, ὄπλοιοιοῦ, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περιβεβλημένα δι' ὑψηλῆς μάνδρας μὲ πολεμιστὰς καὶ ἐφυλάσσοντο ὑπὸ μεγάλου μολοσσῦ. Διὰ τοῦτο ἤρχισαν νὰ ἀνάπτωσι κέδρους καὶ πρίνους καὶ νὰ πετῶσι αὐτοὺς εἰς τὰς οἰκίας διὰ νὰ πυρπολήσωσιν αὐτάς. Τότε οἱ ἔγκλειστοὶ ἤρχισαν τοὺς πυροβολισμοὺς διὰ μέσου τῶν πολεμιστῶν καὶ ἐφόνευσαν ἕνα παλληκάρη ὀνόματι Γῶγον. Ἄμα ἤκουσε τοῦτο ὁ Ἄνδρίτσος ἐφώνησεν ἀπὸ τὸ Καραουλί «φευγᾶστε γιατί ἔχουμε νὰ κἀμωμε μὲ παληκάρια», οὕτω ὁ Ἄνδρίτσος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸν Πλάτανον κατησχυμμένος καὶ ὁ Πλάτανος νὰ ἀποφύγῃ τὴν λαφυραγωγίαν.

Ὁ Πλάτανος ἐξηκολούθησε νὰ τρέφῃ γενναῖα πατροπαράδοτα αἰσθήματα καὶ οὐδέποτε ἠνέχθη προσβολάς. Ἐπὶ κλεφτοκρατίας οὐδέποτε οἱ κλέφται ἔθεσαν δέδηλον χεῖρα εἰς αὐτόν· ὁσάνκις ἀπεπειράθησαν νὰ πράξωσι τοῦτο, εὔρισκον οἰκτρὸν τέλος. Καὶ αὐτοὶ οἱ βασιβοζοῦκοι κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἀποσπασματάρχαι δὲν ἐτόλμων νὰ προδῶσιν εἰς ἔκτροπὸν τι.

☛ **Κωστῆς Ν. Ποῦλος.** Τέκνον τοιοῦτον τοῦ Πλατάνου ἦτο καὶ ὁ Κωστῆς Ν. Ποῦλος ὁ ὁποῖος ἐκ μικρᾶς ἡλικίας εἶχε θερμοουργὰ καὶ φιλοπόλεμα αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἐδείκνυε καὶ ὅτε ἦτο παῖς καὶ ἰδίως εἰς τὸ παιγνίδιον τοῦ πετροπολέμου, καθ' ὃν διηύθυνε μίαν ὀμάδα καὶ ὠδήγει αὐτήν εἰς τὴν νίκην. Ἐὸ ὄνειρόν του ἦτο νὰ καταταχθῇ εἰς τὸν στρατὸν πρὸ τοῦ ὠρισμένου χρόνου καὶ νὰ φονευθῇ εἰς τὸν πόλεμον, διότι ἐθεώρει τὸν τοιοῦτον θάνατον γλυκὺν καὶ ἔνδοξον παρὰ τὸν κοινόν. Κατὰ τὸ 1^ο ἔτος τῆς ἡλικίας του κατετάγη εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἐθελοντής. Κατόπιν εἰσῆλθεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν ὑπαξιωματικῶν ἔχων ἐνδεικτικὸν α'. τάξεως τοῦ γυμνασίου καὶ ἐξῆλθε μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ στρατιώτου του βίου ἦτο τύπος καὶ ὑπογραμμὸς εὐδόρου στρατιώτου· διὸ μὲγάλως ἐξετιμᾶτο ἀπὸ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους. Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου τῆ 8—1^ο Ὀκτωβρίου 1912 λάβρος καὶ ἀκάθεκτος ὤρμησε καθ' ἑνὸς ἀνωφερικοῦ τουρκικοῦ προχώματος. ὀλίγον πρὸ τοῦ

ὁποίου εὔρε τὸν θάνατον καὶ ἐτάφη ὑπὸ φίλων του ἔξωθι τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου Γλυκόδου. Μετὰ τινα δὲ ἔτη ὁ ἀδελφός του καὶ ἡ ἀδελφή του, ἐμφοροῦμενοι ἀδελφικῆς στοργῆς μετέβησαν ἐκεῖ καὶ μετέφερον τὰ ὄσῳ του ἐν τῷ νεκροταφείῳ τοῦ Πλατάνου ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ.

Ἐκ τῶν ἄνω προτερημάτων τοῦ ἡρωϊκῶς πεσόντος Κωστῆ Πούλου ὁ δημοδιδάσκαλος κ. Δ. Φλέγγας ἐμπνευσθεὶς συνέθεσε τὸ κάτωθι ποίημα δημοσιευθὲν ἐν τῇ συλλογῇ του «Ἐθνικὴ χαρά».

ΣΤΟΝ ΗΡΩΔ ΓΥΠΟΔΟΧΑΓΟΝ

Κωνσταντῖνον Ν. Ποῦλον

(τὸν ἐνδόξως ἐν Σκρανταπόρῳ πεσόντα)

Μαῦρο πουλί πικρολαλεῖ σὶὸν Πλάτανο στὴ ράχη
 Κι' ἀπὸ τὸ κλάμα τὸ πολὺ δογγοῦν οἱ βράχοι
 Κι' ἓνα πουλάκι ὄμορφο στὰ γαλνὰ ντυμένο
 Πετᾷ κοντὰ του τὸ ῥυτιᾷ μὲ πόνο τὸ καῦμένο.
 —Τ' ἔχεις πουλάκι μου καὶ κλαῖς γιὰτὶ κοντανασαίνεις
 Κι' ἀπὸ τὸ κλάμα τὸ πολὺ πολὲς καρδιὲς μαραινεῖς;
 —Δὲν ἔχω πόδινα νὰ σταθῶ, γλῶσσαι νὰ σοῦ τὸ μολογήσω
 Ὁ Κώστας ὁ λεβέντης μας Πλατάνου τὸ καμᾶρι
 Ποῦταν ὁ πρῶτος στὸ χωριὸ στὴ λεβεντιά καὶ χάρι
 Μᾶς ἔχασε τὰ νιάτα του τὰ ζηλευτὰ του κάλλι
 Πάνω στὸ Σκραντάπορο τῆ μάχη τῆ μεγάλη
 Μέσ' τοῦ πολέμου τὴν ὄρμη μὲ πόνο καὶ ἐλπίδα
 Ἐμπρός, παιδιὰ μου, ἔκραζε γιὰ τὴν γλυκίαν πατριδα
 Σὰν τὸ λιοντάρι χύθηκε μέσ' τῶν ἐχθρῶν τὰ πλήθη
 Κι' ἔπτα πικρὰς λαβωματιεὶς ἐδέχθηκε στὰ στήθη.
 Σὰν τίγρις τότε ρίχνεται μὲ λύσσα καὶ μανία
 Νὰ λύση τὰ θεριά θεσμά, ἀπ' τῆ Μικεζονία
 Τῆς κόρης λύει τὰ δεσμά μὰ πλίττει τὸ κορμί του
 Ζήτη, Ἐλλάς μου, φώναζε κι' ἐσβέσθη ἡ πνοή του

 Μ' αὐτὰ τὰ λόγια πέταξε τὸ Γαλνὸ Πουλάκι
 Καὶ πᾶει νὰ δῆ τοὺς ἥρωας στὴν Ἡπειρο καὶ Θράκη
 Νὰ μᾶση κι' ἄνθ' ἀμάραντα στῆς δάφνης τὸ κλωνάρι
 Νὰ πλέξῃ δέξης στέφανο σὲ κάθε παλλικαίει».

Ὅμοιως κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1911 ἐφονεύθησαν ἢ ἀπέθανον ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ οἱ Κ. Δ. Δημητρακόπουλος Κ. Ἄρ. Δημητράκοπουλος, Κ. Β. Μπίλιας καὶ Β. Ἀθ. Ζησίμου τῶν ὁποίων τὰ ὄνόματα εἶναι ἐγκεχωραγμένα ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, κειμένης ἐν τῷ κοινοτικῷ γραφείῳ.

Ἡ Αποψη Πλατάνου

Πρέπον είναι γὰ προσθέσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς δράσεως τοῦ Κ. Πούλου, ὡς Καπετὰν Πλατάνου ἐν τῷ Μακεδονικῷ ἀγῶνι :

Ἐν τῷ ἔμπροσθεν ἀρθ. 3320 καὶ τῇ 17 Ἰανουαρίου 1906 φύλλῳ τοῦ τῷ «Ἐμπρὸς τὰ ἐξῆς» ἔγραφε : «Συμπλοκὴ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων». Κατ' εἰδήσεις ἐκ Μακεδονίας πρὸ ἡμερῶν τὸ σῶμα τοῦ

Κωδ.τῆς Ν. Πούλος

Βούλγαρον λήσταρχον Κυριάζον συμμορία μετέβη καὶ ἐκύκλωσε τὸ χωρίον καὶ ἤρχισεν ἐρεύνας εἰς ὅλας τὰς οἰκίας, ὅπως τὸν ἀνεύρη. Αἰφνυδῶς ὁμως οἱ Ἑλληνομακεδόνες ἐδέχθησαν πυρὰ ἐκ διαφόρων οἰκιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐτραυματίσθησαν δύο σύντροφοι τοῦ σώματος· οἱ Ἑλληνομακεδόνες ὀχυρωθέντες ἀνταπήντησαν εἰς τὸ πῦρ τῶν Βουλγάρων, ἐξ ὧν ἐφόνευσαν καὶ ἐτραυμάτισαν τινάς, ὡς καὶ τὸν ὀδηγὸν αὐτῶν.

Ἐπίσης τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ Πλατάνου ἠνάγκασε τὸν περιό-

ἀρχηγοῦ Πλατάνου συνέλαβεν ἐξωθί τοῦ Νιστάμ τὸν Μουχτάρην τοῦ χωρίου τούτου, κατόπιν δὲ πατριωτικῶν λόγων, τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνε ὁ Ἑλληνομακεδὼν ἀρχηγὸς πρὸς τοῦτον τὸν ἀπέλυσεν· ὁ Μουχτάρης μόλις ἐπανῆλθεν εἰς τὸ χωρίον τοῦ ἀμέσως ἐδήλωσεν ὅτι ἐγκαταλείπων τὸ σχίσμα ἐπανέρχεται εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν.

Τὸ αὐτὸ Ἑλληνομακεδονικὸν σῶμα πληροφορηθὲν ἐτιμῆ εἰς τὸ χωρίον Τσαρίτσανη ἐκρύπτετο ἢ ὑπὸ τὸν

ητον Χριστιανομάχον Κανίμπεην, ὅστις εἰς μυρίας πιέσεις ὑπέβαλε πολλά Ἑλληνικά χωρία, ὡς ἀναχωρήσῃ αὐθημερόν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατριδα Κολώνειαν καὶ οὕτως μεγάλως ἀνεκούφισε τὸν πληθυσμὸν τῶν ἄνω χωρίων. Ἐπίσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 3324 καὶ τῆ 21 Ἰανουαρίου 1916 φύλλῳ του τὸ «Ἐμπρὸς» κατεχωρίσθη τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα.

«BIENNE, Σάββατον πρωῖα. Τὸ αὐστριακὸν τηλεγραφικὸν πρακτορεῖον ἀνακοινεῖ σοβαρωτάτην εἰδησιν σήμερον περὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ δράσεως τῶν Ἑλληνομακεδονικῶν σωμάτων κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον.

Τὰ σώματα ταῦτα, γράφει, ἠῤῥῆσαν καὶ ἐπικρατοῦσι πανταχοῦ ἐν τῷ νομῷ Μοναστηρίου. Ἐὰ πλεῖστα τῶν χωρίων, ἅτινα ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν βουλγαρικῶν συμμοριῶν εἶχον μεταστῆ εἰς τὸ σχίσμα, ἐπανῆλθον ἤδη εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἢ δὲ Βουλγαρικῆ ἐπιρροῇ εἰς τὸ μεσημβρινὸν τμήμα ἐξέλιπεν παντελῶς. Τὸ νεωστὶ εἰσελθὼν Ἑλληνομακεδονικὸν σῶμα, προσθέτει τὸ αὐστριακὸν Πρακτορεῖον, εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Πλάτανον, ὅπερ διὰ συντόνου καταδιώξεως τῶν συμμοριῶν κατώρθωσε νὰ τὰς διαλύσῃ· ἕνεκα τῆς δράσεως τῶν Ἑλλήν. σωμάτων οἱ Βούλγαροι Μοναστηρίου εὕρισκονται ἐν ἀπελπισίᾳ. Δ. Κ.»

Ὁ ποιητὴς κ. Γ. Κελεπούρης ἐν τῷ ἐκ ποιημάτων βιβλίῳ του 1910, δι' οὗ ἐξυμνοῖ τοὺς ἥρωας τῶν Ἑλληνομακεδονικῶν σωμάτων ἐν σελ. 45 ἀφιέρωσε τὸ ἐξῆς ποίημα «Στὸν καπετὰν Πλάτανον».

(Κωνστ. Μουῦλον, ἄνθυπολ. πεζ.)

«Ἄπ' τὰ Καστανοχώριτ' καὶ τὰ πολυξακουσμένα
 τόσα τραγοῦδι' ἀκούονται, λεθέντη μου, γιὰ σένα,
 εἰν' ἡ φωνὴ τῆς σκιάδας γῆς π' ἔρχεται ὀλόγουρά σου
 καὶ διαλαλεῖ τῆ δόξῃ σου καὶ λέει τ' ὄνομά σου.
 Γοργόφτερε Πετριτῆ μου ἀκούριστο ἔξεφτέρι μου,
 ἰὰ Μακεδονικὰ κλαρισ', ὁ ἔλυτος, ἡ φτέρη,
 ἢ βρύσαις τ' ἀγριολούλουδα ποῦ τάχες συντροφιά σου,
 ἕνα τραγοῦδι ψάλλουνε γιὰ τὴν ἀγνή καρδιά σου.

Ἡ δόξα ποῦ ἐπόθησας σὲ ἀπαιτοχαρθεύει
 καὶ στὸ πλευρό σου αἰώνιτ' θὲ νὰ σὲ συντροφεύη.
 Σὲ καμπρώνει ἡ Ῥούμελη κι' ἐπ' τῆ χαρὰ θακρῶζει
 καὶ τ' ὄνομά σου ἡ Πατρις στὸν κόσμον δικασαλπίζει».

Κατὰ δὲ τὸν πόλεμον ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ οἱ Ἄθ. Γ. Καραγεώργου, Ἄθ. Κ. Πολυχρόνου καὶ ὁ ἀισθηματίας Δημ. Β. Κάλτσας· οὗτος κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ 1918 προσκληθεὶς κατατάγη εἰς τὸ 2)39 Σύνταγμα Εὐζώνων. Λόγῳ τῆς καλῆς διαγωγῆς του προήχθη κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ δεκανέως, μετὰ τρεῖς δὲ μῆνας εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ λοχίου.

Δημήτριος Β. Κάλτσας.

1913α', ἀπεναντίας ἐζήτησε νὰ μετατεθῆ εἰς τὴν μονάδα τοῦ μετῷ που, διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα. Πράγματι τὴν 8 Ἰουνίου 1921 μετετέθη εἰς τὸ ἡρωϊκὸν 2)39 Σύνταγμα τῶν εὐζώνων, ἔδρευσον ἐν Προύσῃ. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἰουνίου 1921 πρὸς τὸ Ἰσκή-Σεχῆρ(Δορύλαιον) λόγῳ τῆς καλῆς διαγωγῆς του ἔλαβε τὸν πολεμικὸν σταυρὸν γ' τάξεως καὶ ἔτυχεν εὐφήμου μνείας τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Συντάγματος καὶ τῆς Μεραρχίας.

Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς 3 Αὐγούστου 1921 πρὸς τὸν Σαγ-

Πρὸ τοῦ κληθῆ ἢ ἡλικία του κατὰ τὸν ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ πόλεμον τοῦ 1919-1922, παρωτρύνετο νὰ καταφύγῃ πρὸς τοὺς ἐν Ἀγ. Φραγκίσκῳ ἀδελφούς του διὰ νὰ ἀποφύγῃ αὐτόν, ἀλλ' αὐτὸς διαρρηγὴν ἠρνήθη εἰπὼν μετ' ἀγανακτήσεως ὅτι τοῦτο εἶναι ἀφιλόπατρι. Προσκληθεὶς τὴν 22 Ἀπριλίου 1921 ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸ ἔμπειδον Πατρῶν. Ἐνῶ ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ λόγῳ τῆς ἡλικίας του, διότι ἦτο κληρωτὸς τοῦ

γάριον ποταμόν και Ἐγκυραν τὸ 2)39 σύνταγμα ἐβάδιζεν ὡς πρωτοπορεία, ὃ δὲ λόχος του ὡς ἀνιχνευτής. Αὐτὸς δὲ μὲ τὴν ἡμιμοίριαν του ἐπέδειξε ψυχραιμίαν και αὐταπάρνησιν ἐν καιρῷ νυκτὸς βαδίζων εἰς τὰ ἄγνωστα ἐκεῖνα μέρη. Κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἐπιθεσιν τῆς 13 Αὐγούστου ἔπεσεν ἡρωϊκῶς μαχόμενος εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Γελδίτζ βληθεὶς τρεῖς εἰς τὸ στῆθος. Μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἐπροτάθη, ὅπως ἀπονεμηθῆ τὸ χρυσοῦν ἀριστεῖον ἀνδρείας εἰς τὴν οἰκογένειάν του και ἡ δρασὶς του ἐνεγράφη εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Συνατάγματος.

Τὸ ἀνδρικόν φύλον. Τὸ ἀνδρικόν φύλον εἶναι εὐφυές, εὐπροσῆγορον, κοσμογυρισμένον, ὑγιές και εὐρωστον· ἐπιδίδεται εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὰ ὅποια διακρίνεται. Πολλοὶ νέοι σπουδάζουσιν, 4 ἐν Βερολίῳ και Παρισίους. Τινὲς κατέχουσιν ὑψηλὰς θέσεις ἐν τῇ Πολιτείᾳ ὡς ὑπάλληλοι και στρατιωτικοί. Εἶναι τὸ μόνον μέρος, τὸ ὁποῖον, πλὴν τῆς Ναυπάκτου, δεσπόζει τῆς Ναυπακτίας ὑπὸ πνευματικὴν, κοινωνικὴν και καλαισθητικὴν μόρφωσιν. Εἰς τοῦτο μεγάλως συνετέλεσεν ἡ ἀπὸ τοῦ 1855 εὐεργετικὴ λειτουργία τοῦ Ἑλλ. σχολείου, ἡ εἰς Ρουμανίαν και Ἀμερικὴν μετανάστευσις, τὸ ἐκεῖθεν εἰσερῆσαν χρυσίον, ἡ εὐπορία τῶν κατοίκων και ἡ φιλομάθεια τῶν νέων τινὲς τῶν ὁποίων ὡς ὑπηρέται οἰκογενειῶν ἐσπούδασαν, εἰς μάλιστα διδάκτωρ τῆς Ἰατρικῆς, σπουδάζει εἰδικῶς τὴν χειρουργικὴν ἐν Βερολίῳ και Παρισίοις· ὅλοι εἶναι ἐγγράμματοι, φιλόθρησκοι, φιλόνομοι, φιλήσυχοι. Ἀπλήστως ἀναγινώσκονται αἱ ἔφημερίδες· ἐναγωνίως περιμένουσι τὸν ταχυδρόμον και δυσανασχετοῦσι διὰ τὴν ἐνίοτε βραδύτητά του. Καλλιεργοῦσι μετ' ἐπιμελείας τὴν ἀμπελον, ἣτις κατέχει ὅλα τὰ περίξ μέρη, ὃ δὲ οἶνος ἐξάγεται εἰς τὰ πεδινὰ μέρη. Τὴν φουστανέλλαν διεδέχθη ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐνδυμασία, πλὴν δύο εὐσταλῶν ποιμενοποιῶν. Κατ' ἔτος ἐπισκέπτεται τὸν Πλάτανον ὁ Σ. Μητροπολίτης Ναυπακτίας και ὁ ἱεροκῆρυξ. Ἐκτὸς τῆς πρὸ τὰ γράμματα κλίσεως, ἔχουσι τοιαύτην και εἰς τὴν μετανάστευσιν, ἡ ὁποία εἶναι τὸ ὄνειρον τοῦ βίου τοῦ Πλατανιώτου ἕνεκα τοῦ ἀγόνου ἐδάφους, εἰς Ρουμανίαν και Ἀμερικὴν εἶναι 197 μετανάσται πλὴν τῶν γυναικοποιῶν.

Ἄνδρες ἐπιδοθέντες εἰς τὰ γράμματα κατὰ μὲν τὸ παρελθὸν ἦσαν οἱ ἑξῆς: Ἄθαν. Ῥοντήρης, συναγματολόγος συγγραφῆς τὸ βιβλίον «Ἡ κατὰ Σύνταγμα ὀργάνωσις τοῦ Κράτους» εἰς ἀρχαῖκόν γλωσσικόν ὕφος, βουλευτής, δεινότατος ῥήτωρ, ὃ προ-

καλέσας εἰς τὴν Βουλὴν τὴν πολύκροτον συζήτησιν περὶ τῆς Λαυρεωτικῆς ὑποθέσεως, ἣτις δὲν θὰ ἐσώζετο, ἐὰν δὲν ἐβρυχάτο ὁ εὐρύστερνος λέων τῆς Ναυπακτίας καὶ ἐὰν δὲν ἐκρωζεν ὁ ὑψιπέτης ἀετὸς τοῦ Μεσολογγίου (Δεληγεωργῆς), ἀτυχῶς ἀντίπαλος τοῦ Χ. Τρικούπη, ἐπ' ὀλίγον διατελέσας ὑπουργὸς ἐπὶ Βούλγαρη, Βασ. Ῥοντήρης, ἀρεοπαγίτης, Ἀντ. Πρωτοπαπᾶς, ἐπαρχος, Ἀθ. Παπαγεωργίου γυμνασιάρχης καὶ λυκείαρχης, Ἀχ. Γρηγοριανόπουλος, σχολάρχης, Δημ. Δημητρακόπουλος, Εἰσαγγελεὺς Πρωτοδικῶν, προῶρος ἀποθανῶν, Μιχ. Πρωτοπαπᾶς, Εἰσαγγελεὺς καὶ Πρόεδρος Ἐφετῶν, περιλάμπρως τιμήσας τὴν Ναυπακτίαν, Ἀλ. Πρωτοπαπᾶς, δημοδιδάσκαλος, ἐπαρχος καὶ δήμαρχος, Ἰωάν. Πρωτοπαπᾶς δήμαρχος καὶ βουλευτῆς, Δημ. Παπαγεωργίου, Γ. Γρηγοριανόπουλος καὶ Γ. Παπαγεωργίου, δικηγόροι, Ν. Ἀμίλλης καὶ Χρ. Ῥοντήρης, Εἰρηνοδίκαι, Ἀναστ. Σακελλαρίου, ἀρχιεοφύλαξ ἐφετείου, Ἰ. Παπαγεωργίου ἱατρὸς καὶ ἑλληνοδιδάσκαλος, Ἀρ. Πρωτοπαπᾶς, Ν. Δεδόπουλος καὶ Ἀθ. Τσῶτσος, γραμματεῖ. εἰρηνοδικείου, Θεόδ. Κωτσόπουλος κ. Γ. Κορομπίλης, Ἑλληνοδιδάσκαλοι, Λάμπρος Ῥοντήρης καὶ Μιχ. Παπαγεωργίου, δημοδιδάσκαλοι κλπ.

Κατὰ δὲ τὸ παρὸν οἱ κ. Νικ. Γρηγορογιάννης, Ἀρεοπαγίτης, Γ. Τσάμης, ἀντεισαγγελεὺς Πρωτοδικῶν, Μιχ. Τσώνης Εἰρηνοδίκης, Κ. Ποῦλος δικηγόρος συμβολαιογράφος, Ν. Πρωτοπαπᾶς, συμβολαιογράφος, Γ. Πιτσάδας, ὑπογραμματεὺς πρωτοδικείου, Δ. Τσάμης Ἀντ. Πρωτοπαπᾶς καὶ Δημ. Πρωτοπαπᾶς γραμματεῖς εἰρηνοδικείων, Γ. Μαχαίρας γραμματεὺς Πταισματοδικείου.

Εὐθύμιος Κ. Σταλήμερος, ἐπιθεωρητῆς τῶν ταχυδρομείων Ἀθηνῶν. Ἄν καὶ ἦτο πρῶτος ὄρφανὸς καὶ ἀνώτερος ὑπάλληλος διὸ καὶ ἠδύνατο νὰ μὴ ἐπιστρατευθῆ, οὐχ ἦττον ἐμπορούμενος πατριωτικῶν αἰσθημάτων, δι' αἰτήσεώς του ἐζήτησε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1912—1913. Αὐτὸς πρῶτος παρέλαβε τὸ ταχυδρομεῖον καὶ τηλεγραφεῖον Θεσσαλονίκης παρὰ τῶν Τούρκων. Ἐπίσης μετὰ τῶν προφυλακῶν εἰσελθὼν ἐκ τῶν πρώτων παρέλαβε τὸ ταχ. καὶ τηλ. Ἰωαννίνων παρὰ τῶν Τούρκων. Ὡς λοχαγὸς διευθυντῆς στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν Μακεδονίας κατὰ τὸ 1915—16 μὲ προφανῆ κίνδυνον τῆς ζωῆς του λόγῳ τῶν κομητατζήδων κατεσκεύασε τὰς παραμεθορίους τηλεγραφικὰς καὶ τηλεφωνικὰς στρατιωτικὰς γραμμὰς ἀπὸ τῆς λίμνης Πρέσπας μέχρι τῆς Δράμας. Κατ' ἐκτίμησιν δὲ τῆς ὑπηρεσίας λόγῳ ἱκανότητος πατριωτισμοῦ, καὶ γλωσσομαθείας ἀπεστάλη τῷ 1919—20 πρὸς διοργάνωσιν τῶν ἐν Σμύρῃ

ταχυδρ. καὶ τηλεγρ. ὑπηρεσιῶν, πρῶτος παρέλαθε παρὰ τῶν Τούρκων. Ἄνδρ. Παπαγεωργίου, ἐπιθ. ταχ. καὶ τηλεγράφων, Γ. Τσουκαλῆς, Ἴω. Σταλήμερος, Θ. Δεδόπουλος, Ἀθ. Οἰκονόμου, Ἀλ. Κολοτούρος, Γ. Μ. Τσώνης, Ἰ. Σ. Κωτσόπουλος, φοιτητὴς τῶν Φυσ. Ἐπιστημῶν, Ἀθ. Μακκαρίτης, τηλεγραφηταί. Δ. Ῥοντήρης, ἀσυρματιστῆς, Νικ. Τσῶτσος, Εἰσηγητῆς τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν, Σ. Κωτσόπουλος, Ἑλληνοδιδάσκαλος, Θ. Ντετόπουλος τελ. φιλολογίας, οἱ Κ. Δεδόπουλος καὶ γραμματεὺς τοῦ Φιλ. Συλλόγου «ὁ Παρνασσός», Ἀθ. Τσίπουρας καὶ ἱερεὺς, Γ. Οἰκονόμου, Δ. Σ. Σικρέτας, Μιχ. Ποῦλος, Δ. Φλέγγας καὶ Ἀλ. Παπανικολάου δημοδιδάσκαλοι. Γρ. Σακελλαρίου τελ. τῆς Φαρμακευτικῆς Σχολῆς, Δ. Μ. Πρωτοπαπᾶς, δικηγόρος γραμματεὺς ἀ' τάξ. Ἐφορείας, Γ. Κολοτούρος, τελ. τῆς Νομικῆς γραμματεὺς ἀ' τάξεως Ἐφορείας, Γ. Γεννατᾶς, γραμματεὺς ταμείου, Ν. Γεννατᾶς λογιστῆς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, Δημ. Καραμητσος καὶ Ἀθ. Τσωνόπουλος εἰσπράκτορες, Ἰ. Μακκαρίτης γραμματεὺς ὑπουργείου, Χαρ. Πολύρονος, ὑπάλ-
ληλος Τελωνείου, Ἀρ. Παπαγεωργίου ὑπάλληλος ταχ. Ἀθηνῶν, Κωνστ. Α. Δημητρακόπουλος Ἐπιθεωρητῆς τοῦ σιδηροδρόμου Πειραιῶς—Λαρίσσης Γ. Ν. Δεδόπουλος γενικὸς γραμματεὺς τοῦ σιδηροδρόμου ΣΒ Δ Ε οἱ κ. Ἄντ. Ἀθ. Ῥοντήρης πρῶην βουλευτῆς ὑψηγῆτῆς τοῦ διεθνoῦς δικαίου, Ν. Μαχαίρας, πρῶην Εἰσαγγελεὺς πρωτοδικῶν, Ἀθ. Ῥοντήρης Ν. Καρμανίδης καὶ Ν. Ἀχ. Ῥοντήρης, δικηγόροι. Ν. Γιωτόπουλος τελ. νομικῆς. Περ. Γερμανὸς καὶ Ἡλ. Οἰκονόμου τελ. Γυμνασίου καὶ πολλοὶ μαθηταὶ γυμνασίου οἱ Ἄναστ. Λεονάρδος διδάκτωρ τῆς Νομικῆς σπουδαστῆς τῶν Πολ. Ἐπιστημῶν ἐν Βερολίῳ, Κ. Μαχαίρας, ἰατρός, σπουδαστῆς ἐν Βερολίῳ, Ἀλ. Παντελάς, ἰατρός, σπουδαστῆς τῆς χειρουργικῆς ἐν Βερολίῳ καὶ νῦν ἐν Παρισίοις, Δημ. Παντελάς, δικηγόρος, πρῶην ταμίας σπουδαστῆς τῶν οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν ἐν Βερολίῳ καὶ νῦν ἐν Παρισίοις. Λεων. Τσώνης καὶ Ν. Δημητρακόπουλος, ἰατροί, Γ. Κολοτούρος τελ. τῆς Ἰατρικῆς οἱ Ἀχ. Ῥοντήρης, Ἄντ Ντελόπουλος καὶ Περ. Γεννατᾶς, πρῶην Εἰρηνοδίκαι. Ἡλ. Ἐξαρχος, πρῶην γραμ. Ἐφορείας.

Εἰς τὸν στρατιωτικὸν βίον δὲν ἐπεδόθη ὁ Πλάτανος ἕνεκα τῆς μεταναστεύσεως. Στρατιωτικοὶ ἐκλιπόντες οἱ Ἰ. Παπαπᾶνος συνταγματάρχης Ἐπιμελητείας, Κ. Ποῦλος, ὑπολοχαγὸς φονεuthεὶς ἐν Σαρανταπόρῳ, Δ. Ἀμίλλης ὑπολοχαγὸς καὶ Θ. Δημητρακόπουλος ἀνθυπομοίραρχος. Νῦν δὲ Νικ. Τσίπουρας, συνταγματάρχης ἐν

ἐνεργεία, Ν. Σουμπασάκος, ὑποστράτηγος Κ. Ῥοντήρης, συνταγματάρχης ἐν ἀποστρατείᾳ. Γ. Δ. Πούλος, ταγματάρχης Μηχανικοῦ, Γ. Ἐξαρχος λοχαγὸς ἐν ἐνεργείᾳ. Μ. Μαχαίρας ἀνθυπασιιστῆς Χωροφυλακῆς Κ. Πρωτοπαπᾶς ἀνθυπομοίραρχος καὶ Μιχ. Γρηγορογιάννης ταγματάρχης ἐν ἀποστρατείᾳ. Οἱ ἐξῆς ἐγκατεστάθησαν εἰς διάφορα μέρη· οἱ ἀδελφοὶ Νικ. Κων. καὶ Ἀλέξ. Γ. Μαραθέα κτηματῆται ἐν Μποκριεὺρ Δομοκοῦ, Ἀγ. Κ. Μαραθέας, κτηματίας, ἐν Ἀθήναις, Ἀναστ. Παπαϊωάννου ἐμποροράπτῃς ἐν Πάτραις, Γ. Παπαϊωάννου, ἐμποροροράπτῃς, Ἀπ. Καρμανίδης, Ἀναστ. καὶ Μ. Σουμπασάκος, Ἀντ. Ῥοντήρης, Κ. Τσώνης, κτηματίας Δοξαρά Νικ. Γ. καὶ Νικ. Α. Μαχαίρας ἐν Ἀθήναις· οἱ ἀδελφοὶ Ν. Ἰ. καὶ Ἀλ. Ῥήγα ἔμποροι ἐν Ἀγρινίῳ, Ἀ. Ντετόπουλος, ἐν Γαβαλοῦ, Δ. Παπαπᾶνος, ἔμπορος ἐν Ναυπάκτῳ· οἱ ἀδελφοὶ Γ. καὶ Ζήσ. Ῥοντήρης ἐν Δομοκῷ, οἱ ἀδελφοὶ Ἰ. Δ. καὶ Ν. Θ. Κωτσόπουλοι ἐν Λαμίᾳ καὶ Μιχ. Πρωτοπαπᾶς κτηματίας Εὐϋδρίου Φαρσάλων καὶ Μάνθος Γερμανὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Πολιτικὴ κατάσταση. Ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικὸν τῶν κατοίκων ἦτο ἡ πρὸς τὴν πολιτικὴν φατρίαν κλίσις, ἡ ἑποία τῶρα ἐμετριάσθη πῶς· ὁ πολιτικὸς φίλος ἐθεωρεῖτο καὶ ἀτομικὸς καὶ ἐνίοτε καὶ ἀδελφός. Πολιτικὴ συζήτησις ἐπὶ τάπητος. Μυστικισμὸς μέχρι συνομοσίας. Ἡ διάκρισις τῶν φίλων τοῦ κόμματος κατεφαινετο ἐκ τῶν συχναζόντων εἰς τὸ τοῦ κόμματος καφενεῖον. Τοῦτο ἐχαλαρώθη πῶς, ἀν καὶ ὑπάρχουσιν ἀδιάλλακτα στοιχεῖα, Ἐκπαλαὶ ἢ πολιτικὴ φατρία ἦτο παροικιῶδης, ὥστε αἱ ἐκλογαὶ διενεργοῦντο φανατικώτατα, Δορυφόροι διέσπερον τὸν τρόπον, ἀπειλαὶ καὶ συγκρούσεις, ἀναρχία καὶ τρομοκρατία ἐπεκράτει. Πρότινων ἐτῶν αὐταὶ διενεργοῦνται φιλησύχως, διότι τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα ἐξέλιπον, τὰ ἥθη ἐξημερώθησαν, τὰ βουσφέτια ἐξέλιπον, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀστυνομία λειτουργοῦσι κανονικῶς καὶ ἡ ἐν γένει κοινωνικὴ κατάστασις σημαντικῶς ἐβελτιώθη καὶ εἰς τὰ περίεχωρῖα. Ἄλλοτε ὑπῆρχον δύο κόμματα τὸ τοῦ Πρωτοπαπᾶ—Καναβιστοῦ καὶ Παναγιωτοπούλου· Καλαντζοπουλικοῦ, οἵτινες ἐπὶ τριακονταετίαν ἐναλλάξ διένειμαν τὴν δημ. ἀρχήν. Ταῦτα ἐξέλιπον. Τότε τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ ἦτο σταθερὸν καὶ ἀμόλυτον. Μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ δεκάμοι ἐμολύθησαν συνειδήσεις τινὲς καὶ ἕνεκα τούτου ἐπήρχετο Βαθυλωνία εἰς τὴν ψηφοφορίαν, ἣτις ἀτυχῶς εἰσέει ἐπικρατεῖ ἐν τινι βαθμῷ· ὁ Ἰωάν. Πρωτοπαπᾶς, φίλος τοῦ Ἐπ. Δεληγεώργη καὶ Καναβοῦ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐχρημάτισε δῆμαρχος

καὶ βουλευτής. Εἶχε σοβαρὸν καὶ ἐπιβλητικὸν παράστημα. Ἦτο δξυνοῦστατος καὶ δραστηριώτατος. Ἦτο ὁ τρόμος τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του. Διὰ τῆς δεξιᾶς του τὰ πάντα ἐτάραττε, καὶ τὰ πάντα ἔτρεμον πρὸ τῆς Περικλειεῖου ἐπιβλητικότητός του. Μετὰ ταῦτα ἀνεφάνησαν κομματάρχαι οἱ κ. Ἰ. Γρηγοριανόπουλος καὶ Ἰ. Καρμυκιδῆς, ὁ ὁποῖος διετέλεσε δῆμαρχος ἐπὶ μίαν ἑπταετίαν, ἐσχάτως δὲ ἐξελέγη καὶ πληρεξούσιος καὶ ὁ κ. Α. Γερμανός, ἀντιπρόσωπος τοῦ Καλαυτζοπουλικοῦ κόμματος.

Γυναικεῖον φύλον. Ἐτέρου τὸ γυναικεῖον φύλον τοῦ Πλατάνου εἶναι ὠραῖον καὶ ἀπαράμιλλον πρὸς τὰς ἄλλας τῆς Ναυπακτίας καὶ ἀπλοῦν τοὺς τρόπους. Καλλιτεχνικὴ κεφαλή, λειότατον μέτωπον, ὀφθαλμοὶ ἐπαγωγῶς σπινθηροβολοῦντες, ῥίς λεπτή, παρειαὶ ἐρυθρογαλακτόχροι, ἐπιδερμὶς γαλακτόχρους. Αἱ βόστρυχες πλέκονται εἰς δύο πλοκάμους καὶ προσδένονται εἰς τὰ ἔμπροσθεν δίκην στεφάνου. Μανδῆλιον κίτρινον μὲ διάφορα στίγματα εἰς τὰ ἄκρα καὶ στέφανον ἐν τῷ μέσῳ, ἧ ἀνοικτὸν λαδὶ Κωνσταντινουπόλεως ἢ Συριανόν, τὸ ὁποῖον ἄνωθι τῶν πλοκάμων ἐκτείνεται ἐλίγον τι πέραν τοῦ μετώπου, προφυλάσσει αὐτὸ ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ τὸ ψῦχος καὶ προσδίδει μεγαλειτέραν χάριν εἰς τὴν φυσικὴν καλλονήν. Βραχίοντες στιβαροί, ἱματισμὸς ἀπέριττος, ἐλαφρὸς καὶ χαρίεις. Ἐπενδύτης (σιγκούνη ἢ σάρκα) μάλλινος ἐγχωρίου κατασκευῆς, πεποικιλμένος γύρωθεν μὲ ζωηρὰ ἐρυθρὰ μεταξωτὰ χάρτσια, φουστάνιον δριλίον, κασμίριον ἢ μεταξωτὸν κατὰ τὰς ἑορτάς. Ποδιὰ διαφόρου ποιότητος καὶ διαφόρων χρωμάτων, ὥστε ἐν καιρῷ τοῦ χοροῦ ἀποτελοῦσιν ὠραῖον καὶ γραφικὸν σύμπλεγμα. Κάλτσαι λευκαί. Ἐν γένει σῶμα συμμετρικόν, κομψὸν καὶ καλαισθητικόν. Εἰς τοῦτο ἐπιδραῖ τὸ ἥπιον κλίμα. Ἡ ἐνδυμασία αὕτη μετεφυτεύθη ἐκ τῶν ἐξ Ἡπείρου μετοικησασῶν οἰκογενειῶν καὶ ἰδίως ἐκ τῆς περριοχῆς Ζαγορίου, ὡς πρὸ ἐτῶν σχολάρχης τις ἐπεβεβαίωσεν. Νῦν δὲ ἡ νέα γενεὰ ἤρχισε νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἐνδυμασίαν εἰς τὸ Εὐρωπαϊκώτερον.

Ἐπὶ ἐναντίας εἰς τὰ ἄλλα ὀρεινότερα χωρία ὁ γυναικεῖος ἱματισμὸς εἶναι βαρὺς καὶ χονδρὸς καὶ μάλλινος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι τῶν ποδῶν. Ἐπενδύτης μαλλίνη σιγκούνα μαύρη καὶ θυσανωτή, εἰς τὸ ἐξῆθι μέρος παρουσιάζει ὄψιν δέρματος δασυμάλλου τράγου, ὅταν δὲ προστρίβεται, ὁμοιάζει πρὸς δέρμα κεκαρμένης αἰγῆς. Μάλλιναι μέχρι τῆς ὀσφύος κοντόκαπαι. Φουστάνιον μάλλινον πεποικιλμένον ὑπὸ ποικιλοχρῶν τετραγωνιδίων χρώματος

έρυθρου, μέλανος, λευκού, πρασίνου, κιτρίνου και κυανού. Ἡ τοιαύτη κατασκευή μετριάζει πως τὸ τραχὺ τῆς ὄψεως. Σκαλτσούνια μάλλινα χρώματος ἐρυθροῦ, πρασίνου, κιτρίνου και κυανοῦ ἄνευ πελμάτων.

Ἡ φωνὴ τῶν γυναικῶν εἶναι λεπτὴ και χαρίεσσα. Ἐν τοῖς χοροῖς, ἐξοχή, ξυλεύσει και ἀγροῖς ἀποτελοῦσι σύμπλεγμα Σειρήνων. Τὰ ἄσματα περιστρέφονται εἰς εὐάρεστα, συγκινητικὰ πένθιμα και ξενιτιάτικα.

«Στὴ στρατὰ τοῦ τήγαινα δὲλφ περικιλόμουνα
Βοήθα Χριστέ και Πανηγυρὶ, ἀφέντη μ' Ἀϊ Νικόλα

Βοηθᾶτε τὴ φαμελοῦλᾶ μου ποῦ εἶναι μανουᾶ στὰ ξένα και στὰ ἀλαργενά.

Κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα ἢ ἄλλας ἐπισήμους ἑορτὰς αἱ νεανίδες χορεύουσιν ἐν τῷ εἰδικῷ χοροστασίῳ ἡγουμένων τῶν νέων, συνδεομένων διὰ μανδηλίων μετ' αὐτῶν. Ἐνεκα τῆς λειψανδρίας, προερχομένης ἐκ τῆς μεταναστεύσεως εἰς Ῥουμανίαν και Ἀμερικὴν, γίνεται ἀγὼν περὶ ἀλώσεως νέου τινὸς ὡς γαμβροῦ. Ἐσχάτως ἀποστέλλονται νέαι εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅπου ἀμέσως ἀποκαθίστανται. Ὑπάρχει μεγίστη δυσαναλογία τοῦ ἄρρενος πρὸς τὸ θῆλυ γένος. Τὸ γυναικεῖον φύλλον εἶναι ἐργατικὸν ἐκ μικρᾶς ἡλικίας εἰς τοὺς κήπους, ἀγρούς, ἀμπέλους, ξύλευσιν και οὐχὶ σπανίως εἰς τὴν δημητριακῶν καρπῶν. Αὐταὶ ἐκτελοῦσι και πᾶσαν ἐργασίαν και ἔνεκα τῶν ἀποδημούντων οἰκείων των. Αἱ μητέρες οὐδόλως στενοχωροῦνται διὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν τέκνων των, ἀπ' ἐναντίας δὲ εὐέλπιδες εὐχαριστοῦνται, διότι αὐτὰ θὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀδελφῶν των, ἐξοφλήσεως χρεῶν και συντηρήσεως τῶν γονέων των. Ὁ Πλατανιώτης οὐδέποτε λησμονεῖ τὰς κόρας τῆς πατρίδος του, ὅσα ἔτη και ἂν μείνη εἰς τὴν ξενιτεῖαν, οὔτε γαλθανίζεταὶ ἀπὸ θέλγητρα, οὔτε ἀποπλανᾶται ἀπὸ ἀλλογενεῖς. Ἐπιστρέφει πλούσιος ἢ πτωχὸς διὰ τὰ λάθη γυναικῶν ἀπὸ τὸν τόπον του. Ἡ παραμένει εἰς τὴν γενέτειράν του ἢ μετὰ τινὰ χρόνον ἐπιστρέφει εἰς τὴν ξενιτεῖαν.

«Μάνη μου τὰ ξένα μ' ἄρρεσι»

στὰ ξένα θέλω νὰ πάω

Βάλε μάνη μου και ζύμωνε τοῦ γιοῦ σου παξιμάδι»

.....

Μανουῶλᾶ μου τὴ γυναικὶ μου νὰ μὴ τὴ τυραννήσῃς

πέρδικα νὰ τρῶψ τὸ γῶμα και λαγούς τὸ μεσημέρι

κ' ἐπάνω στο γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ νὰ στρώνῃ νὰ κοιμάται».

«Ἐν πάτριον ἔθιμον, ἢ πρωτομαγιά. Ἀπὸ ἔρθρου βαθυτάτου ἢ μετὰ τὸ μεσονύκτιον τὴν πρωτὴν τῆς πρώτης Μαΐου

πολλοὶ νέοι ἀνέρχονται καὶ διασπείρονται εἰς τὸ ὠραῖον δάσος καὶ διὰ πυροβολισμῶν καὶ τῆς κρούσεως κωδῶνων, οὓς ἐξάγουσιν ἐκ τῶν ἡμιόνων, δηλοῦσι τὴν Πρωτομαγιάν, κατόπιν δὲ συλλέγοντες ἄνθη καὶ κλώνους μελιῶν καὶ κρούοντες τοὺς κώδωνας ἐπιστρέφουσι. Αἱ κόραι ἐξάγουσι τὰς μαρτίνας των ἐξαιρετικῶς εἰς τὸ δάσος καὶ κόπτουσαι ὀλίγους κλώνους ἐπιστρέφουσι καὶ στολιζουσι τὰς οἰκίας μὲ κλώνους γαύρων καὶ μελιῶν. Συγχρόνως δὲ πολλοὶ νέοι μικρᾶς ἡλικίας ἅμα τῇ πρῶτῃ διευθύνονται εἰς τὰ ἄκρα τοῦ δάσους, ἔπου ψάλλουσι τὸ ἄσμα τῆς Πρωτομαγιάς. Ἐκ δὲ τῶν οἰκιῶν ἐξάγονται ἐπὶ τῶν παραθύρων, μανδρῶν ἢ τεμπλῶν (σχινίων, ἐφ' ὧν ἀπλώνουσι τὰ πλυνόμενα ῥοῦχα πρὸς στέγνωσιν) αἱ ποικιλόχροοι βελέντζαι χράμια, κιλίμια, καὶ ποικιλόχροοι κεντισταί πατανίαι, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσιν ὠραῖον σύμπλεγμα, διὰ τὰ ὄροισθῶσιν ἀπὸ τὴν ἀποδάσειον αὔραν τῆς Πρωτομαγιάς καὶ τὰ ἐπιδειχθῶσι ποία κόρη ἔχει τὰ περισσότερα καὶ ὠραιότερα προικῶα ῥοῦχα. Νέοι καὶ ἄνδρες σχηματίζοντες ὀμάδας ἀπὸ τὴν προτεραίαν καθ' ἑλλην τὴν ἡμέραν διασκεδάζουσι ὑπὸ τοὺς γαύρους τοῦ δάσους καὶ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ «Ἀῖταξιάρχῃ» δι' ὀβελίων, πηγῶν καὶ εἰδῶν ποιμενικῶν, περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου φέροντες κλώνους μελιῶν καὶ ἄδοντες κατέρχονται εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπου ἐνοῦνται ἔλαι αἱ ὀμάδες καὶ ἀρχίζουσι τὸν χορὸν μέχρι τῆς ἐσπέρας.

Οἱ Μάϊδες. Κατ' ἔθος πατροπαράδοτον οἱ νέοι ἀνὰ 4 ἢ 6 πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τῆς πρώτης Μαΐτου μεταβαίνουν εἰς τὸ δάσος καὶ εἰς ἄλλα πέριξ μέρη καὶ συλλέγουσιν ἰα (ἴτσα) κίτρινα καὶ κόκκινα, ἡμίκλειστα, τὰ ὁποῖα θέτουσιν ἐντὸς δοχείων, πλήρη ὕδατων, μέχρι τῆς πρώτης Μαΐτου. Τὴν προηγουμένην αὐτῆς συνέρχονται εἰς τι οἶκημα καὶ κατασκευάζουσι ὀρμάθας (κλωστὰς πλήρεις ἴτσων μετὰ μελιῶν καὶ τριανταφύλλων).

Τὴν πρῶταν τῆς πρώτης συνέρχονται εἰς τὸ οἶκημα καὶ παραλαμβάνουσι ἓνα ἢ δύο παῖδας ὡς Μάϊδες· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν θέτουσιν δίκην στεφάνου μίαν ὀρμάθαν, δύο ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ἄνωθι τῶν χειρῶν των σταυροειδῶς, μίαν ἐπὶ τῆς ὀσφύος καὶ ἄλλας ἐξηρητημένῃς ἀπὸ τὴν τῆς ὀσφύος ὀρμάθαν. Ἄπαντες φέρουσιν ἐπὶ τῶν ὤμων των ἓν κίτρινον μανδῆλιον Κωνσταντινουπολίτικον, εἰς δὲ τὰς χεῖράς των ἓνα κώδωνα πλὴν τοῦ Μάη. Τοιαῦται ὀμάδες σχηματίζονται 3 ἢ 4. Κατ' ἀρχὰς διευθύνονται εἰς τὰ ἐν τῇ ἀγορᾷ καφενεῖα καὶ μαγαζεῖα καὶ ἀρχίζουσι ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς ἐμμέτρως τὰ ἄδωσι διὰ φωνῆς ἡχηρᾶς καὶ ἰδιαζούσης τὸ

ἄσμα τῆς πρωτομαγιάς ἐπιτακτικῶς κρούοντες τοὺς κώδωνάς των ἐν τῷ μέσῳ ἔχοντες τὸν Μάην, ὁ ὁποῖος κρατεῖ μανδῆλιον εἰς τὰ ἄκρα τῶν δύο χειρῶν του καὶ κινεῖ τοὺς δύο πόδας του ῥυθμικῶς μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἄσματος, εἰς δὲ τὸ μέρος αὐτοῦ «μόπεσε τὸ μαντῆλί μου» πετᾷ τὸ μανδῆλιόν του εἰς τὸν μᾶλλον εὐκατάστατον, οἱ δὲ ἄλλοι τὰ ἰδικὰ των εἰς τοὺς παρευρισκομένους, οἱ ὅποιοι εἰς τὸ ἄκρον τοῦ μανδῆλιου προσδένουσιν ὅ,τι ἕκαστος προαιρεῖται. Μετὰ ταῦτα διασκορπίζονται εἰς τὰς συνοικίας. Ἡ μεγαλύτερα ὁμάς ἐνίοτε τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν πηγαίνει καὶ εἰς τὰς πέριξ ποιμενικὰς καλύδας. Τὰ δὲ συλλεγόμενα χρήματα διανέμονται μεταξὺ των, ἐὰν εἶναι μικρᾶς ἡλικίας, ἐὰν δὲ ἄλλως, κατ' ἄλλην ἡμέραν ἑορτῆς διασκεδάζουσιν.

Τὸ Ἔθνος τῆς Πρωτομαγιάς.

«Χιλὸ καλὸ σᾶς ἡῦρα μέσ' τὸ κα-
(λὸ τὸ χρόνο

κι' ὁ Μάης μέ τὰ τριαντάφυλλα
Ἐπρίλης μέ τις θροσιές
Μάη μ' τὸ πούθεν ἔρχεσαι
τὸ πούθε κατεβλίνεις·
ἀπὸ τῆ Πόλι μ' ἔρχομαι
στὸ Γαλατὰ πηγαίνω
ἡῦρα χορὸ ποῦ χόρευαν
καὶ μπῆκα καὶ χορεύω.

ἀφέντη μ' Ἀθιανάση
βοήθα τὸ νοικοκύρη
κι' ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ
χρόνους πολλοὺς νὰ ζήση
νὰ ζήση χρόνους ἑκατὸ
κι' ἔμπρός νὰ πάρη νὰ γερᾶση.

Καὶ ἡ Μάρ' ἀπὸ τὰ Γιάννενα
κι' ἡ Σύρμ' ἀπὸ τὰ Χέραια
κι' ἡ ὁδία Ἀλεξάνδρινα
ἀπ' τὴν ἁγία Μαύρα
.....

Πολλὰ εἶπαμε τ' ἀφέντη μας
νὰ ποῦμε καὶ τοῦ γιοῦδ' μας
παλληκᾶρι μ' ὠμορφο
μέ τὸ στριψτὸ μουστάκι.
ἔχεις πλατοῦλες γ' ἄρματα
πλατοῦλες γιὰ ντουφέκια
ἔχεις καὶ παλαμόχειρο
νὰ βίχνης τὴ σαττα
τὴ μιὰ τῆ βίχνης στή στεριά

Ἢ Χόρευε Μάη μ' χόρευε
χορεύει γιοῦς σου πρέπει
μ' οὔπεσε τὸ μαντῆλί μου
τὸ περιξομπλιασμένο
κι' ἀπὸ τὸ περιξόμπλιασμα
τρία πάρθενα κορᾶσι
τόνα ξομπλιάζει τὸν ἀετὸ
καὶ τ' ἄλλο τὸν πετρίτη
καὶ ἡ τρίτη καὶ ἡ καλύτερη
Ξομπλιάζ' τὸν Ἀθιανάση :

δὲ θέλω γ'ὼ τὸ Ῥήγα
θέλω τὸ παπαδόπουλο
ποῦ εἶν' γραμματισμένο
πόχει χιλιάδες πρόδατα
πόχει χιλιάδες γίδια.

.....
πολλὰ εἶπαμ' τῆς κόρης μας
νὰ ποῦμε καὶ τοῦ ξένου.
Τώρα εἶναι ὁ Μάης κ' ἄνοιξις
τώρα εἶν' τὸ καλοκαίρι
τώρα κι' ὁ ξένος βούλαται
ἴστον τόπο του νὰ πάγη
νύχτα σαλόνει τ' ἄλογο
νύχτα τὸ κελίθονει
βάνει τὰ πέταλα χρυσὰ
καὶ τὰ καρφιά ἴσημένα
καὶ τὰ καλιθοσφύριά του
χρυσὰ μαλαματένια.

.....
ἀπλωσ' ἀφέντη μ' ἀπλωσ

6)

4/

τὴν ἄλλη τοῦ πελάγους
τῆ τρίτῃ τῆ καλύτερῃ
μέσ' τῆς ξανθῆς τῆ πόρτα
ἀνοιξε πόρτα τῆς ξανθῆς
πόρτα τῆς μαυρομμάτας.
.....

Πολλὰ εἶπαμ' τοῦ γιοῦ μας
νὰ ποῦμε καὶ τῆς κόρης
κόρη μ' πάρε τὸ βασιληᾶ
κόρη μ' πάρε τὸ βίγη
δὲ θέλω γ'ὼ τὸ βασιληᾶ

στὴν ἀργυρῆ σου τσέπη
κ' ἂν εὐρῆς ἄσπρα δόσμας κα
φλωριά μὴν τὰ κρατήσης
κἂν ἔθρῃς καὶ χρυσὸ φλωρι
δόστο γιὰ τὴν ὑγιὰ σου
γιὰ τὴν ὑγιὰ τ' ἀφέντη μας
γιὰ τὴν καλὴ χρονιά μας
νὰ πᾶμε ἴστο κρασπουλιὸ
νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε
γιὰ τὴν ὑγιὰ τ' ἀφέντη μας
γιὰ τὴ καλὴ χρονιά μας.»

Ὁ δημοδιδάσκαλος κ. Δ. Φλέγγας ἐκ τῆς ἐν γένει τιοαύτης καταστάσεως τοῦ Πλατάνου ἐμπνευσθεὶς συνέθεσε τὸ κάτωθι ποίημα, τὸ ὁποῖον ἀναδημοσιεύομεν χάριν τῶν μεταναστῶν.

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΜΟΥ

Πολυαγαπημένε μου Πλάτανε, πεντάμορφο χωριό μου,
Σὲ σένα στέλνω ἀδιείκοπα τὸν κάθε λογισμὸ μου.
Κι' ὄλο ποθεῖ ἡ καρδουλά μου τὸ δροσερὸ σου ἀγέρι
Βίλαμο καὶ πέρηγοριὰ στὰ στήθη μου νὰ φέρη.
Πότε στὸ ἀγιο χῶμά σου μ' ἀγάπη, θά πατήσω
Στὰ κρυσταλλένια σου νερά τῆ βίφα μου νὰ οὔσω.
Στοῦ δάσους σου τὴν δροσερὸ τὸν ἴσκιο νὰ πλαγιάσω
Καὶ μυρωμένα λούλουδα στὰ πλάγια του νὰ μάζω.

Σὲ σὲ νὰ πῶ τοὺς πόνους μου καὶ τὰ παράπονά μου
Σὲ σὲ τὰ τόσα μυστικὰ ποῦ ἔχω στὴν καρδιά μου
Τῆς ξενιτιάς τῆ μοναξιά, τῆς πίκρας τὰ φαρμάκια
Καὶ νάρθω εἰς τὴν ἀνοιξί γυρνέονε τὰ πουλάκια.

Τῆς ἐκκλησιᾶς μας τῆς χρυσῆς ν' ἀκκύω τὴν καμπάνα
Νὰ σμίξω, τοὺς συντρόφους μου καὶ τῆ γλυκιὰ μου μάννα
Νὰ θῶ στ' ἀμπέλια λιγυρὲς κοπέλες νὰ τρυγοῦνε
Νὰ θῶ λεβέντες στὸ χορὸ νὰ γλυκοτραγουδεῖνε.

Στ' ἀγαπημένο τὸ χωριό, κάμε, καλὴ παρθένα
Ν' ἀρθῆ τὸ κάθε του παιδί ποῦ βρίσκεται στὰ ξένα.
Κάμε κι' ἐμὲ στὸ χῶμά του γρήγορα νὰ γυρίσω
Κι' ἐκεῖ ὅπου γεννήθηκα, ἐκεῖ νὰ ξεψυχίσω.»

Ἡ συγκοινωνία. Μέχρι τοῦ 1908 ὁ Πλάτανος ἐστερεῖτο ἐντελῶς συγκοινωνίας, τοῦ μόνου μέσου τῆς ἐξημερώσεως καὶ προαγωγῆς παντὸς τόπου, λαοῦ, ἔθνους, μετὰ τῶν πλησίον πεδινῶν μερῶν παρ' ὧν προμηθεύεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, καὶ τῆς:

Ναυπάκτου, πρωτευούσης τῆς Ἐπαρχίας μας, δι' ἧς ὡς ἐπινείου κυρίως ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ ἔξω κόσμου, ὡς κοσμοπολίτης, καὶ εἰσάγει ἐμπορεύματα καὶ ἐν γένει πᾶσαν κίνησιν καὶ συμφέροντά της ἐνεργεῖ μετ' αὐτῆς.

Ἦτο ἀδύνατον νὰ φαντασθῆ τις ὁπόσους κόπους καὶ κινδύνους ὑφίστατο ὁ ὁδοιπὸρος μὲ τὸ ζῶόν του ἐν καιρῷ χειμῶνος διερχόμενος διὰ τῆς γεφύρας Ἄρτοτίθης καὶ ἀνερχόμενος τὴν δῖωρον ἐλικοειδῆ δὺσκολον, αἰωρουμένην καὶ ἰλιγιώδη ἀνωφέρειν «Ἄγανες» ἀπ' αὐτῆς μέχρι τῆς θέσεως «Ἀηλᾶς» τῆς Ἄρτοτίθης. Πολλάκις ὁ Εὐήνος πλημμυρῶν καθίστα ἀδιέδρατον τὴν ἀριστερὰν ὄχθην αὐτοῦ· ὡς ἐκ τούτου ὁ ὁδοιπὸρος ἠναγκάζετο νὰ παραμείνῃ κατὰ τὴν βροχερὰν καὶ σκοτεινὴν νύκτα ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ αὐτοῦ τὰ πάνδεινα ἐκ τοῦ χειμῶνος, ὑποφέρων ἕως ὅτου παρέλθῃ ἡ πλημμύρα. Ἄφ' ἐτέρου δὲ ἐν καιρῷ θέρους πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀνω ἀνωφερίας ὁ ὁδοιπὸρος ἠναγκάζετο γυμνόπους νὰ διαδαίνη διὰ 32 περμάτων τὸν ῥοῦν τοῦ Ποταμάκι· ὅπερ ἦτο ἀνθυγιεινόν.

Ἡ ἐκ Πλατάνου μέχρι τῆς Ναυπάκτου ἀπόστασις εἶναι ὁδὸς κάωρος καὶ πλέον δι' ὁδοῦ ψιλῷ μόνον ὀνόματι βατῆς, ἀνωφεροῦς, κατωφεροῦς, ἀνωμάλου καὶ συνεπῶς ἐπιπονωτάτης. Ἄφ' ἐτέρου δὲ ἐν καιρῷ χειμῶνος πολλάκις ἕνεκα τῶν χιόνων ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἡ συγκοινωνία διακόπτεται, ἔτι δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ταχυδρομικὴ. Προσέτι δὲ καὶ ἡ θέσις Περιβόλια κατὰ τὰς βροχὰς καθίσταται ἀδιέδρατος λόγῳ καθιζήσεως τοῦ ἐδάφους. Ἐπομένως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Πλάτανος διετέλει εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν ὑπ' ἐποψίν συγκοινωνίας.

Ἐπειδὴ οὐδεὶς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πολυτάλαντος ὁμογενῆς ἐν Ῥουμανίᾳ συμπολίτης, οὔτε καὶ ἡ ἀνάλγητος Πολιτεία διανοήθη νὰ προβῆ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς συγκοινωνίας διὰ κατασκευῆς ἔστω βατῆς ὁδοῦ παραποταμίως τοῦ Ποταμάκι καὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Εὐήνου μέχρι τῆς θέσεως «Πιτσινέικα», ὁπόθεν διέρχεται ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς Ναυπάκτου—Μακρυναίας—Κεφαλοδρούσου, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ νὰ θεραπεύσῃ τὴν παλαιοντολογικὴν καὶ ἀξιοθρήνητον ταύτην κατάστασιν τῆς συγκοινωνίας καὶ τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ παροραθέντος ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἀτυχοῦς τούτου τόπου ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία διὰ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1907 συσταθέντος συλλόγου κίνωφελῶν ἔργων «Ἡ Πρόοδος», γυν δὲ μετονομασθέντος «Συγκοινωνίας»· ὁ σκοπὸς τοῦ Συλλόγου ἦτο καὶ εἶναι ἡ σύνδεσις τοῦ Πλατάνου διὰ βατῆς ὁδοῦ

ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπὶ σχεδίου ἀμαξιτῆς μέχρι τῆς θέσεως Πιτσι-
νείκα, ὥστε ἡ συγκοινωνία νὰ ἀποβῆ εὐκολωτάτη καὶ ἀνετωτάτη,
διότι οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ ἀνωφερείας καὶ κατωφερείας καὶ οὐδέποτε
νὰ διακόπτεται, διότι. θὰ διέρχεται διὰ πεδινῶν μερῶν καὶ ἡ
ἀπόστασις θὰ συντομευθῆ εἰς 8 ὥρας.

Ἄμα τῇ συστάσει τοῦ Συλλόγου, οὗ ὁποίου ἔσαι Πρόεδρος
τυγχάνει ὁ ἰατρὸς κ. Λεων. Μ. Τσώνης, ὁ ἀξιότιμος καὶ ἀξιεπίαι-
νος κ. Κωνστ. Μ. Τσώνης, ἐν Ῥουμανίᾳ τότε διαμένων, εὐγενῶν
πατριωτισμοῦ ἐμφορούμενος αἰσθημάτων κατέθεσεν εἰς τὸν Σύλλο-
γον 2508 δρ. διὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἔργου· οὕτω ὁ κ. Κ. Τσώνης,
ἐφάνη ὁ πρῶτος εὐεργέτης τῆς γενετήρας του, κατόπιν διέθεσεν
901 δρ. διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς ὁδοῦ, ἔτι δὲ καὶ ἄλλας χιλιάς
δρ. διὰ τινὰ ἐκβραχισμὸν ἦτοι ἐν ἔλφ 4,408 δρ. Συγχρόνως ὁ
Σύλλογος ἐζήτησε τὴν ἀποστολὴν μηχανικοῦ πρὸς χάραξιν τῆς
ἄνω ὁδοῦ. Τοιοῦτος ἀπεστάλη. Προσέτι δὲ διενεργήθη ἔρανος με-
ταξὺ τῶν συμπολιτῶν, ὅστις ἀπέφερε τὸ ποσὸν 8, 397 δρ. Καὶ οἱ
ἐν Ῥουμανίᾳ καὶ Ἀμερικῇ μετανάσται ἀπέστειλαν 7,763 δρ. οἱ
μετανάσται Βονῶρτης δρ. 514 καὶ οἱ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου 516
δρ. ἦτοι ἐν ἔλφ ποσὸν 18,218,00 δρ. ἐκ τούτων ἐδαπανήθησαν
17,517,00 διὰ κατασκευὴν ὁδοῦ 10,·9 ὁ μέτρων ἀπὸ Πλατάνου
μέχρι τῆς γεφύρας Ἀρτοτίθης. Ἐμείνε ποσὸν ἀδιάθετον 700 δρ.

Οὕτω δὲ συνετελέσθη ὁ πρῶτος σκοπὸς τοῦ Συλλόγου ἄνευ τῆς
ἀρωγῆς τοῦ Δημοσίου. ὅν καὶ πολλάκις ἐζητήθη τοιαύτη, νὰ συγ-
κοινωνήσῃ ὁ Πλάτανος διὰ βατῆς ὁδοῦ μέχρι τῆς γεφύρας Ἀρτο-
τίθης μὲ τὰ πεδινὰ μέρη μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1912. Ἐκτοτε
οὐδεμία ἐνέργεια ἐγένετο ἕνεκα τῆς ἀνωμάλου πολεμικῆς καταστά-
σεως μέχρι τῆς θέσεως «Πιτσινείκα», ὥστε νὰ συγκοινωνήσῃ ὁ
Πλάτανος μὲ τὴν Ναύπακτον διὰ βατῆς ὁδοῦ ἐπὶ σχεδίου ἀμαξιτῆς
διερχομένης διὰ τοῦ κάμπου Στρανώμης καὶ τῶν δυτικῶν ἀπροσί-
των βραχυδῶν κλιτύων τοῦ ὄρους Ῥιγάνι παραλλήλως τῆς ἀριστε-
ρᾶς ὀχθῆς τοῦ Εὐήνου, διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη τῇ 1919 νὰ τεθῆ
εἰς ἐνέργειαν ὁ ἄνω δεύτερος σκοπὸς τοῦ Συλλόγου καὶ ἐγένετο
τοιαύτη, ὥστε ἀπεστάλη μηχανικὸς πρὸς χάραξιν τῆς ἄνω ὁδοῦ.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνηργήθησαν οἱ ἐξῆς ἔρανοι α') ἐσω-
τερικοῦ 15,013 δρ. β') ἐξ Ἀμερικῆς 73,218 καὶ γ') ἐκ Ῥουμα-
νίας 6,122 δρ. ἦτοι ἐν ἔλφ δρ. 94, 353. Κατόπιν δὲ διαφόρων
ἐνεργειῶν καὶ διαμαρτυριῶν ἐδέησε νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸν καὶ τὸ Δημό-
σιον, τὸ ὁποῖον ἐνέκρινε τὴν ὁδὸν καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διέθεσε

59,520 δρ., δεύτερον δὲ 80 χιλ. Ἦτοι ἐν δλω εἰσεπράχθησαν 243,873 δρ. Ἐκ τοῦ ἄνω ποσοῦ διὰ δρ. 186,198 ἐγένοντο ἐκδραχισμοὶ 2,500 μέτρων, τῶν ἐποίων τὴν δαπάνην ὁ μηχανικὸς ὑπελόγησεν εἰς 500 χιλ. δρ. Ἐσχάτως τὸ Δημόσιον ἐνέκρινε πίστωσιν 65,550 δρ., ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλην ἐκ 500 χιλ. διὰ τεχνικὰ ἔργα, τῶν ἐποίων ἀκόμη δὲν ἔγινεν ἡ δημοπρασία.

Κατάλογος δυνδρομητῶν πρὸς ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νευπακτίας καὶ Εὐρυτανίας Ἀμβρόσιος δρ. 200, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κορινθίας Δαμασκηνὸς δρχ. 350, οἱ ἐν Ντες πρέτῃ τῆς Ἀμερικής κ. Κ. Μιλτ. Κωτσόπουλος δολ. 5.

Τῆ εὐγενῆ ὄροντιδι αὐτοῦ οἱ ἐξῆς ἀνά ἐν δολλάριον :

κ. Κ. Παντελάς, Κάρπος Μαχαίρας, Κ. Πούλος, Παντελῆς Βλάντης Δ, Ἀναστασόπουλος, Ἀθ. Πατρόπουλος, Δημ. Κολοκύθας, Κ. Φιλῶς, Βασ. Συρόπουλος, Ἀθ. Πατούχας, Γ. Συρόπουλος, Μ. Παπαδημητρίου, Ἰ. Μακρόπουλος, Εὐθ. Πετρόπουλος, Β. Κυρόσης, Α. Μαυρέλης, Κ. Πατούχας, Θεόφ. Νούλας, Σπ. Παπανδρέου, Σπ. Βέργος, Κ. Συρόπουλος, Δ. Παπαχρήστου, Ἀρ. Βέργος, Ν. Καραγιάννης, Γ. Λιακῶνης, Ἰ. Κωνσταντόπουλος, Ἰ. Μαχαίρας, Γ. Μαχαίρας, Γ. Δανιάς, Γ. Ζαφίρης, Δ. Μητσόπουλος, Κ. Μητσόπουλος, Ξαν. Μητσόπουλος, Κ. Κωστογιάννης, Ἀντ. Ῥέπος, Ἀδὰμ Κίρας, Ἠλ. Μπρικλάς, καὶ Χρ. Βέργος.

Οἱ ἐν Μπρίντισεπορτ τῆ εὐγενῆ φροντίδι τοῦ κ. Ἀθ. Πράκας ἀνά ἐν δολλάριον κ. Ἀθ. Πράκας, Ν. Μ. Βλάντης, Μιλτ. Πορφύρης, Β. Χ. Μπερτσούλης, Κ. Παπαποστόλου, (Δωριῶς) Δ. Ἐγγλέζου.

Τῆ εὐγενῆ φροντίδι τοῦ κ. Φ. Τσουκαλῆ ἀνά ἐν δολλάριον :

Οἱ κ. Φώτης Τσουκαλῆς, Ἀριστείδης Τσουκαλῆς, Ἀλ. Τσουκαλῆς, Ἀντ. Τσουκαλῆς, Δ. Κ. Βλάντης, Μιχ. Δημητρακόπουλος, Ἀντ. Σκουφῆς καὶ Γρ. Πράκας.

Ὁ ἐν Ἀγίῳ Φραγκίσκῳ κ. Κωνσ. Κάλτσας δρ. 200.

Οἱ ἐν Κοατεσβίλλε τῆ εὐγενῆ φροντίδι τοῦ κ. Ἰ. Κοτίνη ἐκ Νεοχωρίου Ἰ. Κοτίνης 2 δολ. Κ. Γ. Γιάνναρος 2 δολ., οἱ ἐξῆς ἀνά ἐν δολλάριον Ν. Κολταϊάδης, Στ. Γ. Γιάνναρος, Ἰ. Κ. Καραγιάννης, Ἰ. Γ. Μαῦρος, Γ. Σβούκας, Β. Καραθανάσης, Γ. Λάπας, Χαρ. Τίροσούτης, Δ. Σπ. Ζαρκάδας, Σπ. Δ. Ζαρκάδας, καὶ Κ. Κολέτας.

Οἱ ἐν Ν. Ἰόρκῃ τῆ εὐγενῆ φροντίδι τοῦ κ. Κ. Μ. Τσώνη, Κ. καὶ Ν. ἀδελφοὶ Μιχ. Τσώνη δολ. 5 Θυμ. Παπαγεωργακόπουλος δολ. 2 καὶ ἀνά ἐν δολ. οἱ ἐξῆς κ. Εὐθ. Δημητρακόπουλος, Γ. Ν. Φλώρος, Ν. Τσίγκας, Γ. Κωσταφᾶς, Δ. Βλαχόπουλος.

Οἱ ἐν Μπρεϋκλιν εἰ ἐξῆς κ. Ἰ. Γ. Τσούνης δολ. 5, Λεων. Κ. Τσούνης 5, Γ. Κ. Τσούνης 2, Δημ. Ν. Τσούνης 2 καὶ ἄλλοι τέσσαρες ἀνά ἐν δολλάριον. Ὁ ἐν Ντορέττ κ. Κωνστ Μιλτ. Κωτσόπουλος 80 δολλάρια.

Ὁ κ. Μιχ. Πρωτοπαπᾶς ἐν Εὐζέριφ Φερσάλων δρ. 100 καὶ ὁ Νικ. Μαραθέας ἐν Μπεκριλέρ (Δομοκοῦ) δρ. 150.

Ζητοῦμεν συγνώμην διὰ τὰ τυχόν παρεμφύσαντα τυπογραφικὰ ἰλάθη διότι εἴμεθα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεως.

Ἐνθέρμως εὐχαριστοῦμεν τοὺς κ. κ. συνδρομητάς, οἵτινες προθύμως ἐναγέφθησαν διὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ παρόντος ποιηματίου.

Χάρτης
τῆς Ἐπαρχ. Ναυπακτίας
ὑπό
Λωτ. Μ. Κωτσοπούλου

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

- 1) Τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου, 1903.
- 2) Εἰς χαρακτηρισμούς, 1903.
- 3) Βαρδούσια ὄρη - θήρα αἰγάγων, 1905.
- 4) Ἐν ψυχράσθατον, 1905.
- 5) Ὁ γάμος (πρόλογος - τίς ἢ γυνή - ἔρωσ - παράνομα
συναικεία - ὁ γάμος μία ἑταιρία - προσόντα νέου -
νεάνιδος - ἐπίλογος), 1907.
- 6) Εἰς Φαρισαίος, 1909.
- 7) Ἐκπαιδευτικά (σύγκρισις ἐξαταξίων δημ. σχολείων
- ἑλλ. σχολείων 800 στίχων), 1909.
- 8) Ἡ Μεγάλη Ἑλλάς (ἱστορική καὶ γεωγραφική ἐπισκό-
πησις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων
μέχρι τοῦ 1920), 1920.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ

Ἡ Ἀρτοτίνα (Δωρίδος) σελ. 36, 1901. Ἐδημοσιεύθη ἐν

Τριχωνίδῃ 1931

ὁ Ἀθανάσιος Φιλῆων

Τὰ ὑπερῖον ἔργα τοῦ ἑαυτοῦ. Ἐδημοσιεύθη ἐν

Τριχωνίδῃ 1933-1934

Τεμὴ Δολλ. 1.50